

ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਦੇ ਮੇਲਿ ਨਿਧਾਨ

ੴ

ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ

ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਦੀਅਉ ਨਿਧਾਨ

SIKHBOOKCLUB.COM

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਦੀਅਉ ਨਿਧਾਨੁ

ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ

ਬਾਣੀ ਮਹਲਾ ੨ ਸਟੀਕ

ਮ: ੨ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ

SIKHBOOKCLUB.COM
ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ

ਸਿੰਘ ਬੜਕੜ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

GUR ANGAD DIYO NIDHAN
[Life and Annotated Hymns of Guru Angad Dev Ji]
by
BHAI JOGINDER SINGH TALWARA

ISBN 81-7205-309-6

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਾਰਚ 2004

ਬੋਟਾ : 50-00 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਾਤਰਾ

ਬਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ - 143 006

S.C.O. 223-24, ਸਿਟੀ ਸੈਂਟਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ - 143 001

E-mail : singhbro@vsnl.com

Website : www.singhbrothers.com

ਫਾਫਕ :

ਪ੍ਰਿੰਟਵੈਲ, 146, ਇੰਡਸਟੀਅਲ ਫੋਕਲ ਪੁਆਇੰਟ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਮਰਪਣ

ਹੁਕਮੀ-ਬੰਦਾ ਬਣ ਕੇ
ਸਿਦਕ-ਦਿਲੀ ਨਾਲ
ਗੁਰ-ਛਰਮਾਈ ਕਾਰ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਗੁਰਮਤੀ-ਪ੍ਰਬਾ
ਠੂੰ

ਜਿਸ ਦੇ ਤੁਫਲ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦਾ ਨਫਰ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ)
ਗੁਰੂ-ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਬਣ ਕੇ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ
ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ

ਤਤਕਰਾ

—ਆਰੰਭਕ ਸ਼ਬਦ

੧੧

ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ

—ਸੰਖਿਪਤ ਜੀਵਨ-ਬਿਉਰਾ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ)	੧੩
—ਜੀਵਨ ਸਾਖੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	੧੪
੧. ਰਾਗ-ਵਾਰ ਵੇਰਵਾ ਬਾਣੀ ਮ: ੨	੪੫
੧.੧ ਰਾਗ-ਵਾਰ ਤੁਕ-ਤਤਕਰਾ ਬਾਣੀ ਮ: ੩	੪੬
੧.੨ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਤੁਕ-ਤਤਕਰਾ ਬਾਣੀ ਮ: ੩	੪੭

ਬਾਣੀ ਮ: ੨ ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

੨. ਬਾਣੀ ਮ: ੨ [ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ, ਪਦ-ਅਰਥ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ]	੫੩-੧੯੫
---	--------

ਮ: ੨ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ੍ਰੌਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ

੩. ਮ: ੨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਾਣੀ-ਸ੍ਰੌਤਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਗ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ	੧੯੬-੨੧੬
੩.੧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚੋਂ	੧੯੬
੩.੧.੧ ‘ਗਊੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪’ ਦੀ ੧੫ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ	੧੯੬
(੧) ਧੁਰਿ ਮਾਰੇ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰ...	੧੯੬
੩.੧.੨ ‘ਰਾਮਕਲੀ ਸਦੂ’ ਦਾ ਆਰੰਭਕ ਪਦਾ	੧੯੬
(੧) ਜਗਿ ਦਾਤਾ ਸੋਇ...	੧੯੬

੩.੧.੩	'ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਤਥਾ ਸਤੈ ਛੂਮਿ ਆਖੀ'	
	ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੰਜ ਪਉੜੀਆਂ	
(੧)	ਨਾਉ ਕਰਤਾ ਕਾਦਰੁ ਕਰੋ...	੧੬੮
(੨)	ਲਹਣੇ ਦੀ ਫੇਰਾਈਐ...	੧੭੦
(੩)	ਜਿਨਿ ਕੀਤੀ ਸੋ ਮੰਨਣਾ...	੧੭੩
(੪)	ਹੋਰਿੰਦਿ ਗੰਗ ਵਹਾਈਐ...	੧੭੪
(੫)	ਫੇਰਿ ਵਸਾਇਆ ਫੇਰੁਆਣਿ...	੧੭੭
੩.੧.੪	'ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ੧' ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਕ '੨'	
(੧)	ਕਲਿਜੁਗਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ...	੧੭੮
੩.੧.੫	'ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ ੨' ੧੦ ਸਵਈਏ	
(੧)	ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਧੰਨੁ ਕਰਤਾ...	੧੭੯
(੨)	ਜਾ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਯਾਰ...	੧੮੧
(੩)	ਤੈ ਤਉ ਦ੍ਰਿੜਿਓ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰੁ...	੧੮੨
(੪)	ਤੈ ਤਾ ਹਦਰਬਿ ਪਾਇਓ ਮਾਨੁ...	੧੮੩
(੫)	ਵਿਸ਼ਟਿ ਧਰਤ ਤਮ ਹਰਨ...	੧੮੪
(੬)	ਸਦਾ ਅੰਕਲ ਲਿਵ ਰਹੈ...	੧੮੫
(੭)	ਮਨਿ ਬਿਸਾਸੁ ਪਾਇਓ...	੧੮੬
(੮)	ਨਾਮੁ ਅਵਖਧੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ...	੧੮੭
(੯)	ਸਚੁ ਤੀਰਥੁ ਸਚੁ ਇਸਨਾਨੁ...	੧੮੮
(੧੦)	ਅਮਿਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸੁਭ ਕਰੈ...	੧੮੯
੩.੧.੬	'ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ ੩' ਵਿੱਚੋਂ	
(੧)	ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ...	੧੯੦
੩.੧.੭	'ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ ੪' ਵਿੱਚੋਂ	
(੧)	ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਅੰਗਦ ਸੁਮਤਿ...	੧੯੦
(੨)	ਪ੍ਰਥਮੇ ਨਾਨਕ ਚੰਦੁ...	੧੯੧
(੩)	ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਨਿਕਾਟਿ...	੧੯੨
(੪)	ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਨਕਿ ਭਰਾਤਿ ਕਰੀ...	੧੯੨
(੫)	ਕਵਿ ਕੀਰਤ ਜੋ ਸੰਤ ਚਰਨ...	੧੯੩
(੬)	ਨਾਨਕਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਾਨ੍ਹੂਉ...	੧੯੩

੩.੧.੮	‘ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ ਪ’ ਵਿੱਚੋਂ	
(੧)	ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਅਮਰ...	੧੯੪
(੨)	ਗੁਰਿ ਨਾਨਕਿ ਅੰਗਦੁ ਵਰ੍ਹਉ...	੧੯੪
(੩)	ਨਾਨਕ ਆਦਿ ਅੰਗਦ ਅਮਰ...	੧੯੫
(੪)	ਸੌਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ...	੧੯੫
(੫)	ਮਿਲਿ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ...	੧੯੬
੩.੨	ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਲੀ ਰਚਨਾ	੧੯੬
੩.੨.੧	‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਦੇ ਸਪਤਾਂ ਅਧਿਆਇ (ਕਥਿ ਜਨਮ ਬਰਨਨੰ) ਵਿੱਚੋਂ	
(੧)	ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਕੋ ਬਧੁ ਧਰਾ ॥...	੧੯੬
(੨)	ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦਿ ਕਰਿ ਮਾਨਾ ॥...	੧੯੭
੩.੨.੨	‘ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ’ ਦੀ ਆਰੰਭਕ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚੋਂ	੧੯੭
੩.੩	ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ	੧੯੮
੩.੩.੧	ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ	
(੧)	ਉਲਟੀ ਗੰਗ ਵਹਾਈਓਨਿ...	੧੯੯
(੨)	ਬਾਪਿਆ ਲਹਿਣਾ ਜੀਵਦੇ...	੧੯੯
	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇ ਕੈ...	੧੯੯
(੩)	ਸੋ ਟਿਕਾ ਸੋ ਛੜ੍ਹ ਸਿਰਿ...	੧੯੯
(੪)	ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉਂ...	੨੦੦
(੫)	ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ...	੨੦੦
(੬)	ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉਂ...	੨੦੦
(੭)	ਅੰਗਹੁ ਅੰਗੁ ਉਪਾਇਓਨੁ...(ਪੂਰੀ ਪਉੜੀ)	੨੦੧
(੮)	ਪਾਰਸੁ ਹੋਆ ਪਾਰਸਹੁ...(ਪੂਰੀ ਪਉੜੀ)	੨੦੨
(੯)	ਸਬਦੈ ਸਬਦੁ ਮਿਲਾਇਆ...(ਪੂਰੀ ਪਉੜੀ)	੨੦੪
(੧੦)	ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੁ ਅੰਗੁ ਤੇ...(ਪੂਰੀ ਪਉੜੀ)	੨੦੪
(੧੧)	ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉਂ...	੨੦੨
(੧੨)	ਬਾਬਾਣੀ ਪੀੜੀ ਚਲੀ...	੨੦੨
(੧੩)	ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉਂ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ਰੁ...	੨੦੫
(੧੪)	ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦੇਉਂ ਹੈ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ...	੨੦੫

੩.੩.੨	ਕਬਿੱਤ ਸਵੱਜੇ ਵਿੱਚੋਂ	
(੧)	ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ...(ਸੌਰਠਾ)	੨੦੯
(੨)	ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਮਿਲ ਜੋਤਿ ਮਹਿ...(ਦੌਰਾ)	੨੦੯
(੩)	ਅਦਭੁਤ ਅਤਿਹਿ ਅਨੂਪ...(ਛੰਤ)	੨੧੦
੩.੪	ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ	੨੧੧
੩.੪.੧	ਗੰਜ ਨਾਮਾ ਵਿੱਚੋਂ	
(੧)	ਸਲਤਨਤੇ ਦੇਇਮਸ਼ ਅੱਵਲ ਮੁਗੀਦੇ...(੫੪)	੨੧੧
(੨)	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਆਂ...(੫੫)	੨੧੩
(੩)	ਦੇ ਆਲਮ ਚਿਹ ਬਾਸਦ...(੫੬)	੨੧੮
(੪)	ਵਜ਼ਦਸ਼ ਹਮਾ ਫਜ਼ਲੇ...(੫੭)	੨੧੮
(੫)	ਹਮਾ ਆਸ਼ਕਾਰੇ ਨਿਹਾਂ...(੫੮)	੨੧੮
(੬)	ਚੂ ਵੱਸਾਡਿ ਉੰ...(੫੯)	੨੧੮
(੭)	ਜਿ ਵਸਫਸ਼ ਜਬਾਨਿ...(੬੦)	੨੧੫
(੮)	ਹਮਾ ਬਿਹ ਕਿ ਖਾਹੇਮ...(੬੧)	੨੧੫
(੯)	ਸਰਿ ਮਾ ਬਪਾਇਸ਼...(੬੨)	੨੧੫
੩.੪.੨	ਜੋਤਿ ਬਿਗਾਸ (ਛਾਰਸੀ) ਵਿੱਚੋਂ	
(੧)	ਹਮੂ ਨਾਨਕ ਅਸਤੇ...(੨੩)	੨੧੬
੩.੪.੩	ਜੋਤਿ ਬਿਗਾਸ (ਪੰਜਾਬੀ) ਵਿੱਚੋਂ	
(੧)	ਨਾਨਕ ਸੇ ਅੰਗਦ ਗੁਰਦੇਵਨਾ...(੨੭)	੨੧੬
੪.	ਮ: ੨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਮੁਖੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ; ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ਪੰਦਰੂੰਵੀਂ ਪਉਜ਼ੀ ਵਿਚ ਨਿਰਪੂਨ ਕੀਤੀ ਸੂਚੀ	੨੧੬-੨੧੮
੫.	ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਧਨਾ	੨੧੮-੨੨੩
	[ਮ: ੨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ-ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ੩੬ ਪੜਨ]	

ਆਂਡੰਭਕ ਸ਼ਬਦ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸ਼ਤਾਬਦੀ-ਉਤਸਵ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਅਨੁਸਾਰ ੧੯ ਅਪ੍ਰੈਲ, ਸੰਨ ੨੦੦੪ ਵਿਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚਾ ਸਿੱਖ-ਜਗਤ ਇਸ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪੇਮ ਨਾਲ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹੈ।

ਮਹਲਾ ੨, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ, ਕੁਲ ੬੩ ਸਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ-ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਤੱਤ-ਸਾਰ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਏਥੇ ਕੁਝ ਗੁਰਮੁਖ ਵੀਰ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਰੀਝ ਉੱਠੀ ਕਿ ਮ: ੨ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਭੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹੈ :

੧. ਭਾਈ ਭਰਪੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗ੍ਰੰਥੀ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ;
੨. ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਐਸ.ਡੀ.ਓ. (ਰਿਟਾਇਰਡ);
੩. ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ;
੪. ਭਾਈ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ;
੫. ਭਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਪਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਰੀਝ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੱਖ ਲੱਖ ਸ਼ੁਕਰ !

ਹਬਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਥ ਹਨ :

- (ੴ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਬਿਉਰਾ ।
- (ਅ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਮੱਗਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਾਗ ਵਾਰ ਬਿਉਰਾ ।
- (ੳ) ਮ: ੨ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ।
- (ਸ) ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ-ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ੩੨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ।
- (ਹ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ, ਦਸਤ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚੋਂ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਬਾਣੀ ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ ।
- (ਕ) ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਥੋਂ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰ-ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਗਾਥਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਮੁਖੀ ਸਿੱਖ-ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਯਾਚੂਵੀਂ ਵਾਰ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ) ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਲੇਖ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤ੍ਤੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਬੋਧ ਅਗਾਧ ਹੈ । ਅਲਧ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ/ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਥਾਹ ਪਾ ਸਕਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ-ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਟੀਮ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ-ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਜੋ ਸਾਧਾਰਨ ਬੋਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਗੁਰਸਿੱਖ-ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪਿਆਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ । ਜੇ ਘਾਲ ਬਾਇ ਪਵੇ ਤਾਂ ਧੰਨ ਭਾਗ !

ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਅਸੀਸ ਦੀ ਭੀਖਕ,
ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਧਿਐਨ ਟੀਮ,
ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਖੇਪ ਬਿਉਰਾ

- (ੳ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਢੂਜੇ ਗੁਰਦੇਵ ਹੋਏ ਹਨ।
- (ਅ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਮੁਜ਼ਹ ਪ ਵੈਸਾਖ, ਸੰਮਤ ੧੫੯੧ ਬਿਕਾਮੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ੩੧ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੫੦੪ ਈਸਵੀ।
- (ੳ) ਸਥਾਨ : ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ (ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਨਾਂ ਨਾਂਗੇ ਦੀ ਸਰਾਂ), ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ।
- (ਸ) ਮੁੱਢਲਾ ਨਾਂ : ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ।
- (ਹ) ਮੁੱਢਲਾ ਇਸ਼ਟ : ਦੇਵੀ-ਭਗਤੀ।
- (ਕ) ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ : ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਜੀ, ਢੇਹਣ-ਖੱਤ੍ਰੀ।
- (ਖ) ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ : ਮਾਤਾ ਦਯਾ ਕੌਰ (ਸਭਰਾਈ) ਜੀ।
- (ਗ) ਵਿਆਹ : ਸੰਮਤ ੧੫੨੬ ਬਿਕਾਮੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੰਨ ੧੫੧੬ ਈਸਵੀ।
- (ਘ) ਮਹਿਲ : ਸੰਘਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਭਾਈ ਦੇਵੀ ਚੰਦ ਜੀ ਖੱਤ੍ਰੀ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਖੀਵੀ ਜੀ।
- (ਛ) ਸੰਤੁਤ : ਸਪੁੱਤਰ—ਦੋ—ਸ੍ਰੀ ਦਾਸੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਾਤੂ ਜੀ। ਸਪੁੱਤਰੀਆ—ਦੋ—ਬੀਬੀ ਅਮਰੇ ਜੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਅਣੋਖੀ ਜੀ।

- (ਚ) ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ : ੧੭ ਹਾਜ਼ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼) (ਨਾਨਕਸਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ੪ ਅੱਸੂ)।
- (ਛ) ਗੁਰਤਾ ਦਾ ਸਮਾਂ : ੧੨ ਸਾਲ, ੯ ਮਹੀਨੇ, ੧੭ ਦਿਨ।
- (ਜ) ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ : ੩ ਵੈਸਾਖ (ਚੇਤ ਵਦੀ ੪) ਸੰਮਤ ੧੬੦੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ, ਖਡੂਰ ਵਿਖੇ।
- (ੳ) ਸਮੁੱਚੀ ਅਵਸਥਾ : ੮੨ ਸਾਲ, ੧੧ ਮਹੀਨੇ, ੨੯ ਦਿਨ।

SIKHBOOKCLUB.COM

ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ

ਮਿਤੀ ੩੧ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੫੦੪ ਨੂੰ ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਵਿਖੇ ਪੁੰਨ-ਆਤਮਾ ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਜੀ ਦੇ ਗਹਿ, ਮਾਤਾ ਦਇਆ ਕੌਰ (ਸਭਗਾਈ) ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸੁਭਾਗ ਸਮੇਂ ਇਕ ਬਾਲਕ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਲਹਣਾ’ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਜੀ

ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਜੀ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਸਿਰਕਰਦਾ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਤਖਤ ਮਲ ਕੌਲ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡਣੀ ਪਈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਅਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰ-ਬੇਤਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਤਕੜੀ ਸਾਥ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਾਉਂ, ਮਿੱਠ-ਬੋਲੜੇ ਅਤੇ ਮਿਲਾਪੜੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣੇ ਕਰਮ-ਧਰਮ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਹੱਕ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਲਾਟਾਂ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਸੁਆਲਾ ਮੁਖੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਠਾਵਾਨ ਉਪਾਸਕ ਸਨ। ਇਲਾਕੇ ਵਿਚਲੇ ਦੇਵੀ-ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਭਗਤ-ਮੰਡਲੀ ਸਮੇਂ ਨੇਮ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਵੈਸ਼ਨੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭਰਵਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦਾ ਸੁਭਾਵ

ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਪੋਸਣਾ ਬੜੇ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ ਅਤੇ ‘ਜੈ ਮਾਤਾ’ ਦੀਆਂ ਲੋਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਘਰ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਭੈ-ਭਾਵਨੀ ਵਾਲਾ

ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ 'ਤੇ ਪੈਟਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੀ ਚੰਚਲਤਾ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਗੰਭੀਰ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ।

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਬੀ ਬੱਚੇ ਵੀ ਆਪ ਦੀ ਗੀਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ। ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਾਂਗ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਬੱਚਾ-ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਮੁਖੀ-ਭਗਤ ਗਿਣੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਏਨੇ ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੇ ਕਿ ਸਰੋਤੇ ਕੀਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਉੱਜ ਵੀ ਗਰੀਬ-ਗੁਰਬੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਇਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ; ਅੰਨ-ਧਨ ਅਤੇ ਕਪੜੇ-ਲੱਤੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯਥਾ-ਸ਼ਕਤਿ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਕਿ ਬਾਲਕ ਵੱਡਾ ਭਾਗਸੀਲ ਹੈ। ਇਕ-ਦੋ ਵਾਰੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਬੱਚਾ-ਮੰਡਲੀ ਸਮੇਤ ਲਾਟਾਂ ਵਾਲੀ ਜਵਾਲਾ ਮੁਖੀ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨ-ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮੂਲੀਅਤ ਨਾਲ ਭਗਤ-ਮੰਡਲੀ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਛੂਕੀ ਗਈ।

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਾਂਗ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ, ਜਿਸ ਲਈ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਸਾਹ ਬੱਝ ਗਿਆ।

ਵਿਆਹ

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਹੋਣਹਾਰ ਬਾਲਕ ਦਾ ਯੋਗ ਵਰ ਟੋਲ ਕੇ ਸੰਘਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਧਨਾਢ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਈ ਦੇਵੀ ਚੰਦ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਖੀਵੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਸੰਨ ੧੫੧੯ ਦੀ ਹੈ। ਬੀਬੀ ਖੀਵੀ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਸ਼ੀਲ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਪਰ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ ਜੁੜਨ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਗਈ।

ਦੀਨ-ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮਨ 'ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਰੰਗਣ ਚੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਨਿਬੜੀ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਮਰਾਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ

ਸੰਨ ੧੫੨੬ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਛੇਤ੍ਰੁ ਮੱਲ ਜੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੋਝ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਆ ਪਿਆ। ਰਾਜਸੀ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਸਥਿਰਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਖੜ੍ਹਰ ਨਗਰ ਵਿਚ ਜਾ ਹੱਟੀ ਪਾਈ। ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਾਫਤ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਪੜਤ ਬਣ ਗਈ। ਸੋ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਬਰਕਤ ਪੈਂਦੀ ਗਈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਵੀ-ਭਗਤ ਸੰਗਤੀਆਂ ਦਾ ਘੋਰਾ ਵੀ ਮੌਕਲਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਾਉਂ ਬਾਈਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਜਗਗਾਤੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਮੁਖ ਰੋਲ ਹੁੰਦਾ। ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਭਗਤ-ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਗਏ।

ਸੰਤਾਨ

ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖਾਂ ਦੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ—ਸ੍ਰੀ ਦਾਤੂ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਦਾਸੂ ਜੀ ਅਤੇ ਦੋ ਬੀਬੀਆਂ—ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਅਨੋਖੀ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ।

ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੋਵੇਂ 'ਖੜ੍ਹਰ' ਦੇ ਹੀ ਨਿਵਾਸੀ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਲਾਟਾਂ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸਨ, ਜਦ ਕਿ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਅਨੰਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ।

ਇੱਕੋ ਨਗਰ ਦੇ ਨਾਤੇ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਮਿਲਦੇ-ਗਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਨਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੀ ਨੇੜਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਆਮ ਦੇਵੀ-ਭਗਤਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ, ਜਦ ਕਿ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਅੰਦਰਮੁਖੀ ਸੁਰਤ-ਖੇਡ

ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ, ਗੰਭੀਰ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਸਨ। ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਚਰਚਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਸਤਾਨੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਨੇ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ ਹੀ ਬਦਲ ਗਏ ਨੇ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹ ਫਰਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਨੂਰ-ਸਰੂਰ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਮੌਕਾ-ਮੇਲ ਬਾਰੇ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਕਿਆਸ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਮਿਲਾਪ ਖੜੂਰ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਿਤਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਸਾਧਨਾ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਸਨ।

ਖੜੂਰ ਅਤੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਦੇ ਜਗਰਾਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਜਗਰਾਤਿਆਂ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਲਾਲ ਚੌਗਾ ਪਾ ਕੇ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਦਾ ਝੰਡਾ ਫੜ ਕੇ ਬੜੇ ਵਜਦ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਗਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗਾਊਂਦੇ ਗਾਊਂਦੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੜੇ ਵਜਦ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਲਟਬਾਉਂਗੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ।

ਖੜੂਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਇਕ ਜਗਰਾਤੇ ਸਮੇਂ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਗਾਊਣ ਮਗਰੋਂ ਲਟਬਾਉਂਗੀ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਵਾਸ਼ੇਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਪੇਟ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਡਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਸੌ ਗਜ਼ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਬੜੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਕੰਨੀ ਪਈ। ਦਸ਼ਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਸਤਾਨੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ, ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਨੇ ਹੋਰ ਮਸਤਾਨੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਦੋ-ਬਦੀ ਉਧਰ ਖਿੱਚੇ ਗਏ। ਕੌਲ ਪੁੱਜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ—ਇਹ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਦਾ ਘਰ ਸੀ। ਛੀਤ ਥਾਣੀਂ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ, ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀ, ਵਜਦ ਨਾਲ ਕੁਝ ਗੁਣ ਗੁਣਾਅ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਨੂਰ-ਸਰੂਰ ਭਲੂਕਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖੇੜੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਸਮੇਈ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਭਾਵਨੀ ਦੀ, ਜੈਕਾਰੇ ਲਾ ਲਾ ਕੇ, ਤਾੜੀਆਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਰਦਰਸ਼ਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਵੀ-ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ

ਇਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸਾਹਿਬੀ ਛਾਪ ਲਾ ਗਿਆ। ਜਦ ਪਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ
ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕੰਨੀ ਪਏ :

ਜਿਭੁ ਸੇਵਿਐ ਸੁਖ ਪਾਈਐ ਸੈ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਸਮਝੀਐ ॥
ਜਿਭੁ ਕੀਤਾ ਪਾਈਐ ਆਪਣਾ ਸਾ ਘਾਲ ਬੁਰੀ ਕਿਉ ਘਾਲੀਐ ॥
ਮੰਦਾ ਮੂਲਿ ਨ ਕੀਚਈ ਦੇ ਲੰਮੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ ॥
ਜਿਉ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਨ ਹਰੀਐ ਤੇਵੇਹਾ ਪਾਸਾ ਢਾਲੀਐ ॥
ਕਿਛੁ ਲਾਹੇ ਉਪਰਿ ਘਾਲੀਐ ॥੨੧॥

(ਪੰਨਾ ੪੨੪)

ਇਕ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੁਭਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਪੱਸਟ
ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਸੁਣਦੇ
ਸਾਰ ਸੁਰਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਝਲਕਾਰਾ ਜਿਹਾ ਵੱਜਾ। ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਸੂਈ ਕੁਝ ਪਲਾਂ
ਲਈ ਲਾਟਾਂ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ 'ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ' ਉੱਤੇ ਜਾ ਟਿਕੀ। ਹਿਰਦੇ
ਅੰਦਰ ਗੁਦਗੁਦੀ ਜਿਹੀ ਹੋਈ। ਝਰਨਾਹਟ ਜਿਹੀ ਛਿੜੀ!! ਬੇਖੁਦੀ ਦੀ ਹਾਲਤ
ਵਿਚ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੇਲ੍ਹ ਕੇ ਕੋਲ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਆਪਣੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ
ਪਾਠ ਕਰੀ ਗਏ। ਜਦ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਬਿਨਾ ਆਗਿਆ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਣ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਦੀ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੀ। ਭਾਈ ਜੋਧ
ਜੀ ਨੇ ਅਧੀਨਗੀ ਸਹਿਤ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਵੀਰ ਜੀ! ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ
ਘਰ ਹੈ, ਇਹ ਰੱਬੀ-ਬਾਣੀ ਸੱਚੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ
ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਵਿਰਸਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ
ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਪਾਠ ਸੁਣਨ ਲਈ ਦਰਸ਼ਨ ਬਖਸ਼ਦੇ ਰਹੋ
ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ !” ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਗਏ।

ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤੀ
ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਵੈਸ਼ਨੇ ਦੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀਆਂ, ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ
ਤੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੁਣੀ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਦੀ
ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ
ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਣ ਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ-ਮਿਲਾਪ ਅਤੇ ਇਸ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਏ ਪਲਟੇ ਦੀ ਗੌਰਵ-ਗਾਬਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

ਊੱਤਰ : ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨ ਦੀ ਪਾਰਸ ਕਲਾ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸਦਕਾ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ 'ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਜੀ' ਦੇ ਦਰਸ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਤੀਬਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਹੁਣ, ਬੜੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਦੋਂ ਵੈਸ਼ਨੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ 'ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਜੀ' ਦੇ ਦਰਸ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਆਖਰ, ਉਹ ਸੁਭਾਗ ਦਿਨ ਆ ਹੀ ਪੁੱਜਾ।

ਬੜੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਭਗਤ-ਮੰਡਲੀ ਸਮੇਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ। ਲੌਢੇ ਪਹਰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਾਗੇ ਜਾ ਪੁੱਜੇ। ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ-ਮੰਡਲੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ :

"ਭਗਤ-ਜਨੋ! ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਘੋੜੀ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਮੁੜਦੀ ਪੈਰੀ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਪਰਤਣ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਹੀ ਰੈਣ-ਬਸੇਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤੜਕੇ ਹੀ ਮੁੜ ਆਵਾਂਗਾ।"

ਲਾਲ ਚੌਗਾ ਪਾਈ, ਘੋੜੀ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਪਹੇ ਉੱਤੇ ਪਏ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਦੂਰੋਂ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਖੜਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਿਆ। ਦਰਅਸਲ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ; ਨੇ ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਕਿ ਇਕ ਪੂਰਬ-ਸੰਜੋਗੀ ਲਹਣੇਦਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਅਗਲਵਾਂਢੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਜਾ ਖਲੋਤੇ। ਕੋਲ ਘੋੜੀ ਖਲੂਰ ਕੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :

"ਜੀ! ਸਤ-ਪੁਰਸ਼ੋ! ਮੈਨੂੰ 'ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਜੀ' ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨੀ!"

ਆਏ ਪਾਹੁਣੇ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਆਉਣ

ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਮਗਨ ਚਾਲ ਚੱਲ ਪਏ, ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਘੋੜੀ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤੌਰ ਲਈ। ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਈ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਵ ਕੇ ਦੂਰੋਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਲਹਣਾ (ਜੀ) ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਕਈ ਗਿਟੀਆਂ ਗਾਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਸੋਚਦਾ, ਇਹ ਕੌਣ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਲੋਕੀ ਏਨਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਚੰਧਰੀ ਹੋਵੇ। ਦਿਲ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਘੋੜੀਓਂ ਉਤਰ ਪਵਾਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਚੌਗੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨ-ਸੈਕਤ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸੋਚਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੰਧਰੀ ਦੀ ਕੀ ਪਰਵਾਹ! ਮੈਂ ਨਿਵਾੰਗਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਜੀ ਅੱਗੇ ਹੀ।

ਸ਼ਾਮ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲੈ ਗਏ। ਬਾਹਰਲੇ ਖੂੰਟੇ ਨਾਲ ਘੋੜੀ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖੁਦ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਚੌਂ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਧਰਮਸਾਲ ਪੁੱਜ ਰਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭੀਰ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਪਰਸਪਰ ਪਿਆਰ-ਮਿਲਣੀ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵਾਂਗ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨਾ ਕਰ ਕੇ ਧਰਮਸਾਲ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਏ। ਰਬਾਬੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਮੰਜੀ ਪੁਰ ਬਿਗਾਜਮਾਨ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਜ ਰਾਏ। ਭਾਈ ਲਹਣਾ (ਜੀ) ਦੀ, ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ, ਹੈਰਾਨੀ ਪਰੋਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਕਿ ਮੰਜੀ ਪੁਰ ਓਹੋ ਸਤ-ਪੁਰਸ਼ ਬਿਗਾਜਮਾਨ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਪੁੱਜਣ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਨੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਨਭੋਲ ਭੁੱਲ ਉੱਤੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਹੋਇਆ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਰਬਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬੜੇ ਵਜਦ ਵਿਚ ‘ਸੋ ਦਰੁ’ ਦਾ, ਫਿਰ ਆਰਤੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੋਧ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਪਵੇ। ਓਹੋ ਲਗਾਨ! ਓਹੋ ਮਸਤੀ ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ!! ਓਹੋ ਨੂਰ ਤੇ ਸਰੂਰ!!!

ਸੰਗਤੀ-ਕੀਰਤਨ ਸਦਕਾ ਸਭ ਰਸ-ਪੁਰਤ ਹੋ ਰਾਏ, ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੇ ਨੂਰ-ਸਰੂਰ ਦੀ ਝਾਲ ਝੱਲੀ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਭਾਈ ਲਹਣਾ (ਜੀ) ਵੀ ਆਤਮ-ਚੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ। ਸੋਹਿਲਾ ਗਾਊਣ ਮਗਰੋਂ ਭੋਗ ਪਿਆ। ਫਿਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਤ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਲੰਗਰ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਅਗੰਮੀ ਰਸ

ਵਿਚ ਗੜ੍ਹੇਦ ਹੋਏ ਹੋਏ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਚੱਲ ਪਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਓਥੇ ਹੀ ਰਹੇ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਆਏ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨਾਲ ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਣੀ ਅਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਦੂਜੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ-ਹਜ਼ੂਰ ਉਸ ਦੇ ਸੁਖ-ਆਰਾਮ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਲਹਣਾ (ਜੀ) ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਪੀਨਗੀ ਸਹਿਤ ਸਜਲ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :

“ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ ! ਮੈਂ ਅੱਡੇ-ਪੁਣੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਅਵੱਗਿਆ ਹੋਈ, ਆਪ ਜੀ ਪੈਦਲ ਆ ਰਹੇ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਧੌੜੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਸਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈਣਾ ਜੀ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

“ਪੁਰਖਾ ! ਲਹਣੇਦਾਰ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਤ ਵਿਚ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੇ ਦੇਣਦਾਰ ਹਾਂ। ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣਾ ਹੀ ਸੋਭਦਾ ਸੀ।”

ਭਾਈ ਲਹਣਾ (ਜੀ) ਕੀ ਜਾਣੇ ਅਗੰਸੀ ਰਮਜ਼ਾਂ ਨੂੰ, ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਖੁਰਦਾ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਅੰਦਰਲਾ ਹਿਰਦਾ ਰਸ ਨਾਲ ਏਨਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ :	ਪੁਰਖਾ ਕਿਥੋਂ ਆਇਐ ?
ਭਾਈ ਲਹਣਾ	: ਜੀ, ਖੜੂਰ ਨਗਰ ਤੋਂ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ	: ਖੜੂਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਕ-ਰੂਹ ਭਾਈ ਜੋਧ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ?
ਭਾਈ ਲਹਣਾ	: ਜੀ, ਭਾਈ ਜੋਧ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੋਅ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਨਾਲ; ਜਿਹਨੂੰ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਪਰਚਾ ਲਗਾ ਹੈ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ	: ਪੁਰਖਾ ! ਪਹਿਰਾਵੇ ਤੋਂ ਦੇਵੀ-ਭਗਤ ਲਗਨੈ।
ਭਾਈ ਲਹਣਾ	: ਜੀ ! ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ—ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦਾ

ਸਰਦਾਰ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ
ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਮਿਲਣ
ਦਾ ਅਉਸਰ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਕਰਤਾ
ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਾਣੀਹਾਰ ਹਨ। ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਛੱਡ
ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਣਾ ਬਤਾ ਖਾਣ ਵਾਲੀ
ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਹਜੂਰ ! ਜੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ
ਦੀ ਨਦਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਵੀ ਆਤਮ-ਸੰਬੰਧ
ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਜੁੜ
ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ
ਜੁ ਮੈਂ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮਾਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ
ਹਾਂ।

ਇਤਨਾ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ ਤੇ
ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕਾਅ ਦਿੱਤਾ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਨਾ ਹੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ
ਸਿਰ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ
ਉਟਾਇਆ। ਜਦ ਮਾਵਧਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬੜਾ ਜਤਨ ਕਰ ਕੇ ਕੇਵਲ ਏਨੀ
ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :

“ਜੀ ! ਜੇ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰੈਣ-
ਬਸੇਰਾ ਕਰ ਲਵਾਂ ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਗਿਆ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸੁਖ-ਆਰਾਮ
ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੰਦਬੋਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਲੇਟ ਤਾਂ ਗਿਆ, ਪਰ ਨੀਦ ਕਿਸਨੂੰ ? ਅੰਦਰ
ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਇਕ ਰਸ ਵੱਜੀ ਜਾਣ ! ਤੇ ਮਨ ਖੀਵਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਏ !! ਅੱਖਾਂ
ਅੱਗੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਨਮੋਹਣੀ ਅਤੇ ਨਿਹਾਲਵੀਂ ਸੁਰਤ !!! ਸੌਣ ਦਾ ਬੜਾ
ਜਤਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਨੀਦ ਨਾ ਆਈ। ਪਲਸੇਟੇ ਮਾਰਦਿਆਂ ਸਮਾਂ ਕੱਟਿਆ।
ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਇਹ ਕਿ ਨਾ ਅਕੇਵਾਂ ! ਨਾ ਬਕੇਵਾਂ !!

ਸੁਤ-ਉਨੀਂਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿਸਿਆ ਕਿ ਲਾਲ ਲਿਥਾਸ

ਪਾਈ, ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਦੀ ਇਕ ਬੀਬੀ ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਝਾੜ੍ਹ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੁਹਾਰੀ ਫੇਰਦਿਆਂ ਹਰ ਹੁਜਕੇ ਨਾਲ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਹੋਵੇ। ਸੋਚਿਆ ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੀ ਭਗਤਣੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ :

“ਭਗਤਾ ! ਹੈਰਾਨ ਨਾ ਹੋ ! ਮੈਂ ਓਹੀ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਤੂੰ ਭਗਤ-ਮੰਡਲੀ ਲੈ ਕੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਇਆਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਦਰ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਦੀ ਹਾਂ। ਭਗਤਾ ! ਤੇਰੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਅੱਜ ਇਹ ਦਰ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ ਹੈ।”

ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਦੇਵੀ-ਮਾਤਾ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿਸਮਾਦਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸੁੰਨ-ਮੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਦੋ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਤ੍ਰਭਕ ਕੇ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਉਠ ਕੇ ਵਾਹੋ ਦਾਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਘਰ ਵੱਲ ਵਹਿਆ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਬਾਕੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਹਰਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਧਰਮਸਾਲਾ ਅੰਦਰ ਜਾ ਆਸਣ ਜਮਾਇਆ। ਪਲੋ-ਪਲੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਧਰਮਸਾਲਾ ਭਰ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਤਖਤ ਉੱਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਲਹਣੇ ਸਮੇਤ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਦਰਿ-ਪਸ਼ਾਦ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਗਤੀ ਪਾਠ ਪੂਰਨ ਟਿਕਾਅ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਫਿਰ ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਅੱਜ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਉੱਤੇ ਸਾਰਾ ਪਾਠ-ਕੀਰਤਨ ਅੰਕਿਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਮੰਡਲੀ ਪਾਸ ਆ ਪੁੱਜਾ। ਉਸ ਦੇ ਤੌਰ-ਬੌਰ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਪਰੋਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪੀਰਜ-ਤਹੱਮਲ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ—ਭਗਤ ਜਨੋਂ। ਮੇਰੀ ਯਾਤਰਾ ਤਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ

ਗਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਢਿਲ ਨਾ ਕਰੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ-ਸਰਨ ਵਿਚ ਭੱਜ ਪਵੇ। ਯਾਤਰਾ-ਮੰਡਲੀ ਨੇ ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਜਾਣ ਲਈ ਸਮਝਾਣ-ਬੁਝਾਣ ਦਾ ਬੜਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਗੁਰੂ-ਦਰ 'ਤੇ ਫਿਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸੜੀਆਂ-ਬੁੜੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਭਰਾਤਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਟੁਰ ਪਿਆ, ਪਰ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਫਿਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰੇ ਆ ਗਏ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਣ ਮਰਗਰੋਂ ਖੜੂਰ ਮੁੜ ਆਏ।

ਹੁਣ, ਨਿਤਾ-ਪ੍ਰਤਿ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਦਾ ਨੇਮ ਬਣ ਗਿਆ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਦੋਂ ਵਿਹਲ ਮਿਲਦੀ, ਦੋਵੇਂ ਮਿਲ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਕੇ ਫਿਰ ਖੜੂਰ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਆਤਮ-ਰੰਗਣ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਗੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਗਈ।

ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਸੌਂਪਣਾ

ਵੱਡਾ ਬੱਚਾ ਦਾਤੂ ਹੋਣਹਾਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵੱਲੋਂ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਦਿੜ੍ਹੁ ਕਰ ਲਿਆ।

ਪ੍ਰਕਲਪ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਪਰਚੇ ਪਾਏ। ਅਜਿਹੇ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਕੁ ਪਰਚਿਆਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਕਰੋ। ਪਰਖ-ਨਿਰਖ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕੌਣ ਨਿਕਲਿਆ?

ਉੱਤਰ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ-ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂਹ-ਨੁਕਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ-ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ। ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਦਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਚਾਅ ਸੀ, ਉਹ ਹਰ ਵਾਰ ਗੁਰੂ-ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਕੇ ਸੁਰਖਿ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ।

(ੴ) ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪੈਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਘਾਹ-ਬੂਟ ਕਢਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗਿੱਲੇ-ਗਿੱਲੇ ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪੰਡਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ; ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਜੀ ਅਤੇ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਜੀ, ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਪੰਡ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹਵੇਲੀ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਕੰਮ ਸਾਡਾ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖਾਂ-ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਹੈ।”

ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਣਾ ਜੀ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਤਿੰਨੇ ਪੰਡਾਂ ਇਕ ਥਾਂ ਕਰ ਕੇ ਚੁੱਕ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਘਾਹ ਪਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਜਾ ਪਾਇਆ। ਘਾਹ ਵਿੱਚੋਂ ਚਿੱਕੜ ਦੇ ਤੁਪਕੇ ਛਿੱਗ ਛਿੱਗ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡ-ਮੁੱਲੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਉਪਰ ਦਾਗ ਪਾਈ ਗਏ। ਪਰ, ਸ੍ਰੀ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਏਨਾ ਚਾਅ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੱਪੜੇ ਲਿੱਬੜ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ।

(ਅ) ਇਕ ਵੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਕਟੋਰਾ ਗੰਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਛਿੱਗ ਪਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਟੋਰਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਣਾ ਜੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਝੱਟ ਟੋਏ ਵਿਚ ਕੁੱਦ ਪਏ ਅਤੇ ਕਟੋਰਾ ਕੱਢ ਕੇ, ਧੋ-ਮਾਜ਼ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਲੈ ਆਂਦਾ।

(ੳ) ਇਕ ਵੇਰ ਸਿਆਲ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਵਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਗਾਵੀ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਗਏ। ਕਈ ਸਿੱਖ-ਸੇਵਕ ਆਪ ਜੋ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਸਿੱਖ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੜ੍ਹੇ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੀਂਹ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਲਾਗੇ ਆਸਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਭ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਲਹਣਾ ਜੀ ਉਥੇ ਹੀ ਖਲੋਤੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਚੌਥੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਨਿਕਲੇ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਪੁਰਖਾ! ਹੋਰ ਸਭ ਚਲੇ ਗਏ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਗਏ?” ਸ੍ਰੀ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਬਗੂਰ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ ਈ ਨਹੀਂ।”

- (ਸ) ਇਕ ਰਾਤ ਜੋਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਇਕ ਕੰਧ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਖੇ ਸਵੇਰੇ ਸੰਗਤ ਜੁੜਨੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੰਧ ਬਣਾਉ।” ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਜੀ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਲੈਣ ਦਿਓ ਅਤੇ ਮੀਂਹ ਹਟ ਲੈਣ ਦਿਓ, ਵਰ੍ਹਦੇ ਮੀਂਹ ਵਿਚ ਕੱਚੀ ਕੰਧ ਕਿਵੇਂ ਠਹਿਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ?” ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਉਹ ‘ਸਤਿ ਬਚਨ’ ਆਖ ਕੇ ਕੰਧ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਏ। ਕੱਚੀ ਕੰਧ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਡਿੱਗਦੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਬਣਾਈ ਜਾਣ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਹਿਣ, “ਸੇਵਕ ਨੇ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਹੈ, ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵੱਸ ਹੈ।”
- (ਹ) ਇਕ ਵੇਰ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਦਰਿਆ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਲਿਆਓ।” ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਏਨੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਹਨ ?” ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਲਹਣਾ ਜੀ ਹੁਕਮ ਮਿਲਦੇ ਸਾਰ ਕੱਪੜੇ ਲੈ ਕੇ ਝੱਟ ਦਰਿਆ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋ, ਸੁਕਾਅ ਕੇ ਲੈ ਆਏ।
- (ਕ) ਅਖੀਰਲਾ ਪਰਚਾ ਬਹੁਤ ਕਰੜਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਨੇ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ। ਤਨ ਉੱਤੇ ਫਟੀ-ਪੁਰਾਣੀ ਗੋਦਤੀ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੁਤਕਾ, ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤੇ। ਟੁਰ ਪਏ ਮਸਾਣਾ ਵੱਲ। ਪਿੱਛੇ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਜ਼ੂਮ (ਇਕੱਠਾ) ਲੱਗ ਦੁਰਿਆ। ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੋਦਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਚਾਂਦੀ-ਸੋਨੇ ਦੇ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੀ ਸੋਟ ਕੀਤੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਰੁਪਏ-ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਚੱਲਦੇ ਬਣੇ, ਭੀੜ ਘੱਟ ਗਈ। ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਹੋਰ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਸਕਾਰਿਆ। ਜਦ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੇ ਖੌਰੂ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਸਾਰੇ ਖਿੰਡਰ-ਪੰਡਰ ਗਏ। ਗਿਣੇ-ਚੁਣੇ ਦੋ ਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕੁਤਕਾ ਵਾਹਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਰਫ਼ੂ-ਚੱਕਰ ਹੋ ਗਏ। ਰਹਿ ਗਿਆ ਇੱਕੋ ਇਕ ਭਾਈ ਲਹਣਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਪੁਰਖਾ ! ਸਾਰੇ ਚਲੇ ਗਏ,
ਤੁੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ?”

ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਮੇਰੇ
ਸੁਆਮੀ ! ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਹੋਣੈ, ਉਹ ਓਥੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰ
ਜੀ ! ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ-ਸਰਨ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ,
ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਜਾਵਾਂ ?”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਆ ਗਏ, ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲੇ,
“ਲਹਣਿਆ ! ਮੈਂ ਵੀ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਟਿਕਾਣਾ ਭਾਲ ਰਹਿਆ ਸਾਂ, ਜਿਥੇ
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ, ‘ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ’ ਟਿਕਾਅ ਸਕਾਂ।
ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਉਹ ਟਿਕਾਣਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ।”

ਫਿਰ, ਜ਼ਰਾ ਗੰਡੀਰ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਬਈ ! ਇਕ ਸ਼ਰਤ
ਹੈ ! ਤੈਨੂੰ ਮੁਰਦਾ ਖਾਣਾ ਪਵੇਗਾ।”

ਰਮਜ਼-ਸ਼ਨਾਸ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਤੁਰਤ ਬੋਲ ਉੱਠੇ, “ਜਿਵੇਂ ਆਪ
ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ, ਹਜ਼ੂਰ !”

ਜਿਉਂ ਹੀ ਮੁਰਦੇ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਚੁੱਕਿਆ, ਮੁਰਦਾ ਗਾਇਬ !! ਓਥੇ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸੀ ! ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੀ !! ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਨਿਹਾਲ ਹੋ
ਗਿਆ। ਪੁੱਗ ਖਲੋਤਾ !! ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ! ਅੰਕਿ
ਸਮਾਅ ਲਿਆ !! ਛੁਰਮਾਇਆ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ ਅੰਗਦ ਹੋਇਆ।

ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵਖ ਇਕੁ, ਇਕੁ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ ੪੨੪)

ਸੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ੧੭ ਹਾਝ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਨੂੰ ਆਪਣੀ
ਅਜ਼ਮਤ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਪਨਾ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੋਂ ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖਣੂਰ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ੨੩ ਅਸੂ
੧੫੯੬ ਤੋਂ ਗੁਰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭਿਆ ਅਤੇ ਪਰਮ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦਾ
ਪ੍ਰਚਾਰ ਉੱਤਮ ਗੰਡੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ।

ਨੋਟ : ‘ਮੁਰਦਾ’ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਸਾਡੇ ‘ਆਪਾ-ਭਾਵ’ ਦਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭਰਮ ਦੇ
ਕਾਰਨ ਜੀਵਨ-ਭਰ ਗਲੇ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ
ਰਜ਼ਾਅ ਵਿਚ ਭਰਮ ਦਾ ਪਰਦਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸੁਧ-ਆਪਾ

ਇਸ ਆਪਾ-ਭਾਵ (ਮੁਰਦੇ) ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ 'ਅੰਤਿਰਿ-ਪ੍ਰਗਾਸ' 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਵਾਹ' ਦੀ ਰਹੱਸ-ਮਈ ਖੇਡ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ-ਦਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਪਵੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਆਪੈ ਆਪੁ ਖਾਇ ਰਉ ਮੇਟੈ, ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਰਸ ਗੀਤ ਗਵਈਆ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਦੇ ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ, ਨਿਰਭਉ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਈਆ ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੩)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੁਮਾਯੂਂ ਦੀ ਹਉਮੈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੂਰ ਕੀਤੀ ? ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਲਿਖੋ।

ਊੱਤਰ : ਸੰਨ ੧੫੪੦ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸੂਗੇ ਕੋਲੋਂ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਹੁਮਾਯੂਂ ਲਾਹੌਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਜਦ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਸੀ, ਰੱਬੀ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਸ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਹੁਣ ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਖੜੂਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੰਕਲਪ ਉਠਿਆ ਕਿ ਰੱਬੀ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਅਸੀਸ ਲੈਣੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜਾਉਣ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਸਨ! ਹੁਮਾਯੂਂ ਖਲੋਤਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀਣਤਾ ਸਮਝਿਆ। ਆਇਆ ਸੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪਰ ਹਉਮੈ ਦੇ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਦਰਲੇ ਇਸ ਉਬਾਲ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹੱਥ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਮੁੱਠੇ ਉੱਤੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

ਹੁਮਾਯੂਂ ਦੀ ਇਸ ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਰੌਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਰੌਲਾ-ਰੱਪਾ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੁਖ ਹੁਮਾਯੂਂ ਵੱਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਕੀਤਾ—“ਭਲਿਆ ! ਤੂ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਕੋਲੋਂ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੀ ਇਹ ਦਿਲਾਵਰੀ ਕਿਥੇ ਸੀ ? ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰਨਾ ਕਿਥੋਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਹੋਈ ?” ਯਥਾਰਥ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਹੁਮਾਯੂਂ ਦੀ ਸਾਗੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਛੂਕ ਸਰਕ ਗਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਦਾ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਯਾਚਨਾ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ਼ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸੱਚ, ਧਰਮ ਤੋਂ ਡਟ ਕੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰਭਨ : ਸ਼ਿਵ ਨਾਥ ਤਪੇ ਦਾ, ਗੁਰੂ-ਘਰ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋ ਹਸ਼ਰ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਬਿਆਨ ਕਰੋ।

ਉਭਰ : ਖੜੂਰ ਵਿਚ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਮਠ ਸੀ। ਇਥੇ ਸ਼ਿਵ ਨਾਥ ਨਾਮੀ ਇਕ ਕੰਨ-ਪਾਟਾ ਜੋਗੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਲੋਕੀ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਦਸਾਂ ਨਹੁਂਆਂ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦੇ, ਦੁਖ-ਸੁਖ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਂਦੇ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖੀ ਵੱਸਦੇ ਸਨ।

ਸਤਿਸੰਗ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਗੂਹੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। ਸ਼ਿਵ ਨਾਥ ਜੋਗੀ ਦੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਛ-ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਰਿਧੀ-ਸਿਧੀ ਦਾ ਝਾਂਸਾ ਦੇ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਗਰਜ਼-ਗੁਸਤ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਗਰ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਕ ਸਾਲ, ਭਾਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ, ਏਵੇਂ ਹੋਈ ਕਿ ਬੜੀ ਔੜ ਲੱਗੀ। ਸਾਰਾ ਸਾਵਣ ਬਾਰਸ਼ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਫਸਲਾਂ ਕੁਮਲਾ ਗਈਆਂ। ਲੋਕ ਘਬਰਾ ਉਠੇ। ਲੋਕੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਆਏ ਤੇ ਮੀਂਹ ਪਾਊਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

“ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕਰਤਾ ਜਗਤ-ਪਿਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰ-ਸੰਭਾਲ ਉਹ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੁਜਾਨ ਹੈ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਵਸਤੂ ਦੇਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਉਹ ਰਾਜਕ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਰਹੀਮ ਵੀ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਹੜੇ ਹਾਲ ਰੱਖੇ, ਉਸ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਹਿਮ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਨਿਤਾ-ਪ੍ਰਤਿ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।”

ਲੋਕੀ ਅੰਦਰੋਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਰਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜੇ ਮੀਂਹ ਪਵੇ।

ਬ੍ਰਹਮ ਰਿਆਨ ਦੇ ਬਚਨ ਮਨੁੱਖ 'ਤੇ ਓਦੋਂ ਅਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਅੰਦਰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਭੁੱਖ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਭੁੱਖ ਵਿਰਲੇ ਟਾਵੇਂ ਵਡਭਾਗ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਪਜਦੀ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ-ਕੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਓਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ, ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਰਜ਼ਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣ। ਇਹ ਜਗਿਆਸਾ ਨਹੀਂ।

ਕੌਣ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

(ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੪੯੫)

ਸੇ, ਗਰਜ-ਮਾਰੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਨਾਥ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਧੁੰਮਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਾਥ ਜੀ ਬਰਖਾ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਕ ਸਰਤ 'ਤੇ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਗ੍ਰਹਸਤੀ ਸਾਥੂ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਣਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕੋ ਇਕ ਹੀਲਾ ਹੈ। ਕਹਾਵਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, “ਗੋਂ ਭੁਨਾਵੈ ਜੋਂ ਭਾਵੇਂ ਗਿੱਲੇ ਹੀ ਹੋਣ।” ਮੀਂਹ ਲਈ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਏ ਲੋਕ ਨਾਥ ਦੇ ਝਾਸੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਮੀਂਹ ਪਾਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਦੁਹਰਾਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਆਪ-ਹੁਦਰੇ ਬੰਦੇ ਬੋਲ ਉਠੇ :

“ਜੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਈਏ ?”

“ਮੀਂਹ ਪਾਣਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।”

“ਹੀਲੇ-ਵਸੀਲੇ ਵੀ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਨਾਥ ਜੀ ਮੀਂਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮੰਨ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ...।”

“ਹਾਂ ਦੱਸੋ, ਅੜਚਨ ਫਿਰ ਕਾਹਦੀ ਹੈ ?”

“ਨਾਥ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਗਿਰਹਸਤੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾਉਣ
ਕਾਰਨ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਰੁੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਥ ਜੀ ਨੇ ਇੰਦਰ
ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਦੀ ਸ਼ਰਤ
ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਜਾਓ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਭਨਾ ਦਾ ਭਲਾ ਮਨਾਇਦਾ... ॥੨॥(੫)

(ਗਊੜੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੩੦੨)

ਧੀਰਜ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿਹਰ ਵਿਚ ਬੋਲੇ :

“ਭਾਈ ! ਜੇ ਸਾਡੇ ਇਥੋਂ ਜਾਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ
ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਉਜ਼ਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਤੁਹਾਡਾ ਭਲਾ ਹੀ
ਲੋੜਦੇ ਹਾਂ।”

ਸਿਆਣੇ ਸੋਝੀ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬੜੇ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ
ਆਪ-ਹੁਦਰੇ ਮੁਲਖਦੀਏ ਦੀ ਰੁਚੀ ਅੱਗੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤਤਕਾਲ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕੂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।
ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :

“ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ! ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ?”

“ਜਿਥੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਲੈ ਜਾਏ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਏਥੋਂ ਚੱਲ ਪਏ ਤੇ ਖਾਨ ਰਜਾਦੇ ਦੀ ਜੂਹ
ਨੂੰ ਜਾ ਭਾਗ ਲਾਇਆ। ਉਥੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਤੁਫਲ ਰਹਿਮਾ ਰਹਿਮ
ਹੋ ਗਈ।

ਜਿਉ ਜਿਉ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਤਿਵੈ ਤਿਉ ਹੋਵਣਾ ॥

ਜਹ ਜਹ ਰਖਹਿ ਆਪਿ ਤਹ ਜਾਇ ਖੜੋਵਣਾ ॥੧੮॥

(ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੪੨੩)

ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਚਲੇ ਗਏ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਵਰਖਾ
ਕਈ ਦਿਨ ਨਾ ਪਈ। ਲੋਕੀ ਜਾ ਨਾਥ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋਏ। ਨਾਥ ਨੇ ਬੜੇ ਜੋਗ-
ਸਾਧਨ ਕੀਤੇ, ਤੰਤਰ-ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹੇ, ਪਰ ਬਣਿਆ ਕੁਝ ਨਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਬਰ ਦਾ
ਪਿਆਲਾ ਭਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਕਾਹਲੇ ਪੈ ਗਏ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲੱਗੇ ਨਾਥ ਨੂੰ ਬੋਲ-

ਕੁਬੋਲ ਬੋਲਣ। ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਜੋਗੀ ਦੇ ਭਾਂ ਦੀ ਬਣ ਗਈ।

ਭੂਤਰੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਰੱਬ ਰੱਖੇ! ਲੱਗੇ ਨਾਥ ਦੀ ਲਾਹ-ਪਾਹ ਕਰਨ। ਨਾਥ ਜੇ ਸੋਝੀ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਬੇਵਸੀ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾ ਲੈਂਦਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮੱਤ ਫਿਰ ਗਈ ਸੀ। ਅੱਗੋਂ ਛਿੱਥਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਲੱਗਾ ਸਰਾਪ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣ। ਲੋਕੀ ਹੋਰ ਕੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਨਾਥ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਕੁੱਟਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਏਧਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ-ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਕ ਵਿਚ ਉਲਸਾਏ ਹੋਏ ਬਾਸਰਕੇ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ। ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸੁੰਵ ਵਰਤੀ ਹੋਈ ਦੇਖੀ। ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਆ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲੋਕੀ ਨਾਥ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੀ ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਉਥੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਨਾਥ ਪ੍ਰਾਣ ਛੱਡ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ :

“ਇਹ ਵਤੀਰਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਤੁਸਾਂ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੇ ਉੱਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਟੇਕ ਛੱਡ ਕੇ ਅਲਪੱਗ ਬੰਦੇ ਦੀ ਟੇਕ ਪਕੜੀ। ਇਹ ਇਕ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਇਸ ਈਰਖਾਲੂ ਨਾਥ ਦੇ ਸਿੱਖੇ-ਸਿਖਾਏ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਏ, ਇਕ ਹੋਰ ਗਾਲਤੀ ਕੀਤੀ। ਹਣ ਇਸ ਨਾਥ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਤੀਜੀ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਇਆਂ ਸੁਖ ਕਿਥੇ? ਇਹ ਖੁਆਰੀ ਦਾ ਗਸਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਮੁੜ ਪਵੇ, ਓਨਾ ਚੰਗਾ ਹੈ।”

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਪੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਹ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਣਹੋਂਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸ਼ੋਖੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ‘ਨਾਲੇ ਚੌਰ ਨਾਲੇ ਚਤੁਰ’ ਅੱਗੋਂ ਆਕੜਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਫ਼ਾ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਸਨ ਕਿ ਨਾਥ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹਣ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਅਮੇਲਕ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਬੜੇ ਪਰੋਸ਼ਾਨ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਲੱਗੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਨ।

ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਡੋਲੇ ਲੋਕੀਂ ਨਾਥ ਦੀ ਚੱਕ-ਚੁਕਾਈ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਗ਼ਰਜ਼ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਅੰਝੜੇ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਕਰਕੇ ਮਨੋਂ ਦੁਖੀ ਹਨ।

ਤਰਸ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਜਾਤਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਜੀਵਾਂ ਉੱਤੇ ਕਰਵਾ ਪਰਚਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਣੀ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਛੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਵਡਭਾਗਾ ਹੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

“ਭਲਿਓ ਲੋਕੋ! ਤੁਸਾਂ ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦਾ।

“ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰੋ। ਆਓ! ਸਾਰੇ ਜੁੜ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀਏ, ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਅਵੱਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ।”

ਇਹ ਬਚਨ ਬੋਲਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਨਿਰਾਲੀ ਭਾਅ ਆ ਗਈ। ਮਾਨੋ, ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿਧੀਆਂ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ।

ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਜੁੜ ਗਏ, ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ, ਹਿਰਦੇ ਜੁੜ ਗਏ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ। ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਉੱਚੀ ਧੁਨ ਵਿਚ “ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ” ਬੋਲਦੇ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ। ਖੜੂਰ ਵਿਚ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨਕਾਰ ਉਠੀ। ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ, ਕੁਝ ਹੀ ਚਿਰ ਮਹਾਰੋਂ ਆਕਾਸ਼ 'ਤੇ ਬੱਦਲ ਚੜ੍ਹ ਆਏ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜਲ ਥਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਾਲਉ ਐਸੀ ਰੀਤਿ ਜਿਤੁ ਮੈ ਪਿਆਰਾ ਵੀਸਰੈ ॥

ਨਾਨਕੇ ਸਾਈ ਭਲੀ ਪਰੀਤਿ ਜਿਤੁ ਸਾਹਿਬ ਸੇਤੀ ਪਤਿ ਰਹੈ ॥੨॥(੧੦)

(ਵਡਹੁਸ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੫੯੦)

ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਚਲੇ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦੇ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ ਖਾਨ ਰਜਾਦੇ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਰਾਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੂਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਕੰਡ ਕਰ ਲਈ। ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧੇ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਸਾ ਬਦਲ ਕੇ ਉਧਰ ਕੰਡ ਕਰ ਲਈ। ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਅਵੱਗਿਆ ਹੋਈ ਹੈ। ਬੜੀ ਅਧੀਨਗੀ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :

“ਮੇਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ! ਸਾਡੇ ਐਂਗਣਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਨਾ ਕਰੋ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹਾਂ। ਆਪ ਜੀ ਸਦਾ ਬਖਸ਼ੇਦ ਹੋ। ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇ ਤੇ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ੇ।”

“ਪੁਰਖਾ! ਤੈਂ ਤੜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਖਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ। ਤੈਂ ਅਜਲੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਰਮ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਦੌਸ਼ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ।”

ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ ਤੁਮ ਕਰਹੁ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਰ ਖੁਸੀ ਨ ਆਵਦੇ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੩ ਛੰਤੁ ਘਰੁ ੩, ਪੰਨਾ ੪੪੦)

ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਚੁਡਾਲ ਢਹਿ ਪਏ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :

“ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਝੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਬੋੜ-ਵਿਤੇ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ। ਦਾਤਾ! ਮੈਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਥੋਂ ਆਈ। ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਜੀਉ! ਸੇਵਕ 'ਤੇ ਮੇਹਰ ਕਰੋ! ਭਾਣੇ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ!! ਸਦਾ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਾਜੀ ਰਹੀਏ !!!”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਿਖਾਉਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੌਰਦਾ, ਪਰ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬੰਧਨ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਸੁਆਮੀ

ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰਜਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ :

ਜੋ ਭੁਧ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ ॥
ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥੧੬॥

ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਰਗੋਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਲੋਕੀ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਗਲ ਪੱਲੇ ਪਾ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਢਹਿ ਆਪਣੀ ਅਵੱਗਿਆ ਦੀ ਭੁੱਲ ਮੰਨੀ ਤੇ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਲਈ ਜੋਦੜੀ ਕੀਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਣੇ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਬੜੇ ਵਜਦ ਵਿਚ ਸਲੋਕ ਗਾਇਆ :

ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਆਸਥੀ ਦੂਜੈ ਲਗੀ ਜਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਆਸਥੁ ਕਾਬੀਐ ਸਦ ਹੀ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥
ਚੰਗੈ ਚੰਗਾ ਕਰਿ ਮੰਨੇ ਮੰਦੈ ਮੰਦਾ ਹੋਇ ॥
ਆਸਥੁ ਏਹੁ ਨ ਆਖੀਐ ਜਿ ਲੇਖੈ ਖਰਤੈ ਸੋਇ ॥੧॥
ਸਲਾਮੁ ਜਬਾਬੁ ਦੌਵੈ ਕਰੇ ਮੁੰਚਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਦੌਵੈ ਕੁੜੀਆ ਬਾਇ ਨ ਕਾਣੀ ਪਾਇ ॥੨॥

(ਸਲੋਕ ਮ: ੨, ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੪੨੪)

ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ। ਫਿਰ ਖਡੂਰ ਮੁੜਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨਾਥ ਦੇ ਨਾਮਿਤ ਲੰਗਰ ਲਾਓ। ਗਰੀਬ-ਗੁਰਬੇ ਨੂੰ ਭੇਜਨ ਖੁਆਓ। ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਕਲਿਆਣ ਹਿਤ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਲੈਣ ਆਏ ਸਿਧਾਂ ਦੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ, ਨਿਸ਼ਾ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ?

ਊੱਤਰ : ਗੋਰਖ ਆਪਣੀ ਸਿਧ-ਮੰਡਲੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਲੈਣ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਆਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ-ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਬਿਠਾਇਆ।

ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਪਉਂਦ-ਪਟ (ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਇਹ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ :

“ ‘ਨਾਨਕ’ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤਪਾ ਸੀ। ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਮੂਹਰੇ ਨਤ-ਮਸਤਕ ਹੋਏ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਆਪ ਜੀ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਗੀਝ ਕੇ?"

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਤ੍ਰੂਪ ਤ੍ਰੂਪ ਹੇਡ ਵਹਿ ਤੁਰੇ। ਬੜੀ ਪੀਮੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਚਨ ਕੀਤਾ:

"ਜੇਗੀ-ਨਾਥ ! ਕੋਈ ਪਿਤਾ ਜਦ ਆਪਣੇ ਗਰਦ-ਆਲੂਦਾ (ਪੂੜ ਵਿਚ ਲਿਬੜੇ) ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਝੁਕ ਕੇ ਚੁੱਕੇ ਤਾਂ ਇਹ ਝੁਕਣਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ? ਇਸ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਿਰੋਲ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਨਾਥ ਜੀ ! ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਨਫਰ (ਸੇਵਕ) ਖਾਲੀ-ਭਾਂਡਾ ਸਾਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਤਰਸ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਖੁਦ ਆ ਬੈਠਾ। ਇੰਜ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ—ਨਿਰੋਲ ਦਾਤ ਜੋ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਜਤਨ ਜਾਂ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਨਿਰੋਲ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਵਜੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ :

ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਦਾਤਿ, ਆਪਸ ਤੇ ਜੋ ਪਾਈਐ॥

ਨਾਨਕ, ਸਾਂ ਕਰਮਾਤਿ ਸਾਹਿਬ ਝੁਠੈ ਜੋ ਮਿਲੈ॥੧॥

(ਪੰਨਾ 828)

ਨੋਟ : ਇਸ ਵਾਰਤਾਲਾਗ੍ਰਾਹ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਗੌਰਖ ਨੇ ਜੋਗ-ਮਤ ਸੰਬੰਧੀ ਚਰਚਾ ਛੇੜੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਸਹਜ-ਜੋਗ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ 'ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ' (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਆਪਣੀ ਥਾਵੇਂ ਇਹ 'ਵੱਡਾ ਸਾਹਿਬ' (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਹੀ ਬਾਪਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ?

ਉੱਤਰ : (ਮਾਤਾ) ਖੀਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਹਲ (ਸੁਪਤਨੀ) ਹੋਣ ਦਾ ਗੌਰਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਗੌਰਵ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਮੁਖ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਲਗਨ ਅਤੇ ਮੁਸ-ਅਸਲੂਬੀ ਨਾਲ

ਨਿਭਾਇਆ, ਉਸ ਸਦਕਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਤਥਾ ਸਤੈਂ ਛੂਮਿ ਆਖੀ) ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਥਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਸਗੋਂ 'ਨੇਕ ਜਨ' ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਵੀ ਮਿਲੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਸਤੀ (ਘਣੀ-ਛਾਂ) ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਥੇ-ਮਿਸ਼ਾਲ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਸਤੀ ਹੇਠ ਲੋੜ-ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨ-ਦੌਲਤ, ਭੁੱਖ-ਨਿਵਿਰਤੀ ਲਈ ਧਿਉ ਵਾਲੀ ਖੀਰ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਲਈ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰਸ ਵੰਡੀਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਅਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹੋਈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਮ ਗੁਰਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਬਾਅ ਭਰਪੂਰ ਜਤਨ ਕਰ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਾਈ। ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਤਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਾਰ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਮੁਤਾਬਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਮੁਸਤਨਿਦ (ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ) ਗਵਾਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ :

- (੧) ਜੀਵਾਤਮਾ ਲਈ ਹਰਿ ਨਾਮ ਭੋਜਨ;
- (੨) ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਲਈ ਧਨ-ਦੌਲਤ;
- (੩) ਸਰੀਰ ਲਈ—(ਉ) ਧਿਆਲੀ ਖੀਰ, (ਅ) ਧਿਉ, ਮੈਦਾ, ਖੰਡ ਤੋਂ ਬਣੇ ਸੁਗਦਿਸ਼ਟ ਭੋਜਨ।

ਲੰਗਰੁ ਚਲੈ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਹਰਿ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੀ ਖਟੀਐ ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੯੬੭)

ਲੰਗਰਿ ਦਉਲਤਿ ਵੰਡੀਐ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖੀਰਿ ਧਿਆਲੀ ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੯੬੭)

ਨਿਤ ਰਸੋਈ ਤੇਰੀਐ ਧਿਉ ਮੈਦਾ ਖਾਣ ॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੯੬੮)

ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਮਾਸ ਵਰਤਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਮਾਮ ਦੇ ਚਸਕਾਲੂ ਸੱਜਣ ਦੀ ਕਪੋਲ-ਕਲਪਨਾ ਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਚੁਂ ਇਸ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਉਪਰੋਕਤ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਕਿ ਵੀਚਾਰ-ਅਧੀਨ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਅਤੇ ਹਜ਼਼ੂਰੀ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਭਰੋਸੇ-ਜੋਗ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕਲਪਨਾ ਇਕ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਯੋਗ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮਾਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਬੰਦ ਕਰਵਾਈ ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਜੋਥ ਨਾਮ ਦੇ ਦੋ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਵਰਣਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ : ਬਿਰਤਾਂਤ—ਭਾਈ ਜੋਥ (ਪਹਿਲਾ)–ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਭਾਈ ਜੋਥ ਜੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਕਰਨੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਸਿ-ਰਸਿ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਦੇਵ-ਨੇਡ ਨਾਲ ਉਧਰੋਂ ਲੰਘਦੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਸ-ਭਿੰਨੀ ਧੁਨੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਬਦੋ-ਬਦੀ ਉਧਰ ਖਿੱਚੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੂੰਗੀ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਾਣੀ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ ਕੇ ਮੰਦ੍ਰ-ਮੁਗਧ ਹੋ ਗਏ। ਹਿਰਦਾ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਧੁਨੀ ਅੰਦਰ ਰੂੰਜਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਗਹਿਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਿਕ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਗਈ।

ਸਿੱਖਿਆ—ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਲਾ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਸ ਦੇ ਰਗੋ-ਰੇਸ਼ੇ ਵਿਚ

ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਬਦੀਅਤ ਰਾਗਾਤਮਿਕ (ਰਸੀਲੀ) ਅਤੇ ਸੁਗੰਧਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨੂੰ ਗੀ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮੁਬਾਰਿਕ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਬਾਣੀ ਸੁਵਣ ਕਰ ਕੇ ਸੁਣਨਹਾਰੇ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅਮਿੱਟ ਛਾਪ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਪਲਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਜੋਧ (ਦੂਜਾ)—ਦੂਜੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ। ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਆਉਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਮਨ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਮਿਲਿਆ, ਸੋ ਏਥੇ ਹੀ ਟਿਕਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਸੇਵਾ ਦਾ ਚਾਅ ਅਤੇ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਲੰਗਰ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਮੁਖੀਆ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਲਗਨ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਏ ਜਾਣ ਸਦਕਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣੇ।

ਆਪਣੇ ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਲਈ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਜੂਠ ਖਾ ਕੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਜਦ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮਾਮਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਜੂਰ ਜੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ-ਹਜੂਰ ਨੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਨੂੰ ਝੁਲਾ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

“ਭਾਈ ਗੁਰਸਿੱਖਾ ! ਜੂਠ ਖਾ ਕੇ ਜੀਵਨ-ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਨਾ ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਦਰਸਤ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮਨ ਅੰਦਰ ਹੀਣਤਾ-ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਸੇਧ ਲੈ ਕੇ ਨਿਮੀ-ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ।”

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨ ਲਈ ਅਤੇ “ਸਫਲ ਸਫਲ ਭਈ ਸਫਲ ਜਾਤਾ” ਦੀ ਗੁਰ-ਅਸੀਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣੇ।

ਸਿੱਖਿਆ—ਜੂਠ ਖਾਣ ਨਾਲ ਮਨ ਅੰਦਰ ਹੀਣਤਾ-ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਸੇਧ ਲੈ ਕੇ, ਨਿਮੀ-ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਭਾਈ ਜੀਵਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ?

ਊੱਤਰ : ਸੰਖੇਪ-ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਜੀਵਾ ਨਾਮ ਦਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਖਿਚੜੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਅੰਨ੍ਹੇਗੀ-ਤੁਢਾਨ ਏਨਾ ਝੁਲਿਆ ਕਿ ਬੰਮੁਣ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਆਵੇ। ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਮਾਨਣ ਦੇ ਚਾਅ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀਵਾ ਦਾ ਮਨ ਉਤਾਵਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਨ੍ਹੇਗੀ ਕੋਈ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੱਲਣ ਦੇਂਦੀ। ਅੰਨ੍ਹੇਗੀ ਥੰਮੇ ਤਾਂ ਅੱਗ ਬਲੇ, ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਖਿਚੜੀ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ। ਥੱਕ-ਹਾਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋਦੜੀ ਕੀਤੀ :

“ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀਓ! ਆਪ ਜੀ ਕਲਾ ਵਰਤਾਓ ਜੁ ਅੰਨ੍ਹੇਗੀ ਥੰਮ੍ਹ ਜਾਏ ਅਤੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

“ਜੀਉਣ-ਜੋਗਿਆ! ਅੰਨ੍ਹੇਗੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਦੀਵ-ਕਾਲ ਉਸ ਕਾਦਰ-ਕਰੀਮ ਦੀ ਰਜ਼ਾਅ ਵਿਚ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ ਹਰੇਕ ਵਰਤਾਰਾ ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਵਰਤਾਰਾ ਸਾਡੀ ਨਿੱਜੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਸੀਂ ਅਣਜਾਣ-ਪੁਣੇ ਵਿਚ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿੰਤੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਅਲਪੱਗਾ ਹਾਂ, ਪ੍ਰਤੂ ਸਰਬੱਗਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪਣੀ ਅਲਪੱਗ ਮਰਜ਼ੀ ਸਰਬੱਗ ਪ੍ਰਭੂ ਉੱਤੇ ਠੋਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ਰੀਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਜੋ ਸਰਾਸਰ ਅਨੁਚਿਤ ਅਤੇ ਅਨਹੋਣੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮੂਲ-ਕਰਤਵ ਹੈ : ਸਰਬੱਗ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਅ ਨੂੰ ਸਿਰ-ਮੱਥੇ ਮੰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹੀਏ। ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਅ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਓਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।”

ਸਿੱਖਿਆ—

ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਜੋ ਚਲੈ ਸੋ ਪਵੈ ਖਜਾਨੇ ॥

ਖੇਟੇ ਠਵਰ ਨ ਪਾਇਨੀ ਰਲੇ ਸੂਠਾਨੇ ॥

(ਪਨਾ ੪੨੧)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ?

ਉੱਤਰ : ਲਿੱਪੀ—ਲਿੱਪੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ :

“ਉਚਰਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਅਪਨਾਏ ਗਏ ਅੱਖਰਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਂ-ਮਾੜਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ, ਵਿਚਿਤਰਬੰਦੀ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਨੇਮ-ਬਧ ਪ੍ਰਕਾਰ ।”

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ—ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ :

“ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰਣ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ-ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਅਪਨਾਈ ਗਈ ਲਿੱਪੀ ।”

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ‘ਪਟੀ’ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀ । ਇਸ ‘ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ’ ਦਾ ਲਿਖਤੀ-ਰੂਪ ਵੀ ਅਵਸ਼ੇ਷ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ/ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ । ਇਹ ਸਮੱਗਰ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਗੱਦੀ ‘ਤੇ ਉਪਸਥਿਤ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ‘ਧੇਥੀ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਧੇਥੀ ਦੀ ਲਿੱਪੀ ਨਿਸਚਿਤ ਤੌਰ ‘ਤੇ ‘ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ’ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ, ‘ਪਟੀ’ ਵਿਚਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਵਰਤਮਾਨ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੀ ਵਿਚਿਤਰਬੰਦੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਰੈਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਕਿਆਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਲਿੱਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਂ-ਮਾੜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਸਥਿਰ ਕੀਤੇ ਫਿਰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਰੂਪ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ

ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਤੌਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮਲੂਕੇ ਚੌਧਰੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਕੋ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਚਰ : 'ਮਲੂਕਾ' ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬਛੂਰ ਨਗਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਸੁੰਡਲੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਮਲੂਕਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਧਨ ਦੀ ਅਤੇ ਚੌਧਰ-ਪੁਣੇ ਦੀ ਮਸਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੀ ਹੀ, ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਵਾਦੀ ਦਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ।

ਚਾਰ-ਯਾਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਗਰੀਬ-ਗੁਰਬੇ 'ਤੇ ਤਾਂ ਧੈਂਸ ਜਮਾਊਂਦਾ ਹੀ ਸੀ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਕੁਥੋਲ ਬੋਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਮੰਦੇ-ਆਹਾਰ ਅਤੇ ਮੰਦੇ-ਆਚਾਰ ਕਾਰਨ ਉਹ ਮਿਰਗੀ ਦੀ ਖਤਰਨਾਕ ਬਿਮਾਰੀ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ। ਦੁਖੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਿਰਥਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਤਰਸ ਕਰ ਕੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤੀ :

“ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖ-ਦਰਦ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਨ ਨੂੰ
ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਮਿਹਰ ਕਰਸੀ।

ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ! ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਕਦੀ ਮਨੋਂ
ਵਿਸਾਰਨਾ ਨਹੋ !!

ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੰਦਾ ਨਾ ਚਿਤਵਨਾ !!!

ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆਫਰ ਕੇ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਵਧੀਕੀ ਨਾ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਨਸੇ
ਦੇ ਸੇਵਨ ਤੋਂ ਜੀਵਨ-ਭਰ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ!”

ਚੂਕਿ ਅਤਿ ਦਾ ਦੁਖੀ ਸੀ, ਮਲੂਕੇ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਹੁਕਮ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਪ੍ਰਵਾਨ
ਕੀਤਾ। ਮੇਹਰ ਹੋਈ, ਮਿਰਗੀ ਦਾ ਰੋਗ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਚਾਰ-ਯਾਰੀ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ

ਬਹਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਫਿਰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਧੁੱਤ ਹੋਇਆ ਕੇਠੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਬਕਾਰੇ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਭੁੜਕਦੇ ਭੁੜਕਦੇ ਨੂੰ ਘੋਰਨੀ ਆਈ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਵਾਜ਼ਨ (ਸਮ-ਤੌਲ) ਕਾਇਸ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਕੋਠਿਓਂ ਥੱਲੇ ਆ ਛਿੱਗਾ, ਸਿਰ ਦੋ-ਛਾੜ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੰਸ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਿਆ।

ਸਿੱਖਿਆ—ਮੰਦੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਸ਼ੇ, ਜਿਥੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਘੁਣ ਵਾਂਗ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਰ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਬੁਰਾ-ਭੁਲਾ ਪਛਾਨਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਖੁਦ ਸਹੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ੩ ਵੈਸਾਖ ਸੰਮਤ ੧੯੦੯ ਬਿਕਾਮੀ (੨੯ ਮਾਰਚ, ਸੰਨ ੧੯੫੨) ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਬੁਲਾਈ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪਰਦੱਖਣਾ ਕੀਤੀ, ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹਲੂਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੂਹਰੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਤਾ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਵਾਰੋਂ ਵਾਰੀ ਉਠ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀਣ-ਹਯਾਤ ਵਿਚ ਹੀ ਧਰਮ-ਪੰਥ ਚਲਾਵਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਸੱਚੇ ਸੇਵਕ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਉਸ ਪੂਰਨੇ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕੀਤਾ।

•

੧.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚੋਂ
ਮ: ੨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦਾ
ਰਾਗ-ਵਾਰ ਵੇਰਵਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਾਰਾਂ ਅੰਦਰ ਮ: ੨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਕੁਲ ੬੩ ਸਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਰਾਗ	ਵਾਰ ਦੇ ਰਣਤਾ	ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ	ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ
ਦਾ ਨਾਂ	ਦਾ ਵੇਰਵਾ		
ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪	(i) ਪਉੜੀ ਨੰ: ੩ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (ii) „ ੧੫ „ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ	{	੨
ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧	(i) „ ੨ „ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (ii) „ ੩ „ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ (iii) „ ੯ „ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (iv) „ ੧੮ „ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ	{	
	(v) „ ੧੯ „ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (vi) „ ੨੨ „ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ (vii) „ ੨੩ „ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (viii) „ ੨੬ „ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (ix) „ ੨੭ „ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ	{	੧੨

ਰਾਗ ਦਾ ਨਾਮ	ਵਾਰ ਦੇ ਰਚੈਤਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ	ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਫੇਰਵਾ	ਭੁਲ ਗਿਆਤੀ
ਆਸਾ	ਮਹਲਾ ੧	(i) ਪਉੜੀ ਨੰ: ੧ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (ii) „ ੨ „, ਤੀਜਾ ਸਲੋਕ (iii) „ ੩ „, ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (iv) „ ੧੨ „, ਤੀਜਾ ਅਤੇ ਚੌਬਾ ਸਲੋਕ (v) „ ੨੧ „, ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (vi) „ ੨੨ „, ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਲੋਕ ਤਕ	੧੫
		(vii) „ ੨੩ „, ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ (viii) „ ੨੪ „, ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ	
ਸੋਰਠਿ ਸੂਹੀ	ਮਹਲਾ ੮ ਮਹਲਾ ੩	(i) „ ੨੮ „, ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (i) „ ੨ „, ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਚੌਬੇ ਸਲੋਕ ਤਕ (ii) „ ੮ „, ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (iii) „ ੧੯ „, ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (iv) „ ੧੯ „, ਦੂਜਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਸਲੋਕ (v) „ ੨੦ „, ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ	੧ ੧੧

ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ	ਵਾਰ ਦੇ ਰਚੈਤਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ	ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ	ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ
ਰਾਮਕਲੀ	ਮਹਲਾ ੩	(i) ਪਉੜੀ ਨੰ: ੧੪ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (ii) „ ੧੫ „ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (iii) „ ੧੬ „ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਸਲੋਕ	੨
		(iv) „ ੧੮ „ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ	
ਮਾਡੂ ਸਾਰੰਗ	ਮਹਲਾ ੩	(i) „ ੨੦ „ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ	੧
	ਮਹਲਾ ੪	(i) „ ੧ „ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ (ii) „ ੨ „ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ (iii) „ ੩ „ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ (iv) „ ੪ „ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (v) „ ੫ „ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ	੯
		(vi) „ ੧੬ „ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ (vii) „ ੨੦ „ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ	
ਮਲਾਰ	ਮਹਲਾ ੧	(i) „ ੩ „ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (ii) „ ੪ „ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ (iii) „ ੨੨ „ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ (iv) „ ੨੬ „ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ	੫
			ਕੁਲ ਜੋੜ ੯੩

੧.੧ ਮ: ੨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਸਮੱਗਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਾਗ-ਵਾਰ ਤੁਕ-ਤਤਕਰਾ

ਆਰੰਭਕ ਤੁਕ ਦਾ ਸੰਕੇਤਕ-ਤੁਪ

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ

ਜਿਸੁ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ...
ਜੋ ਸਿਰੁ ਸਾਂਈ ਨਾ ਨਿਵੈ...

ਮਾਝ ਰਾਗੁ

ਦੰਦੇ ਥਾਵਹੁ ਦਿਤਾ ਚੰਗਾ...

ਅਖੀ ਬਾਝਹੁ ਵੇਖਣਾ...

ਦਿਸੈ, ਸੁਣੀਐ, ਜਾਣੀਐ...

ਸੇਈ ਪੂਰੇ ਸਾਹ...

ਅਠੀ ਪਹਰੀ ਅਠ ਖੰਡ...

ਪਉਣੁ ਗੁਣੁ, ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ...

ਆਖਣੁ ਆਖਿ ਨ ਰਜਿਆ...

ਮੰਤ੍ਰੀ ਹੋਇ ਅਨੂਹਿਆ...

ਨਾਨਕ, ਪਰਖੇ ਆਪ ਕਉ...

ਨਿਹਫਲੰ ਤਸਿ ਜਨਮਸਿ...

ਅਗੀ ਪਾਲਾ ਕਿ ਕਰੇ...

ਦੀਖਿਆ ਆਖਿ ਬੁਝਾਇਆ...

ਆਸਾ ਰਾਗੁ

ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ...

ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ...

ਪਨਾ ਆਰੰਭਕ ਤੁਕ ਦਾ ਸੰਕੇਤਕ-ਤੁਪ

ਹਉਮੈ ਏਹਾ ਜਾਤਿ ਹੈ...

ਜੋਗ ਸਬਦੰ ਤਿਆਨ ਸਬਦੰ...

ਏਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਰਬ ਦੇਵਾ...

ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਆਸਕੀ...

ਸਲਾਮੁ, ਜਬਾਬੁ ਦੌਵੈ ਕਰੇ...

ਚਾਕਰੁ ਲਗੈ ਚਾਕਰੀ...

ਜੋ ਜੀਇ ਹੋਇ ਸੁ ਉਗਵੈ...

ਨਾਲਿ ਇਆਣੇ ਦੇਸਤੀ, ਕਦੇ...

ਨਾਲਿ ਇਆਣੇ ਦੇਸਤੀ, ਵਡਾਰੁ...

ਹੋਇ ਇਆਣਾ ਕਰੇ ਕੰਮ...

ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਦਾਤਿ...

ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਚਾਕਰੀ...

ਆਪੇ ਸਾਜੇ, ਕਰੇ ਆਪਿ...

ਸੋਰਠਿ ਰਾਗੁ

ਨਕਿ ਨਥ, ਖਸਮ ਹਥ...

ਸੂਹੀ ਰਾਗੁ

ਜਿਨੀ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿਆ...

ਰਾਤਿ ਕਾਰਣਿ ਧਨੁ ਸੰਚੀਐ...

ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੇ...

86

ਆਰੰਭਕ ਤੁਕ ਦਾ ਸੰਕੇਤਕ-ਤ੍ਰੁਪ	ਪੰਨਾ	ਆਰੰਭਕ ਤੁਕ ਦਾ ਸੰਕੇਤਕ-ਤ੍ਰੁਪ	ਪੰਨਾ
ਮਨ ਹਠਿ ਤਰਫ ਨ ਜਿਪਈ... ੧੧੬		ਸਾਰੰਗ ਰਾਗੁ	
ਜਿਨਾ ਭਉ ਤਿਨ੍ਹਾਹਿ ਭਉ... ੧੧੮		ਗੁਰੂ ਕੁੰਜੀ, ਪਾਹੂ ਨਿਵਲੁ... ੧੪੧	
ਤੁਰਦੇ ਕਉ ਤੁਰਦਾ ਮਿਲੈ... ੧੨੦		ਆਪਿ ਉਪਾਏ ਨਾਨਕਾ... ੧੪੨	
ਨਾਨਕ, ਤਿਨਾ ਬਸੰਤੁ ਹੈ... ੧੨੧		ਸਾਹ ਚਲੇ ਵਣਜਾਰਿਆ... ੧੪੪	
ਪਹਿਲ ਬਸੰਤੈ ਆਗਮਨਿ... ੧੨੩		ਜਿਨ ਵਡਿਆਈ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਕੀ... ੧੪੭	
ਮਿਲਿਐ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੈ... ੧੨੪		ਕੀਤਾ ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀਐ... ੧੪੮	
ਕਿਸ ਹੀ ਕੋਈ ਕੋਇ... ੧੨੬		ਤਿਸੁ ਸਿਉ ਕੈਸਾ ਬੋਲਣਾ... ੧੫੧	
ਜਾਂ ਸੁਖ ਤਾ ਸਹੁ ਰਾਵਿਓ... ੧੨੭		ਸਿਫ਼ਤਿ ਜਿਨਾ ਕਉ ਬਖਸ਼ੀਐ... ੧੫੩	
ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗੁ		ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਬੇਦੀ ਆਣੀ... ੧੫੫	
ਜਪੁ, ਤਪੁ, ਸਭੁ ਕਿਛੁ, ਮੰਨਿਐ... ੧੨੮		ਜੈਸਾ ਕਰੈ ਕਹਾਵੈ ਤੈਸਾ... ੧੫੯	
ਨਾਨਕ, ਅੰਧਾ ਹੋਇ ਕੈ... ੧੩੦		ਮਲਾਰ ਰਾਗੁ	
ਰਤਨਾ ਕੇਰੀ ਗੁਬਲੀ... ੧੩੧		ਵੈਦਾ, ਵੈਦ ਸੁਵੈਦ ਤੂ... ੧੫੯	
ਅੰਧੇ ਕੈ ਰਾਹਿ ਦਸਿਐ... ੧੩੩		ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ਹੇ ਸਖੀ, ਕੰਤੈ... ੧੬੧	
ਸਾਹਿਬਿ ਅੰਧਾ ਜੋ ਕੀਆ... ੧੩੪		ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ਹੇ ਸਖੀ, ਜਲਹਰੁ... ੧੬੨	
ਸੋ ਕਿਉ ਅੰਧਾ ਆਖੀਐ... ੧੩੬		ਨਾਉ ਫਕੀਰੈ ਪਾਤਸਾਹੁ... ੧੬੩	
ਨਾਨਕ, ਚਿੰਤਾ ਮਤਿ ਕਰਹੁ... ੧੩੭		ਨਾਨਕ, ਦੂਨੀਆ ਕੀਆਂ... ੧੬੪	
ਮਾਚੂ ਰਾਗੁ			
ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਕਰੇ ਆਧਿ... ੧੩੯			

੧.੨ ਮ: ੨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਾਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਸਮੱਗਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਤੁਕ-ਤਤਕਰਾ

ਆਰੰਭਕ ਤੁਕ ਦਾ ਸੰਕੋਚਕ-ਤ੍ਰਿਪ	ਪੰਨਾ	ਆਰੰਭਕ ਤੁਕ ਦਾ ਸੰਕੋਚਕ-ਤ੍ਰਿਪ	ਪੰਨਾ
ਅਖੀ ਬਾਝਹੁ ਵੇਖਣਾ...	੫੮	ਸੇਈ ਪੂਰੇ ਸਾਹ...	੬੨
ਅਗੀ ਪਾਲਾ ਕਿ ਕਰੇ...	੮੧	ਸੋ ਕਿਉ ਅੰਧਾ ਆਖੀਐ...	੧੩੯
ਅਠੀ ਪਹਗੀ ਅਠ ਖੰਡ...	੬੪	ਹਉਮੈ ਏਹਾ ਜਾਤਿ ਹੈ...	੮੮
ਅੰਧੇ ਕੈ ਰਾਹਿ ਦਸਿਐ...	੧੩੩	ਹੋਇ ਇਆਣਾ ਕਰੇ ਕੰਮੁ...	੧੦੯
ਆਖਣੁ ਆਖਿ ਨ ਰਜਿਆ...	੨੨	ਕਬਾ ਕਹਾਣੀ ਬੇਦੀ ਆਣੀ...	੧੫੫
ਆਪਿ ਉਪਾਏ ਨਾਨਕਾ...	੧੪੨	ਕਿਸ ਹੀ ਕੋਈ ਕੋਇ...	੧੨੯
ਆਪੇ ਸਾਜੇ, ਕਰੇ ਆਪਿ...	੧੧੦	ਕੀਤਾ ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀਐ...	੧੪੮
ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਕਰੇ ਆਪਿ...	੧੩੯	ਗੁਰੂ ਕੁੰਜੀ, ਪਾਹੁ ਨਿਵਲੁ...	੧੪੧
ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ...	੮੫	ਚਾਕਰੁ ਲਗੈ ਚਾਕਰੀ...	੧੦੦
ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਆਸਕੀ...	੬੭	ਜਪੁ, ਤਪੁ, ਸਭ ਕਿਛੁ ਮੰਨਿਐ...	੧੨੮
ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਚਾਕਰੀ...	੧੦੯	ਜਾਂ ਸੁਖੁ ਤਾ ਸਹੁ ਰਾਵਿਓਂ...	੧੨੭
ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਦਾਤਿ...	੧੦੧	ਜਿਸੁ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ...	੫੩
ਏਕ ਕਿਸਨੰ ਸਰਬ ਦੇਵਾ...	੮੫	ਜਿਨ ਵਡਿਆਈ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਕੀ...	੧੪੭
ਸਲਾਮੁ, ਜਬਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੇ...	੮੯	ਜਿਨਾ ਭਉ ਤਿਨੁ ਨਾਹਿ ਭਉ...	੧੧੯
ਸਾਹ ਚਲੇ ਵਣਜਾਰਿਆ...	੧੪੪	ਜਿਨੀ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿਆ...	੧੧੩
ਸਾਹਿਬਿ ਅੰਧਾ ਜੋ ਕੀਆ...	੧੩੫	ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ...	੮੪
ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ਹੋ ਸਖੀ, ਕੰਤੈ...	੧੬੧	ਜੈਸਾ ਕਰੈ ਕਹਾਵੈ ਤੈਸਾ...	੧੫੮
ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ਹੋ ਸਖੀ, ਜਲਹਰੁ...	੧੬੨	ਜੋ ਸਿਰੁ ਸਾਂਈ ਨਾ ਨਿਵੈ...	੫੪
ਸਿਫਤਿ ਜਿਨਾ ਕਉ ਬਖਸ਼ੀਐ...	੧੫੩	ਜੋਗ ਸਥਦੰ ਗਿਆਨ ਸਥਦੰ...	੯੪

ਆਰੰਭਕ ਤੁਕ ਦਾ ਸੰਕੇਤਕ-ਤ੍ਰਿਪ	ਪੰਨਾ	ਆਰੰਭਕ ਤੁਕ ਦਾ ਸੰਕੇਤਕ-ਤ੍ਰਿਪ	ਪੰਨਾ
ਜੋ ਜੀਇ ਹੋਇ ਸੁ ਉਗਵੈ...	੧੦੨	ਨਾਲਿ ਇਆਣੇ ਦੋਸਤੀ, ਕਦੇ...	੧੦੩
ਤਿਸੁ ਸਿਉ ਕੈਸਾ ਬੋਲਣਾ...	੧੫੧	ਨਾਲਿ ਇਆਣੇ ਦੋਸਤੀ, ਵਡਾਰੂ...	੧੦੫
ਤੁਰਦੇ ਕਉ ਤੁਰਦਾ ਮਿਲੈ...	੧੨੦	ਨਿਹਫਲੰ ਤਸਿ ਜਨਮਸਿ...	੨੯
ਦਿਸੈ, ਸੁਣੀਐ, ਜਾਣੀਐ...	੬੦	ਪਉਣੁ ਗੁਰੂ, ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ...	੬੯
ਦੀਖਿਆ ਆਖਿ ਬੁਝਗਇਆ...	੮੩	ਪਹਿਲ ਬਸੰਤੈ ਆਗਮਨਿ...	੧੨੩
ਦੇਂਦੇ ਬਾਵਹੁ ਦਿਤਾ ਚੰਗਾ...	੫੫	ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੇ...	੧੧੫
ਨਕਿ ਨਥ, ਖਸਮ ਹਥ...	੧੧੧	ਮੰਤ੍ਰੀ ਹੋਇ ਅਨੂਹਿਆ...	੨੮
ਨਾਉ ਫਕੀਰੈ ਪਾਤਿਸਾਰੁ...	੧੯੩	ਮਨ ਹਠਿ ਤਰਫ ਨ ਜਿਪਈ...	੧੧੬
ਨਾਨਕ, ਅੰਧਾ ਹੋਇ ਕੈ...	੧੩੦	ਮਿਲਿਐ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੈ...	੧੨੫
ਨਾਨਕ, ਚਿੰਭਾ ਮਤਿ ਕਰਹੁ...	੧੩੧	ਰਤਨਾ ਕੇਰੀ ਗੁਬਲੀ...	੧੩੧
ਨਾਨਕ, ਤਿਨਾ ਬਸੰਤੁ ਹੈ...	੧੨੧	ਰਾਤਿ ਕਾਰਣਿ ਧਨੁ ਸੰਚੀਐ...	੧੧੮
ਨਾਨਕ, ਢੁਨੀਆ ਕੀਆਂ...	੧੯੪	ਵੈਦਾ, ਵੈਦੁ ਸੁਵੈਦੁ ਤੂ...	੧੫੯
ਨਾਨਕ, ਪਰਖੇ ਆਪ ਕਉ...	੨੬		

SIKHBOOKCLUB.COM

੨. ਬਾਣੀ ਮ: ੨—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

[ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ, ਪਦ-ਅਰਥ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ]

(ਸਿਰੀਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੪ ॥)

ਮ: ੨

੧. ਜਿਸੁ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ,
ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਰਿ ਚਲੀਐ ॥

੨. ਪਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਸੰਸਾਰਿ,
ਤਾ ਕੈ ਪਾਛੈ ਜੀਵਣਾ ॥ ਸ: ੨॥ਪਉੜੀ ੩॥ (ਪੰਨਾ ੮੩)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਤਾ—(ਪੜਨਾਂਵ) ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਿਉ—ਨਾਲ। ਨੇਹੁ—ਪ੍ਰੇਮ। ਤਿਸੁ ਆਗੈ—ਉਸ ਦੇ ਸਨਮੁਖ। ਮਰਿ ਚਲੀਐ—ਮਰ-ਮਿਟ ਕੇ (ਆਪਾ-ਭਾਵ ਨਿਵਾਰ ਕੇ) ਵਿਚਰੀਏ। ਪਿਗੁ—ਫਿਟਕਾਰ ਜੋਗ। ਤਾ ਕੈ ਪਾਛੈ—ਉਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਜੀਵਨ-ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਕੇ, ਭਾਵ, ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ।

ਅਰਥ :

੧. ਜਿਸ (ਅਧਿਆਤਮਕ ਮਾਰਗ-ਦਰਸਕ) ਪਿਆਰੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਨਾਲ ਦਿਲੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੇ ਸਨਮੁਖ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟਾਅ ਕੇ ਵਿਚਰਨਾ ਚਾਹੀਏ।

੨. ਉਸ (ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦੱਸੇ ਜੀਵਨ-ਮਾਰਗ) ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਕੇ, ਭਾਵ, ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਜੀਉਣਾ ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਅਧਿਆਤਮ-ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਲਈ ਪੂਰਨ ਸਮਰਪਣ ਮੁੱਢਲੀ ਸਰਤ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਇਸ਼ਟ (ਗੁਰਦੇਵ) ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਪੂਰਨ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਜੀਉਣਾ ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

੧. ਜੋ ਸਿਰੁ ਸਾਂਈ ਨਾ ਨਿਵੈ,
ਸੋ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਡਾਰਿ ॥

੨. ਨਾਨਕ, ਜਿਸੁ ਪਿੰਜਰ ਮਹਿ ਬਿਰਹਾ ਨਹੀਂ,
ਸੋ ਪਿੰਜਰੁ ਲੈ ਜਾਰਿ ॥੧॥੧੫॥

(ਪੰਨਾ ੮੯)

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਾਂਈ—ਮਾਲਿਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ਨਾ ਨਿਵੈ—ਨਹੀਂ ਝੁਕਦਾ। ਦੀਜੈ ਡਾਰਿ—(ਕਟ ਕੇ) ਪਰੇ ਸੁੱਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਪਿੰਜਰ ਮਹਿ—ਸਰੀਰ-ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ। ਬਿਰਹਾ—ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ। ਲੈ ਜਾਰਿ—ਸਾੜ ਦੇ।

ਅਰਥ :

- ਜਿਹੜਾ ਸਿਰ ਮਾਲਿਕ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ (ਪਿਆਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ) ਝੁਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ (ਨਿਕੰਮਾ) ਸਿਰ (ਕਟ ਕੇ) ਪਰੇ ਸੁੱਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਏ।
- ਨਾਨਕ ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ-ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਉਹ (ਨਿਕੰਮਾ) ਸਰੀਰ-ਪਿੰਜਰਾ ਸਾੜ ਦੇ, ਭਾਵ ਸਾੜ ਦੇਣ ਜੋਗ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਣਾ, ਭਾਵ,

੧. ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਘਰੀ ਨ ਜੀਵਨਾ, ਪਿਗੁ ਰਹਣਾ ਸੰਸਾਰਿ ॥

ਜੀਅ ਪਾਣ ਸੁਖਦਾਤਿਆ, ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਬਲਿਹਾਰਿ ਜੀ ॥੧॥੧੬॥

(ਪੰਨਾ ੨੦੩)

ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਿਰ-ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਸਤਿ-ਸਤਿ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ-ਮਾਤ੍ਰ
ਦਾ ਜੀਵਨ-ਉਦੇਸ਼ ਹੈ :

ਤੁਧਨੋ ਨਿਵਣੁ ਮੰਨਣੁ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥੧॥੮॥

(ਪੰਨਾ ੮੯)

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਤਤਪਰਤਾ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ
ਪਿਆਰ-ਖਿੱਚ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ-ਪਿੰਜਰਾ ਬਿਲਕੁਲ
ਨਿਕੰਮਾ ਹੈ; ਸੜ-ਬਲ ਜਾਏ ਅਜਿਹਾ ਸਰੀਰ !

ਜੋ ਸਿਰੁ ਸਾਈ ਨਾ ਨਿਵੈ, ਸੌ ਸਿਰੁ ਕੀਜੈ ਕਾਇ ॥

ਕੁਨੇ ਹੇਠਿ ਜਲਾਈਐ ਬਾਲਣ ਸੰਦੈ ਥਾਇ ॥੨੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯)

(ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ ਤਥਾ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧ ॥)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਦੇਂਦੇ ਥਾਵਹੁ ਦਿਤਾ ਚੰਗਾ,
ਮਨਮੁਖਿ ਐਸਾ ਜਾਣੀਐ ॥
੨. ਸੁਰਤਿ, ਮਤਿ, ਚਤੁਰਾਈ ਤਾ ਕੀ,
ਕਿਆ ਕਰਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ ॥
੩. ਅੰਤਰਿ ਬਹਿ ਕੈ ਕਰਮ ਕਮਾਵੈ,
ਸੌ ਚਹੁ ਕੁੰਡੀ ਜਾਣੀਐ ॥
੪. ਜੋ ਧਰਮੁ ਕਮਾਵੈ, ਤਿਸੁ ਧਰਮ ਨਾਉ ਹੋਵੈ,
ਪਾਪਿ ਕਮਾਣੈ ਪਾਪੀ ਜਾਣੀਐ ॥
੫. ਤੂੰ ਆਪੇ ਖੇਲ ਕਰਹਿ ਸਭਿ ਕਰਤੇ,
ਕਿਆ ਦੂਜਾ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ ॥
੬. ਜਿਚਰੁ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ, ਤਿਚਰੁ ਜੋਤੀ ਵਿਚਿ ਤੂੰ ਬੋਲਹਿ,
ਵਿਣੁ ਜੋਤੀ ਕੋਈ ਕਿਛੁ ਕਰਿਹੁ ਦਿਖਾ, ਸਿਆਣੀਐ ॥
੭. ਨਾਨਕ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਦਰੀ ਆਇਆ,
ਹਰਿ ਇਕੋ ਸੁਘੜੁ ਸੁਜਾਣੀਐ ॥੨॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯)

ਉਚਾਰਣ ਬੋਧ :

ਬਾਵਹੁ, ਚਹੁ, ਕੁੰਡੀ, ਕਰਹਿ, ਬੋਲਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ
ਨਾਸਕੀ।

ਤਾ—(ਪੜਨਾਂਵ) ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।

ਦਿਖਾ—ਅੰਤਲੇ 'ਤ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਲਮਕਾਅ ਸਹਿਤ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਦੇਂਦੇ ਬਾਵਹੁ—ਦੇਣ ਵਾਲੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨਾਲੋਂ (than)। ਦਿਤਾ—ਦਿੱਤਾ
ਹੋਇਆ (ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ)। ਮਨਮੁਖਿ—ਮਨ ਦਾ ਮੁਰੀਦ (ਪਿਛਲੱਗਾ)।
ਸੁਰਤਿ—ਸੂਝ-ਸਮਝ। ਚਹੁ ਕੁੰਡੀ—ਚਹੁਅਂ ਕੁੰਟਾਂ (ਤਰਫਾਂ, ਪਾਸਿਆਂ) ਵਿਚ।
ਜੋ ਧਰਮੁ ਕਮਾਵੈ—ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਪਰਕਿਆ ਬਣਾਏ। ਧਰਮ
ਨਾਉ ਹੋਵੈ—ਧਰਮੀ ਨਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਪ ਕਮਾਣੈ—ਪਾਪ-ਕਰਮ ਕਮਾਏ ਜਾਣ
ਕਾਰਨ। ਜਿਚਰੁ—ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ। ਤਿਚਰੁ—ਉਨਾ ਚਿਰ। ਕੋਈ ਕਰਿਹੁ ਦਿਖਾ—
ਕੋਈ ਕਰ ਵਿਖਾਵੇ! ਸਿਆਣੀਐ—(ਸਿੰਘਾਣੀਐ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰ) ਜਾਣੀਏ!
ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਇਆਂ। ਸੁਘੜ੍ਹ ਸੁਜਾਣੀਐ—ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ
ਗਿਆਨ ਦਾ ਪੁੰਜਾ।

ਅਰਥ :

1. ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਤੋਂ ਭੁੰਡਿਆ ਮਨੁੱਖ ਅਜਿਹਾ
(ਅਜਿਹੇ ਵਰਤੋਂ-ਵਿਹਾਰ ਵਾਲਾ) ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ (ਸਭ ਕੁਝ)
ਦੇਣ ਵਾਲੇ (ਦਾਤਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ
(ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ) ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
2. ਉਸ (ਭੁੱਲੜ੍ਹ ਮਨੁੱਖ) ਦੀ ਸੂਝ-ਸਮਝ, ਅਕਲ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ—ਕੀ ਕੁਝ
ਆਖ ਕੇ ਦੱਸੀਏ? ਭਾਵ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ
ਅਣਹੋਂਦ ਜਾਣੋਂ।
3. (ਅਜਿਹਾ ਕਪਟੀ-ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ) ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ, ਭਾਵ, ਲੁਕ-ਛਿਪ ਕੇ
ਪਾਪ-ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹ (ਪਾਪ) ਚਹੁਅਂ ਕੁੰਟਾਂ ਵਿਚ (ਸਾਰੇ
ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਨਸ਼ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੪. (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਧਰਮ-ਨਿਆਉਂ ਮੁਜਬ) ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਪਰਕ੍ਰਿਆ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਧਰਮੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਪਾਪ-ਕਰਮ ਕਮਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਮਨੁੱਖ ਪਾਪੀ (ਮੰਦ-ਕਰਮੀ) ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੫. ਹੇ ਕਰਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ (ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਖੇਡ-ਤਮਾਸੇ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਆਖ ਕੇ ਦੱਸੀਏ ।
੬. ਹੇ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ-ਚੇਤਨਾ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਓਨਾ ਚਿਰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਜੋਤਿ-ਚੇਤਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਤੂੰ ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ-ਚੇਤਨਾ ਤੋਂ ਬਨੌਰ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕੁਝ ਕਰ ਵਿਖਾਵੇ ਤਾਂ (ਉਸਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰਤਾ) ਜਾਣੀਏ ! (ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ) ।
੭. ਨਾਨਕ ! (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ), ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਇਆਂ, (ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਹਰ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰ ਕਾਸੇ ਵਿਚ, ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪੁੰਜ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਵਰਤਦਾ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵਡ-ਦਾਤਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ । ਅਕਲੋਂ ਸੱਖਣੇ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਮੂਲ-ਲੱਛਣ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਾਤਾਰ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਮੌਹ ਵਿਚ ਖੱਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਦਾਤਾਰ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਵਿਸਾਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਦਿੜਤਾ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੱਚੀ ਜਗਤ-ਖੇਡ ਕਰਤਾ-ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਹਉਮੈ-ਅਹੰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਫੜਾਂ ਪਿਆ

੧. ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਰਿਆ ਦਾਤਾਰਾ ॥

ਜਾਣੈ ਨਾਹੀ ਮਰਣ ਵਿਚਾਰਾ ॥੨॥੨੩॥

(ਪੰਨਾ ੬੨੬)

੨. ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੋ ਏਕੁ ਪਛਾਤਾ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਲਖਾਵੈਗੋ ॥੫॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੧੦)

ਮਾਰੇ, ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਮੂਲ-ਸ੍ਰੈਤ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋਤਿ-ਚੇਤਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਹੀ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋਤਿ-ਚੇਤਨਾ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਮਰਾਰੇਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੀ ਪਾਇਆਂ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕੇ ?

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ 'ਧਰਮ-ਨਿਆਉ' ਅਧੀਨ ਨਿਬੇੜਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਮਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਾ 'ਪਰਮੀ' ਅਤੇ ਪਾਪ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਾ 'ਪਾਪੀ' ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ ਮ: ੨ ॥

੧. ਅਖੀ ਬਾਝਹੁ ਵੇਖਣਾ, ਵਿਣੁ ਕੰਨਾ ਸੁਨਣਾ ॥
੨. ਪੈਰਾ ਬਾਝਹੁ ਚਲਣਾ, ਵਿਣੁ ਹਥਾ ਕਰਣਾ ॥
੩. ਜੀਭੈ ਬਾਝਹੁ ਬੋਲਣਾ, ਇਉ ਜੀਵਤ ਮਰਣਾ ॥
੪. ਨਾਨਕ, ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿ ਕੈ, ਤਉ ਖਸਮੈ ਮਿਲਣਾ ॥੧॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਅਖੀ, ਬਾਝਹੁ, ਕੰਨਾ, ਪੈਰਾ, ਹਥਾ, ਇਉ—ਅੰਤਲੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਬਾਝਹੁ—ਬਗੈਰ। ਵਿਣੁ—ਬਿਨਾ। ਇਉ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਜੀਵਤ ਮਰਣਾ—ਜੀਵਤ-ਭਾਵ (ਅਹੰ-ਭਾਵ) ਤੋਂ ਮਰਣਾ। ਤਉ—ਤਾਂ।

੧. ਕਿਆ ਕੋਈ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਕਿਆ ਕੌ ਕਰੇ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥
ਜਬ ਅਪੁਨੀ ਜੋਤਿ ਖਿੰਚਹਿ ਤੂ ਸੁਆਮੀ, ਤਥ ਕੋਈ ਕਰਉ ਦਿਖਾ ਵਖਿਆਨਾ ॥੨॥੩॥
(ਪੰਨਾ ੨੬੭)
੨. ਅੰਦਰਿ ਕਮਾਣਾ ਸਰਪਰ ਉਘੜੈ, ਭਾਵੈ ਕੋਈ ਬਹਿ ਧਰਤੀ ਵਿਚਿ ਕਮਾਈ ॥੩.੨॥੩॥
(ਪੰਨਾ ੩੧੬)

ਅਰਥ :

੧. ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਵੇਖਣਾ, ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸੁਣਨਾ;
੨. ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਚੱਲਣਾ, ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕਰਨਾ;
੩. ਜੀਭ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਬੋਲਣਾ;
ਇਉਂ (ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਕ ਜੁਗਤਿ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ) ਜੀਵਤ-ਭਾਵ
(ਅਹੰ-ਭਾਵ) ਤੋਂ ਮਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੈ।
੪. ਨਾਨਕ ! (ਮਨੋ-ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਕਰਕੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣ
ਕੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ, ਪੰਜ-ਭੂਤਕੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ
ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ
ਦੁਆਰਾ ਹੋਣੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਪਰ ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸੁਆਮੀ, ਨੂਰੀ ਹੋਂਦ-
ਹਸਤੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਮਿਲਾਪ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ
ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੁਰਤੀ-ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਹੁਕਮ
ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ “ਅੱਖਾਂ ਹੋਰ
(ਗਿਆਨ-ਚਖਸੂ) ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਭਾਉ
ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ-ਬੀਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਦੂਰੀ ਸੁਰਤਿ ਦੇ ਮਾਰਗ
‘ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ, ਭਾਵ, ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਸ੍ਰੋਤ (ਨਾਮ-ਧੁਨੀ) ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ ਕਰ
ਕੇ ਹੀ ਮੇਟੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਜੀਭ ਦਾ ਜਾਪ ਜਦੋਂ
ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਜਾਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਦਰਲੀ ਜੋਤਿ ਜਗ ਉਠਦੀ ਹੈ ਅਤੇ

-
੧. ਨਾਨਕ. ਜੇ ਅਖੜੀਆ ਬਿਅੰਨਿ, ਜਿਨੀ ਫਿਸੰਦੇ ਮਾ ਪਿਗੀ ॥੨.੩॥੧੯॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੦੦)
 ੨. (ਉ) ਸੁਰਤੀ ਕੈ ਮਾਰਗਿ ਚਲਿ ਕੈ, ਉਲਟੀ ਨਦਰਿ ਪ੍ਰਗਾਸੀ ॥੩॥੮॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੨੯)
 - (ਅ) ਮਨ ਰੇ ਬੈਲੁ ਸੁਰਤਿ ਭਰਿ ਪੈਡਾ ਗਿਆਨ ਗੀਨ ਭਰਿ ਢਾਰੀ ॥੪॥੨॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੨੩)
 ੩. ਬਿਨੁ ਜਿਰਵਾ ਜੋ ਜਪੈ ਹਿਆਇ ॥ ਕੋਈ ਜਾਣੈ ਕੈਸਾ ਨਾਉ । ੨੦॥੧॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੫੯)
 ੪. ਮੁਖਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਭੁ ਕੇ ਕਲੈ, ਵਿਰਲੈ ਹਿਰਦੈ ਵਸਾਇਆ ॥
ਨਾਨਕ. ਜਿਨ ਕੈ ਹਿਰਲੈ ਪਾਂਸਾ, ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ ਤਿਨ ਪਾਇਆ ॥੮॥੨॥ (ਪੰਨਾ ੫੯੫)

ਜੋਤੀ-ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਾਖਿਆਤਕਾਰ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। 'ਮਾਨਵ-ਜੋਤਿ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ-ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੈ।

‘ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਯੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੈਰ ਹਨ, ਹਰ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਬਣੇ, ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਕ ਹੱਥ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਰਤੀ ਅੰਦਰ ਸਬਦ-ਚਾਨਣ ਕਰਨਾ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅੱਖਾਂ ਹਨ।

ਮ: ੨ ॥

੧. ਦਿਸੈ ਸੁਣੀਐ ਜਾਣੀਐ, ਸਾਉ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥
੨. ਰੁਹਲਾ ਟੁੰਡਾ ਅੰਧੁਲਾ, ਕਿਉ ਗਲਿ ਲਗੈ ਧਾਇ ॥
੩. ਭੈ ਕੇ ਚਰਣ, ਕਰ ਭਾਵ ਕੇ, ਲੋਇਣ ਸੁਰਤਿ ਕਰੋਇ ॥
੪. ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸਿਆਣੀਏ, ਇਵ ਕੰਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ ॥੨॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਅੰਧੁਲਾ—‘ਧ’ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਅੰਕੜ (..) ਦੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਨਾ ਕਰੋ ਜੀ।

ਕਿਉ—‘ਉ’ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਕਰੋਇ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ‘ਇ’ ਦੀ ਧੁਨੀ; ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਏ ‘ਰ’ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਲੱਗੀ (‘) ਦੀ ਧੁਨੀ ਦੇ, ਲਮਕਾਅ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਾਉ—ਸੁਆਦ, ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਨੰਦ। ਰੁਹਲਾ—ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਲੂਲ੍ਹਾ। ਟੁੰਡਾ—ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ, ਲੂੰਘਾ। ਅੰਧੁਲਾ—ਅੰਨ੍ਹਾ। ਧਾਇ—ਦੌੜ ਕੇ। ਭਾਵ—ਭਾਉ, ਪ੍ਰੇਮ। ਲੋਇਣ—ਨੇਤਰ।

-
੧. ਮਿਲਿ ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤੀ ਓਤਿ ਧੇਤੀ, ਉਦਕੁ ਉਦਕਿ ਸਮਾਇਆ ॥
ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਦੇਕ ਰਵਿਆ, ਨਹ ਦੂਜਾ ਦਿਸਟਾਇਆ ॥੪॥੫॥ (ਪੰਨਾ ੪੪)
 ੨. ਭੈ ਕੇ ਚਰਣ, ਕਰ ਭਾਵ ਕੇ, ਲੋਇਣ ਸੁਰਤਿ ਕਰੋਇ ॥
ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸਿਆਣੀਏ, ਇਵ ਕੰਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ ॥੨॥੩॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੯)

ਅਰਥ :

1. (ਅਦਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰਚਿਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ, ਪੰਜ-ਕੁਤਕੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ) ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, (ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ) ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ, (ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ) ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ (ਇਹਨਾਂ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਗਿਆਨ-ਇੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪੀ ਅਦਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ) ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।
2. ਭਲਾ ! ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਲੂਲਾ, ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਟੁੰਡਾ (ਲੁੰਦਾ) ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਵੇਂ ਦੰਡ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ) ਗਲ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ)।
- 3-4. (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੋਤਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ) ਛੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਬੀਬੀ ਰਾਣੀਏ ! ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਡਰ-ਭੈ ਦੇ ਚਰਨ ਬਣਾ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਹੱਥ ਬਣਾ ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਸੂਝ-ਸਮਝ ਦੇ ਨੇਤਰ ਬਣਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਭਾਵ, ਇਹਨਾਂ ਦੈਵੀ-ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਸਦਕਾ) ਪਿਆਰੇ ਕੰਤ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੰਸਾਰ-ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਜਾਨਣ ਅਤੇ ਮਾਨਣ ਸੰਬੰਧੀ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਗਿਆਨ-ਇੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਬਾਵੇਂ ਵੱਡੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੇਣ ਤੋਂ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪੈਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੂਲਾ ਹੈ, ਹੱਥ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ ਟੁੰਡਾ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਹੌਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੈ। ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਸੰਬੰਧੀ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਭੈ ਦੇ ਪੈਰ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਹੱਥ ਅਤੇ ਸੁਰਤਿ ਦੇ ਨੇਤਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਦਿਰ ‘ਪ੍ਰਭੂ-ਭੈ’ ਅਤੇ ‘ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ’ (ਭਾਉ) ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਭੇਤ ਵੀ ਖੇਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰਤਿ-ਨੇੜ੍ਹ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਸਦਕਾ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ :

- ਬਿਨੁ ਭੈ ਕਿਨੈ ਨ ਪ੍ਰੇਮੁ ਪਾਇਆ, ਬਿਨੁ ਭੈ ਪਾਰਿ ਨ ਉਤਰਿਆ ਕੋਈ ॥੪॥੩॥
(ਪੰਨਾ ੧੧੧੯)

- ਜਿਨ ਕਉ ਭਾਂਡੈ 'ਭਾਉ', ਤਿਨਾ ਸਵਾਰਸੀ ॥
ਸੂਬੀ ਕਰੈ ਪਸਾਊ, ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਸੀ ॥
ਸਹਸਾ ਮੂਲੇ ਨਾਹਿ ਸਰਪਰ ਤਾਰਸੀ ॥੧॥੫॥ (ਪੰਨਾ ੨੨੯)
- ਸਬਦਿ ਸੁਣੀਐ ਸਬਦਿ ਭੁਝੀਐ, ਸਾਚਿ ਰਹੈ ਲਿਛ ਲਾਇ ॥੮॥੩੫॥ (ਪੰਨਾ ੮੨੯)
- ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਸੁਣੀਐ ਨ ਦੇਖੀਐ, ਜਗ੍ਹ ਬੋਲਾ ਅੰਨ੍ਹ ਭਰਮਾਇ ॥੯॥੩੬॥ (ਪੰਨਾ ੮੨੯)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਸੇਈ ਪੂਰੇ ਸਾਹ, ਜਿਨੀ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥
੨. ਅਠੀ ਵੇਪਰਵਾਹ, ਰਹਨਿ ਇਕਤੈ ਰੰਗਿ ॥
੩. ਦਰਸਨਿ ਰੂਪਿ ਅਥਾਹ, ਵਿਰਲੇ ਪਾਈਅਹਿ ॥
੪. ਕਰਮਿ ਪੂਰੈ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ, ਪੂਰਾ ਜਾ ਕਾ ਬੋਲੁ ॥
੫. ਨਾਨਕ, ਪੂਰਾ ਜੇ ਕਰੇ, ਘਟੈ ਨਾਹੀ ਤੌਲੁ ॥੨॥੧੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੯)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਸਾਹ—‘ਸ’ ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ ('ਸ' ਵਾਂਗ)।

ਜਿਨੀ—‘ਨ’ ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ।

ਅਠੀ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।

ਇਕਤੈ—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ‘ਇਕੱਤੈ’ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ।

ਜਿਨੀ, ਪਾਈਅਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਾਹ—ਯਨਾਢ। ਅਠੀ—ਅੱਠੇ ਹੀ ਪਹਿਰ। ਇਕਤੈ ਰੰਗਿ—ਇਕ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ। ਦਰਸਨਿ—ਦਰਸਨ (ਫਲਸਫੇ) ਵਿਚ। ਕਰਮਿ ਪੂਰੈ—ਪੂਰੇ (ਵੱਡੇ) ਭਾਗ ਸਦਕਾ। ਬੋਲੁ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਚਨ। ਤੌਲੁ—ਗੌਰਵ।

ਅਰਥ :

੧. (ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ) ਉਹ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪੂਰੇ ਸਾਹ (ਯਨਾਢ) ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

- ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ('ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ' ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ 'ਪੂਰਾ ਨਾਮ-ਧਨ') ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।
2. (ਨਾਮ-ਧਨ ਦੇ ਸ਼ਾਹ) ਅੱਠੇ ਹੀ ਪਹਿਰ (ਮਾਇਕੀ ਝੰਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ) ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ (ਨਿਰੰਤਰ) ਇਕ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
 3. (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਰਲੇ-ਟਾਵੇਂ ਹੀ ਲੱਭਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਅਥਾਹ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ (ਆਤਮ-ਅਨੰਦੀ ਨਾਮ-ਫਲਸਫੇ) ਅਤੇ ਅਤੁਪ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨੁਹੀਂ ਤੁਪ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
 4. ਪੂਰੇ (ਵੱਡਿਓਂ ਵੱਡੇ) ਭਾਗ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੂਰਾ (ਪੂਰੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਅਭੇਦ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਪੂਰਾ (ਪੂਰੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸਹੀ ਵਸੀਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 5. ਨਾਨਕ ! ਜੇ ਪੂਰਾ-ਸਤਿਗੁਰੂ (ਕਿਸੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਾਮ-ਧਨ ਬਖਸ਼ ਕੇ) ਪੂਰਾ (ਪੂਰੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਇਕਸੁਰ, ਪੂਰਨ-ਮਨੁੱਖ) ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਰੌਰਵ ਕਦੀ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਪੂਰਾ ਹੈ :

(ੴ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ।

(ਅ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਅਭੇਦ—ਸਤਿਗੁਰੂ।

(ੳ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ 'ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ' ਤੋਂ 'ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਭੂ' ਦਾ 'ਪੂਰਾ ਨਾਮ' (ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ 'ਪੂਰੇ ਸ਼ਾਹ ਹੋ ਨਿਬੜਦੇ ਹਨ। ਪੂਰੇ-ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਸਦਕਾ ਉਹ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਮਾਇਕੀ ਝੰਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ-ਰਸ ਵਿਚ ਮਖਮੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਤੱਤ-ਵੇਤਾ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ-ਟਾਵੇਂ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

੧. ਜਿਨੀ ਸਚੁ ਵਣੰਜਿਆ ਹਰਿ ਜੀਉ, ਜੇ ਪੂਰੇ ਸਾਹਾ ਰਾਮ॥੩॥੩॥

(ਪੰਨਾ 483)

ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ, ਨਾਮ-ਧਨ ਦੇ ਸ਼ਾਹ, ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰੇ-ਨਾਮ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ "ਪੂਰਾ (ਪੂਰੇ-ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਇਕ-ਸੁਰ) ਕਰ ਦੇਵੇ, ਫਿਰ, ਉਸਦਾ ਗੌਰਵ ਤਿਲ-ਮਾੜ੍ਹ ਵੀ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ।

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

੧. ਅਠੀ ਪਹਰੀ ਅਠ ਖੰਡ, ਨਾਵਾ ਖੰਣ੍ਹ ਸਰੀਰੁ ॥
੨. ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਨਉ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਏਕੁ,
ਭਾਲਹਿ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰੁ ॥
੩. ਕਰਮਵੰਤੀ ਸਾਲਾਹਿਆ, ਨਾਨਕ ਕਰਿ ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ॥
੪. ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਬਾਹ ਕੈ, ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ ॥
੫. ਤਿਨਾ ਦਰੀਆਵਾ ਸਿਉ ਦੈਸਤੀ,
ਮਨਿ, ਮੁਖਿ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥
੬. ਓਥੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੰਡੀਐ, ਕਰਮੀ ਹੋਇ ਪਸਾਉ ॥
੭. ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਕਸੀਐ, ਵੰਨੀ ਚੜੈ ਚੜਾਉ ॥
੮. ਜੇ ਹੋਵੈ ਨਦਰਿ ਸਰਾਫ ਕੀ, ਬਹੁਜਿ ਨ ਪਾਈ ਤਾਉ ॥
੯. ਸਤੀ ਪਹਰੀ ਸਤ੍ਤੁ ਭਲਾ, ਬਹੀਐ ਪਤਿਆ ਪਾਸਿ ॥
੧੦. ਓਥੈ ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਬੀਚਾਰੀਐ, ਕੁੜੈ ਘਟੈ ਰਾਸਿ ॥
੧੧. ਓਥੈ ਖੋਟੇ ਸਟੀਅਹਿ, ਖਰੇ ਕੀਚਹਿ ਸਾਬਾਸਿ ॥
੧੨. ਬੋਲਣੁ ਛਾਦਲੁ ਨਾਨਕਾ, ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਖਸਮੈ ਪਾਸਿ ॥੧॥੧੯॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੬)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਅਠੀ, ਪਹਰੀ, ਨਾਵਾ, ਭਾਲਹਿ, ਕਰਮਵੰਤੀ, ਸੁਰਤਿਆ, ਤਿਨਾ,

੧. (ਉ) ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਪੂਰਾ ਭਇਆ, ਜਾਪਿ ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥੮॥੨੯॥ (ਪੰਨਾ ੮੪)

(ਅ) ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਪੂਰੇ ਕੀਏ, ਖਿਨੁ ਮਾਸਾ ਤੇਲੁ ਨ ਘਟੀਐ ॥੫॥੫੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੦)

ਦਰੀਆਵਾ, ਸਤੀ, ਪਹਰੀ, ਸਟੀਅਹਿ, ਕੀਚਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ
ਊਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਤਿਨਾ—‘ਨ’ ਊਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ।

ਚੜੈ, ਚੜਾਉ, ਪੜਿਆ—‘ੜ’ ਊਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਅਠੀ ਪਹਰੀ—ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦੇ ਅੱਠਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਅੰਦਰ। ਅਠ ਖੰਡ—ਅੱਠ
ਹਿੱਸੇ, ਅੱਠ ਫਿਰਕੇ (ਚਾਰ ਵਰਣ, ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮ)। ਨਉ ਨਿਧਿ—ਪਰਤੀ ਦੇ ਨੌ
ਖਜ਼ਾਨੇ। ਗੁਣੀ ਗਹੀਰੂ—ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ। ਕਰਮਵੰਡੀ—ਕਰਮਾਂ (ਭਾਗਾਂ)
ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ। ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਪੀਰੂ—ਗੁਰੂ-ਪੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ, ਭਾਵ, ਗੁਰੂ
ਪੀਰ ਤੋਂ ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ। ਸੁਰਤਿਆ—ਸੁਰਤੀਸ਼ਰਾਂ ਨੂੰ,
ਦੈਵੀ-ਸੁਰਤਿ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ। ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ। ਮੁਖਿ—ਮੁੰਹ ਵਿਚ। ਕਰਮੀ—
ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰ ਦੁਆਰਾ। ਪਸਾਉ—ਪਰਸਾਦ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਛਾਂਦਾ)।
ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ—ਸੋਨ ਸਮਾਨ ਸਰੀਰ। ਕਸੀਐ—ਕੱਸ ਲਾਈਦੀ ਹੈ। ਵੰਨੀ—
ਰੰਗਤ। ਚੜੈ ਚੜਾਉ—ਚੜਾਉ, ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਸਤੁ—ਸੁੱਚਾ ਆਚਰਣ। ਕੀਚਹਿ
ਸਾਬਾਸਿ—ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਾਦਲੁ—ਵਿਅਰਥ।

ਅਰਥ :

- (ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦੇ) ਅੱਠਾਂ ਹੀ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਸਦੀਵਕਾਲ) (ਮਨੁੱਖੀ
ਸਮਾਜ ਦੇ) ਅੱਠ ਖੰਡ [ਅੱਠ ਫਿਰਕੇ—ਚਾਰ ਵਰਣ, ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮ] ਸਰੀਰ
ਨੂੰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੇ ਪਖੰਡ-ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਗੁਰੂ
ਦੀ ਮਤਿ ਦਾ ਧਾਰਨੀ) ਨਾਵਾਂ ਖੰਡ (ਫਿਰਕਾ) ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ
ਦੀ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਭਾਲ ਲਈ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।
- ਤਿਸ (ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਵਿਚ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਨਉਨਿਧਿ ਖਜ਼ਾਨਾ
(ਵੱਸਦਾ) ਹੈ, (ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਜਗਿਆਸੂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ ਦੇ
ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਅਤੇ) ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖੁੰਜ (ਨਾਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ
ਥੋੜ੍ਹਾ-ਭਾਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
- ਨਾਨਕ! ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਪੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ, [ਗੁਰੂ-ਪੀਰ

- ਤੋਂ ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ] (ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ ਦੇ ਜਾਪ ਦੁਆਰਾ) ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪੁੰਜ ਨਾਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਸਲਾਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
8. (ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ) ਰਾਤ ਦੇ ਚਉਥੇ ਪਹਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ) ਸੁਰਤਿ-ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਥੀ ਦੈਵੀ-ਸੁਰਤੀਸ਼ਰਾਂ ਨੂੰ (ਸਬਦ-ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਪਰਚਾ ਪਾ ਕੇ ਗੁਣੀ-ਗਹੀਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਲ-ਲੱਭਣ ਦਾ ਚਾਅ-ਉਮਾਹ) ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 9. (ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਲਈ) ਉਹਨਾਂ (ਦੈਵੀ-ਸੁਰਤੀਸ਼ਰਾਂ) ਦੀ ਦੋਸਤੀ (ਪਾਣੀ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ) ਦਰਿਆਵਾਂ (ਅਥਵਾ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹਾਂ) ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਬਾਹਰੋਂ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਕੇ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮੁਖ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਸੱਚਾ ਨਾਉਂ ਵਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
 ੯. ਓਥੇ ਸੁਰਤਿ ਦੇ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਗਗਨ-ਮੰਡਲ (ਦਸ਼ਮ ਦੁਆਰ) ਵਿਚ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਛਾਂਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 ੧੦. ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਇਆਂ (ਆਤਮ-ਜਗਿਆਸਾ) ਗੁਪੀ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਢਲ ਕੇ ਰਾਮ-ਕਸਵੱਟੀ ਉੱਤੇ ਪਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਪਰਖ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਉਤਰਨ 'ਤੇ) ਇਸ ਕੰਚਨ-ਕਾਇਆਂ ਉੱਤੇ ਰੱਬੀ-ਰੰਗਤ ਦਾ (ਅਨੂਠਾ) ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।
 ੧੧. ਜੇਕਰ (ਮਨੁੱਖੀ ਕਾਇਆਂ) ਗੁਰੂ-ਸਰਾਫ ਦੀ ਪਾਰਖੂ ਨਦਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਵਾ-ਗਵਨ ਦਾ ਤਾਪ-ਸੰਤਾਪ (ਸਹਿਣਾ) ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।
 ੧੨. (ਬਾਕੀ ਦੇ) ਸੱਤਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਚਾ ਆਚਰਣ ਬਣਾਉਣਾ ਹੀ ਸੁਭ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਤਮ-ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਆਤਮ-ਦਰਸੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਪਾਸ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
 ੧੩. ਓਥੇ (ਆਤਮ-ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਆਤਮ-ਦਰਸੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ) ਪਾਪ-ਕਰਮ ਅਤੇ ਪੁੰਨ-ਕਰਮ ਦੀ ਬਿਖੇਕ-ਵੀਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੂੜ ਦੀ ਰਸਿ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
 ੧੪. ਥੋਟੇ ਮਨੁੱਖ, ਜਿਹੜੇ (ਨਿਕੰਮੇ ਜਾਣ ਕੇ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹੋਂ ਬਾਹਰ) ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ

੯੯

ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ (ਸਤਿ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਰੱਬੀ-ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ) ਖਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਸੱਚੀ-ਦਰਗਾਹੋਂ) ਸਾਬਾਸਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

੧੨. ਨਾਨਕ ! (ਪਾਪ-ਪੁੰਨ, ਖੋਟੇ, ਖਰੇ ਆਦਿ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ
ਵਾਲਾ) ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੁਖ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੱਥ-ਵੱਸ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ
ਬੋਲਣਾ (ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਬਫ਼ਾਅ ਉਠਣਾ ਅਤੇ ਦੁਖ ਦੀ
ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਗਿਲਾ-ਸ਼ਿਕਵਾ ਕਰਨਾ) ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ।

ਨੋਟ : ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੀ ਆਰੰਭਕ ਤੁਕ “ਅਠੀ ਪਹਰੀ ਅਠ ਖੰਡ ਨਾਵਾ ਖੰਡ
ਸਰੀਰੁ ॥” ਦੇ ਅਰਥ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ੨੯ਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ੯ੰਵੀਂ ਪਉੜੀ
ਦੀ ਆਰੰਭਕ ਤੁਕ “ਅਠ ਖੰਡ ਪਾਖੰਡ ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕ
ਧਿਆਇਆ।” ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ-ਅਧੀਨ ਸਲੋਕ
ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਤੱਤ-ਵੇਤਾ ਗੁਰਮੁਖ ਵੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਤਸੱਲੀ-ਬਖਸ਼ ਅਰਥ
ਸੁਝਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਅਰਥ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ
ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਤੱਗਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

(ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇ) ਅੱਠਾਂ ਹੀ ਪਹਿਗਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ਸਦੀਵਕਾਲ ਮਨੁੱਖੀ
ਸਮਾਜ ਦੇ ਅੱਠ ਖੰਡ [ਅੱਠ ਪੰਥ ਭਾਵ ਅੱਠ ਫਿਰਕੇ—ਚਾਰ ਵਰਣ, ਚਾਰ
ਆਸੂਮ] ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੇ ਪਾਖੰਡ-ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ,
ਪਰ (ਗੁਰੂ ਕੀ ਮਤਿ ਦਾ ਧਾਰਨੀ) ਨਾਵਾਂ ਖੰਡ (ਪੰਥ) ਮਨੁੱਖੀ-ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ
ਦੀ ਖੋਜ-ਭਾਲ ਲਈ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਸਰੀਰ-ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵਿਧਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ ਦਾ ਨਉ-ਨਿਧਿ
ਖੜਾਨਾ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ, ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ
ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰੂ-ਪੀਰ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ
ਕੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰਲੇ ਨਾਮ-ਖੜਾਨੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅੰਦਰ
ਵੱਸਦੇ ਦੌੜੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪੁੰਜ ਨਾਮੀ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਨਿਰੰਤਰ
ਖੋਜਦੇ ਭਾਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਰਾਤ ਦੇ ਚੁਲ੍ਹੇ ਪਹਿਰ, ਭਾਵ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ, ਸੁਰਤੀ-ਮਾਰਗ
 ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਦੈਵੀ ਸੁਰਤੀਸ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਸਥਦ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਪਰਚਾ ਪਾ ਕੇ ਗੁਣੀ-ਗਹੀਰ
 ਨੂੰ ਭਾਲਣ-ਲੱਭਣ ਦਾ ਦੂਣ-ਸਵਾਇਆ ਚਾਅ-ਉਮਾਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ
 ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ
 ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਚੇਤੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਆਤਮ-
 ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਬਾਹਰੋਂ-ਅੰਦਰੋਂ
 ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮੁਖ ਵਿਚ ਇਕ-ਰਸ ਨਾਮ ਦਾ
 ਤੌਰਾ ਤੁਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗਗਨ ਮੰਡਲ (ਦਸਮ-ਦੁਆਰ) ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਰੰਤਰ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਛਾਂਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ
 ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਤਮ-ਜਗਿਆਸਾ ਰੂਪੀ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਅਤੇ ਰਾਮ-ਕਸਵੱਟੀ
 ਉੱਤੇ ਪਰਖੀ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਇਆਂ ਨੂਰਾਨੀ-ਰੰਗਤ ਨਾਲ ਦੁਗ-ਦੁਗ
 ਕਰ ਉਠਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ-ਸਰਾਫ ਦੀ ਨਦਰ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਪੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਨਮ-
 ਮਰਨ ਦੇ ਗੋੜੇ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੱਠਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ (ਚਉਥਾ) ਪਹਿਰ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ
 ਸਫਲ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਮਹਾਰੋਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੱਤਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਆਤਮ-ਵਿੱਦਿਆ
 ਦੇ ਦੈਵੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ੁੱਚਾ ਆਚਰਣ ਘੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ਆਤਮ-ਦਰਸੀ ਤੱਤ-ਵੇਤਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ-
 ਮੰਦੇ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਿਬੇਕ-ਬੁਧਿ ਜਾਗ ਉਠਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਤੁਫ਼ੈਲ
 ਕੂੜ-ਪਾਪ ਨਾਲੋਂ ਸੰਬੰਧ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤ-ਸੰਗਤਿ ਅਜਿਹੀ ਦੈਵੀ-ਟਕਸਾਲ
 ਹੈ, ਜਿਥੇ ਥੋਟਿਓਂ ਖਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਵਰਤਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
 ਹੈ। ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਥੋਟਿਓਂ ਖਰੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹੋਂ ਮਾਨ-
 ਸਨਮਾਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿ-ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲੀ ਬਿਬੇਕ-ਬੁਧਿ ਸਦਕਾ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ
 ਕਿ ਦੁਖ ਆਵੇ ਜਾਂ ਸੁਖ, ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜਾਅ ਅੰਦਰ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣ ਵਿਚ
 ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਬੋਲਣਾ ਅਰਥਾਤ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ
 ਹੋਣ 'ਤੇ ਬਢਾਅ ਉਠਣਾ ਅਤੇ ਦੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਗਿਲਾ-ਸ਼ਿਕਵਾ ਕਰਨਾ
 ਛਜੂਲ ਹੈ।

ਮ: ੨ ॥

੧. ਪਉਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ ॥
੨. ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਦੂਇ ਦਾਈ ਦਾਇਆ, ਖੇਲੈ ਸਰਗਲ ਜਗਤੁ ॥
੩. ਚੰਗਿਆਈਆ, ਬੁਰਿਆਈਆ, ਵਾਚੇ ਧਰਮੁ ਹਦੂਰਿ ॥
੪. ਕਰਮੀ ਅਪੋ ਆਪਣੀ, ਕੇ ਨੇੜੈ ਕੇ ਦੂਰਿ ॥
੫. ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ, ਗਾਏ ਮਸਕਤਿ ਘਾਲਿ ॥
੬. ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ, ਹੋਰ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ ॥੨॥੧੮॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੬)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਮਹਤੁ—‘ਤ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਬਲ-ਸਹਿਤ। ('ਮਹੱਤ' ਵਾਂਗ) ਚੰਗਿਆਈਆ, ਬੁਰਿਆਈਆ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਜਿਨੀ—‘ਨ’ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ, ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਮਸਕਤਿ— (i) ‘ਸ’ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ ('ਸ਼' ਵਾਂਗ)।
(ii) ‘ਕ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਬਲ-ਸਹਿਤ (ਮਸ਼ਕਤਿ ਵਾਂਗ)।

ਮੁਖ ਉਜਲੇ—ਸਮਾਜੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ (ਅਰਥ ਉਜਲ ਦੀਦਾਰੀ)।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਮਹਤੁ—ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਣ। ਦਾਈ—ਖਿਡਾਵੀ। ਦਾਇਆ—ਖਿਡਾਵਾ। ਵਾਚੇ—ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮੁ—ਧਰਮ-ਰਾਜਾ। ਹਦੂਰਿ—(ਰੱਬੀ) ਹਜੂਰੀ ਵਿਚ। ਕਰਮੀ—ਕਰਣੀ। ਕੇ—ਕਈ ਜੀਵ। ਮਸਕਤਿ—ਕਰੜੀ ਘਾਲਣਾ। ਤੇ—ਊਹ ਜੀਵ (ਬਹੁ-ਵਚਨ)। ਮੁਖ ਉਜਲੇ—ਉਜਲ-ਮੁਖੇ। ਕੇਤੀ—ਕਿੰਨੀ ਹੀ (ਲੋਕਾਈ)।

ਅਰਥ :

੧. (ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਲਈ) ਪਵਣ (ਪਾਣ) ਗੁਰੂ (ਗੌਰਵਮਈ) ਹੈ, ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ (ਸਮਾਨ) ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ (ਸਮਾਨ) ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਣ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ

ਆਤਮਾ ਲਈ ਗੁਰ-ਸਥਦ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਪਾਣੀ (ਨਾਮ-ਜਲ) (ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਸੀਤਲਤਾ ਵਜੋਂ) ਪਿਤਾ (ਸਮਾਨ) ਅਤੇ ਧਰਤੀ (ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਵਜੋਂ) ਮਾਤਾ (ਸਮਾਨ) ਮਹੱਤਵ-ਪੁਰਣ ਹੈ।

ਪਉੜ੍ਹ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।

ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਿ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨਿਵਾਣ ਚਲਾਇਆ।

ਧਰਤੀ ਮਾਤ ਮਹਤ ਕਰਿ, ਓਤਿ ਪੌਤਿ ਸੰਜੋਗੁ ਬਣਾਇਆ।

(ਵਾਰ ੬, ਪਉੜੀ ੫, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

2. ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੋਵੇਂ ਦਾਇਆ ਅਤੇ ਦਾਈ (ਸਮਾਨ) ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ) ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ (ਜੀਵਨ-ਖੇਡ) ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 3. ਧਰਮਰਾਜ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਮੰਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਰੱਬੀ ਹਜੂਰੀ ਵਿਚ ਵਾਚਦਾ (ਵੀਚਾਰਦਾ) ਹੈ।
 4. ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਈ (ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ (ਵਿਛੜ ਕੇ) ਦੂਰ (ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ) ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।
 5. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੇ (ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ, ਉਹ (ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰਨ ਲਈ) ਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਗਏ।
 6. ‘ਨਾਨਕ’ (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—ਉਹ ਖੁਦ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ) ਵਿਚ ਉਜਲ-ਮੁਖੇ (ਸੁਰਖਰੂ) ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਹੋਰ (ਲੋਕਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਫ਼ੈਲ (ਬਰਕਤ ਸਦਕਾ) ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਗੋੜ ਤੋਂ) ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਗਈ।
- ਨੋਟ :** ਇਹੀ ਸਲੋਕ ਕੁਝ ਥੋੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤ ਅੱਖਰਾਂ ਤੇ ਲਗਾਂ-ਮਾੜਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸਲੋਕ ਵਜੋਂ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਦੋਹੀ ਥਾਈ ਫਰਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੜ੍ਹਪ

ਪਉੜ੍ਹ

ਦਿਨਸੁ

ਵਾਚੇ

ਹੋਰ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ

ਸਪੁ ਜੀ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੜ੍ਹਪ

ਪਵਣ

ਦਿਵਸ

ਵਾਚੈ

ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ-ਖਾਨਾ (ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ-ਘਰ) ਹੈ। ਇਥੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਵੱਲੋਂ ਜੀਵ-ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦੀ ਸੁਖ-ਸੁਵਿਧਾ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਧਨ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਹਨ।

ਵਿਧਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਵਣ (ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਲਈ 'ਪ੍ਰਾਣ' ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਲਈ 'ਗੁਰ-ਸਬਦ' ਗੁਰੂ, ਪਾਣੀ (ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਲਈ ਭੈਤਿਕ-ਜਲ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਲਈ ਨਾਮ-ਜਲ) ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਧਰਤੀ (ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਲਈ ਭੈਤਿਕ-ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਲਈ ਸਰੀਰ ਕਰਮ-ਖੇਤਰ) ਮਾਤਾ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਦਿਨ ਖਿਡਾਵੇ ਦੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਖਿਡਾਵੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਰਮ-ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਮਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਨਿਬੇੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਦ-ਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨਾਮ ਧਿਆਵਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਘਾਲ ਬਾਏਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੀਵਨ-ਯਾਤਰਾ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਆਵਾ-ਗਵਨ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਖੁਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੁਰਸ਼੍ਰੁਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੁਫੈਲ (ਬਰਕਤ ਸਦਕਾ) ਅਨਗਿਣਤ ਜੀਵ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਉਣ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਝਾਹਿਰਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।

ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨਿਵਾਣ ਚਲਾਇਆ।

ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਮਹਤ ਕਰਿ ਓਤਿਹੋਤਿ ਸੰਜੋਗੁ ਬਣਾਇਆ।

ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਬਾਲੁ ਸੁਭਾਇ ਜਗਾਤ੍ ਖਿਲਾਇਆ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ ਸਾਧਿਸੰਗਤਿ ਵਸਿ ਆਪੁ ਰਾਵਾਇਆ।

ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਤੁ ਬਾਹਰੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਵਰਤਾਇਆ।

ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਤਾ ਮਤਿ ਹੈ ਪਿਤਾ ਸੰਤੋਖ ਮੇਖ ਪਛੁ ਪਾਇਆ।

ਯੋਗਜੁ ਧਰਮੁ ਭਿਗਾਵ ਦੁਇ ਜਪੁ ਤਪੁ ਜਤੁ ਸਜੁ ਪੁਤ ਜਣਾਇਆ।

ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਪੁਰਖੁ ਪੁਰਖ ਚਲਤੁ ਵਰਤਾਇਆ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਢਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।

(ਵਾਰ ੬, ਪਉੜੀ ੫, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਆਖਣੁ ਆਖਿ ਨ ਰਜਿਆ, ਸੁਨਣਿ ਨ ਰਜੇ ਕੰਨ ॥
 ੨. ਅਖੀ ਦੇਖਿ ਨ ਰਜੀਆ, ਗੁਣ ਗਾਹਕ ਇਕ ਵੰਨ ॥
 ੩. ਭੁਖਿਆ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੈ, ਗਲੀ ਭੁਖ ਨ ਜਾਇ ॥
 ੪. ਨਾਨਕ, ਭੁਖਾ ਤਾ ਰਜੈ,
ਜਾ ਗੁਣ ਕਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਇ ॥੨੦੧੯॥
- (ਪੰਨਾ ੧੪੭)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਅਖੀ, ਰਜੀਆ, ਭੁਖਿਆ, ਗਲੀ—ਅੰਤਲੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।
ਰਜੀਆ, ਰਜੈ—‘ਜ’ ਉਚਾਰਣ ਬਲ-ਸਹਿਤ (‘ਰੱਜੇ’, ‘ਰੱਜੀਆ’ ਵਾਂਗ)।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਆਖਣੁ—ਬੋਲਣ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇੰਦ੍ਰਾ—ਮੂੰਹ। ਗਾਹਕ—ਗ੍ਰਹਿਣ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਇਕ ਵੰਨ—ਇਕ ਇਕ ਵੰਨਗੀ (ਕਿਸਮ) ਦੇ। ਗਲੀ—ਗੱਲਾਂ-
ਬਾਤਾਂ ਨਾਲ। ਗੁਣੀ—ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਵਿਚ।

ਅਰਥ :

੧. (ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ-ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਗਭੀ-ਮੁਸ਼ੀ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਪ੍ਰਗਟ
ਕਰਨ ਦੇ ਚਸਕੇ ਅਧੀਨ) ਨਿਰੰਤਰ ਬੋਲ ਬੋਲ ਕੇ ਕਦੀ (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਮੂੰਹ
ਨਹੀਂ ਰੱਜਿਆ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਨਿਰੰਤਰ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਨ
ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਰੱਜੇ (ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ)।
੨. (ਮਾਇਕੀ ਰੂਪ-ਰੰਗ ਵੇਖਣ ਦੇ ਚਸਕੇ ਅਧੀਨ) ਅੱਖਾਂ ਨਿਰੰਤਰ ਵੇਖ ਵੇਖ
ਕੇ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਰੱਜੀਆਂ (ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ)। [ਦਰਾਸਲ ਇਹ ਸਾਰੇ
ਸਗੀਰਕ ਇੰਦਰੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਵ ਅਧੀਨ] ਇਕ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ
ਗੁਣ (ਵਿਸ਼ਵ) ਦੇ ਗਾਹਕ ਹਨ।
੩. ਇਹਨਾਂ (ਮਾਇਕ ਰਸ ਮਾਨਣ ਦੇ) ਭੁੱਖੇ (ਡਿਸ਼ਨਾਲੂ) ਸਗੀਰਕ
ਇੰਦਰਿਆ ਦੀ ਭੁੱਖ (ਡਿਸ਼ਨਾ), (ਮਾਇਕੀ ਰਸ-ਭੋਗ ਮਾਣਦਿਆਂ) ਨਹੀਂ
ਮਿਟ ਸਕਦੀਆਂ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਫੋਕੀਆਂ, ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ (ਚੁੰਜ-
ਚਰਣਾ) ਨਾਲ ਭੁੱਖ ਢੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

8. ਨਾਨਕ ! (ਇਹਨਾਂ ਸਰੀਰਕ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦਾ ਚਾਲਕ) ਭੁੱਖਾ (ਮਨ) ਤਾਂ ਰੱਜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ (ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੰਜ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਗਾ ਕੇ (ਨਿਰੰਤਰ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰ ਕੇ) ਗੁਣੀ-ਨਿਪਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਜੋਤਿ-ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਏ ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ-ਇੰਦਰੇ ਅਤੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦਰੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਭਾਵ ਅਧੀਨ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਪਰਕਿਆ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਇੰਦਰੇ ਭਾਵੇਂ ਸਦੀਵ-ਕਾਲ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ (ਵੇਖਣ, ਸੁਣਨ, ਚਖਣ, ਬੋਲਣ ਆਦਿ ਦੇ) ਚਸਕੇ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਾਇਕੀ ਰਸ-ਭੋਗ ਭੋਗਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਧੇਰੇ ਭੜਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਜ ਮਾਯੂਸੀ ਹੀ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦਰੇ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਇੰਦਰੇ ਤਾਂ ਕਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੰਟਰੋਲਰ ਮਨੁੱਖੀ-ਮਨ ਹੈ । ਸੋ, ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪਰਕਿਆ ਮਨੁੱਖੀ-ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਮਨੁੱਖੀ-ਮਨ ਭੁੱਖਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਭੁੱਖ ਇੰਦਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਮਨ ਰੱਜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇੰਦਰੇ ਵੀ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਮਾਨਸਿਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਮੂਲ-ਸਰੋਤ ਰੱਬੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਸਤ-ਚਿਤ-ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ :

ਅਖੀ ਵੇਖਿ ਨ ਰਜੀਆ ਬਹੁ ਰੰਗ ਤਮਾਸੇ ।
ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਕੰਨਿ ਸੁਣਿ ਰੋਵਣ ਤੈ ਹਾਸੇ ।
ਸਾਦੀ ਜੀਭ ਨ ਰਜੀਆ ਕਰਿ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸੇ ।
ਨਕ ਨ ਰਜਾ ਵਾਸੁ ਲੈ ਦੂਰਗੀਧ ਸੁਵਾਸੇ ।
ਗਜਿ ਨ ਕੋਈ ਜੀਵਿਆ ਭੁੜੇ ਭਰਵਾਸੇ ।
ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਸਚੀ ਰਹਰਾਸੇ ।

(ਵਾਰ ੨੧, ਪਉੜੀ ੯)

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਮੰਤ੍ਰੀ ਹੋਇ ਅਨੂਹਿਆ, ਨਾਗੀ ਲਗੈ ਜਾਇ ॥
੨. ਆਪਣੇ ਹਥੀ ਆਪਣੇ, ਦੇ ਕੂਚਾ ਆਪੇ ਲਾਇ ॥
੩. ਹੁਕਮੁ ਪਇਆ ਧੁਰਿ ਖਸਮ ਕਾ, ਅਤੀ ਹੂ ਧਕਾ ਖਾਇ ॥
੪. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿਉ ਮਨਮੁਖੁ ਅੜੈ, ਭੁਬੈ ਹਕਿ ਨਿਆਇ ॥
੫. ਦੁਹਾ ਸਿਰਿਆ ਆਪੇ ਖਸਮੁ, ਵੇਖੈ ਕਰਿ ਵਿਉਪਾਇ ॥
੬. ਨਾਨਕ, ਏਵੈ ਜਾਣੀਐ,

ਸਭ ਕਿਛੁ ਤਿਸਹਿ ਰਜਾਇ ॥੧॥੨੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੯)

ਊਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਅਨੂਹਿਆ, ਨਾਗੀ, ਹਥੀ, ਦੁਹਾ, ਸਿਰਿਆ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਊਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਤਿਸਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਊਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਮੰਤ੍ਰੀ—ਮੰਤ੍ਰੀ-ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਜਾਣੂ, ਮਾਂਦ੍ਰੀ। [ਅਨੂਹਾ—ਅੱਠਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕੀੜਾ] ਅਨੂਹਿਆ—ਅਨੂਹਿਆਂ ਦਾ। ਨਾਗੀ—ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ। ਲਗੈ ਜਾਇ—ਜਾ ਹੱਥ ਪਾਵੇ। ਦੇ ਕੂਚਾ—ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਦਾ ਮੁਆਤਾ (ਲਾਂਬੂ)। ਧੁਰਿ—ਪੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ। ਅਤੀ ਹੂ—ਅਤਿ ਚੁੱਕਣ ਕਾਰਨ, ਜੀਵਨ-ਮਰਿਆਦਾ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਟੱਪ ਜਾਣ ਕਾਰਨ। ਅੜੈ—ਖਹਿਬੜਦਾ (ਝਗੜਾ ਕਰਦਾ) ਹੈ। ਹਕਿ ਨਿਆਇ—ਰਥੀ ਨਿਆਉ ਅਧੀਨ। ਦੁਹਾ ਸਿਰਿਆ—ਦੁਹਾਂ ਤਰਫਾਂ ਦਾ (ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖਤਾਈ ਦਾ)। ਵਿਉਪਾਇ—ਨਿਰਣਾ। ਰਜਾਇ—ਰਜਾਅ (ਭਾਣੇ) ਵਿਚ।

ਅਰਥ :

੧. ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਅਨੂਹਿਆਂ ਦਾ (ਅਨੂਹਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵਸੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ) ਮਾਂਦ੍ਰੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਹੱਥ ਪਾਵੇ।
੨. (ਤਾਂ ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੋ) ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਦਾ ਮੁਆਤਾ (ਲਾਂਬੂ) ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੩. ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਖਸਮ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਤਿ ਚੁੱਕਣ ਕਾਰਨ (ਜੀਵਨ-ਮਰਿਆਦਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਟੱਪ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਅਤਿਵਾਦੀ ਮਨੁੱਖ) ਸਦਾ ਧੱਕਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਧਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੪. ਜੇ ਕੋਈ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪ-ਹੁਦਰਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਖਹਿਬੜਦਾ (ਖਹਿ-ਬਾਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਰੱਬੀ ਨਿਆਉ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਅਵੱਸ਼ ਛੁੱਬ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਤਮਿਕ ਮੌਤ ਸਹੇਡ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।
੫. ਦੋਹਾਂ ਹੀ (ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ) ਤਰਫਾਂ (ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖਤਾਈ) ਦਾ ਖਸਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੈ (ਉਸਦੇ ਖਸਮਾਨਾ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ)। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਗਤ ਖੇਡ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਦ ਹੀ (ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਬਾਰੇ) ਨਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।
੬. ਨਾਨਕ ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ) ਸਭ ਕੁਝ ਉਸਦੀ ਰਜਾਅ ਅਧੀਨ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਰਿਧੀ-ਸਿਧੀ ਦੀ ਤੁੱਛ ਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਈਰਖਾ-ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਗਸੇ ਹੋਏ ਸ਼ਕਤੀ-ਸ਼ਾਲੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਹਿਮਾਕਤ (ਕੋਈ ਕਰਤੂਤ) ਕਰ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣੋ, ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਆਪ ਸਹੇਡ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੰਥਿਤ (ਸਮਰੱਥਾ) ਮੂਜਬ (ਅਨੁਸਾਰ) ਹੀ ਵਰਤਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਵਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਦੀ ਹਾਰਦਾ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਨਮੋਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪ-ਹੁਦਰਾ ਹੋ ਕੇ ਅਤਿ ਚੁੱਕ ਲਵੇ, ਉਹ ਧੁਰ-ਦਰਗਾਹੋਂ ਧੱਕਾ ਖਾ ਕੇ ਮੂੰਹ ਭਾਰ ਫਿਗਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਤਿ ਦਾ ਖੁਦਾ ਨਾਲ ਵੈਰ ਹੈ।

੧. ਜੇ ਕੋਊ ਅਪੁਨੀ ਓਟ ਸਮਾਰੈ॥

ਜੈਸਾ ਬਿਤੁ ਤੈਸਾ ਹੋਇ ਵਰਤੈ, ਅਪੁਨਾ ਬਲੁ ਨਹੀਂ ਹਾਰੈ॥੧੪॥ (ਪੰਨਾ ੬੨੯)

੨. ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਮਹਾ ਅਤਤਾਈ॥

ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਖਿਨੁ ਟਿਕਨੁ ਨ ਪਾਈ॥੧੩॥ (ਪੰਨਾ ੨੮)

ਆਪ-ਹੁਦਰਾ ਮਨੁੱਖ ਈਰਖਾ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਲ ਅਜਾਈਂ ਹੀ ਖਹਿਬੜ-ਬਾਜ਼ੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਰੱਬੀ ਨਿਆਂ ਅਧੀਨ ਉਸਦਾ ਗਾਰਕ ਹੋਣਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ।

ਸਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਜਗਤ-ਖੇਡ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਸਾਰਾ ਵਰਤਾਰਾ ਉਸ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।^੧ ਪ੍ਰਭੂ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ ਹੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਮਨਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ। ਮਨਮੁਖਤਾਈ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਬਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ-ਵੱਸ ਹੈ।

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਨਾਨਕ, ਪਰਖੇ ਆਪ ਕਉ, ਤਾ ਪਾਰਖੁ ਜਾਣੁ ॥
੨. ਰੌਗੁ ਦਾਰੂ ਦੌਵੈ ਬੁਝੈ, ਤਾ ਵੈਦੁ ਸੁਜਾਣੁ ॥
੩. ਵਾਟ ਨ ਕਰਈ ਮਾਮਲਾ, ਜਾਣੈ ਮਿਹਮਾਣੁ ॥
੪. ਮੂਲੁ ਜਾਣਿ ਗਲਾ ਕਰੇ, ਹਾਣਿ ਲਾਏ ਹਾਣੁ ॥
੫. ਲਬਿ ਨ ਚਲਈ, ਸਚਿ ਰਹੈ, ਸੋ ਵਿਸਟੁ ਪਰਵਾਣੁ ॥
੬. ਸਰੁ ਸੰਧੇ ਆਗਾਸ ਕਉ, ਕਿਉ ਪਹੁੰਚੈ ਬਾਣੁ ॥
੭. ਅਗੈ ਓਹੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ, ਵਾਹੇਦੜੁ ਜਾਣੁ ॥੨॥੨੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੮)

ਉਚਾਰਣ-ਖੋਧ :

ਕਉ—ਉਚਾਰਣ ‘ਕੌ’।

ਦੌਵੈ, ਤਾ, ਗਲਾ, ਕਿਉ—ਅੰਤਲੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਵਾਹੇਦੜੁ—‘ਹੋ’ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਆਪ ਕਉ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ। ਪਾਰਖੁ—ਪਾਰਖੁ, ਪਰਖ ਕਰਨ ਦੀ

੧. ਜੋ ਸਚਿ ਲਾਗੇ ਤਿਨ ਸਾਚੀ ਸੋਇ॥ ਢੂਜੈ ਲਾਗੇ ਮਨਮੁਖਿ ਗੋਇ॥

ਦੁਹਾ ਸਿਰਿਆ ਕਾ ਖਸਮੁ ਹੈ ਆਪੇ, ਆਪੇ ਗੁਣ ਮਹਿ ਭੀਜੈ ਹੋ॥੬॥੬॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੪੯)

ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ। ਸੁਜਾਣੂ—ਸਿਆਣਾ। ਵਾਟ—ਜੀਵਨ-ਸਫਰ। ਮਾਮਲਾ—ਝੰਮੇਲਾ। ਮਿਹਮਾਣੂ—ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ। ਮੂਲੁ—ਮੂਲ-ਰਾਸ਼ੀ। ਹਾਣਿ ਲਾਏ ਹਾਣੂ—ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵੇ, ਭਾਵ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਲਬਿ—ਲੋਭ-ਲਾਲਚ ਵਿਚ। ਨ ਚਲਈ—ਵਿਚਿਲਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਵਿਸਟੁ—ਵਿਚੋਲਾ। ਪਰਵਾਣੂ—ਕਾਬਲੇ-ਕਬੂਲ (ਮਕਬੂਲ)। ਸਰੁ—ਤੀਰ। ਸੰਧੇ—ਚਲਾਵੇ। ਬਾਣੂ—ਤੀਰ। ਅਗੰਸੁ—ਅਪਹੁੰਚ, ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਵਾਹੇਦੜ੍ਹ ਜਾਣੂ—(ਤੀਰ) ਵਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਜਾਣੋ।

ਅਰਥ :

1. ਨਾਨਕ ! ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਪਰਖ-ਵਟੀ ਉੱਤੇ) ਪਰਖੇ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਪਾਰਥੂ ਸਮਝ।
2. ਰੋਗ ਨੂੰ ਅਤੇ ਰੋਗ ਦੀ ਦਵਾਈ (ਇਲਾਜ); ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁੱਝਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਸਿਆਣਾ ਵੈਦ (ਹੇ ਸਕਦਾ) ਹੈ।
3. (ਸਿਆਣਾ ਮਨੁੱਖ ਉਹ ਹੈ ਜੇ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਸਫਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝੰਮੇਲਾ ਖੜਾ ਨਾ ਕਰੋ।
4. ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮੂਲ (ਪੱਲੇ ਰਾਸਿ-ਪੂਜੀ) ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਕੇ ਵਣਜ-ਵਾਪਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ (ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ) ਕਰੋ, ਉਹ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਮੇਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।
5. ਵਿਚੋਲਾ ਉਹ ਹੀ ਪਰਵਾਣੂ (ਕਾਬਲੇ-ਕਬੂਲ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਲੋਭ-ਲਾਲਚ ਅਧੀਨ ਵਿਚਿਲਤ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਦਾ ਸਚਾਈ ਉੱਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਵੇ।
6. ਭਲਾ ! ਜੇ ਕੋਈ (ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ) ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਛੁੱਡਣ ਲਈ ਤੀਰ ਵਾਹੇ ਤਾਂ (ਸੱਚੋ) ਉਹ ਤੀਰ ਆਕਾਸ਼ ਉੱਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ?
7. ਆਕਾਸ਼ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਭਾਵ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣੋ (ਕਿ ਆਕਾਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਆਏ ਤੀਰ ਨਾਲ) ਵਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਖੁਦ ਹੀ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਜੀਵਨ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ਕ ਗੁਰਮਤੀ-ਸਮਝਾਊਣੀਆਂ :

(ੴ) ਪਾਰਖੁ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਭਾਵ, ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ-ਕਰਤੂਤ
ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਉੱਤੇ ਨਿਰਤਰ ਪਰਖੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨੂੰ
ਪਛਾਣੇ। ਮਨੁਖ ਦਾ ਮੂਲ (ਅਸਲਾ) ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਆਪਣੇ
ਅਸਲੋਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਹੀ ਮਨੁਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ-ਮਨੋਰਥ ਹੈ।

ਆਪੁ ਪਛਾਨੈ ਅਪੈ ਆਪ ॥

ਰੋਗੁ ਨ ਬਿਅਪੈ ਤੌਨੈ ਤਾਪ ॥੨॥੧੭॥

(ਪੰਨਾ ੩੨੭)

(ਅ) ਸੁਜਾਨ ਵੈਦ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਰੋਗ ਅਤੇ ਰੋਗ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਛਾਨਣ ਤੋਂ
ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਮਨੁਖ-ਮਾੜ
ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਚਿੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ
ਇਸ ਬਿਕਰਾਲ ਰੋਗ ਦਾ ਦਾਰੂ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਦਾਰੂ
ਸੁਜਾਨ ਵੈਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਵੈਦੁ ਹੈ, ਪੰਜੇ ਰੋਗ ਅਸਾਧ ਨਿਵਾਰੇ।

(ਵਾਰ ੨੬, ਪਉੜੀ ੧੯, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

- ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਰੋਗ, ਭ੍ਰਮ ਭੂਲੇ ਹਉਮੈ ਸਾਕਤ ਦੁਰਜਨਾ ॥
ਨਾਨਕ ਰੋਗੁ ਗਵਾਇ, ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਧੂ ਸਜਣਾ ॥੨੬॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੨੮)

(ੳ) ਸਿਆਣਾ ਮਨੁਖ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ-ਯਾਤਰਾ ਵਿਚਕਾਰ ਫਜ਼ੂਲ ਮਾਇਕੀ
ਝੰਮੇਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਨਾ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ
ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ (ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਵੱਲ ਵਾਹੋ-ਦਾਹੀ
ਵਧਦਾ ਜਾਵੇ।

(ਸ) ਸਫਲ ਵਣਜਾਰਾ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਮੂਲ-ਗਾਜ਼ੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰ
ਕੇ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਵਣਜ-ਵਾਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਵਣਜਾਰਾ ਘਾਟੇ
ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਘਾਟੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਮੇਟ
ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਜੀਵ-ਵਣਜਾਰੇ ਪਾਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਸਾਹ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀ ਸੁਆਸਾਂ
ਦੀ ਅਮੋਲਕ, ਪਰ ਸੀਮਤ ਪੂੰਜੀ ਹੈ।

ਸੋ, ਇਸ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਅਮੋਲਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਨਿਸਚਿਤ
ਸੀਮਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਾਮ-ਵਣਜ ਹੀ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਹੈ।

- (ਜ) ਵਿਚੋਲਾ ਉਹ ਕਾਬਲੇ-ਕਬੂਲ ਜਾਣੋ, ਜੋ ਸੱਚ ਉੱਤੇ ਡੱਟ ਕੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਵੇ, ਕਿਸੇ ਲੋਭ-ਲਾਲਚ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ।
- (ਕ) ਜੇ ਕੋਈ ਮਨਚਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਛੁੱਡਣ ਦਾ ਅਮੰਡਵ ਅਤੇ ਨਿਰਾਰਥ ਜਤਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਮ-ਖਿਆਲੀ ਅਤੇ ਮੁਰਖਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਆਕਾਸ਼ ਤਾਂ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਅਸਫਲ ਜਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਰਖਤਾ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਨਮੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪਛਤਾਵੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਾਣਤ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ—ਗਗਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਵਾਸੀ 'ਹਰਿ-ਜਨ'।

ਜੇ ਕੋ ਸਰੂ ਸੰਧੈ ਜਨ ਉਪਰਿ, ਫਿਰਿ ਉਲਟੋ ਤਿਸੈ ਲਗਾਵੈਗੋ ॥੪॥੯॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੧੧)

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਨਿਹਫਲੰ ਤਸਿ ਜਨਮਸਿ, ਜਾਵਤੁ ਬ੍ਰਤਮ ਨ ਬਿੰਦਤੇ ॥
੨. ਸਾਗਰੰ ਸੰਸਾਰਸਿ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਈ ਤਰਹਿ ਕੇ ॥
੩. ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ, ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬੀਚਾਰਿ ॥
੪. ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ, ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਖੀ ਧਾਰਿ ॥੨॥੨੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਤਸਿ, ਜਨਮਸਿ, ਸੰਸਾਰਸਿ—‘ਸਿ’ ਉਚਾਰਣ ਬਲ-ਸਹਿਤ।

ਤਰਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਨਿਹਫਲੰ—ਵਿਅਰਥ, ਨਿਕੰਮਾ। ਤਸਿ—ਤਿਸ ਦਾ। ਜਨਮਸਿ—ਜਨਮ ਹੈ। ਜਾਵਤੁ—ਜਦੋਂ ਤਕ। ਨ ਬਿੰਦਤੇ—ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ-ਪਛਾਣਦਾ। ਸਾਗਰੰ ਸੰਸਾਰਸਿ—ਸੰਸਾਰ (ਬਿਖਮ) ਸਾਗਰ ਹੈ। ਤਰਹਿ ਕੇ—ਕਈ (ਵਡਭਾਗੀ ਜੀਵ) ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ—ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ। ਕਹੁ—ਕਹਣ, ਕਥਨ। ਬੀਚਾਰਿ—ਗਿਆਨ-ਵੀਚਾਰ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ। ਕਾਰਣੁ—ਵਸੀਲਾ। ਕਲ—ਸੱਤਾ। ਰਖੀ ਧਾਰਿ—ਟਿਕਾਅ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਅਰਥ :

੧. ਜਦੋਂ ਤਕ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ (ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ, ਤਦ ਤਕ ਉਸਦਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਜਾਣੋਂ।
੨. ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਬਿਖਮ-ਸਾਗਰ ਹੈ, ਵਿਰਲੇ-ਟਾਂਵੇਂ (ਵਡਭਾਗੀ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਸਾਦ (ਕਿਰਪਾ) ਦੁਆਰਾ (ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ) ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
੩. ‘ਨਾਨਕ’ (ਜੋਤਿ) ਦਾ ਗਿਆਨ-ਵੀਰਾਰ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਾਰੇ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ।
੪. (ਸਮੁੱਚੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ-ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਰਚਨਾ ਦੇ ਰਚਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਲਣ ਦਾ) ਕਾਰਣੁ (ਵਸੀਲਾ) ਕਰਤਾ-ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੱਥ-ਵੱਸ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੱਤਾ ਟਿਕਾਅ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਕਰਨ-ਕਾਰਨ-ਸਮਰੱਥ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਿਰਜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਤਾ ਟਿਕਾਅ ਰੱਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਨੰਬ ਕੇ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖਾ-ਜਨਮ ਦਾ ਮੂਲ-ਮਨੋਰਥ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੇ ਸਰਬ-ਸਮਰੱਥ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਸੁਰਤਿ-ਨੇਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਛਾਣ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨਾ ਅਤੇ ਇੰਜ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਪੈ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਰੇਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਸਾਦ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਮਨੁੱਖਾ-ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਜਾਣੋਂ।

-
੧. ਰਚਿ ਰਚਨਾ ਅਪਣੀ ਕਲ ਧਾਰੀ ॥
ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੧॥੧੯॥ (ਪੰਨਾ ੨੮)
 ੨. ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਾਗਰੁ ਤਰਿਆ ॥
ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਵਿਖ ਸਭਿ ਹਿਰਿਆ ॥੨॥੧੫॥ (ਪੰਨਾ ੧੮੭)
 ੩. ਨਿਹਫਲੁ ਤਿਨ ਕਾ ਜੀਵਿਆ, ਜਿ ਖਸਮੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ਆਪਣਾ,
ਅਵਰੀ ਕਉ ਚਿੜ੍ਹ ਲਾਇ ॥੩॥੧॥ਪਉੜੀ॥ (ਪੰਨਾ ੫੦੮)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਅਗੀ ਪਾਲਾ ਕਿ ਕਰੋ, ਸੂਰਜ ਕੇਹੀ ਰਾਤਿ ॥
੨. ਚੰਦ ਅਨੇਰਾ ਕਿ ਕਰੋ, ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਕਿਆ ਜਾਤਿ ॥
੩. ਧਰਤੀ ਚੀਜ਼ੀ ਕਿ ਕਰੋ, ਜਿਸੁ ਵਿਚਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੋਇ ॥
੪. ਨਾਨਕ, ਤਾ ਪਤਿ ਜਾਣੀਐ, ਜਾ ਪਤਿ ਰਖੈ ਸੋਇ ॥੨॥੨੯॥

(ਪੰਨਾ ੧੫੦)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਅਗੀ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ ।

ਪਾਲਾ—‘ਲ’ ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ ‘ਲ ਵਾਂਗ’ ।

ਅਨੇਰਾ—‘ਨ’ ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ ਸਹਿਤ ।

ਤਾ, ਜਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ ।

ਚੀਜ਼ੀ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਅਗੀ—ਅੱਗ ਨੂੰ । ਪਾਲਾ—ਸਰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕੋਪ । ਚੀਜ਼ੀ—ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ । ਪਤਿ—ਇੱਜਤ ।

ਅਰਥ :

੧. ਅੱਗ (ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ) ਨੂੰ ਪਾਲਾ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਭਾਵ, ਅੱਗ ਮੂਹਰੇ ਪਾਲਾ ਬੇ-ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੂਰਜ (ਦੇ ਚਾਨਣ) ਸਾਹਮਣੇ ਰਾਤ ਕੈਸੀ ? ਭਾਵ, ਸੂਰਜ ਸਾਹਮਣੇ ਅੰਨ੍ਹੇਗੀ ਰਾਤ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।

੨. ਚੰਨ (ਦੇ ਚਾਨਣ) ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇਗ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਭਾਵ, ਚੰਨ-ਚਾਨਣੇ ਮੂਹਰੇ ਅੰਨ੍ਹੇਗ ਬੇ-ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਉਣ (ਹਵਾ) ਅਤੇ ਪਾਣੀ (ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ) ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ (ਦੀ ਭਿਟ) ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? (ਭਾਵ, ਹਵਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਉੱਚੀ-ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਨਿਰਮਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

੩. ਧਰਤੀ; ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ (ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ) ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਸ (ਦੀ ਪਦਾਰਥ ਉਪਜਾਊ ਸਮਰੱਥਾ) ਮੂਹਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਭਾਵ, ਧਰਤੀ ਮੂਹਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਵੱਕਤ ਨਹੀਂ।
੪. ਨਾਨਕ ! (ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਮਤਿ-ਪਤਿ ਦਾ ਰਾਖਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੈ) ਕਿਸੇ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ (ਰਹੀ) ਤਾਂ ਹੀ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਆਪ ਪਤਿ ਰੱਖੇ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਕਲਾ-ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਉਸ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਦੇ ਅਟਲ ਹੁਕਮ ਮੂਹਰੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ; ਜਿਵੇਂ :

- (ਉ) ਅੱਗ ਮੂਹਰੇ ਪਾਲੇ ਦੀ, ਸੂਰਜ ਮੂਹਰੇ ਰਾਤ ਦੀ ਅਤੇ ਚੰਨ ਮੂਹਰੇ ਅੰਨ੍ਹੇਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੀ।
- (ਅ) ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੱਤਾਂ, ਪਉਣ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦੀ ਭਿਟ ਅਸਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।
- (ਇ) ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬੰਡਾਰ) ਧਰਤੀ ਮੂਹਰੇ ਕੋਈ ਵੱਕਤ ਨਹੀਂ।
- (ਸ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਤਵੰਤ ਨਹੀਂ। ਪਤਵੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣੋ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਤਿ-ਪਤਿ ਦਾ ਰਾਖਾ ਸਰਬ-ਸਮਰੱਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ, ਕੋਈ ਵਿਰੋਧੀ; ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਪਤਵੰਤ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।
 - ਜਿਸ ਦੀ ਪੈਸ਼ ਰਖੈ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸੇ ਸਚਾ ਹਰਿ ਜਾਣੁ ॥ ਪਉੜੀ ੧੪॥
(ਪੰਨਾ ੪੪)
 - ਪਤਿ ਰਾਖੀ ਗੁਰਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਤਜਿ ਪਰਪੰਚ ਮੋਹ ਬਿਕਾਰ ॥
ਨਾਨਕ, ਸੋਉ ਆਰਾਧੀਐ, ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥ ਸਲੋਕੁ ੩੨॥
(ਪੰਨਾ ੨੫)

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

੧. ਦੀਖਿਆ ਆਖਿ ਬੁਝਾਇਆ,
ਸਿਫਤੀ ਸਾਚਿ ਸਮੇਉ ॥
੨. ਤਿਨ ਕਉ ਕਿਆ ਉਪਦੇਸੀਐ,
ਜਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ॥੧॥੨੭॥

(ਪੰਨਾ ੧੫੦)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਕਉ—ਉਚਾਰਣ ‘ਕੌ’ ਵਾਂਗ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਦੀਖਿਆ—ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ (ਨਾਮ)। ਸਿਫਤੀ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੁਆਰਾ। ਸਮੇਉ—ਸਮਾਈ।

ਅਰਥ :

੧-੨. ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਜਗਿਆਸੂਆਂ) ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼-ਦਾਤਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸਰੂਪ, ਜਗਤ-ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਧਰਮ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਜੋਂ) ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ (ਨਾਮ-ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ) ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ (ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੇਤ) ਸਮਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ? ਭਾਵ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੋਈ ਮੁਖਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

੧. ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ [ਧਰਮ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਸਕਾਰ) ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਨਾਮ-ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ] ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਹੈ।
੨. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਆਤਮ-ਪਰਮਾਤਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚ-ਸਰੂਪ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਆਤਮ-ਲੀਨਤਾ ਦਾ ਭੇਤ ਸਮਝਾਅ ਦੇਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੁਖਾਜੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਨੋਟ : ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਸ਼ਮ ਗੁਰਦੇਵ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤਾ, ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ
ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸਿੰਚਾਰ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸਿੰਚਾਰ ਸਮੇਂ ਭਾਲਸਾ
ਰਹਿਤ-ਬਹਿਤ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਆਤਮ-ਦਰਸੀ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰੰਗ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-
ਨਾਮ ਸੁਦਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਪੂਰੀ ਦੀਖਿਆ ॥
- ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਤਿਸੁ ਸਾਚੁ ਪਰੀਖਿਆ ॥੯॥੨੨॥ (ਪੰਨਾ ੨੯੩)
- ਸਤਿਗੁਰ ਸੀਖਿਆ ਦੀਖਿਆ ਹਿਰਦੈ ਪ੍ਰਵੇਸ ਜਾਹਿ,
 ਤਾ ਕੀ ਸੀਖ ਸੁਨਤ ਪਰਮ ਪਦ ਪਾਵਈ ॥੮੭॥

(ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

(ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧ ॥)

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ, ਸੂਰਜ ਚੜਹਿ ਹਜਾਰ ॥
੨. ਏਤੇ ਚਾਨੁਣ ਹੋਦਿਆਂ, ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੌਰ ਅੰਧਾਰ ॥੨॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੪੯੩)

ਉਚਾਰਣ-ਥੋਥ :

ਚੰਦਾ—(ਸਾਧਾਰਨ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਬਹੁ-ਵਚਨ ਪੁਲਿੰਗ
ਨਾਂਵ) ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕਤਾ ਬਿਨਾ।

ਉਗਵਹਿ, ਚੜਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਹੋਦਿਆਂ—‘ਹੋ’ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਅੰਤ-ਅਰਥ :

ਸੁਧਿ ਪੈਹੜੀ : ਚੰਦਾ—(ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਚੰਨ। ਉਗਵਹਿ—ਉਦੈ ਹੋ ਜਾਣ,
ਜੁ ਪੈਣ। ਘੌਰ ਅੰਧਾਰੂ—(ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ) ਘੁੱਪ-ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ।

ਅਰਥ :

1. ਭਾਵੇਂ (ਆਕਾਸ਼-ਮੰਡਲ) ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਚੰਨ ਉਦੈ ਹੋ ਜਾਣ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੂਰਜ਼ ਵੀ ਚੜ੍ਹ ਪੈਣ।
2. ਏਨੇ (ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਭੌਤਿਕ) ਚਾਨਣ-ਸੋਤਿ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ (ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ) ਘੁੱਪ-ਅੰਨ੍ਹੇਗਾ ਛਾਇਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਨ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਅੰਨ੍ਹੇਗਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮੂਲ-ਸੋਤ ਹਨ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪੱਖ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਥਾਵੇਂ ਵੱਡੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ।

ਪਰ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੂਲ-ਸਮੱਸਿਆ ਅੰਤਰਮੁਖੀ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇਰੇ ਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਮੂਲ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹੇਗਾ ਸੈਂਕੜੇ ਚੰਦਰਮਾਂ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇਰੇ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਹੈ, ਜੋ ਚੰਨ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੰਸ਼ਨੀ ਦਾ ਵੀ ਮੂਲ-ਸਰੋਤ ਹੈ।

ਮਹਲਾ ੨ ॥

1. ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੌਠੜੀ, ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ॥
2. ਇਕਨਾ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਇ ਲਏ,
ਇਕਨਾ ਹੁਕਮੇ ਕਰੇ ਵਿਣਾਸੁ ॥

੧. ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰੁ ਅੰਧਾਰੁ, ਗੁਰੁ ਬਿਨੁ ਸਮਝ ਨ ਆਵੈ॥

ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਸੁਰਤਿ ਨ ਸਿਧਿ, ਗੁਰੁ ਬਿਨੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਵੈ॥੪॥੮॥

(ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੯੯)

੨. ਅੰਧਕਾਰ ਮਹਿ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰੁ ਉਜਾਰਾ॥੩॥੯॥

(ਪੰਨਾ ੮੪੪)

੩. ਨਮੋ ਸੂਰਜ ਸੂਰਜੇ ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰੁ ਚੰਦ੍ਰੇ॥੧੯੫॥

(ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਪਾ: ੧੦)

੩. ਇਕਨਾ ਭਾਣੈ ਕਢਿ ਲਏ,
ਇਕਨਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਨਿਵਾਸੁ ॥

੪. ਏਵ ਭਿ ਆਖਿ ਨ ਜਾਪਈ,
ਜਿ ਕਿਸੈ ਆਣੇ ਰਾਸਿ ॥

੫. ਨਾਨਕ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ,
ਜਾ ਕਉ ਆਪਿ ਕਰੇ ਪਰਗਾਸੁ ॥੩॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੪੬੩)

ਊਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਸਚੈ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦੈਲਾਵਾਂ (ੴ) ਦਾ ਊਚਾਰਣ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕਹਿਗੀ
ਲਾਂ (ੴ) ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਊਚਾਰਣ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ
ਅਰਥ ਪੱਖੋਂ ਵੀ।

ਇਕਨਾ—ਚਾਰੇ ਵਾਰੀ ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਊਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਚੈ ਕੀ ਕੋਠੜੀ—ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ 'ਸੱਚ' (ਕਮਾਉਣ) ਲਈ
ਸਿਰਜੀ ਕੋਠੀ। ਇਕਨਾ—ਕਈ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ। ਹੁਕਮਿ—ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ। ਸਮਾਇ
ਲੇਣੇ—ਆਪਣੇ ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਣਾਸੁ—ਨਾਸ। ਏਵ—
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਨ ਜਾਪਈ—ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੈ—ਕਿਸ ਜੀਵ ਨੂੰ।
ਆਣੈ ਰਾਸਿ—ਰਾਹਿ-ਰਾਸਤ (ਠੀਕ ਰਾਹ ਉੱਤੇ) ਲਿਆਉਂਦਾ (ਪਾਉਂਦਾ) ਹੈ।
ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ।

ਅਰਥ :

੧. ਇਹ ਸੰਸਾਰ (ਮਨੁੱਖ ਲਈ) ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੱਚ (ਨਾਮ) ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰਜੀ ਕੋਠੜੀ (ਗੁਝਾ) ਹੈ। ਇਸ (ਜਗਤ-ਕੋਠੀ) ਵਿਚ
ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ।
੨. (ਸੰਸਾਰ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਵਿੱਚੋਂ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਈ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ
(ਸੱਚੀ ਕਾਰ ਕਰਵਾ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਲੈਂਦਾ ਹੈ,
ਕਈ (ਸੱਚ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ) ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ (ਬਾਰ ਬਾਰ) ਨਾਸ
ਕਰਦਾ ਹੈ।

੩. ਕਈ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾਅ ਅਧੀਨ (ਮਾਇਆ-ਮੋਹ) ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚਾਅ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਦੇਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਉਲਝਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
੪. ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਅਲਪ ਸੂਝ-ਸਮਝ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ) ਆਖ ਕੇ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਸ ਕਿਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਰਾਹਿ-ਰਾਸਤ (ਸਹੀ ਮਾਰਗ) ਉੱਤੇ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।
੫. ਨਾਨਕ ! (ਉਪਰੋਕਤ ਰਹੱਸ) ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਕੇਵਲ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਵਲੋਂ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਗਿਆਨ-ਚਾਨਣਾ (ਅੰਦਰ) ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

੧. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੰਸਾਰ, ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ, ਸੱਚ-ਨਾਮ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰਜੀ ਹੋਈ ਮਾਨੇ ਇਕ ਅਦਭੂਤ ਕੌਠੜੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਸੱਚੇ (ਸਦਾ-ਬਿਰ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ-ਹੁਕਮ ਸਾਰੀ ਜਗਤ-ਖੇਡ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
੨. ਹੁਕਮ-ਅਧੀਨ ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖਚਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਲਪ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਹੁਕਮ ਦੇ ਅੰਗੀਭੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈ ਸਕਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।
੩. ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਵਡਭਾਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੱਬੀ-ਸੋਝੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਹੁਕਮ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਸਰਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
੪. (ਉ) ਆਪਿ ਸਾਚੁ ਧਾਰੀ ਸਭ ਸਾਚੁ ॥

ਓਤਿ ਧੋਤਿ ਆਪਨ ਸੰਗਿ ਰਾਚੁ ॥੧॥੨੩॥

(ਪੰਨਾ ੨੯੪)

(ਅ) ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ ॥ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਭ ਤੇ ਸਗਲੀ ਉਤਪਤਿ ॥
 ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਕਰੇ ਬਿਸਥਾਰੁ ॥ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥
 ਅਨਿਕ ਕਲਾ ਲਖੀ ਨਹ ਜਾਇ ॥ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਲਏ ਮਿਲਾਇ ॥
 ਕਵਨ ਨਿਕਾਟ ਕਵਨ ਕਹੈਐ ਦੂਰਿ ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਆਪ ਭਰਪੂਰਿ ॥

ਅੰਤਰਗਤਿ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਜਨਾਏ ॥

ਜਾਨਕ ਤਿਸੁ ਜਨ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ॥੫॥੨੩॥

(ਪੰਨਾ ੨੯੪)

੨. ਇਕਨਾ ਹੁਕਮੀ ਬਖਸੀਸ, ਇਕਿ ਹੁਕਮੀ ਸਦਾ ਭਵਾਈਅਹਿ ॥੨॥ (ਪੰਨਾ ੧)

੩. ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਸੁ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ, ਮਨੈ ਹੁਕਮੁ ਸਮਾਇਦਾ ॥੯॥੧੯॥

(ਪੰਨਾ ੧੦੩੨)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਗੁਰਬਾਣੀ-ਗਿਆਨ ਮੂਜਬ :

ਜਗਤ—ਝੂਠ ਪਸਾਰਾ :

(i) ਇਹੁ ਜਗੁ ਧੂਏ ਕਾ ਪਹਾਰ ॥੧॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੬)

(ii) ਸਰਾਲ ਜਗਤੁ ਹੈ ਸੈਸੇ ਸੁਪਨਾ,
ਬਿਨਸਤ ਲਗਤ ਨ ਬਾਰ ॥ਰਹਾਉ॥੮॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੩)

ਜਗਤ—ਸੱਚੇ ਕੀ ਕੌਠੜੀ :

(i) ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਦੈ ਕੀ ਹੈ ਕੌਠੜੀ,

ਸਦੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ॥ਸ.ਵਾਪਉੜੀ ੨॥

(ਪੰਨਾ ੪੬੩)

(ii) ਆਪਿ ਸਾਚੁ ਧਾਰੀ ਸਭ ਸਾਚੁ ॥੧॥੨੩॥

(ਪੰਨਾ ੨੬੪)

(iii) ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ ॥੫॥੨੩॥

(ਪੰਨਾ ੨੬੪)

ਉਪਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੱਥ ਪਰਸਪਰ
ਵਿਰੋਧੀ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਇਸ ਉਪਰੇ
ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਬਾਰੇ ਸਬਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ।

ਉੱਤਰ : ਸਮੁੱਚੀ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਰਜੀ ਹੋਈ ਹੈ।
ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਮਾਇਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਰਚਨਾ ਰਚੇ ਜਾਣ ਦਾ ਨਿਸਚਿਤ ਮਨੋਰਥ
ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਜਗਿਆਸੂ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ
ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਸੱਚ-ਸਰੂਪ
ਹੋ ਨਿਖੜੇ। ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚਲਾ ਸਭ ਕੁਝ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਭਲਾ
ਹੀ ਭਲਾ ਹੈ, ਕਉ ਵੀ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ [ਇਸ ਤੇ ਹੋਇ ਸੁ ਨਾਹੀ ਬੁਰਾ]।
ਉਤੇ ਕਹਹੁ ਕਿਨੈ ਕਛੁ ਕਰਾ ॥੨॥ (ਪੰਨਾ ੨੯੪)]।

ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਖਸਲਤ (ਮੂਲਕ ਸੁਭਾਅ) ਨਿਰੋਲ 'ਸੱਚ' ਹੈ।

(ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਕੈ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥ ਪੰਨਾ ੮੩) ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਜਗਿਆਸੂ
ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਚ-ਸਰੂਪੇ ਅਦਿਸ਼ਟ ਬ੍ਰਹਮ
ਦੇ ਨੂੰ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਵਿਸਮਾਦਿਤ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ ॥

ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

(ਪੰਨਾ ੮੯੯)

ਤੱਤ-ਵੇਤਾ ਮਨੁੱਖ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਪੰਜ-ਕੂਤਕੀ
ਚਟਕ-ਮਟਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਈ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ
ਬ੍ਰਹਮ-ਤੱਤ ਦੇ ਪਛਾਣੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ

ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਬਣਤਰ ਪੰਜ-ਕੂਤਕੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ
ਇਸ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ ਰੂਪ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਈ “ਜਗ ਰਚਨਾ
ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ ਜਾਨਿ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮੀਤ ॥” (ਪੰਨਾ ੧੪੨੯) ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼
ਰਾਹੀਂ ਰਚਨਾ ਦੇ ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ ਰੂਪ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ (“ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ
ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ ॥” ਪੰਨਾ ੧੦੯੩) ਤੱਤ-ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਗਿਆਨ
ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ
ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਦੋਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਡਾਵ-ਅਰਥ
ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਹਉਮੈ ਏਹਾ ਜਾਤਿ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ ॥
੨. ਹਉਮੈ ਏਈ ਬੰਧਨਾ, ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਹਿ ॥
੩. ਹਉਮੈ ਕਿਥਹੁ ਉਪਸੈ, ਕਿਤੁ ਸੰਜਮਿ ਇਹ ਜਾਇ ॥
੪. ਹਉਮੈ ਏਹੋ ਹੁਕਮੁ ਹੈ, ਪਇਐ ਕਿਰਤਿ ਫਿਰਾਹਿ ॥
੫. ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੌਗੁ ਹੈ, ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ ॥
੬. ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਜੇ ਆਪਣੀ, ਤਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਹਿ ॥
੭. ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਣਹੁ ਜਨਹੁ, ਇਤੁ ਸੰਜਮਿ ਦੁਖ ਜਾਹਿ ॥੨॥੭॥

(ਪੰਨਾ ੮੯੯)

ਉਚਾਰਣ ਬੋਧ :

ਕਮਾਹਿ, ਬੰਧਨਾ, ਪਾਹਿ, ਕਿਥਹੁ, ਫਿਰਾਹਿ, ਮਾਹਿ, ਜਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ
ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਇਐ—‘ਇ’ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਏਈ—ਇਹ ‘ਏਹੀ’ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ‘ਏਹੀ’ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ
ਗਲਤ ਹੈ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਹਉਮੈ—ਅਹੰਤਾ (ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦਾ ਭਾਵ)। ਜਾਤਿ—ਉਤਪਤੀ। ਏਈ—‘ਏਹ
ਹੀ’ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪਾਂਤਰ (ਬਹੁ-ਵਚਨ)। ਉਪਜੈ—ਉਤਪਨ (ਪੈਦਾ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
ਕਿਤੁ ਸੰਜਾਮ—ਕਿਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ। ਪਇਐ—ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਪਏ (ਲਿਖੇ) ਹੋਏ।
ਕਿਰਤਿ—ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ। ਫਿਰਾਹਿ—ਫਿਰਾਏ (ਭਟਕਾਏ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੀਰਘ
ਰੋਗ—ਵੱਡਾ (ਵਿਕਰਾਲ) ਰੋਗ। ਇਸੁ ਮਾਹਿ—ਇਸ (ਹਉਮੈ) ਵਿਚ ਹੀ। ਇਤੁ
ਸੰਜਾਮ—ਏਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ।

ਅਰਥ :

1. ਇਹ ਜਾਤਿ (ਉਤਪਤੀ) ਭਾਵ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜਨਮ (ਮਰਨ) ਹਉਮੈ ਦੇ ਕਾਰਨ
ਹੀ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਹੀ ਜੀਵ (ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ) ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ
ਹਨ।
2. ਇਹ (ਸਾਰੇ) ਹੀ ਮਾਈਕੀ-ਬੰਧਨ ਹਉਮੈ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਹੀ ਹਨ,
(ਇਸੇ ਅਧੀਨ) ਜੀਵ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।
3. (ਪ੍ਰਸ਼ਨ) ਭਲਾ! ਹਉਮੈ ਕਿਥੋਂ ਉਗਮਦੀ (ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ) ਹੈ? ਅਤੇ ਕਿਸ
ਤਰੀਕੇ (ਵਿਧੀ) ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?
4. (ਉੱਤਰ) ਇਹ ਰੱਬੀ-ਹੁਕਮ ਹੀ ਹਉਮੈ ਦਾ ਮੂਲ-ਸਰੋਤ ਹੈ। (ਰੱਬੀ-ਹੁਕਮ)
ਅਧੀਨ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਪਏ (ਲਿਖੇ) ਕਿਰਤ-ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜੀਵ ਆਵਾ-
ਗਵਾਨ ਦੇ ਗੇੜੇ ਵਿਚ ਫਿਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
5. ਹਉਮੈ ਇਕ ਵੱਡਾ ਵਿਕਰਾਲ ਰੋਗ ਹੈ, ਪਰ (ਇਸ ਰੋਗ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ
ਦਾ) ਇਲਾਜ ਵੀ ਇਸੇ (ਹਉਮੈ) ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ।

- ਜੇਕਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਤਾਂ (ਜੀਵ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਉਂਦੇ (ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ) ਹਨ।
- (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੋਤਿ ਜੀ) ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਹੋ ਲੋਕੋ ! ਸੁਣੋ ! ਇਸ ਵਿਧੀ (ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ) ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਦੁਖ-ਰੋਗ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ‘ਹਉਮੈ’ ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ : ‘ਹਉਮੈ’ ਹੈ ਆਪੇ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰਲੀ ਸਮਰੱਥਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ‘ਆਪਾ’ ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ : ਗੁਰਬਾਣੀ-ਗਿਆਨ ਮੂਜਬ ਜੀਵ ‘ਰਾਮ ਕੀ ਅੰਸ’ ਹੈ :

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਰਾਮ ਕੀ ਅੰਸੁ ॥

ਜਸ ਕਾਗਦ ਪਰ ਮਿਟੈ ਨ ਮੰਸੁ ॥੪॥੫॥

(ਪੰਨਾ ੬੨੯)

‘ਰਾਮ ਕੀ ਅੰਸ’ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਜੀਵ ਦਾ ‘ਆਪਾ’ ਰਮਤ-ਰਾਮ ਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰਲੀ ਆਤਮ-ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ‘ਪਰਮਾਤਮ-ਚੇਤਨਾ’ ਹੈ।

ਪਰਤੂ :

ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮਦ-ਮਸਤੀ ਅਧੀਨ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ-ਆਪੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਤੋਂ ਅੱਡਗੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਝਿਆਲੀ (ਕਲਪਿਤ) ਹੋਂਦ ਮਿਥ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ‘ਕਲਪਿਤ-ਆਪਾ’ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਦ੍ਰੈਤਾ-ਭਾਵ’ ਕਰ ਕੇ ਵਰਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ‘ਦੂਜਾ-ਭਾਵ’ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵ ਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿਥ ਪਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ :

ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨ ਦੇਈ ਲਿਵ ਲਾਗਣਿ,

ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਣ ਵਿਸਾਰੇ ॥੧॥੮੩॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੭੬੬)

ਸੋ, ਸਮੱਗਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ‘ਅਸਲੀ ਆਪੇ’

ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਦੀ ਕਰਪੂਰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਆਪਣੇ 'ਕਲਪਿਤ-ਆਪੇ' ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਕਰਜ਼ੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੀ ਹੈ :
ਸਹੀ ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ :

'ਆਪੁ' ਪਛਾਣੈ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ ॥

ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਹਰਿ ਪਾਵੈ ਸੋਇ ॥੨॥੩੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੬੧)

ਕਲਪਿਤ-ਆਪੇ ਦਾ ਤਿਆਗ :

ਇਉ ਕਰੈ ਨਾਨਕੁ 'ਆਪੁ' ਛਡਿ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ,

ਮਨ ਨਿਮਾਣਾ ਹੋਇ ਰਹੁ ॥੨॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੪੪੧)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ 'ਹਉਮੈ' ਕਿਸ ਨੇ ਪਾਈ ?

ਉੱਤਰ : 'ਹਉਮੈ' ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਕਰਨਹਾਰ-ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਖੁਦ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ :

ਜਿਨਿ ਰਚਿ ਰਚਿਆ ਪੁਰਖਿ ਬਿਧਾਤੈ, ਨਾਲੇ ਹਉਮੈ ਪਾਈ ॥੩॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੯੯੯)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਕਰਨ-ਹਾਰ-ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ 'ਹਉਮੈ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਪਾਈ ?

ਉੱਤਰ : ਜਿਵੇਂ ਉਪਰ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ 'ਹਉਮੈ' ਆਪੇ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ 'ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰਲੀ ਸਮਰੱਥਾ' ਹੈ। ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਮੂਲ-ਧੁਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਸਫਲ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਤੇ 'ਹਉਮੈ' ਵੱਡੀ ਨਿਅਮਤ (ਬਖਸ਼ਸ਼) ਹੈ, ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਹੀ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ-ਦੇਹੀ ਲਈ ਤਾਂਘਦੇ-ਤਰਸਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ, ਬਲਕਿ ਆਪਣੀ ਸਮੁੱਚੀ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਤੱਗਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਗੜ੍ਹਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਬਛਾਉਂਦਾ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ

ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ‘ਆਪੇ ਦੇ ਅਹਿਮਾਸ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ’ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ੀ-ਆਪੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ-ਆਪੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨਾਲ ਸ਼ਗੀਕਾ ਸਹੇਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਝੁਆਰੀ ਦੇ ਰਾਹੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਚੱਬੀ-ਰਹਿਮਤ ਨੂੰ ਜਹਿਮਤ (ਕਸਟ) ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਸੂਝ-ਸਮਝ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਆਪਣੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਨਾਸ਼ ਲਈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ-ਰੋਗ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਦਾਤੂ ਵੀ ਹੈ:

ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗ ਹੈ ਦਾਤੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ ॥੨੧॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੬)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਹਉਮੈ ਨਿਵਿਰਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ?

ਊੱਤਰ : ਅਗਿਆਨਤਾ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਹਉਮੈ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਨਿਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਸਗੋਂ ਇੰਜ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਜਾਗਣ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ (ਨਾਮ-ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤਿਆਂ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

- ਮਾਰੇਹਿਸੁ ਵੇ ਜਨ ਹਉਮੈ ਬਿਖਿਆ,
ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਣ ਨ ਦਿਤੀਆ ॥
ਦੇਹ ਕੰਚਨ ਵੇ ਵੰਨੀਆ, ਇਨਿ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਵਿਗੁਤੀਆ ॥
ਮੇਹੁ ਮਾਇਆ ਵੇ ਸਭ ਕਾਲਖਾ, ਇਨਿ ਮਨਮੁਖਿ ਮੁੜਿ ਸਜੁਤੀਆ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਬਰੇ, ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਹਉਮੈ ਛੁਟੀਆ ॥੧॥੬॥ (ਪੰਨਾ ੨੨੬)
- ਹਉਮੈ ਨਿਵਰੈ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੈ ॥
ਚੰਚਲ ਮਤਿ ਤਿਆਗੈ ਪੰਚ ਸੰਘਾਰੈ ॥੩॥੧੩॥ (ਪੰਨਾ ੨੨੯)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਜੋਗ ਸਬਦੰ ਗਿਆਨ ਸਬਦੰ, ਬੇਦ ਸਬਦੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਹ ॥
੨. ਖੜੀ ਸਬਦੰ ਸੂਰ ਸਬਦੰ, ਸੂਦ੍ਰ ਸਬਦੰ ਪਰਾ ਕ੍ਰਿਤਹ ॥
੩. ਸਰਬ ਸਬਦੰ ਏਕ ਸਬਦੰ, ਜੇ ਕੌ ਜਾਣੈ ਭੇਉ ॥
੪. ਨਾਨਕੁ ਤਾ ਕਾ ਦਸ਼੍ਟੁ ਹੈ, ਸੋਈ ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਉ ॥੩॥੧੨॥

(ਪੰਨਾ ੮੬੯)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਸਬਦੰ—ਇਸ ਦਾ ‘ਸਬਦਨ’ ਜਾਂ ‘ਸਬਦੰਗ’ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ। ‘ਾ’ (ਟਿੱਪੀ) ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਗਮ ਤਾਲੂਏ ‘ਤੇ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਛ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ।
ਬ੍ਰਾਹਮਣਹ, ਪਰਾ ਕ੍ਰਿਤਹ—ਅੰਤਲੇ ‘ਹ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ‘ਹਿ’ ਕਰਨਾ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ।
 ਤਾ—ਪੜਨਾਂਵ, ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਜੋਗ—ਜੋਗ-ਮਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ (ਜੋਗੀ)। ਖੜੀ ਸਬਦੰ—ਖੱਤਰੀ ਦਾ ਧਰਮ। ਸੂਰ—ਸੂਰਮਗਤੀ। ਸੂਦ੍ਰ ਸਬਦੰ—ਸੂਦਰ ਦਾ ਧਰਮ [ਸੂਦਰ—ਵਰਣ-ਵੰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਸ਼੍ਵੇਣੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਰਤਵ ਦੂਜੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮਿੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ]। ਪਰਾ ਕ੍ਰਿਤਹ—ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਕ੍ਰਿਤਯ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ। ਭੇਉ—ਰਹੱਸ, ਭੇਤ। ਨਿਰੰਜਨ—(ਨਿਰ + ਅੰਜਨ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ (ਕਾਲਖ) ਤੋਂ ਮੁਕਤ। ਦੇਉ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸਰੂਪ।

ਅਰਥ :

੧. (ਜੋਗ-ਮਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ) ਜੋਗੀ ਦਾ ਧਰਮ ਗਿਆਨ-ਪਾਪਤੀ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਧਰਮ ਤਾਂ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਕਰਨਾ (ਮੰਨੀਦਾ) ਹੈ।
੨. ਖੜੀ ਦਾ ਧਰਮ ਸੂਰਮਗਤੀ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨੀ (ਦੱਸੀਦਾ) ਹੈ। ਸੂਦਰ ਦਾ ਧਰਮ ਦੂਜੇ ਦੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ (ਕਹੀਦਾ) ਹੈ।

੩-8. (ਦਰ-ਅਸਲ) ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸੋਸ਼ਟ ਧਰਮ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ (ਸੱਚ-ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨੀ) ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, 'ਨਾਨਕ' ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਵੇਦਾਂ-ਸਿੰਖਿਤੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਵੱਖਰਾ ਧਰਮ ਮਿਥਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ: ਜਿਵੇਂ :

- (ਉ) ਜੋਗ-ਮਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਜੋਗੀ ਲਈ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ।
- (ਅ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲਈ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣੇ।
- (ਇ) ਖੱਤਰੀ ਲਈ ਸੂਰਮਗਤੀ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ।
- (ਸ) ਸੂਦਰ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਸਾਹ ਜੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਸਾਰਿਆਂ ਵਰਨਾਂ ਲਈ ਸੋਸ਼ਟ ਧਰਮ ਇਕ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ, ਇਕ (ਅਦੂਤੀ) ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਬਹੁ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਨੀ। ਰੰਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਇਸ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਵੇ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ।

ਮ: ੨ ॥

੧. ਏਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨੰ ਸਰਬ ਦੇਵਾ, ਦੇਵ ਦੇਵਾ ਤ ਆਤਮਾ ॥
੨. ਆਤਮਾ ਬਾਸੁਦੇਵਸ੍ਤ, ਜੇ ਕੌ ਜਾਣੈ ਭੇਉ ॥
੩. ਨਾਨਕੁ ਤਾ ਕਾ ਸਾਸੁ ਹੈ, ਸੋਈ ਨਿਰਜਨ ਦੇਉ ॥੪॥੧੨॥

(ਪੰਨਾ ੪੯੯)

੧. (ਉ) ਏਕੋ ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜੈ ਸਚੁ ਕੋਈ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਪੂਰਾ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸੋਈ ॥੪॥੩॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੮)

(ਅ) ਚਾਗਿ ਸ਼ਰਨ ਚਾਗਿ ਆਸ੍ਰਮ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਿਲੈ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ,
ਸੋ ਆਪਿ ਤਰੈ ਕਲ ਸਗਲ ਤਰਾਧੇ ॥੨॥੫॥੧੧॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੮)

੨. ਖੜੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ, ਉਪਦੇਸੁ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਸਾਝਾ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਸੁ ਜਾਧੈ ਉਪਰੈ ਸੋ ਕਲਿ ਮਹਿ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਨਕ ਮਾਝਾ ॥੪॥੩॥੫॥੧॥
(ਪੰਨਾ ੨੪੨-੪੩)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਕਿਸਨੁ—ਅੰਤਲੀ ਟਿੱਪੀ ‘ੴ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਰਮ ਤਾਲਵੀ ਨਾਸਕੀ ਧੁਨੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਥੇ ‘ਛ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੇਵਾ—ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।

ਤਾ—ਪੜਨਾਂਵ, ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।

ਬਾਸੁਦੇਵਸਿ—‘ਸੁ’ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ‘ਸ’ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਔਂਕੜ ‘_-’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਉਚਾਰਣ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦੇਵਸਿ—ਉਚਾਰਣ ‘ਦੇਵਸਿਆ’।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਏਕ ਕਿਸਨੁ—(ਸਭਨਾਂ ਦਾ) ਅਕਰਸਕ-ਸ੍ਰੋਤ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਸਰਬ ਦੇਵਾ—ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦੇਵਾ-ਦੇਵ (ਸਿਰਮੌਰ ਦੇਵ)। ਬਾਸੁਦੇਵਸਿ—ਸ੍ਰੀ ਵਾਸੁਦੇਵ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ਭੇਉ—ਰਹੱਸ, ਭੇਤ।

ਅਰਥ :

1. ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਆਕਰਸਕ-ਸ੍ਰੋਤ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸ੍ਰੋਤ ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਸਿਰਮੌਰ ਦੇਵ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਆਤਮਾ (ਚੇਤਨਾ-ਸ੍ਰੋਤ) ਹੈ।
- 2-3. ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਆਤਮ (ਚੇਤਨਾ-ਸ੍ਰੋਤ) ਸ੍ਰੀ ਬਾਸੁਦੇਵ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਹੀ ਹੈ, ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਨਿਭੜਦਾ ਹੈ। ‘ਨਾਨਕ’ ਉਸਦਾ ਲਾਲਾ-ਗੋਲਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

1. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੰਸਾਰ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦਿਲ-ਕਸ਼ ਨਜ਼ਾਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧੂਹ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਮੂਲ-ਕੇਂਦਰ ਸੁੰਦਰਾਵਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ।
2. ਸੁੰਦਰਾਵਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਕਰਸਕ-ਸ੍ਰੋਤ ਹੈ। ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਸਿਰਮੌਰ ਦੇਵ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਮੂਲ-ਚੇਤਨਾ

ਵਾਸੁਦੇਵ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਹੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਰਹੌਸ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ
ਦੁਆਰਾ) ਜਾਣ ਲਵੇ, ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ
ਨਿਭੜਦਾ ਹੈ।

੧. ਚਚਾ ਰਚਿਤ ਚਿਤ੍ਰੂ ਹੈ ਭਾਵੀ ॥

ਤਜਿ ਚਿਤ੍ਰੈ ਚੇਤਹੁ ਚਿਤਕਾਰੀ ॥

ਚਿਤ੍ਰੂ ਬਚਿਤ੍ਰੂ ਇਹੈ ਅਵਥੇਰਾ ॥

ਤਜਿ ਚਿਤ੍ਰੈ ਚਿਤੁ ਰਾਖਿ ਚਿਤੇਰਾ ॥੧੨॥

(ਪੰਨਾ ੩੮੦)

੨. (ਉ) ਆਠ ਪਹਰ ਤੁਧੁ ਜਾਪੇ ਪਵਨਾ ॥

ਧਰਤੀ ਸੇਵਕ ਪਾਇਕ ਚਰਨਾ ॥

ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਭਨਾ ਕੈ ਮਨਿ ਭਾਵਣਿਆ ॥੩॥੩੫॥

(ਪੰਨਾ ੯੩੦)

(ਅ) ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ ॥ ਭਾਨਾਨ ਭਾਨ ॥

ਦੇਵਾਨ ਦੇਵ ॥ ਉਪਮਾ ਮਹਾਨ ॥੮੯॥ (ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਪਾ: ੧੦)

ਸਲੋਕੁ ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਆਸਕੀ, ਦੂਜੈ ਲਗੈ ਜਾਇ ॥

੨. ਨਾਨਕ ਆਸਕੁ ਕਾਂਢੀਐ, ਸਦ ਹੀ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥

੩. ਚੰਗੀ ਚੰਗਾ ਕਰਿ ਮੰਨੇ, ਮੰਦੈ ਮੰਦਾ ਹੋਇ ॥

੪. ਆਸਕੁ ਏਹੁ ਨ ਆਖੀਐ, ਜਿ ਲੇਖੈ ਵਰਤੈ ਸੋਇ ॥੧॥੨੧॥

(ਪੰਨਾ ੮੨੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਆਸਕੀ, ਆਸਕੁ—‘ਸ’ ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ (‘ਸ’ ਵਾਂਗ)।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਕਿਨੇਹੀ—ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ? ਆਸਕੀ—ਪ੍ਰੀਤੀ। ਦੂਜੈ—ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ।
ਆਸਕੁ—ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ। ਕਾਂਢੀਐ—ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਦ ਹੀ—ਸਦੀਵਕਾਲ।

ਅਰਥ :

੧. ਭਲਾ ! ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੋਈ ਕਿ (ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ

- ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗਰਜ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਜਾ ਲੱਗੇ, ਭਾਵ, ਮਨ ਦਾ ਲਗਾਉ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਜਾ ਲਾਵੇ ?
2. ਨਾਨਕ ! ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਦੀਵਕਾਲ (ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ) ਗਲਤਾਨ ਹੋਇਆ ਰਹੇ।
 3. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਕਿਸੇ) ਮਨੋ-ਕਲਪਤ—ਚੰਗਾ, ਭਾਵ ਦਿਲ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮ, ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰਕੇ ਸਵੀਕਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਮਨੋ-ਕਲਪਤ ਮੰਦ, ਭਾਵ ਦਿਲ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 8. ਉਹ (ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ) ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਗਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਨਿਜੀ ਲਾਭ-ਹਾਨੀ ਦੇ) ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

‘ਆਸਕੀ’ ਫਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ—‘ਪ੍ਰਬਲ-ਪ੍ਰੀਤੀ’। ਸੱਚੀ ਆਸਕੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਬਹੀਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਝਾਕ ਮੂਲੋਂ ਨਾ ਰਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਝਾਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਆਸਕੀ ਦਾ ਢੌਂਗ ਹੈ। ਸੱਚਾ ਆਸਕ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਰਜ਼ਾਅ ਅਧੀਨ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਭਲਾ ਭਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਿ-ਗੀਤਿ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਲੋਭ-ਲਾਲਚ ਜਾਂ ਲਾਭ-ਹਾਨੀ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਗਿਣਤੀਆਂ-ਮਿਣਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਸਕ ਅਖਵਾਉਣ ਦਾ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਪੂਰਣ ਸਮਰਪਣ ਆਸਕੀ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ।

ਗੁਰਵਾਕ :

1. ਜਾ ਕੈ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਆਉ ਹੈ, ਚਰਨ ਚਿਤਵ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥
ਨਾਨਕ, ਬਿਰਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ, ਆਨ ਨ ਕਤਹੁ ਜਾਹਿ ॥੯॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੪)

੨. ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਤੀ ਰਾਣਤ ਜਿ ਰਖੈ,
ਹਲਦੁ ਪਲੜੁ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ ਰਾਇਆ॥੩.੨॥੧੩॥ (ਪੰਨਾ ੩੦੭)

੩. ਫਰੀਦਾ ਜਾ ਲਭੁ ਤਾ ਨੇਹੁ ਕਿਆ, ਲਭੁ ਤ ਕੁੜਾ ਨੇਹੁ॥
ਕਿਚਰੁ ਝਤਿ ਲਘਾਈਐ, ਛਪਰਿ ਝੁਟੈ ਮੇਹੁ॥੧੮॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬)

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਸਲਾਮੁ, ਜਬਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੇ, ਮੁੰਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ॥
੨. ਨਾਨਕ, ਦੋਵੈ ਕੂੜੀਆ, ਥਾਇ ਨ ਕਾਈ ਪਾਇ ॥੨॥੨੧॥ (ਪੰਨਾ ੮੨੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਦੋਵੈ, ਮੁੰਢਹੁ, ਕੂੜੀਆ, ਥਾਇ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਲਾਮੁ—(ਫਾਰਸੀ) ਅਦਬ-ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ (ਪ੍ਰਣਾਮ)। ਜਬਾਬੁ—ਨਾਂਹ-ਨੁਕਰ, ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ। ਮੁੰਢਹੁ—ਮੁੱਢ ਤੋਂ, ਅਧਿਆਤਮ ਮਾਰਗ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਨੇਮ ਤੋਂ। ਘੁਥਾ—ਖੁੰਝਿਆ ਹੋਇਆ। ਕਾਈ—(ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ) ਕੋਈ ਵੀ। ਥਾਇ ਨ ਪਾਇ—ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਅਰਥ :

੧. ਜੇ ਕੋਈ ਸੇਵਕ ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ ਮੂਹਰੇ ਪ੍ਰਣਾਮ (ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ) ਅਤੇ ਜਬਾਬ (ਹਉਮੈ-ਹਵਸ ਅਧੀਨ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੂਹਰੇ ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ) ਅਰਥਾਤ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ (ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ) ਕ੍ਰਿਆ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜਾਣੋ ਉਹ ਅਧਿਆਤਮ ਮਾਰਗ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਨੇਮ (ਦਾਸਤ-ਭਾਵ) ਤੋਂ ਹੀ ਖੁੰਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
੨. ਨਾਨਕ ! (ਉਸ ਦੀਆਂ) ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਕ੍ਰਿਆ (ਸਲਾਮ ਅਤੇ ਜਬਾਬ) ਕਪਟ-ਕ੍ਰਿਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੂੜੀਆਂ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਆ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਚਾਕਰ ਲਈ ਮਾਲਕ ਮੂਹਰੇ ਹੁਕਮੀ-ਬੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਨਾ ਮੁੱਢਲੀ-ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਗਰਜ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਉਮੈ- ਹੰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਨਾਹ-ਨੁਕਰ ਅਥਵਾ ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ ਕਰਨੀ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਕ੍ਰਿਆ ਅੰਦਰਲੇ ਕਪਟ ਤੋਂ ਪੇਰਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਿਅਰਥ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ; ਗੁਰਵਾਕ :

ਚਾਕਰੁ ਬਗੀਐ ਖਸਮ ਕਾ, ਸਉਹੇ ਉਤਰ ਦੇਇ ॥

ਵਜਹੁ ਗਵਾਏ ਆਪਣਾ, ਤਖਤਿ ਨ ਬੈਸਹਿ ਸੇਇ ॥੪੫॥ (ਪੰਨਾ ੯੩੬)

[ਸਉਹੇ—ਸਾਹਮਣੇ]

ਅਜਿਹਾ ਦੋਗਲਾ ਚਾਕਰ ਮਾਲਕ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਕਦੀ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਦੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਸੇਵਕ ਲਈ ਪੂਰਣ-ਸਮਰਪਣ ਮੁੱਢਲੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਚਾਕਰੁ ਲਗੈ ਚਾਕਰੀ, ਨਾਲੇ ਗਾਰਬੁ ਵਾਦੁ ॥

੨. ਗਲਾ ਕਰੇ ਘਣੇਰੀਆ, ਖਸਮ ਨ ਪਾਏ ਸਾਦੁ ॥

੩. ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਤਾ ਕਿਛੁ ਪਾਏ ਮਾਨੁ ॥

੪. ਨਾਨਕ, ਜਿਸ ਨੋ ਲਗਾ ਤਿਸੁ ਮਿਲੈ,

ਲਗਾ ਸੋ ਪਰਵਾਨੁ ॥੧॥੨੨॥

(ਪੰਨਾ ੮੨੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਗਲਾ, ਘਣੇਰੀਆ, ਤਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਚਾਕਰੁ—ਸੇਵਕ, ਨੌਕਰ। ਚਾਕਰੀ—ਨੌਕਰੀ (ਸੇਵਾ) ਵਿਚ। ਗਾਰਬੁ—ਅਹੰਕਾਰ। ਵਾਦੁ—ਝਗੜਾ। ਘਣੇਰੀਆ—ਬਹੁਤੀਆਂ। ਸਾਦੁ—ਖੁਸ਼ੀ (ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ)।

ਆਪੁ—ਆਪਾ-ਭਾਵ, ਹਉਮੈ। ਮਾਨ—ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ। ਜਿਸ ਨੇ ਲਗਾ—ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦਾ ਲਗਾਉ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਨੁ—ਕਬੂਲ।

ਅਰਥ :

- ਜੇ ਕੋਈ ਸੇਵਕ (ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੀ) ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ (ਮਾਲਕ ਨਾਲ) ਝਗੜਾ-ਛਾਂਝਾ ਵੀ ਕਰੇ।
- (ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਵਿਖਾਵੇ-ਮਾੜ੍ਹ) ਭਾਵੇਂ ਬਥੇਰੀਆਂ ਮੌਮੇ-ਠੱਗਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੇ, ਪਰ (ਆਪਣੇ ਆਕੜ ਭਰੇ ਝਗੜਾਲੂ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਨ) ਖਸਮ ਦਾ ਖੁਸ਼ਾ (ਸਾਦ੍ਹ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।
- (ਕੋਈ ਸੇਵਕ) ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟਾਅ ਕੇ (ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਮਾਲਕ ਦੀ) ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ (ਮਾਲਕ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ) ਕੁਝ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਨਾਨਕ ! ਫਿਰ ਜਿਸ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਸੇਵਕ (ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਲਗਾਉ) ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਅਜਿਹਾ ਸਮਰਪਿਤ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਸੇਵਕ ਹੀ) ਮਾਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਕਬੂਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਨਾਲ ਆਕੜ-ਫਾਕੜ ਅਤੇ ਝਗੜਾ-ਛਾਂਝਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਮੂੰਹ-ਜਥਾਨੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਮੌਮੇ-ਠੱਗਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ, ਪਰ, ਅਜਿਹਾ ਦੌਗਲਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਖਸਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹਾ ਸੇਵਕ ਹੀ ਕਬੂਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟਾਅ ਕੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟਿਆ ਰਹੇ। ਅਜਿਹਾ ਸੇਵਕ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਆਤਮ ਤਲ 'ਤੇ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਨਿਭੜਦਾ ਹੈ; ਗੁਰਵਾਕ :

ਜਿਥੁ ਇਹੁ ਮਨੁ ਲਹਗੀ ਵਿਚਿ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਬਹੁਤੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ॥
 ਸਬਦੈ ਸਾਝੁ ਨ ਅਖਾਈ, ਨਾਮਿ ਨ ਲਗੈ ਪਿਆਰੁ ॥
 ਸੇਵਾ ਬਾਇ ਨ ਪਵਈ ਤਿਸ ਕੀ, ਖਪਿ ਖਪਿ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ ॥
 ਨਾਨਕ, ਸੇਵਕੁ ਸੋਈ ਆਖੀਐ, ਜੋ ਸਿਰੁ ਧਰੇ ਉਤਾਰਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿ ਲਏ, ਸਬਦੁ ਰਖੈ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥੩.੧॥੨੭॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੮੨)

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਜੋ ਜੀਇ ਹੋਇ ਸੁ ਉਗਵੈ,
ਮੁਹ ਕਾ ਕਹਿਆ ਵਾਉ ॥
੨. ਬੀਜੇ ਬਿਖੁ ਮੰਗੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ,
ਵੇਖਹੁ ਏਹੁ ਨਿਆਉ ॥੨॥੨੨॥

(ਪੰਨਾ ੮੨੮)

ਊਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਮਹ—‘ਮ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਊਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਸਿਕਤਾ ਸਹਿਤ ।

ਜੀਇ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ‘ਇ’ ਨੂੰ ਊਚਾਰਣ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਾਉ ਜੀ ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਜੀਇ—ਜੀਉ (ਮਨ) ਵਿਚ । ਉਗਵੈ—ਉਗਮਦਾ (ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ) ਹੈ ।
ਮੁਹ ਕਾ ਕਹਿਆ—ਮੂੰਹ ਦਾ ਆਖਿਆ ਹੋਇਆ (ਬੋਲ) । ਵਾਉ—ਹਵਾ, ਫਜ਼ੂਲ
(ਬੋਲ) । ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਿਰ । ਨਿਆਉ—ਇਨਸਾਫ਼ ।

ਅਰਥ :

੧. ਜੋ ਕੁਝ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ, (ਪਰ ਜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਆਖਿਆ
ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਪਟ-ਕਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਪਟ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹਾ) ਮੂੰਹ
ਦਾ ਬੋਲਿਆ (ਬਚਨ) ਫਜ਼ੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
੨. (ਕਪਟੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਇਹ ਅਨੋਖਾ ਨਿਆਉਂ ਵੇਖਹੁ ! ਬੀਜਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਹਿਰ
ਹੈ, ਪਰ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ !

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਅੰਦਰਲੀ ਕਪਟ-ਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮੁੰਹੋਂ ਚਿਕਨੀਆਂ-ਚੌਪੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਨਿਰੋਲ ਛਲ ਕ੍ਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਪੜਦੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ, ਅਸਲੀਅਤ ਤਾਂ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹੇ ਨਿਬੇੜਾ ਤਾਂ ਅੰਦਰਲੀ ਭਾਵਨਾ ਅਪੀਨ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਬੀਜਟੀ ਜ਼ਹਿਰ ਪਰ ਆਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਰੱਖਣੀ ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਨਿਆਂ ਹੋਇਆ ? ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਤਾਂ ਧਰਮ-ਨਿਆਉ (ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ...) ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਨਾਲਿ ਇਆਣੇ ਦੋਸਤੀ, ਕਦੇ ਨ ਆਵੈ ਰਾਸਿ ॥
੨. ਜੇਹਾ ਜਾਣੈ ਤੇਹੋ ਵਰਤੈ, ਵੇਖਹੁ ਕੌ ਨਿਰਜਾਸਿ ॥
੩. ਵਸਤੂ ਅੰਦਰਿ ਵਸਤੂ ਸਮਾਵੈ, ਦੂਜੀ ਹੋਵੈ ਪਾਸਿ ॥
੪. ਸਾਹਿਬ ਸੇਤੀ ਹੁਕਮੁ ਨ ਚਲੈ, ਕਹੀ ਬਣੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥
੫. ਕੂੜਿ ਕਮਾਣੈ ਕੂੜੈ ਹੋਵੈ,
ਨਾਨਕ, ਸਿਫਤਿ ਵਿਗਾਸਿ ॥੩॥੨੩॥

(ਪੰਨਾ ੪੨੮)

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਨਾਲਿ ਇਆਣੇ—ਅੰਵਾਣੀ (ਹੋਛੀ) ਮਤਿ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ। ਦੋਸਤੀ—ਮਿੱਤਰਤਾ। ਨ ਆਵੈ ਰਾਸਿ—ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੀ, ਨਿਭ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਨਿਰਜਾਸਿ—ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਕੇ। ਪਾਸਿ—ਪਾਸੇ, ਲਾਡੇ। ਕਹੀ ਬਣੈ ਅਰਦਾਸਿ—ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੀ ਫਬਦੀ ਹੈ। ਕੂੜਿ ਕਮਾਣੈ—ਝੂਠ ਦਾ ਵਾਪਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ। ਸਿਫਤਿ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤਿਆਂ। ਵਿਗਾਸਿ—ਖਿੜ ਪਈਦਾ ਹੈ।

੧. ਅੰਦਰਿ ਕਮਾਣਾ ਸਰਪਰ ਉਘੜੈ, ਭਾਵੈ ਕੋਈ, ਬਹਿ ਧਰਤੀ ਵਿਚਿ ਕਮਾਈ ॥੧.੨੩॥
(ਪੰਨਾ ੪੨੯)

੨. ਫਰੀਦਾ ਲੋੜੈ ਦਾਖ ਬਿਜਉਰੀਆਂ, ਕਿਕਰਿ ਬੀਜੈ ਜਟੁ ॥
ਹੋਵੈ ਉਨ ਕਤਾਇਦਾ, ਪੈਧਾ ਲੋੜੈ ਪਟੁ ॥੨੩॥
(ਪੰਨਾ ੪੨੯)

ਅਰਥ :

- ੧-੨. ਬੇਸ਼ਕ, ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਵੇ ! ਕਿਸੇ ਅੰਵਾਣੀ (ਹੋਛੀ) ਮਤਿ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ (ਪਾਈ ਹੋਈ) ਮਿੱਤਰਤਾ ਕਦੀ ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਕਿਉਂ ਜੁ, ਜਿਹੋ-ਜਿਹਾ ਉਹ ਜਾਣਦਾ (ਸੂਝ-ਸਮਝ ਰੱਖਦਾ) ਹੈ, ਉਹੋ-ਜਿਹਾ ਹੀ ਉਹ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ।
੩. (ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ) ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਵਿਚ (ਪਾਈ ਗਈ) ਉਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਸਤੂ-ਸਮਾਅ (ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ) ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਸਤੂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ) ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਸਤੂ (ਪਹਿਲਾਂ) ਪਾਸੇ (ਲਾਭੇ) ਹੋ ਜਾਏ। ਭਾਵ : • ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ, ਦੁਇ ਨ ਵਸਾਹਿ ਇਕ ਠਾਇ ॥੧॥੧੨॥ (ਪੰਨਾ ੫੯੦)
- ਹਉਮੈ ਜਾਈ ਤਾ ਕੰਤ ਸਮਾਈ ॥
ਤਉ ਕਾਮਣਿ ਪਿਆਰੇ ਨਵ ਨਿਧਿ ਪਾਈ ॥੬॥੧॥ (ਪੰਨਾ ੨੪੦)
੪. (ਸੇਵਕ ਵੱਲੋਂ) ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਤੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁਕਮ ਕਦੀ ਕਾਰਗਰ (ਕਾਮਯਾਬ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਜੋਦੜੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੀ ਫ਼ਬਦੀ ਹੈ।
੫. ਨਾਨਕ ! ਝੂਠ ਵਿਹਾਇਆਂ ਝੂਠ ਹੀ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਕੂੜ-ਕੁਸੱਤ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਝੋਰਾ ਅਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਖਹਿੜੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਇਹ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਅਨਜਾਣ (ਅੰਵਾਣੀ ਮਤਿ ਵਾਲੇ) ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਪਾਈ ਮਿੱਤਰਤਾ ਕਦੇ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀ। ਮਨੁੱਖੀ-ਮਨ ਅੰਵਾਣੇ ਬਾਲਕ ਵਾਂਗ ਹੈ। 'ਅੰਵਾਣੇ ਮਨ ਦੀ ਮਤਿ ਹੋਛੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ

-
੧. (ੴ) ਮਨ ਮਤਿ ਹਉਮੀ ਬੋਲੇ ਬੋਲੁ ॥੧॥੧॥ (ਪੰਨਾ ੧੫੧)
(ਅ) ਰਾਜਾ ਬਾਲਕ, ਨਰਗੀ ਕਾਸੀ, ਦੁਸਟਾ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ॥
ਦੁਇ ਮਾਈ ਦੁਇ ਬਾਪਾ ਪਚੀਅਰਿ, ਪੰਡਿਤ ਕਰਹੁ ਬੌਚਾਰੇ ॥੧॥੧੧॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੨)

ਵੀ ਹੋਛਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਛੀ ਮਨ-ਮਤਿ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ
ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ-ਸੁਮਤਿ (ਗੁਰਮਤਿ) ਅੰਦਰ ਟਿਕੇ।

ਅੰਵਾਣਾ ਮਨੁੱਖੀ-ਮਨ ਕਈ ਵਾਰ ਲੋਭ-ਲਾਲਚ ਦਾ ਭੁਚਲਾਇਆ
ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਕੌਲੋਂ ਜੋਗੀ-ਜਬਰੀ ਆਪਣੀ ਜਾਇਜ਼-ਨਜ਼ਾਇਜ਼
ਮੰਗ ਮਨਵਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਵਾਣ-ਪ੍ਰਾਣੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖਸਮ-
ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹਮਾਕਤ ਨਿਰਾ ਹੋਛਾ-ਪਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਮੂਹਰੇ
ਤਾਂ ਸਦਾ ਨਿੰਮੀ-ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ-ਜੋਦੜੀ ਕਰਨੀ ਹੀ ਸੋਭਦੀ ਹੈ। ਕੂੜ
ਵਿਹਾਇਣ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਕੂੜ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੋਛੇ ਵਰਤਾਰੇ ਕਾਰਨ
ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਮੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ
ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਸਦਕਾ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਖੇੜਾ ਖਿੜਿਆ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਨਾਲਿ ਇਆਣੇ ਦੋਸਤੀ,
ਵਡਾਚੂ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ॥
੨. ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਲੀਕ ਜਿਊ,
ਤਿਸ ਦਾ ਥਾਉ ਨ ਬੇਹੁ ॥੪॥੨੨॥

(ਪੰਨਾ ੪੨੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਜਿਊ, ਥਾਉ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਨਾਲਿ ਇਆਣੇ—ਅੰਵਾਣੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ, ਮਿੱਤਰਤਾ। ਵਡਾਚੂ—
ਵੱਡੀਆਂ ਫੜਾਂ (ਸੋਖੀਆਂ) ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਹੰਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ। ਨੇਹੁ—ਪਿਆਰ।
ਲੀਕ—ਲਕੀਰ। ਥਾਉ—ਬਾਂ-ਬਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

-
੧. (ੴ) ਤੇਗੀ ਸਿਫਤਿ ਸੁਆਲਿਊ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਤਿਸ੍ਤੁ ਪਾਰਿ ਲਘਾਈ ॥ਪਉੜੀ ੧॥
(ਪੰਨਾ ੩੦੯)

(ੴ) ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥ ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ ॥੮॥ (ਪੰਨਾ ੨)

ਅਰਥ :

੧-੨. ਕਿਸੇ ਅੰਵਾਣੇ ਭਾਵ, ਬੱਚਿਆਂ ਵਰਗੀ ਹੋਛੀ ਸੂਝ-ਸਮਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਪਾਈ ਮਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਫੜਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਕਿਸੇ ਹੰਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਪਾਇਆ ਪਿਆਰ ਇਉਂ ਜਾਣੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖਿੱਚੀ ਲਕੀਰ, ਉਸ (ਪਾਣੀ ਅੰਦਰ ਖਿੱਚੀ ਲਕੀਰ) ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ (ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖਿੱਚੀ ਲਕੀਰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਮਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਵਿਭਵਾ ਮਨੁੱਖੀ-ਜੀਵਨ ਰੁੱਖਾ ਅਤੇ ਬੇ-ਸੁਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਮਿੱਤਰਤਾ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਸੂਝ-ਸਮਝ ਅਤੇ ਦੀਰਘ-ਦਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਹੋਛੀ ਮਤਿ ਵਾਲੇ (ਅੰਵਾਣੇ) ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਗੰਢਣੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਫੌਕੀਆਂ ਸੋਝੀਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹੰਕਾਰੀ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ ਮਨਮੁਖ ਨਾਲ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਪਾਉਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਧੋਰ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਏਵੇਂ ਹੀ ਛਿਨ-ਭੰਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖਿੱਚੀ ਲਕੀਰ ਜੋ ਫੌਰਨ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਾਮ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਮਨਮੁਖ ਸੇਤੀ ਦੇਸਤੀ ਬੋਲਕਿਆ ਇਨ ਚਾਰਿ ॥

ਇਸੁ ਪਗੀਤੀ ਤੁਟਦੀ ਵਿਲਮ੍ਭ ਨ ਹੋਵਈ,

ਇਤੁ ਦੇਸਤੀ ਚਲਨਿ ਵਿਕਾਰ ॥ਸ. ੧੦੫॥

(ਪੰਨਾ ੪੮੭)

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਹੋਇ ਇਆਣਾ ਕਰੇ ਕੰਮੁ, ਆਣਿ ਨ ਸਕੈ ਰਾਸਿ ॥

੨. ਜੇ ਇਕ ਅਧ ਚੰਗੀ ਕਰੇ, ਦੂਜੀ ਭੀ ਵੇਰਾਸਿ ॥੫॥੨੨॥

(ਪੰਨਾ ੪੯੮)

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਇਆਣਾ—ਹੋਛੀ ਮਤਿ ਵਾਲਾ ਅਨਜਾਣ ਮਨੁੱਖ। ਆਣਿ ਨ ਸਕੈ ਰਾਸਿ—ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ। ਵੇਰਾਸਿ—ਉਲਟ-ਪੁਲਟ।

ਅਰਥ :

- ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ, ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਨਜਾਣ ਪਰ ਕੋਈ (ਐਖਾ) ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ, (ਯਕੀਨਨ) ਉਹ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ।
- ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਕ-ਅੱਧ (ਕਰਣੀ) ਚੰਗੀ ਕਰ ਵੀ ਲਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਜ੍ਰੂਰ ਉਲਟ-ਪੁਲਟ ਕਰੇਗਾ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਅਛਾਣੀ (ਹੋਛੀ) ਮਤਿ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਅਗਿਆਨੀ, ਮਨਮੁਖ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਿਆਣਪ ਵਾਲੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣੀ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ। ਭਲਾ! ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਕ-ਅੱਧ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਹੋ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋਲ੍ਹਾ ਹੀ ਜਾਣੋ। ਅਨਜਾਣ-ਪੁਲੇ ਦੀ ਹੋਛੀ-ਮਤਿ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਵਿਗੜਨ ਦੀ ਹੋ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਵਾਕ :

ਗਣਤੈ ਸੇਵ ਨ ਹੋਵਈ, ਕੀਤਾ ਬਾਇ ਨ ਪਾਇ ॥
 ਸਬਦੈ ਸਾਦ੍ਹ ਨ ਆਇਓ, ਸਚਿ ਨ ਲਗੋ ਭਾਉ ॥
 ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ਨ ਲਗਈ, ਮਨਹਨਿ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥
 ਜੇ ਇਕ ਵਿਖ ਅਗਾਹਾ ਭਰੇ, ਤਾਂ ਦਸ ਵਿਖਾਂ ਪਿਛਾਹਾ ਜਾਇ ॥੨੨॥੨੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੪੯)

ਸਲੋਕੁ ਮਹਲਾ ੨ ॥

- ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਦਾਤਿ, ਆਪਸ ਤੇ ਜੋ ਪਾਈਐ ॥
- ਨਾਨਕ, ਸਾ ਕਰਮਾਤਿ, ਸਾਹਿਬ ਤੁਠੈ ਜੋ ਮਿਲੈ ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੮੨੮-੯੪)

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਕਿਨੇਹੀ—ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ। ਆਪਸ ਤੇ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ। ਕਰਮਾਤਿ—ਬਖਸ਼ੀਸ਼। ਸਾਹਿਬ ਤੁਠੈ—ਮਾਲਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣ ਤੇ।

ਅਰਥ :

੧. ਭਲਾ ! ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਦਾਤਿ ਹੋਈ, ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ, ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਜਤਨ ਜਾਂ ਸਿਆਣਪ ਸਦਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ।
੨. ਨਾਨਕ ! ਬਖਸ਼ੀਸ ਉਹ (ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ), ਜੋ ਮਾਲਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮਿਲੇ ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਘਾਲ-ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਲਿਕ ਕੋਲੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਮਿਲੇ, ਉਹ ਇਵਜ਼ਾਨਾ (ਸੇਵਾ-ਫਲ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ । ਦਾਤਿ ਅਥਵਾ ਬਖਸ਼ੀਸ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਲਿਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਜੋਂ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਸੁਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ । ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਉਸ ਸੇਵਕ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟਾਅ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਕਿਸੇ ਘਾਲਨਾ ਦੇ ਬਦਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਨ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਘਾਲਨਾ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਸੇਵਕ ਦਾ ਮੂਲ-ਕਰਤਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੱਚਾ ਸੇਵਕ ਆਪਣੀ ਘਾਲਨਾ 'ਤੇ ਟੇਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ । ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘਾਲਨਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਦਾਤਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਸਦੀ ਟੇਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਗੁਰਵਾਕ :

੧. ਤੁਮ ਲਾਵਹੁ ਤਉ ਲਾਗਾਹ ਸੇਵ ॥

ਹਮ ਤੇ ਕਛੂ ਨ ਹੋਵੈ ਦੇਵ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥੮੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੯੦)

੨. ਉਦਮੁ ਸਕਤਿ ਸਿਆਣਪ ਤੁਮਹੀ ਦੇਹਿ ਤ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੀ ॥੨॥੭੯॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੧੯)

੩. ਦਾਤੈ ਦਾਤਿ ਰਖੀ ਹਥਿ ਅਪਣੈ, ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਦੇਈ ॥੪॥੧੧॥

(ਪੰਨਾ ੬੦੮)

੪. ਚੜ੍ਹਰਾਈ ਸਿਆਣਪਾ, ਕਿਤੈ ਕਾਮਿ ਨ ਆਈਐ ॥

ਭਠਾ ਸਾਹਿਬੁ ਜੋ ਦੇਵੈ, ਸੋਈ ਸ਼ੁਭ ਪਾਈਐ ॥੩॥੧੦੩॥

(ਪੰਨਾ ੩੮੬)

੫. ਦਾਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ, ਕਿਆ ਚਲੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ॥

ਇਥਿ ਜਾਰੀਦੇ ਨਾ ਲਹੰਨਿ, ਇਕਨਾ ਸੁਤਿਆ ਦੇਇ ਉਠਾਲਿ ॥੧॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੮੩)

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਚਾਕਰੀ,
ਜਿਤੁ ਭਉ ਖਸਮ ਨ ਜਾਇ ॥
੨. ਨਾਨਕ, ਸੇਵਕੁ ਰਾਢੀਐ,
ਜਿ ਸੇਤੀ ਖਸਮ ਸਮਾਇ ॥੨॥੨੩॥

(ਪੰਨਾ ੮੯੪)

ਊਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਕਾਢੀਐ—‘ਕਾ’ ਊਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਕਿਨੇਹੀ—ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ। ਚਾਕਰੀ—ਨੌਕਰੀ। ਜਿਤੁ—ਜਿਸ ਕਰਕੇ। ਭਉ—
ਭਰ। ਕਾਢੀਐ—ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੇਤੀ—ਨਾਲ।

ਅਰਥ :

੧. ਭਲਾ! ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੇਵਾਦਾਰੀ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ (ਸੇਵਕ ਦੇ ਦਿਲ
ਵਿੱਚੋਂ) ਮਾਲਕ ਦਾ ਡਰ (ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੰਤ) ਢੂਰ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ? (ਭਾਵ
ਇਹ ‘ਭਉ’ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੋੜ ਨਾਲ ‘ਭਾਉ’ (ਪ੍ਰੇਮ) ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੀ ਨਾ
ਹੋਵੇ)।
੨. ਨਾਨਕ! ਸੇਵਾਦਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ (ਸੇਵਾ
ਕਰਦਿਆਂ) ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਮਾਲਿਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਉ ਬਿਨਾ ਸੇਵਾ-ਭਗਤੀ ਹੋ ਸਕਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।
ਮਾਲਿਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਡਰ-ਭਉ ਰੱਖਣਾ ਸੇਵਕ ਦਾ ਮੂਲ-ਫਰਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਸੇਵਕ
ਬਣਨ ਲਈ ਜਾਣੋ, ਮੁੱਢਲੀ ਸ਼ਰਤ।

ਰੱਬੀ ਡਰ-ਭਉ, ਸੇਵਕ ਸ੍ਰੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ
ਮਜ਼ਬੂਰੀ-ਵੱਸ ਨਹੀਂ। ਡਰ-ਭਉ ਅਧੀਨ ਹੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅੰਦਰ ਵਿਚਹਿਆ ਜਾ
ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ, ਇਸਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ‘ਨਿਰਮਲ-ਭਉ’ ਕਿਹਾ
ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਮਿਗੋਂ ਭਾਉ

(ਪ੍ਰੇਮ) ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ, ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਨਿਰਿਤਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਚਾਅ ਚਜ਼੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਕੇਵਾਂ-ਬਕੇਵਾਂ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦਾ।

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਵੱਲੋਂ, ਆਰੰਭਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ 'ਭਉ' ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ 'ਭਾਉ' ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਜਾਣੋ ਕਿਧਰੇ ਕੁਝ ਕਸਰ ਹੈ। ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਸੇਵਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਲੀਨ ਹੈ ਕੇ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਗੁਰਵਾਕ :

- ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵਕੁ ਇਕੁ, ਇਕੁ ਸਿਸਟਾਇਆ ॥

ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਨਾਨਕ. ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ ॥ਪਉੜੀ ੨੧॥ (ਪੰਨਾ ੪੨੮)

- ਹਰਿ ਜਨ ਪ੍ਰਭੂ ਰਲਿ ਏਕੋ ਹੈਣੈ, ਹਰਿ ਜਨ ਪ੍ਰਭੂ ਏਕ ਸਮਾਨਿ ਜੀਉ ॥੩॥੧੩॥

(ਪੰਨਾ ੪੮੨)

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਆਪੇ ਸਾਜੇ, ਕਰੇ ਆਪਿ, ਜਾਈ ਭਿ ਰਖੈ ਆਪਿ ॥

੨. ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਜੰਤੁ ਉਪਾਇ ਕੈ, ਦੇਖੈ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਿ ॥

੩. ਕਿਸ ਨੋ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ,

ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਆਪਿ ॥੨॥੨੪॥

(ਪੰਨਾ ੪੯੫)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਭਿ—ਕਈ ਵੀਰ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਗਲਤੀ ਨਾਲ 'ਭੀ' ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਪਿ ਉਥਾਪਿ—ਕਈ ਵੀਰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਪਾਠ 'ਬਾਪਿਓ ਥਾਪਿ' ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੌ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਵਿਚ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਾਜੇ—ਰਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਾਈ—ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ (ਸ੍ਰੀਸ਼ਟੀ)। ਥਾਪਿ—ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਕੇ। ਉਥਾਪਿ—ਮਿਟਾਅ ਕੇ।

ਅਰਥ :

੧. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ (ਸਭ ਕਿਸੇ ਅਤੇ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ) ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ (ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ (ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ) ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।
੨. ਉਸ (ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ) ਵਿਚ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵੇਂ) ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਹਟਾਅ-ਮਿਟਾਅ ਕੇ ਆਪਣਾ ਰਚਿਆ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।
੩. ਨਾਨਕ ! (ਉਸ ਰਚਨਹਾਰ, ਪਾਲਨਹਾਰ ਅਤੇ ਸੰਘਾਰਨਹਾਰ ਤੋਂ ਬਚੀਂ ਰੋਗੀਂ) ਹੋਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਖੀਏ (ਫਰਿਆਦ ਕਰੀਏ) ਜਦ ਕਿ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ-ਕੇਰਾਵਨਹਾਰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ ?

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸਮੁੱਚੀ ਦਿਸਟ-ਅਦਿਸਟ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਭਰਤਾ, ਹਰਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਮੁੱਚੇ ਜਗਤ ਦੇ ਖੇਡ ਤਮਾਸੇ ਦਾ ਸਰਵੇ-ਸਰਵਾਅ (ਨਾਇਕ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਹੇ ਵਰਤਾਰੇ ਬਾਰੇ “ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਕਿਸੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈਐ, ਜਿ ਕਹਣਾ ਸੁ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਪਾਸਿ ॥੩॥੮੯॥” (ਪੰਨਾ ੩੮੨) ਵਾਲੀ ਗੁਰਮਤੀ ਮਨੋ-ਬਿਰਤੀ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਆਪੇ ਰਚਨੁ ਰਚਾਇ, ਆਪੇ ਹੀ ਪਾਲਿਆ ॥

ਸਭ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਆਪਿ, ਬੇਅੰਤ ਅਪਾਰਿਆ ॥੧੯॥

(ਪੰਨਾ ੪੨੩)

(ਰਾਗੁ ਸੌਰਠਿ ਵਾਰ ਮਹਲੇ ੪ ਕੀ ॥)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਨਕਿ ਨਥ ਖਸਮ ਹਥ, ਕਿਰਤੁ ਧਕੇ ਦੇ ॥

੨. ਜਹਾ ਦਾਣੇ, ਤਹਾਂ ਖਾਣੇ, ਨਾਨਕਾ ਸਜੁ ਹੇ ॥੨॥੨੮॥

(ਪੰਨਾ ੬੪੩)

ਊਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਜਹਾ (ਤਹਾਂ)–‘ਤਹਾਂ’ ਵਾਂਗ ‘ਜਹਾ’ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਲੇ
ਸੂਰ ਦਾ ਊਚਾਰਣ ਵੀ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਨਕਿ—ਨੱਕ ਵਿਚ। ਨਥ—ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਨਕੇਲ। ਖਸਮ—ਮਾਲਿਕ
(ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ਕਿਰਤੁ—ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਵਿਧਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ
'ਕਰਮ-ਲੇਖ'। ਜਹਾ—ਜਿਥੇ। ਤਹਾਂ—ਤਿਥੇ।

ਅਰਥ :

1. ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚ (ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ) ਨਕੇਲ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਖਸਮ
(ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਵਿਧਾਤਾ ਵੱਲੋਂ
ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਕਰਮ-ਲੇਖ (ਕਿਰਤੁ) ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕ ਕੇ ਚਲਾ
ਰਿਹਾ ਹੈ।
2. ਨਾਨਕ! ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ (ਕਿਰਤੁ ਅਨੁਸਾਰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ) ਅੰਨ-
ਦਾਣੇ (ਖਿਲਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ) ਹਨ, ਓਥੇ ਓਥੇ (ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਜਾ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ)
ਖਾਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਕਿਰਤੁ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਵਿਧਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ
'ਕਰਮ-ਲੇਖ'; ਗੁਰਵਾਕ :

ਕਿਰਤੁ ਪਾਇਆ ਕਰਤੈ ਕਰਿ ਪਾਇਆ, ਮੇਟਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ॥੩॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੨੬੩)

ਇਸ ਕਿਰਤੁ (ਕਰਮ-ਲੇਖ) ਅਧੀਨ ਹੀ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਜੀਵਨ ਵਿਚ
ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਮੇਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ;
ਗੁਰਵਾਕ :

ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਣੀ ਹੋ ਸਖੀ, ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਕਰਤਾਰਿ ॥੫੨॥ (ਪੰਨਾ ੯੩੨)

ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਵਿਧਾਤਾ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰਿਜ਼ਕ-ਚੋਗ (ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ) ਖਿਲਾਰੀ

ਹੋਈ ਹੈ ਓਥੇ ਓਥੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੁਗਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੁਕਮ-ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਨਥੇ ਹੋਏ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ; ਗੁਰਵਾਕ :

ਤੁਝੈ ਝੂਕਿ ਮਰਹੁ ਕਿਆ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਜੋ ਕਿਛੁ ਦੇਣਾ ਸ੍ਰੁ ਦੇ ਰਹਿਆ ॥

ਦੇ ਦੇ ਵੇਖੈ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਏ, ਜਿਉ ਜੀਆ ਕਾ ਰਿਜਕੁ ਪਇਆ ॥੧੨॥

(ਪੰਨਾ ੪੩੩)

(ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਕੀ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ ਮਹਲਾ ੩ ॥)

ਸਲੋਕੁ ਮ: ੨ ॥

੧. ਜਿਨੀ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿਆ, ਸੇ ਕਿਉ ਕਰਹਿ ਵਿਥਾਰ ॥

੨. ਚਲਣ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਨੀ, ਕਾਜ ਸਵਾਰਣਹਾਰ ॥੧॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੨੮੭)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਜਿਨੀ—(i) 'ਨ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ ।

(ii) ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ ।

ਚਲਣੁ—'ਲ' ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਬਲ-ਸਹਿਤ ('ਚੱਲਣ' ਵਾਂਗ) ।

ਕਿਉ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ ।

ਕਰਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਜਿਨੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੇ । ਚਲਣੁ—(ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਣਾ ।

ਵਿਥਾਰ—ਵਿਸਥਾਰੇ, ਖਿਲਾਰੇ, ਮਾਇਕੀ-ਝੰਮੇਲੇ । ਸਾਰ—ਖਬਰ ।

ਅਰਥ :

੧. ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੇ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਣਾ (ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਕੇ) ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਉਂ (ਮਾਇਕੀ ਧੰਧਿਆਂ ਦੇ) ਖਿਲਾਰੇ ਖਿਲਾਰਨ ?

੨. ਨਿਰੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕੰਮ ਨਿਜਿੱਠਣ (ਦੀ ਗਰਜ਼) ਨਾਲ ਬੱਧੇ ਬੰਦੇ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਣ ਦੀ (ਮੂਲੋਂ) ਸਾਰ-ਖਬਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਰ ਜਾਣ ਦਾ ਕਦੀ ਚਿਤ-ਚੇਤਾ ਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

੧੧੩

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਰਣਾ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਛਜ਼ੂਲ ਝੰਮੇਲੇ ਖੜੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਭਰ ਨਾਮ ਸੰਚਨ ਕਰਨ ਦੇ ਅਸਲੀ ਮਨੋਰਥ ਵੱਲ ਗੁਚਿਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਮਾਇਕੀ ਧੰਧਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ ਦੀ ਗਰਜ ਅਪੀਨ ਕਈ ਜੀਵ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਨੋ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖਿਲਾਰੇ ਖਿਲਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪਛਤਾਵਾ ਹੀ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਮ: ੨ ॥

੧. ਰਾਤਿ ਕਾਰਣਿ ਧਨੁ ਸੰਚੀਐ, ਭਲਕੇ ਚਲਣੁ ਹੋਇ ॥

੨. ਨਾਨਕ . ਨਾਲਿ ਨ ਚਲਈ, ਫਿਰਿ ਪਛੁਤਾਵਾ ਹੋਇ ॥੨॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੨੬੭)

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਕਾਰਣ—ਵਾਸਤੇ। ਸੰਚੀਐ—ਇਕੱਠਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਭਲਕੇ—ਅਗਲੇ ਦਿਨ। ਚਲਣੁ—ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕੂਚ।

ਅਰਥ :

੧. [ਮਨੁੱਖੀ-ਜੀਵਨ ਮਾਨੇ ਇਕ ਰਾਤਿ ਹੈ] ਇਸ ਜੀਵਨ-ਰਾਤਿ ਲਈ (ਜਾਨ ਹੂਲ ਕੇ) ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ-ਰਾਤਿ ਮੁੱਕਣ ਮਗਰੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ-ਘਰ ਤੋਂ) ਪਿਆਨਾ (ਕੂਚ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਨਾਨਕ ! (ਕਰੜੀ ਮਸ਼ਕਤਿ ਨਾਲ ਜੀਵਨ-ਲੋੜ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ

੧. ਚਲਣੁ ਜਾਣਿ ਸੁਜਾਣੁ ਹੋਇ, ਜਗ ਮਿਹਮਾਨ ਆਏ ਮਿਹਮਾਨੀ।

(ਕਾਰ ੨੯, ਪੁਲੀਜੀ ੧੨, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

੨. ਮਰਣੁ ਲਿਖਾਇ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਆਏ, ਜੀਵਣੁ ਸਾਜਹਿ ਮਾਈ॥

ਏਕਿ ਚਲੇ ਹਮ ਦੇਖਹ ਸੁਆਮੀ, ਭਾਹਿ ਬਲੰਤੀ ਆਈ॥੩॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੨੬੮)

ਧਨ ਮਰਨ ਸਮੇਂ) ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ, ਤਾਂ ਫਿਰ (ਕੀਤੀ ਛੁਲ੍ਹਲ ਖਪ-
ਖਪਾਈ ਦਾ) ਪਛਤਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਮੁੱਚਾ ਮਨੁੱਖੀ-ਜੀਵਨ ਇਕ 'ਰਾਤਿ
ਸਮਾਨ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਮਾਨੋ ਇਕ ਜੀਵਨ-ਰਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਹੈ।
ਜੀਵਨ-ਰਾਤ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਰੱਬੀ-ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ ਏਥੋਂ
ਅਵਸ਼ ਕੂਚ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵ-ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ-ਲੋੜਾਂ ਤਾਂ ਸੀਮਤ
ਹਨ, ਪਰ ਤਿਸਨਾ-ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਵਾਧੂ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
ਜੀਵਨ-ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸੰਚਤ ਕੀਤਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਤਾਂ
ਨਿਭਦਾ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਦਾ ਮਨੋ-ਬੋਝ ਬਣ ਕੇ ਪਛਤਾਵੇਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਮ: ੨॥

੧. ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੇ, ਨਾ ਗੁਣੁ ਨਾ ਉਪਕਾਰੁ ॥
੨. ਸੇਤੀ ਖੁਸੀ ਸਵਾਰੀਐ, ਨਾਨਕ, ਕਾਰਜੁ ਸਾਰੁ ॥੩॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੨੭)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਬਧਾ—‘ਬ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਬਲ-ਸਹਿਤ (“ਬੱਧਾ” ਵਾਂਗ)।
ਚਟੀ—‘ਟ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਬਲ-ਸਹਿਤ (“ਚੱਟੀ” ਵਾਂਗ)।
ਖੁਸੀ—‘ਸ’ ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ (“ਸ਼” ਵਾਂਗ)।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਬਧਾ ਚਟੀ (ਭਰਨੀ)—ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਮਜਬੂਰੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ-ਦਬਾਅ
ਅਧੀਨ ਬੱਧੇ-ਰੁੱਧੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ। ਗੁਣ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਭ।
ਉਪਕਾਰੁ—ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਲਾਭ। ਸੇਤੀ ਖੁਸੀ—ਮਨ ਦੀ ਹੁੱਬ ਨਾਲ। ਕਾਰਜੁ
ਸਾਰੁ—(ਮਨੁੱਖਾ-ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰਨ ਦਾ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਾਰਜ।

-
੧. ਏਕ ਰੈਣ ਕੇ ਪਾਹੁਨ ਤੁਮ ਆਏ, ਬਹੁ ਜਗ ਆਸ ਬਧਾਏ ॥
ਗਿਰੁ ਮੰਦਰ ਸੌਪੈ ਜੋ ਦੌਸੈ, ਜਿਉ ਤਰਵਰ ਕੀ ਛਾਏ ॥੧॥੧੫੨॥ (ਪੰਨਾ ੨੭)
 ੨. ਤਾਜੀ ਤੁਰਕੀ ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ, ਕਪੜ ਕੇਰੇ ਭਾਰਾ ॥
ਕਿਸ ਹੀ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲੇ ਨਾਨਕ, ਝੜ੍ਹ ਝੜ੍ਹ ਪਏ ਰਾਵਾਰਾ ॥੪॥੧੩॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੫)

ਅਰਥ :

੧. (ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ-ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ-ਦਬਾਅ ਦਾ ਜਕੜਿਆ) ਮਨੁੱਖ ਬੱਧਾ-ਰੁੱਧਾ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰੇ, ਉਸਦਾ ਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਕਾਰ।
੨. ਨਾਨਕ ! ਮਨ ਦੀ ਹੁੱਥ (ਚਾਅ) ਨਾਲ (ਕਰ ਕੇ, ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰਨ ਦਾ) ਸੇਸ਼ਟ ਕਾਰਜ (ਗੁਰੂ-ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ, ਅਵੱਸ਼ ਹੀ) ਸੰਵਾਰ ਲਈਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਜੀਵਨ ਦਾ, ਭਾਵੇਂ, ਆਰਥਕ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪਰਮਾਰਥਕ ਖੇਤਰ, ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਨੇਪਰੇ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਚਾਅ ਵਿਚ, ਮਨ ਦੀ ਹੁੱਥ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮਨ-ਹੱਠ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਬੱਧੇ-ਰੁੱਧੇ, ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਦਬਾਅ ਆਪੀਨ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਭੁਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਲਾਭ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਕੁਝ ਸੰਵਰਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖਾ-ਜਨਮ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਸਫਲਾ ਕਰਨਾ ਸਰਬ-ਸੇਸ਼ਟ ਕਾਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਛਰਜ਼ ਹੈ। ਜੇ ਮਨ ਦੀ ਹੁੱਥ (ਚਾਅ) ਨਾਲ ਇਹ ਸੁਭ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ-ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਅਨ-ਹਠ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।

ਮ: ੨ ॥

੧. ਮਨ ਹਠ ਤਰਫ ਨ ਜਿਪਈ,
ਜੇ ਬਹੁਤਾ ਘਾਲੇ ॥
੨. ਤਰਫ ਜਿਣੈ ਸਤ ਭਾਉ ਦੇ,
ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੇ ॥੪॥੭॥

(ਪੰਨਾ ੨੮੭)

੧. ਕਰਹਿ ਭਗਤਿ ਆਤਮ ਕੈ ਚਾਇ ॥
ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਸਿਉ ਰਹਹਿ ਸਮਾਇ ॥੭॥੧੭॥
੨. ਮਨ ਹਠ ਜੋ ਕਮਾਵੈ ਤਿਲੁ ਨ ਲੇਖੈ ਪਾਵੈ,
ਬਹੁਲ ਜਿਉ ਧਿਆਨੁ ਲਾਵੈ ਮਾਇਆ ਰੇ ਪਾਰੀ ॥੭॥੧੮॥

(ਪੰਨਾ ੨੮੯)

(ਪੰਨਾ ੬੮੭)

ਊਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਤਰਫ—‘ਛ’ ਊਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ (‘ਛ’ ਵਾਂਗ)।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਮਨ ਹਠਿ—ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਕਰਕੇ। ਤਰਫ—ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ। ਨ ਜਿਪਈ—ਨਹੀਂ ਜਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਘਾਲੇ—ਘਾਲਨਾ ਕਰੋ। ਜਿਣੈ—ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਤ ਭਾਉ—ਸਦ-ਭਾਵਨਾ, ਨੇਕ ਨੀਯਤ।

ਅਰਥ :

1. ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਦੇ ਹੱਠ ਅਧੀਨ ਭਾਵੇਂ ਬਥੇਰੀ ਕਰੜੀ, ਘਾਲਨਾ ਕਰੋ, ਤਰਫ (ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ) ਜਿੱਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।
2. ਨਾਨਕ! ਕੋਈ ਪ੍ਰਭੂ-ਸੇਵਕ ਸਦ-ਭਾਵਨਾ (ਨੇਕ ਨੀਯਤ) ਨਾਲ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਤਰਫ (ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ) ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਮਨ-ਹੱਠ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਕਰੜੀ ਤੋਂ ਕਰੜੀ ਘਾਲਨਾ ਨਾਲ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਜਿੱਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮਨ-ਹੱਠ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀ ਘਾਲਨਾ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਅਜਿਹੀ ਘਾਲਨਾ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਢੂਗੀ ਘਟਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੋਰ ਵਧਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹਾ ਸੇਵਕ ਹੀ ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਦ-ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰ ਕੇ ‘ਸਹਜ’ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਗੁਰਵਾਕ :

ਸਚਾ ਅਲਖ ਅਭੇਉ, ਹਠਿ ਨ ਪਤੀਜਈ ॥

ਇਕਿ ਗਾਵਹਿ ਰਾਗਾ ਪਰੀਆ, ਰਾਗਿ ਨ ਭੀਜਈ ॥

ਇਕਿ ਨਚਿ ਨਚਿ ਪੂਰਹਿ ਤਾਲ, ਭਗਤਿ ਨ ਕੀਜਈ ॥

ਇਕਿ ਅੰਨੁ ਨ ਖਾਹਿ ਮੂਰਖ, ਤਿਨਾ ਕਿਆ ਕੀਜਈ ॥

ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਹੋਈ ਬਹੁਤੁ, ਕਿਵੈ ਨ ਪੀਜਈ ॥
 ਕਰਮ ਵਧਹਿ ਕੈ ਲੋਅ, ਖਪਿ ਮਰੀਜਈ ॥
 ਲਾਹਾ ਨਾਮੁ ਸੰਸਾਰਿ, ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜਈ ॥
 ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਅਸਨੇਹਿ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਘੀਜਈ ॥ਪਉੜੀ ੧੨੮੫॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੮੫)

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਜਿਨਾ ਭਉ ਤਿਨੁ ਨਾਹਿ ਭਉ,
 ਮੁਚੁ ਭਉ ਨਿਭਵਿਆਹ ॥
੨. ਨਾਨਕ, ਏਹੁ ਪਟੰਤਰਾ,
 ਤਿਤੁ ਦੀਬਾਣਿ ਗਇਆਹ ॥੧॥੮॥

(ਪੰਨਾ ੨੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਜਿਨਾ— (i) 'ਨ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ ।

(ii) ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ ।

ਨਿਭਵਿਆਹ, ਗਇਆਹ—ਅੰਤਲਾ 'ਹ'; ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਏ ਸੂਰ
 ਦੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਭਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਭਉ—ਡਰ। ਮੁਚੁ—ਬਹੁਤਾ। ਨਿਭਵਿਆਹ—ਰੱਬੀ ਡਰ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ
 (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੂੰ। ਪਟੰਤਰਾ—ਨਿਰਣਾ। ਤਿਤੁ ਦੀਬਾਣਿ—ਉਸ (ਰੱਬੀ) ਦਰਗਾਹ
 ਵਿਚ। ਗਇਆਹ—ਗਇਆਂ (ਪੁੱਜਿਆਂ) ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਹੀ।

ਅਰਥ :

੧. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ (ਮਨ ਅੰਦਰ) ਰੱਬੀ-ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ
 ਕਿਸਮ ਦਾ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਛਲ-ਛਿਦ੍ਦ ਦਾ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜਸ ਦਾ,
 ਆਵਾ-ਗਵਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਆਦਿ ਦਾ) ਡਰ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ, ਪਰ ਰੱਬੀ-
 ਡਰ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ (ਸੱਖਣੇ) ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਡਰ ਵਿਆਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
੨. ਨਾਨਕ ! ਇਹ (ਮਨ ਅੰਦਰ ਰੱਬੀ-ਡਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਛਲ
 ਬਾਰੇ) ਨਿਰਣਾ ਉਸ (ਰੱਬੀ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪੁੱਜਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਹੀ
 ਸਮਝ-ਗੋਚਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਮਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਸਦਕਾ ਇਹ ਸੋਝੀ (ਅਨੁਭਵ) ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਿਰਮਲ-ਭਉ (ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ) ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਡਰ-ਭਉ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਮਨੁਖ ਜੀਵਨ-ਭਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਡਰਾਂ ਕਾਰਨ ਬਰ-ਬਰ ਕੰਬਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਦੁਨਿਆਵੀ ਡਰ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮੂਨ ਮੁਸਕ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ; ਇੰਜ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਕਸ਼ਟ ਹੈ। ਪਰ ਰੱਬੀ-ਭਉ ਮਨ ਦੀ ਦੁਰਮਤਿ-ਮੈਲ ਨੂੰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਇੰਜ, ਇਹ ਇਕ ਰੱਬੀ-ਨਿਆਮਤ (ਬਖਸ਼ਾਸ਼) ਹੈ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ 'ਰੱਬੀ-ਭਉ' 'ਭਾਉ' ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਭਾਉ' ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਜਗਿਆਸੂ ਸਦਾ ਖੇੜੇ ਅਤੇ ਵਿਗਾਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੇਕ-ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ 'ਭਉ-ਰਹਿਤ' ਅਤੇ 'ਭਉ-ਸਹਿਤ' ਦੋਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨਿਰੂਪਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਭਉ-ਰਹਿਤ :

ਭੈ ਵਿਣੁ ਜੀਵੈ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ, ਖੁਸ਼ੀਆ ਖੁਸ਼ੀ ਕਮਾਇ ॥

ਨਾਨਕ ਭੈ ਵਿਣੁ ਜੇ ਮਰੈ, ਮੁਹਿ ਕਾਲੈ ਉਠਿ ਜਾਏ ॥੨॥੨੫॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੯)

ਭਉ-ਸਹਿਤ :

ਭੈ ਵਿਚਿ ਜੰਮੈ ਭੈ ਮਰੈ, ਭੀ ਭਉ ਮਨ ਮਹਿ ਹੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਭੈ ਵਿਚਿ ਜੇ ਮਰੈ, ਸਹਿਲਾ ਆਇਆ ਸੋਇ ॥੧॥੨੫॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੯)

ਗੁਰੂ-ਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ 'ਰੱਬੀ-ਭਉ' ਤੋਂ ਹੀ 'ਭਾਉ' ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਚਾਅ ਅਤੇ ਖੇੜਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਭਉ' ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰਨ ਦਾ ਬਾਨੂਣੂ ਨਹੀਂ ਬੱਦਦਾ :

ਬਿਨੁ ਭੈ ਕਿਨੈ ਨ ਪ੍ਰੇਮੁ ਪਾਇਆ, ਬਿਨੁ ਭੈ ਪਾਰਿ ਨ ਉਤਰਿਆ ਕੋਈ ॥੪॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੧)

੧. ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਛੁਟੈ ॥੩॥੨੩॥ (ਪੰਨਾ ੨੪੩)

੨. ਸੋ ਕਤ ਡਰੈ ਜਿ ਖਸਮੁ ਸਮਰੈ ॥ ਡਰਿ ਡਰਿ ਪਚੇ ਮਨਮੁਖ ਵੇਚਾਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥੨੪॥

(ਪੰਨਾ ੬੨)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਤੁਰਦੇ ਕਉ ਤੁਰਦਾ ਮਿਲੈ, ਉਡਤੇ ਕਉ ਉਡਤਾ ॥
੨. ਜੀਵਤੇ ਕਉ ਜੀਵਤਾ ਮਿਲੈ, ਮੂਝੇ ਕਉ ਮੂਆ ॥
੩. ਨਾਨਕ, ਸੋ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਜਿਨਿ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ ॥੨॥੮॥

(ਪੰਨਾ ੨੮)

ਊਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਕਉ—ਊਚਾਰਣ ‘ਕੌ’ ਵਾਂਗ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਕਾਰਣੁ—ਜਗਤ।

ਅਰਥ :

੧. ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਭਾਅ ਅਧੀਨ ਤੁਰਦੇ (ਆਤਮ ਮਾਰਗ ‘ਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ) ਜੀਵ ਨੂੰ ਤੁਰਦਾ (ਆਤਮ ਮਾਰਗ ‘ਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ) ਮਨੁੱਖ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਡਤੇ (ਗਗਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਨੂੰ ਉਡਤਾ (ਗਗਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਉਡਾਨੂ)।
੨. (ਆਤਮ-ਤਲ ‘ਤੇ) ਜੀਵਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ (ਆਤਮ-ਤਲ ‘ਤੇ) ਜਿਊਂਦਾ ਮਨੁੱਖ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਆਤਮ-ਤਲ ‘ਤੇ) ਮੋਏ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ (ਆਤਮ-ਤਲ ‘ਤੇ) ਮੋਇਆ ਹੋਇਆ।
੩. ਨਾਨਕ! ਉਹ ਵਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ (ਬਹੁ-ਰੰਗੀ) ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ—‘Birds of same feather flock together’ [ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਆਕਾਸ਼-ਉਡਾਰੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ]। ਫਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ : “**سچھ دار میں سچھ دار**” [ਕੁਨਦ ਹਮ ਜਿੰਸ ਬਾ ਹਮ ਜਿੰਸ ਪਰਵਾਜ਼]। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਪਰਵਿਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਨਾਲ

ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਸੰਗ-ਸਾਥ ਅਤੇ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। “ਅਮਲੀ ਅਮਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਝੂੜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੁਖਿਆਰੇ ਮਨੁੱਖ ਦੁਖਿਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪੇ-ਆਪਣੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਤਮ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਸਤ-ਸੰਗੀ ਮਨੁੱਖ ਸਤ-ਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਤਮ-ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਭੇਤ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਮੂਲ-ਸਰੋਤ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸਾਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਪਰਮ-ਪਰਮ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮ-ਵਾਦੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁ-ਰੰਗੀ ਜਗਤ ਦੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਆਤਮ-ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਸਦੀਵੀ ਮਿਲਾਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ।

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਨਾਨਕ ਤਿਨਾ ਬਸੰਤੁ ਹੈ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਸਿਆ ਕੰਤੁ ॥
 ੨. ਜਿਨ ਕੇ ਕੰਤ ਦਿਸਾਪੁਰੀ,
ਸੇ ਅਹਿਨਿਸਿ ਫਿਰਹਿ ਜਲੰਤ ॥੨॥੧੮॥
- (ਪੰਨਾ ੨੯)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

- ਤਿਨਾ— (i) ‘ਨ’ ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ।
(ii) ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।
- ਫਿਰਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

੧. ਅਮਲੀ ਰਚਨਿ ਅਮਲੀਆ, ਸੋਢੀ ਸੋਢੀ ਮੇਲੁ ਕਰੰਦੇ।
ਜੂਆਰੀ ਜੂਆਰੀਆਂ, ਵੇਕਰਮੀ ਵੇਕਰਮ ਰਚੰਦੇ।
ਚੌਰਾ ਚੌਰਾ ਪਿਰਹੜੀ, ਠਗ ਠਗ ਮਿਲਿ ਦੇਸ ਠੰਗੰਦੇ।
ਮਸਕਰਿਆ ਮਿਲਿ ਮਸਕਰੇ, ਚੁਗਲਾ ਚੁਗਲ ਉਮਾਹਿ ਮਿਲੰਦੇ।
ਮਨਤਾਰੂ ਮਨਤਾਰੂਆਂ, ਤਾਰੂ ਤਾਰੂ ਤਾਰ ਤਰੰਦੇ।
ਦੁਖਿਆਰੇ ਦੁਖਿਆਰਿਆਂ, ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ ਅਪਣੇ ਦੁਖ ਰੁਵੰਦੇ।
ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਵਸੰਦੇ।
- (ਵਾਰ ੫, ਪਉੜੀ ੮, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਕੰਤੁ—ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ। ਦਿਸਾਪੁਰੀ—ਪਰਦੇਸ। ਅਹਿਨਿਸਿ—ਦਿਨ-ਰਾਤ।

ਅਰਥ :

1. ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪਤੀ ਵਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ (ਪਤੀ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਾਨੋ) ਬਸੰਤੁ (ਖਿੜਾਉ ਦਾ ਮੌਸਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ।
2. ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮੰਦ-ਕਰਮਣਾਂ) ਦੇ ਪਤੀ ਪਰਦੇਸ (ਗਏ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ (ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ) ਲੁਛਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਪੁਰਖੁ ਏਕੁ ਹੈ ਹੋਰ ਸਗਲੀ ਨਾਰਿ ਸਬਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੯੧)

ਅਥਵਾ

ਠਾਕੁਰੁ ਏਕੁ ਸਬਾਈ ਨਾਰਿ ॥੨੯॥ (ਪੰਨਾ ੯੩੩)

ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ-ਕੰਤ ਦੀਆਂ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ-ਕੰਤ ਤਾਂ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ, ਹਉਮੈ ਅਥਵਾ ਦ੍ਰੈਤਾ-ਭਾਵ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਦੇਹਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਦੂਰੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ, ‘ਨੇਰ-ਹੂ-ਤੇ ਨੇਰੈ’ ਵੱਸਦੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਕੰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਵਾਰਪੁਣੇ ਕਾਰਨ ਦੂਰ ਜਾਣਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਵਿਰਵੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਝੂਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ-ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਕੰਤ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਮਾਨੋ ਬਸੰਤ ਦਾ ਖੇੜਾ ਨਿਰੰਤਰ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ : ਸਾਲ ਵਿਚ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ ਛੇ ਰੁੱਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੋ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਇਕ ਇਕ ਰੁਤਿ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਚੇਤ ਵੈਸਾਖ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਬਸੰਤ ਰੁਤਿ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਰੁਤਿ ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਅਤੇ ਸੁਹਾਵਣੀ ਰੁਤਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਰੁਤਿ ਨੂੰ ‘ਮੌਸਮ ਬਹਾਰ’ ਕਿਹਾ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂਲਤਾ ਇਸ ਰੁਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਨ ਗੁਣ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਮਉਲ ਉਠਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਣਨ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਬਸੰਤ ਰੁਤਿ ਦਾ ਹੈ।

ਕੰਤ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਮਉਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਤਲ 'ਤੇ 'ਸਦ-ਬਸੰਤ' ਵਾਲਾ ਖੇੜਾ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਉਲਿਆ ਸਦ ਬਸੰਤੁ ॥

ਇਹੁ ਮਨੁ ਮਉਲਿਆ, ਗਾਇ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ॥੧॥ ਰਗਾਉ ॥੪॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੨੩)

ਰੁਤਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਕੰਤ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਵਸਣ-ਰਸਣ ਨਾਲ ਸੁਹਾਵਣੀ ਅਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਕੰਤ ਦੇ ਹਿਰਦਿਓ ਵਿਸਰ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸੁਹਾਉਣੀ ਰੁਤਿ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

- ਪਿਗੀ ਮਿਲਾਵਾ ਜਾ ਬੀਐ, ਸਾਈ ਸੁਹਾਵੀ ਰੁਤਿ ॥੨.੨੦੧੫॥

(ਪੰਨਾ ੪੨੨)

- ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਦਿਨਸੁ ਸੁਹਾਵਤਾ, ਜਿਤੁ ਪ੍ਰਭੂ ਆਵੈ ਚਿਤਿ ॥

ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਵਿਸਰੈ ਪਾਰਥ੍ਥਮੁ, ਫਿਟੁ ਭਲੇਰੀ ਰੁਤਿ ॥੨.੧੦੩॥

(ਪੰਨਾ ੩੯੯)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਪਹਿਲ ਬਸੰਤੈ ਆਗਮਨਿ, ਤਿਸ ਕਾ ਕਰਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥

੨. ਨਾਨਕ . ਸੋ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਜਿ ਸਭਸੈ ਦੇ ਆਧਾਰੁ ॥੨੦੧੯॥

(ਪੰਨਾ ੨੯੧)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਕਰਹੁ—ਇਸ ਦਾ 'ਕਰੋ' ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਦਰੁਮਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨਾਲ 'ਹ' ਦੀ ਧੁਨੀ ਖੁਰਦ-ਬੁਰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਪਹਿਲ ਬਸੰਤੈ ਆਗਮਨਿ—ਬਸੰਤ ਰੁਤਿ ਦੇ ਆਗਮਨਿ (ਆਉਣ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ। ਸਾਲਾਹੀਐ—ਸਾਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਭਸੈ—ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਆਧਾਰੁ—ਆਸਰਾ।

ਅਰਥ :

- (ਹੇ ਮਨ !) ਉਸ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ) ਦਾ (ਨਿਰੰਤਰ) ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ, ਜੋ ਬਸੰਤ
(ਖਿੜਾਉ ਵਾਲੀ ਰੁਤਿ) ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ
ਵਾਲਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਜੋ ਬਸੰਤ ਰੁਤਿ ਨੂੰ ਵੀ ਖੇੜਾ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।
- ਨਾਨਕ ! ਉਹ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਹੀ ਸਾਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਭ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਦੇਤ ਅਤੇ ਵੈਸਾਖ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਬਸੰਤ ਰੁਤਿ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਖਿੜਾਉ ਇਸ
ਰੁਤਿ ਦਾ ਮੂਲ-ਗੁਣ ਹੈ। ਇਸ ਰੁੱਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਬਨਸਪਤੀ ਫਲਦੀ-ਫੁਲਦੀ ਹੈ।
ਇਸ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਖਾਵੀਂ ਰੁਤਿ ਵਿਚ ਹਰ ਜੀਵ-ਜੀਤੂ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਖੇੜਾ
ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੱਡ-ਬੰਨਵੀਂ ਸਰਦੀ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੇ ਬਸੰਤ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦੀ
ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਨ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬੜੇ ਦਿਲਕਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਜੀਵ
ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਕੁਦਰਤਿ-ਪ੍ਰਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
ਕੁਦਰਤਿ ਤਾਂ ਕਾਦਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਸਤਸ (ਪ੍ਰਜਾ)
ਕੁਦਰਤਿ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਾਦਰ ਦੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤਿ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਾਦਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ
ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਸੰਤ-ਰੁਤਿ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ-ਵੱਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਇਹ
ਕਾਦਰ ਦੀ ਭੇਜੀ ਹੋਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਅਥਵਾ ਖਿੜਾਉ ਦਾ ਮੂਲ-ਸਰੋਤ
ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਸਦ-ਬਹਾਰ' ਹੈ। ਉਹ ਹੀ ਸਾਰੇ ਛੁੱਲਾਂ-
ਛਲਾਂ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ, ਖੇੜਾ ਅਤੇ ਰਸ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਕਾਦਰ
ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੈਵੀ ਸੁਗੰਧੀ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਰਸ
ਦਾ ਸਿੰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

੧. ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਉਲਿਆ ਸਦ ਬਸੰਤੁ ॥

ਇਹੁ ਮਨੁ ਮਉਲਿਆ ਗਾਇ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥੪॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੨੩)

੨. ਤਿਸੁ ਬਸੰਤੁ, ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਪਾਲੁ ॥

ਤਿਸੁ ਬਸੰਤੁ, ਜਿਸੁ ਗੁਰੁ ਸਇਆਲੁ ॥

ਮੰਗਲੁ ਭਿਸ ਕੈ, ਜਿਸੁ ਏਕੁ ਕਾਮੁ ॥
ਜਿਸੁ ਸਦ ਬਸੰਤੁ, ਜਿਸੁ ਰਿਦੈ ਨਾਮੁ ॥੧॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੯੦)

੩. ਗਿਰਹਿ ਤਾ ਕੇ ਬਸੰਤੁ ਗਾਨੀ ॥
ਜਾ ਕੈ ਕੌਰਤਨੁ ਹਰਿ ਪੁਨੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੯੦)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਮਿਲਿਐ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੈ, ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਜੇ ਹੋਇ ॥
੨. ਅੰਤਰ ਆਤਮੈ ਜੋ ਮਿਲੈ, ਮਿਲਿਆ ਕਹੀਐ ਸੋਇ ॥੩॥੧੯॥

(ਪੰਨਾ ੨੫੧)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਮਿਲਿਐ—‘ਲ’ ਸਿਹਾਰੀ ਸਹਿਤ ਹੈ; ਇਸ ਦਾ ‘ਬਿਹਾਰੀ’ ਸਹਿਤ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਹੈ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਮਿਲਿਐ—ਗੱਲੀਂ-ਬਾਤੀਂ ਮਿਲਣ ਨਾਲ। ਅੰਤਰ-ਆਤਮੈ—ਅੰਦਰ, ਆਤਮ-ਤਲ 'ਤੇ।

ਅਰਥ :

੧. ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਸੰਬੰਧੀ ਫੌਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਪਾਲਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਹਾਂ, ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਕੋਈ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।
੨. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ (ਆਤਮ-ਤਲ 'ਤੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਹੀ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਕਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਜੇ ਕੋਈ ਫੌਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਅਥਵਾ ਗਿਆਨ ਦੀ ਚੁੱਜ-ਚਰਚਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਭਰਮ ਪਾਲੇ ਜਾਂ ਫੌਕਾ

ਦਾਅਵਾ ਬੰਨ੍ਹੇ ਤਾਂ ਇਹ ਫੋਕੀ ਫੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਏਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੋਈ, “ਗਲੀ ਹਉ ਸੋਹਾਗਣਿ ਭੈਣੇ ਕੰਤੁ ਨ ਕਬਹੂੰ ਮੈ ਮਿਲਿਆ ॥੨੩॥” (ਪੰਨਾ ੪੩੩)। ਹਾਂ, ਆਤਮ-ਤਲ 'ਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਿਲਾਪ ਹੀ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਮਿਲਾਪ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਜੇ ਦਿਲਿ ਮਿਲਿਆ ਸੁ ਮਿਲਿ ਰਹਿਆ, ਮਿਲਿਆ ਕਹੀਐ ਰੇ ਸੋਈ ॥

ਜੇ ਬਹੁਤੇਰਾ ਲੋਚੀਐ, ਬਾਤੀ ਮੇਲੁ ਨ ਹੋਈ ॥੨੧॥ (ਪੰਨਾ ੨੨੫)

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

੧. ਕਿਸ ਹੀ ਕੋਈ ਕੋਇ,
ਮੰਡੁ ਨਿਮਾਣੀ ਇਕੁ ਤੂ ॥
੨. ਕਿਉਂ ਨ ਮਰੀਜੈ ਰੋਇ,
ਜਾ ਲਗੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਹੀ ॥੧॥੨੦॥ (ਪੰਨਾ ੨੯੧)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਕਿਉਂ, ਜਾ, ਆਵਹੀ—ਅੰਤਲੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਮੰਡ—ਮੇਰਾ। ਨਿਮਾਣੀ—ਮਾਣ-ਤਾਣ ਤੋਂ ਵਿਰਵੀ (ਆਜਿ਼ਜ਼)। ਜਾ ਲਗੁ—ਜਦ ਤਕ।

ਅਰਥ :

੧. (ਵਾਹਿਗੁਰੂ !) ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ (ਆਸਰਾ) ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਨਿਮਾਣੀ ਦਾ (ਆਸਰਾ) ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ।
੨. ਜਦ ਤਕ ਤੂੰ ਚਿਤ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਵੱਸੋ, (ਤਦ ਤਕ) ਕਿਉਂ ਨਾ ਰੋ ਮਰੀਏ! (ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਮੁਰਦੇਹਾਣ ਹੋ ਜਾਈਏ !)

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸਰਬ-ਸਮਰੱਥ ਪ੍ਰਭੂ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ-ਮਾੜ੍ਹ ਦਾ ਸਥਾਈ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਆਸਰੇ ਤੁੱਛ ਅਥਵਾ ਵਿਅਰਥ ਹਨ।

ਕਰਨਹਾਰ-ਕਰਤਾਰ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ,
ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਨਿਮਾਣੇ-ਨਿਤਾਣੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪੁਕਾਰ
ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਰ-ਸੰਭਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਯਾਦ ਮਨ
ਤੋਂ ਵਿਸਰ ਜਾਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਕਸ਼ਟ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਮੌਤ ਜਾਣੋ। ਗੁਰਵਾਕ :

- ਮਰਣੈ ਬਿਸਰਣੈ ਗੋਬਿੰਦਹ ॥
ਜੀਵਣੈ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧ੍ਵਣਹ ॥੧੫॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੬੧)

- ਦਰ ਆਂ ਜਮਾਂ ਕਿ ਨ ਆਈ ਬਯਾਦਿ ਮੇ ਮੀਰਮ,
ਬਗੈਰ ਯਾਦਿ ਤੋਂ ਜੀ ਜੀਸਤਨ ਚਿ ਸੂਦ ਮਰਾ ॥

(ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਪਾ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

[ਅਰਥ : ਉਸ ਸਮੇਂ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਮਾਨੋ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਹੋ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਝੁਹਾਡੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਹੁਰ ਮੇਰੇ ਜੀਊਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ?]

ਮ: ੨ ॥

1. ਜਾਂ ਸੁਖ ਤਾ ਸਹੁ ਰਾਵਿਓ,
ਦੁਖ ਭੀ ਸੰਮੁਲਿਓਇ ॥
2. ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸਿਆਣੈ,
ਇਉ ਕੰਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ ॥੨॥੨੦॥

(ਪੰਨਾ ੨੬੨)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

(ਜਾਂ) ਤਾ—‘ਜਾਂ’ ਵਾਂਗ ‘ਤਾ’ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।
ਸੰਮੁਲਿਓਇ—‘ਮ’ ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ।
ਇਉ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਜਾਂ—ਜਦੋਂ। ਤਾ—ਤਦੋਂ। ਰਾਵਿਓ—ਸਿਮਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਸੰਮੁਲਿਓਇ—
ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮਿਲਾਵਾ—ਮਿਲਾਪ।

ਅਰਥ :

1. ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸੁਖ ਹੋਵੇ, ਤਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਜਾਵੇ
ਅਤੇ ਦੁਖ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

੨. 'ਨਾਨਕ' (ਜੋਤ) ਜੀ ਛੁਗਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਸਮਝਦਾਰ ਬੀਬੀ-ਰਾਣੀਏ !
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਗੁਰਬਾਣੀ-ਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੁਖ; ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਦੇ
ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਮਾਨੋ ਕਪੜੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਹਿਨਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੁਖ ਦੁਖ ਦੁਇ ਦਰਿ ਕਪੜੇ, ਪਹਿਗਹਿ ਜਾਇ ਮਨੁੱਖ ॥੨॥੨੮॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੯)

ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁਖ ਆਉਣ 'ਤੇ
ਅੱਜਾਸ਼ (ਐਸ਼-ਪ੍ਰਸਤ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਖ ਸਮੇਂ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਉਣ
ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਗੁੱਸਾ-ਗਿਲਾ ਕਰਨ ਤਕ
ਵੀ ਉਤਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ-ਜੁਗਤਿ
ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਛੁਗਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜਾਅ ਅਧੀਨ ਜੀਵਨ
ਵਿਚ ਆਏ ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਨ ਜਾਣ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ
ਸਿਸਰਨ-ਭਜਨ ਵਿਚ ਜੁਟਿਆ ਰਹੇ। ਇਹੀ ਵਾਹਦ (ਇੱਕੋ-ਇਕ) ਜੁਗਤਿ ਹੈ,
ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ।

ਸੁਖ ਕਉ ਮਾਰੀ ਸਭੁ ਕੋ, ਦੁਖ ਨ ਮਾਰੀ ਕੋਇ ॥

ਸੁਖੈ ਕਉ ਦੁਖੁ ਅਗਲਾ, ਮਨਮੁਖਿ ਬੁਝ ਨ ਹੋਇ ॥

ਸੁਖ ਦੁਖ ਸਮ ਕਰਿ ਜਾਣੀਅਹਿ, ਸਬਦਿ ਭੇਦਿ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥੫॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੫੭)

(ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩ ॥)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਜਪੁ. ਤਪੁ. ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਮੰਨਿਐ,
ਅਵਰਿ ਕਾਰਾ ਸਭਿ ਬਾਦਿ ॥
੨. ਨਾਨਕ. ਮੰਨਿਆ ਮੰਨੀਐ,
ਭੁਝੀਐ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥੨॥੧੪॥

(ਪੰਨਾ ੫੪੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਮੰਨਿਐ—ਮੰਨੀਐ—ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ-ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਅਤੇ ਅਰਥ ਵੱਖ-
ਵੱਖ ਹੈ। 'ਮੰਨਿਐ' ਦੇ 'ਨ' ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਸਿਹਾਰੀ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰੀ ਨਾ ਬੋਲੋ ਜੀ।
ਕਾਰਾ—ਅੰਤਲੇ ਕੰਨੇ 'ਾ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਮੰਨਿਐ—ਮੰਨ ਲਏ ਜਾਣ ਸਦਕਾ। ਅਵਰਿ ਸਭਿ—ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ।
ਕਾਰਾ—ਕਰਨੀਆਂ। ਬਾਦਿ—ਵਿਅਰਥ। ਮੰਨਿਆ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ
ਨਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨ (ਪਤੀਜ) ਗਿਆ ਹੈ। ਮੰਨੀਐ—ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ
ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ (ਕਬੂਲ ਪੈਂਦਾ) ਹੈ।

ਅਰਥ :

1. ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਨਾਮ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਮੰਨ ਲਏ ਜਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਜਪ, ਤਪ ਆਦਿ
ਸਾਰਾ ਕੁਝ (ਸਾਰਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਕਰਮ-ਧਰਮ) ਆ ਗਿਆ ਜਾਣੋ, ਹੋਰ
ਸਾਰੀਆਂ (ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ) ਕਰਨੀਆਂ ਵਿਅਰਥ ਹਨ।
2. ਨਾਨਕ ! ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਤੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ
ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ (ਕਬੂਲ ਪੈਂਦਾ) ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਰਹੱਸ
ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਸਾਦ (ਕਿਰਪਾ) ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬੁਝ (ਜਾਣ) ਸਕੀਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕਲਜੁਗ ਅੰਦਰ 'ਨਾਮ' ਮਨੁੱਖਾ-ਜੀਵਨ ਦੀ
ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ-ਸਾਧਨ ਹੈ। 'ਸਾਰੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਸਾਧਨ ਨਾਮ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ
'ਤੇ ਹੋਚ (ਤੁਛ) ਅਤੇ ਵਿਅਰਥ ਹਨ। ਮਨ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਿਚ
ਜਪ-ਤਪ ਆਦਿਕ ਸਮੁੱਚੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਰਕਿਆ ਸੁਤੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਨਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਤੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ
ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ ਮਨ ਕਰ

੧. ਪੁੰਨ, ਦਾਨ, ਜਪ, ਤਪ, ਜੇਤੇ, ਸਭ ਉਪਰਿ ਨਾਮੁ ॥੩॥੧੨੦॥

(ਪੰਨਾ ੪੦੯)

੨. ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਜਿਸ ਕਾ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥

ਨਾਨਕ, ਤਿਨਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਜਾਨਿਆ ॥੩॥੧੪॥

(ਪੰਨਾ ੨੯੧)

ਕੇ ਮਨ ਲੈਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸਮਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

੧. ਨਾਨਕ, ਅੰਧਾ ਹੋਇ ਕੈ, ਰਤਨਾ ਪਰਖਣ ਜਾਇ ॥
੨. ਰਤਨਾ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਈ, ਆਵੈ ਆਪੁ ਲਖਾਇ ॥੧॥੧੫॥

(ਪੰਨਾ ੬੪੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਰਤਨਾ—ਅੰਡਲੇ ਕੌਨੇ 'ਤੇ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਅੰਧਾ—ਅੰਨ੍ਹਾ, ਬੇਸਮਝ (ਅਗਿਆਨੀ)। ਰਤਨਾ—ਮਾਣਕ-ਮੌਤੀਆਂ। ਸਾਰ—ਕਦਰ-ਕੀਮਤ। ਆਵੈ ਆਪੁ ਲਖਾਇ—ਆਪਣਾ ਪਾਜ ਉਘਾੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ :

੧. ਨਾਨਕ ! ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਅੰਨ੍ਹਾ (ਬੇ-ਸਮਝ) ਹੋਵੇ, ਪਰ ਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਤੁਰ ਪਵੇ;
੨. ਬੇ-ਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਕਦਰ-ਕੀਮਤ ਤਾਂ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਐਵੇਂ ਆਪਣਾ (ਗੱਲੀ-ਬਾਤਾਂ ਪਾਰ੍ਥ ਹੋਣ ਦਾ) ਪਾਜ (ਮੁਲੰਮਾ) ਲੁਹਾ (ਖੁਲ੍ਹਾ) ਕੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਅਗਿਆਨੀ ਮਨਮੁਖ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਰੂਪੀ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪਰਪੰਚ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਪਾਰ੍ਥ

੧. ਵਿਰਤ ਵਿਰਤ ਭੇਟੇ ਜਨ ਸਾਧੂ, ਪੂਰੈ ਰਾਰਿ ਸਮਝਾਇਆ ॥

ਆਨ ਸਗਲ ਬਿਧਿ ਕਾਂਗ ਨ ਆਵੈ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥੨੧॥

(ਪੰਨਾ ੬੭੯)

ਹੋਣ ਦੀ ਫੌਕੀ ਫੜ ਮਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪਖੰਡ-ਲੀਲਾ ਰਚੇ ਤਾਂ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ
ਬੇਟਾ ਪਾਜ ਉਘੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸਦੀ ਨਮੋਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ,
ਪਛਤਾਵਾ ਪੱਲੇ ਧੈਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਰਤਨਾ ਪਾਰਖੁ ਜੋ ਹੋਵੈ, ਸੁ ਰਤਨਾ ਕਰੇ ਵੀਰਾਚੁ ॥
ਰਤਨਾ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਈ, ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧੁ ਅੰਧਾਚੁ ॥
ਰਤਨੁ ਗੁਰੁ ਕਾ ਸਬਦੁ ਹੈ, ਬੂਝੈ ਬੂਝਣਹਾਚੁ ॥
ਮੂਰਖ ਆਪੁ ਗਣਾਇਦੇ, ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਹੋਇ ਭੁਆਚੁ ॥੩॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੫੯੬)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਰਤਨਾ ਕੇਰੀ ਗੁਥਲੀ, ਰਤਨੀ ਖੇਲੀ ਆਇ ॥
੨. ਵਖਰ ਤੈ ਵਣਜਾਰਿਆ, ਦੁਹਾ ਰਹੀ ਸਮਾਇ ॥
੩. ਜਿਨ ਗੁਣੁ ਪਲੈ ਨਾਨਕਾ, ਮਾਣਕ ਵਣਜਹਿ ਸੇਇ ॥
੪. ਰਤਨਾ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਨੀ, ਅੰਧੇ ਵਤਹਿ ਲੋਇ ॥੨॥੧੫॥

(ਪੰਨਾ ੯੪੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਰਤਨਾ, ਰਤਨੀ, ਵਣਜਾਰਿਆ, ਦੁਹਾ, ਵਣਜਹਿ, ਵਤਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ
ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।
ਖੇਲੀ—‘ਲ’ ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਰਤਨਾ—ਮਾਣਕ-ਮੇਡੀਆਂ ਆਇ। ਗੁਥਲੀ—ਬੈਲੀ। ਰਤਨੀ ਖੇਲੀ
ਆਇ—ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਨੇ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਵਾਪਾਰੀ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ
ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਏਲ੍ਲੀ [ਅਰਥ ਸਲੇਸ਼ ਅਲੰਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ])। ਵਖਰ—ਨਾਮ-ਬਾਣੀ
ਰੂਪ ਅਮੇਲਕ ਪਦਾਰਥ। ਵਣਜਾਰਿਆ—ਵਣਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ)।
ਮਾਣਕ—ਰਤਨ-ਲਾਲ। ਅੰਧੇ—ਅਗਿਆਨੀ (ਮਨਮੁਖ)। ਵਤਹਿ—ਭਟਕਦੇ
ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ :

1. (ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਰੂਪੀ) ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਬੈਲੀ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਨੇ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਵਾਪਾਰੀ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਮੂਹਰੇ) ਆਣ ਖੋਲ੍ਹੀ।
2. (ਰੱਬੀ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ) ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਰੂਪੀ ਅਮੇਲਕ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਵਣਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ—ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਰਹੀ ਹੈ।
3. ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ (ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਪਾਰਖੂ ਹੋਣ ਦਾ) ਗੁਣ ਹੋਵੇ, ਉਹ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਰਾਫ ਪਾਸੋਂ ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਯੰਤ) ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਵਿਹਾਇਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
4. ਜਿਹੜੇ ਅਗਿਆਨੀ ਮਨਮੁਖ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਨਾਮ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਮੇਲਕ ਰੱਬੀ-ਰਤਨ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਇਹਨਾਂ ਰੱਬੀ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਹਨ। 'ਸਤਿਗੁਰੂ-ਸ਼ਾਹ ਅਮੇਲਕ ਰੱਬੀ-ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖੇਤ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਇਹ ਸੁਪੱਤਾ (ਲਾਹੋਵੰਦਾ) ਵਣਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਚੀ ਕਾਰ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ।

ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਪਾਰਖੂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਰੂਪੀ ਰਤਨ-ਲਾਲ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਾਹ ਪਾਸੋਂ ਵਿਹਾਇਦੇ ਅਤੇ ਰਤਨ-ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੰਜ ਰੱਬੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਅਗਿਆਨੀ ਮਨਮੁਖ ਕੀ ਜਾਣਨ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ? ਉਹ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੱਚ-ਪਿੱਚ ਵਿਹਾਇ ਕੇ ਖੱਜਲ-ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹੀਰੇ ਵਰਗਾ ਅਮੇਲਕ ਜਨਮ ਕਉਡੀ ਬਦਲੇ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਈ ਪਰਪੰਚੀ ਮਨਮੁਖ ਪਖੰਡ-ਲੀਲਾ ਰਚ ਕੇ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਪਾਰਖੂ ਹੋਣ ਦੀ ਫੌਕੀ ਸ਼ੇਸ਼ੀ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ “ਕੂੜ ਨਿਖੁਟੇ ਨਾਨਕਾ ਓੜਕਿ ਸਚਿ ਰਹੀ ॥੨॥੧੩॥” (ਪੰਨਾ ੯੫੩) ਦੇ ਅਟੱਲ ਨੇਮ ਮੂਜ਼ਬ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖੋਟਾ ਪਾਜ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਪੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

1. ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹੁ ਸਿਖ ਵਣਜਾਰੇ ॥ ਪੂੰਜੀ ਨਾਮੁ ਲੇਖਾ ਸਾਚੁ ਸਮੁਕੇ ॥੨॥੧॥ (ਪੰਨਾ ੮੩੦)
2. ਮਨਮੁਖ ਵਿਛੜੈ ਖੇਟੀ ਰਾਸਿ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮਿ ਮਿਲੈ ਸਾਬਾਸਿ ॥੪॥੪॥ (ਪੰਨਾ ੮੫੬)

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

੧. ਅੰਧੇ ਕੈ ਰਾਹਿ ਦਸਿਐ, ਅੰਧਾ ਹੋਇ ਸੁ ਜਾਇ ॥
੨. ਹੋਇ ਸੁਜਾਖਾ ਨਾਨਕਾ, ਸੋ ਕਿਉ ਉਝੜਿ ਪਾਇ ॥
੩. ਅੰਧੇ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ, ਜਿਨ ਮੁਖਿ ਲੋਇਣ ਨਾਹਿ ॥
੪. ਅੰਧੇ ਸੇਈ ਨਾਨਕਾ, ਖਸਮਹੁ ਘੁਬੇ ਜਾਹਿ ॥੧॥੧੬॥

(ਪੰਨਾ ੯੫੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਦਸਿਐ—‘ਸ’ ਨੂੰ ਸਿਹਾਰੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਸਹੀ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਕਿਉ, ਖਸਮਹੁ, ਜਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰਵਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਅੰਧੇ—ਅੰਨ੍ਹੇ, ਨੇਤਰ-ਹੀਣ। ਰਾਹਿ ਦਸਿਐ—ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰਾਹ ਉੱਤੇ। ਸੁਜਾਖਾ—ਨਿਰੋਏ ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲਾ। ਉਝੜਿ—ਕੁਰਾਹੇ। ਨ ਆਖੀਅਨਿ—ਨਹੀਂ ਆਖੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਲੋਇਣ—ਨੇਤਰ, ਅੱਖਾਂ। ਖਸਮਹੁ—ਮਾਲਿਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਤੋਂ। ਘੁਬੇ ਜਾਹਿ—ਘੁਸੇ (ਖੁੱਝੇ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ :

੧. ਕਿਸੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਉਹ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭੁਦ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਵੇ।
੨. ਨਾਨਕ ! ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਨਿਰੋਏ ਨੇਤਰਾਂ (ਅੱਖਾਂ) ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਭਲਾ ! ਉਹ ਕਿਉਂ ਕੁਰਾਹੇ (ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਗਲਤ ਰਾਹ ਉੱਤੇ) ਪਵੇ ?
੩. ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ; ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ (ਵੇਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲੇ) ਨੇਤਰ (ਅੱਖਾਂ) ਨਾ ਹੋਣ, ਅੰਨ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਆਖੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ।
੪. ਨਾਨਕ ! (ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੇਣ ਤੋਂ) ਅੰਨ੍ਹੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ (ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਮਾਲਿਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੋਝੀ) ਤੋਂ ਖੁੱਝੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

- (ੴ) ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ “ਅੰਨ੍ਹੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਖੂਹੀ ਠੇਲੇ” ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਨ੍ਹੇ (ਅਗਿਆਨੀ) ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਬੇ-ਸਮਝ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੇ ਗੋਰਖ-ਧੰਧੇ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਚਖਸੂ (ਨੇਤਰ) ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਬੇਲੂ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਤਲ 'ਤੇ ਸੁਜਾਖਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਉਹ, ਫਿਰ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ, ਪਾਖੰਡੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਔਝੜੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ਅ) ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨੇਤਰ ਵੇਖਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹੋਣ, ਉਸਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਦਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਤਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਅੰਨ੍ਹੇ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅੰਦਰਲੀ ਗਿਆਨ-ਲੋਅ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਖਸਮ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਜੀਵਨ ਦੌਰਾਨ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਨ ਅਤੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਆਵਾਗਵਨ ਦੇ ਘਣ-ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਣ।

1. ਨਾਥਾਂ ਨਾਥੁ ਨ ਸੇਵਨੀ, ਹੋਇ ਅਨਾਥੁ ਗੁਰੁ ਬਹੁ ਚੇਲੇ।
ਕੰਨ ਪੜਾਇ ਬਿਡੂਤਿ ਲਗਾਇ, ਖਿੰਚਾ ਖਪਰੁ ਡੰਡਾ ਰੇਲੇ।
ਘਰਿ ਘਰਿ ਟੁਕਰ ਮੰਗਦੇ, ਸਿੰਝੀ ਨਾਦੁ ਵਾਜਾਇਨ ਭੇਲੇ।
ਭੁਗਤ ਪਿਆਲਾ ਵੰਡੀਐ, ਸਿਧਿ ਸਾਧਿਕ ਸਿਵਰਾਤੀ ਮੇਲੇ।
ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਚਲਾਇਦੇ, ਥਾਰਹ ਵਾਟੀ ਖਰੋਂ ਦੁਹੋਲੇ।
ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨ ਸਿਝਨੀ, ਬਾਜੀਗਰ ਕਰਿ ਬਾਜੀ ਖੇਲੇ।
ਅੰਨ੍ਹੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਖੂਹੀ ਠੇਲੇ। (ਵਾਰ ੧੫, ਪਲਿੜੀ ੫, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)
2. (ੴ) ਕਬੀਰ ਮਾਇ ਮੂੰਡਾਉ ਤਿਹ ਗੁਰੂ ਕੀ, ਜਾ ਤੇ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ॥
ਆਪ ਛੁਥੇ ਚਹੁ ਬੇਦ ਮਹਿ, ਚੇਲੇ ਦੀਏ ਬਹਾਇ॥੧੦੪॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯੯-੧੪੦)

(ਅ) ਅੰਧਾ ਸੋਇ ਜਿ ਅੰਧੇ ਕਮਾਵੈ, ਤਿਸੁ ਰਿਦੈ ਸਿਲੋਚਨ ਨਾਹੀ॥੨.੨੪॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੬੯)

3. ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਜਾ ਕੀ ਨੇੜੀ ਪੜਿਆ, ਤਾ ਕਉ ਸਰਬ ਪ੍ਰਗਾਸਾ॥
ਅਗਿਆਨਿ ਅੰਧੇਰੈ ਸੂਝਸਿ ਨਾਹੀ, ਬਹੁੜਿ ਬਹੁੜਿ ਭਰਮਾਤਾ॥੩॥੬॥

(ਪੰਨਾ ੬੭੦)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਸਾਹਿਬਿ ਅੰਧਾ ਜੋ ਕੀਆ, ਕਰੇ ਸੁਜਾਖਾ ਹੋਇ ॥
੨. ਜੇਹਾ ਜਾਣੈ ਤੇਰੋ ਵਰਤੈ, ਜੇ ਸਉ ਆਖੈ ਕੋਇ ॥
੩. ਜਿਥੈ ਸੁ ਵਸਤੂ ਨ ਜਾਪਈ, ਆਪੇ ਵਰਤਉ ਜਾਣਿ ॥
੪. ਨਾਨਕ, ਗਾਹਕੁ ਕਿਉ ਲਏ,
ਸਕੈ ਨ ਵਸਤੂ ਪਛਾਣਿ ॥੨॥੧੬॥

(ਪੰਨਾ ੯੪੮)

ਊਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਵਰਤਉ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਊਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।

ਕਿਉ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਊਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਾਹਿਬਿ—ਮਾਲਿਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ। ਸੁਜਾਖਾ—ਗਿਆਨ-ਨੇਤਰਾਂ ਸਹਿਤ।
 ਸਉ—ਸੌ ਵਾਰੀ। ਆਪੇ ਵਰਤਉ—ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦਾ ਵਰਤਾਉ (ਵਰਤਾਰਾ)।
 ਗਾਹਕੁ—ਵਸਤੂ ਵਿਹਾਇਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ :

- ੧-੨. ਮਾਲਿਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਆਪਣੀ ਰਜਾਅ ਵਿਚ) ਅੰਨ੍ਹਾ (ਗਿਆਨ-ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣਾ) ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸੁਜਾਖਾ (ਗਿਆਨ-ਨੇਤਰਾਂ ਸਹਿਤ) ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇ (ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੰਨ੍ਹਾ, ਭਾਵ, ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ) ਤਾਂ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੂਝ-ਸਮਝ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਸੌ (੧੦੦) ਵਾਰੀ ਪਿਆ ਸਮਝਾਵੇ।
੩. ਜਿਥੇ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ) ਨਾਮ-ਵਸਤੂ (ਦੀ ਸੋਝੀ) ਨਾ ਜਾਪੇ, ਉਥੇ (ਉਸ ਵਿਚ) ਆਪਾ-ਭਾਵ (ਹਉਮੈ) ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸਮਝ।
੪. ਨਾਨਕ ! ਗਾਹਕ (ਖਰੀਦ-ਦਾਰ) ਜਿਸ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਹੀ ਨਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਭਲਾ ! ਉਹ ਵਸਤੂ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਲੈ (ਵਿਹਾਇ) ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਾ ਕੋਈ ਸੁਜਾਖਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਅੰਨ੍ਹਾ। ਮਾਲਿਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਕੋਈ ਸੁਜਾਖਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਅੰਨ੍ਹਾ। ਫਿਰ, ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਕੋਈ ਬਾਹਰੋਂ ਸੁਜਾਖਾ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਬਾਹਰੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਜਾਖਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਾਲਿਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਗੰਮੀ ਖੇਡ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ-ਵੱਸ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਨ੍ਹੇ (ਅਗਿਆਨੀ) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਸੂਝ-ਸਮਝ ਵਿਧਾਤਾ ਵਲੋਂ ਮਿਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ-ਵਰਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਵਸਤੂ ਦੀ ਨਾ ਸੌਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਪਛਾਣ। ਉਹ ਤਾਂ ਅਹੰ-ਬਾਵ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ-ਵਸਤੂ ਦਾ ਗਾਹਕ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮਾਲਿਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਗਿਆਨ-ਚਖਸੂ (ਨੇਤਰ) ਬਖਸ਼ ਕੇ ਸੁਜਾਖਾ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

- ਨਾ ਕੌ ਮੁਰਖ ਨਾ ਕੌ ਸਿਆਣਾ ॥
ਵਰਤੈ ਸਭ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ॥੩॥੧੪॥ (ਪੰਨਾ ੮੮)
- ਇਹੁ ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਮੌਹਿਆ, ਵੇਖਣੁ ਸੁਨਣੁ ਨ ਹੋਇ ॥
ਸਹ ਦੇਖੇ ਬਿਨੁ ਪੀਤਿ ਨ ਉਪਜੈ, ਅੰਧਾ ਕਿਆ ਕਰੋਇ ॥
ਨਾਨਕ, ਜਿਨਿ ਅਖੀ ਲੀਤੀਆ, ਸੋਈ ਸੱਚਾ ਦੇਇ ॥੮.੨੧॥ (ਪੰਨਾ ੮੯)
- ਜੋ ਪਾਵਹਿ ਭਾਡੇ ਵਿਚਿ ਵਸਤੂ ਸਾ ਨਿਕਲੈ,
ਕਿਆ ਕੋਈ ਕਰੇ ਵੇਚਾਰਾ ॥੮॥੧੫॥ (ਪੰਨਾ ੮੯)

M: ੨ ॥

1. ਸੋ ਕਿਉਂ ਅੰਧਾ ਆਖੀਐ, ਜਿ ਹੁਕਮਹੁ ਅੰਧਾ ਹੋਇ ॥
2. ਨਾਨਕ, ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਈ, ਅੰਧਾ ਕਹੀਐ ਸੋਇ ॥੩॥੧੬॥

(ਪੰਨਾ ੮੫)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਕਿਉਂ, ਹੁਕਮਹੁ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਹੁਕਮਹੁ—ਹੁਕਮ ਤੋਂ, ਭਾਵ, ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ।

ਅਰਥ :

੧. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਖਸਮ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ (ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ) ਅੰਨ੍ਹਾ (ਨੇਤਰ-ਹੀਣ) ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇ ?
੨. ਨਾਨਕ ! (ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਅਨੁਸਾਰ) ਉਹ (ਮਨੁੱਖ) ਹੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਖਸਮ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝਦਾ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਵੱਡੀ ਨਿਆਮਤ ਹਨ, ਜੋ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਰੱਬੀ-ਦਾਤਿ ਹਨ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਰਜਾਅ ਅਧੀਨ ਵੇਖਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲੀ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ ਕੀ ਕਸ਼ਤਰ ? ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਅੰਦਰਲੀ ਆਤਮ-ਜੋਤਿ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮ-ਜੋਤਿ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਹੋਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹਨ ਸੁਰਤਿ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ। ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਦਾਤਿ ਵਿਧਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ, ਸੁਰਤਿ-ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝਦਾ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਅਵੱਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

੧. ਨਾਨਕ, ਚਿੰਤਾ ਮਤਿ ਕਰਹੁ, ਚਿੰਤਾ ਤਿਸ ਹੀ ਹੋਇ ॥
੨. ਜਲ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਤਿਨਾ ਭਿ ਰੋਜੀ ਦੇਇ ॥

੧. ਨਾਨਕ, ਸੇ ਅਖੜੀਆ ਬਿਅੰਨਿ, ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੇ ਮਾ ਪਿਰੀ ॥ ਸ.੩॥੧੬॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੦੦)

੨. ਏਕਾ ਸੁਰਤਿ ਜੇਤੇ ਹੈ ਜੀਅ ॥ ਸੁਰਤਿ ਵਿਹੂਣਾ ਕੋਇ ਨ ਕੀਅ ॥੧॥੩॥ (ਪੰਨਾ ੨੪)

੩. ਅੰਧਾ ਸੋਇ ਜਿ ਅੰਧੇ ਕਮਾਵੈ, ਤਿਸੁ ਰਿਦੇ ਸਿਲੋਚਨ ਨਾਹੀ ॥ ਸ.੨॥੨੫॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੮੮)

੩. ਓਥੈ ਹਟੁ ਨ ਚਲਈ, ਨਾ ਕੌ ਕਿਰਸ ਕਰੇਇ ॥
੪. ਸਉਦਾ ਮੂਲਿ ਨ ਹੋਵਈ, ਨਾ ਕੌ ਲਏ ਨ ਦੇਇ ॥
੫. ਜੀਆ ਕਾ ਆਹਾਰੁ ਜੀਅ, ਖਾਣਾ ਏਹੁ ਕਰੇਇ ॥
੬. ਵਿਚਿ ਉਪਾਏ ਸਾਇਰਾ, ਤਿਨਾ ਭਿ ਸਾਰ ਕਰੇਇ ॥
੭. ਨਾਨਕ, ਚਿੰਤਾ ਮਤ ਕਰਹੁ, ਚਿੰਤਾ ਤਿਸ ਹੀ ਹੋਇ ॥੧॥੧੯॥

(ਪੰਨਾ ੯੫੫)

ਊਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਤਿਨਾ— (i) ‘ਨ’ ਊਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ ।

(ii) ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਊਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ ।

ਜੀਆ, ਸਾਇਰਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਊਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ ।

ਨੋਟ : ਸਲੋਕ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅੰਤਲੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਪ੍ਰਤਯ਼ ‘ਇ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਏ ਸੂਰ ‘ੴ’ (ਲਾਂ) ਦੀ ਧੁਨੀ ਦੇ ਲਮਕਾਅ ਵਜੋਂ ਹੈ ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਚਿੰਤਾ—ਫਿਕਰ। ਮਤਿ ਕਰਹੁ—ਨਾ ਕਰੋ। ਹੋਇ—ਹੈ। ਜੰਤ—ਜੀਵ। ਉਪਾਇਅਨੁ—ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹਟੁ—ਦੁਕਾਨ। ਕਿਰਸ—ਬੇਤੀ। ਮੂਲਿ—ਮੂਲੋਂ ਹੀ। ਆਹਾਰੁ—ਕੁਦਰਤੀ ਭੋਜਨ। ਸਾਇਰਾ—ਸਾਗਰਾਂ, ਸਮੁੰਦਰਾਂ।

ਅਰਥ :

੧. ਨਾਨਕ! (ਰੋਜੀ-ਰੋਟੀ ਲਈ) ਚਿੰਤਾ-ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਇਹ ਚਿੰਤਾ-ਫਿਕਰ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਉਸ (ਵਿਧਾਤੇ) ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ।
੨. ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਨਿਰੰਤਰ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
੩. ਓਥੇ (ਪਾਣੀ ਵਿਚ) ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਟ (ਵਣਜ-ਕੇਂਦਰ) ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੮. ਓਥੇ ਕੋਈ ਵਣਜ-ਵਾਪਾਰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਜੀਵ
ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।
੯. ਓਥੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਭੇਜਨ ਇਹ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦਾ
ਕੁਦਰਤੀ ਰਿਜ਼ਕ ਜੀਵ ਹੀ ਹਨ।
੧੦. (ਜੋ ਜੀਵ ਕਰਤਾ-ਪੁਰਖ ਨੇ) ਸ਼ੁਰੂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ
ਦੀ ਸਾਰ-ਸੰਭਾਲ ਭੀ (ਉਹ ਆਪ ਹੀ) ਕਰਦਾ ਹੈ।
੧੧. ਨਾਨਕ ! (ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਲਈ) ਚਿੰਤਾ-ਛਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਇਹ ਚਿੰਤਾ-
ਛਿਕਰ ਉਸ (ਕਰਤਾ-ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਜੀਵ-ਜੰਡੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਅਪੜਾਉਣ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ, ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹਰ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ, ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਉੱਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖ ਕੇ, ਉੱਦਮ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਕਰਤਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕਰਨਾ ਅਵੱਸ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨੀ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰਾਜਕ-ਰਹੀਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨੀ ਨਿਘੂਲ ਹੈ।

(ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩ ॥)

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

੧. ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਕਰੋ ਆਪਿ, ਆਪੇ ਆਣੈ ਰਾਸਿ ॥
੨. ਤਿਸੈ ਅਗੈ ਨਾਨਕਾ, ਖਲਿਏ ਕੀਚੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥੧॥੨੦॥

(ਪੰਨਾ ੧੦੯੩)

੧. ਪਹਿਲੋਂ ਦੇ ਤੈਂ ਰਿਜਕੁ ਸਮਾਹਾ ॥ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਤੈਂ ਜੰਡੂ ਉਪਾਹਾ ॥

ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਦਾਤਾ ਅਵਰੁ ਨ ਸੁਆਮੀ, ਲਵੈ ਨ ਕੋਈ ਲਾਵਾਣਿਆ ॥੯॥੩੫॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੦)

੨. ਨਾ ਕਰਿ ਚਿੰਤ, ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਰਤੇ ॥ ਹਰਿ ਦੇਵੈ ਜਲਿ ਬਲਿ ਸੰਤਾ ਸਭਤੈ ॥

ਅਚਿੰਤ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ, ਵਿਚਿ ਪਾਥਰ ਕੀਟ ਪਖਾਣੀ ਹੇ ॥੯॥੨॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੯੦)

੧੩੯

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਖਲਿਇ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ‘ਇ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ‘ਲ’ ਨਾਲ ਆਏ ਹ੍ਰਸੂ ਸੂਰ ‘ਫ’ (ਸਿਹਾਰੀ) ਦੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਲਮਕਾਅ ਕੇ ‘ਲਾਂ’ (ੴ) ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਆਣੈ ਰਾਸਿ—ਰਾਸਿ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਖਲਿਇ—ਖੜੋ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਅਦਬ-ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ। ਕੀਚੈ—ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸਿ—ਬੇਨਤੀ, ਜੋਦੜੀ।

ਅਰਥ :

- ਜਿਹੜਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ (ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਵੇਦਨਾ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ (ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਪੂਰੀ) ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ) ਨੇਪਰੇ (ਸਿਰੇ) ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।
- ਨਾਨਕ ! ਉਸ (ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਕਰਣ-ਕਾਰਣ-ਸਮਰੱਥ ਪ੍ਰਭੂ) ਅੱਗੇ (ਅਦਬ-ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ) ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ (ਅਪੀਨੀਨਗੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ) ਜੋਦੜੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸਿ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ‘ਅਰਦਾਸਿ’ ਛਾਰਸੀ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਅਰਜ਼-ਦਾਸ਼ਤ’ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ, ਜੋਦੜੀ। ਅਰਦਾਸਿ ਗੁਰ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਅੱਗੇ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ, ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਸਰਬ-ਸਮਰੱਥ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਗਿਆਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਜੋ ਜੀਆ ਕੀ ਵੇਦਨ ਜਾਣੈ ॥ ਤਿਸੁ ਸਾਹਿਬ ਕੈ ਹਉ ਕੁਰਬਾਣੈ ॥

ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਜਨ ਕਰਿ ਬੇਨੰਤੀ, ਜੋ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਕਾ ਦਾਣੀ ਹੋ ॥੪॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੦੨੦)

ਅਰਦਾਸਿ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮੰਗ-ਪੂਰਤੀ ਹੋਣ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਦਾਸਿ ਖੜੇ ਹੋ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪੂਰਨ ਅਦਬ-ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ

ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਇਕਾਗਰ-ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਗੁਰ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ-
ਨਾਜ਼ਰ ਜਾਣ ਕੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਰਵਾਸ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿ
ਦਾਸਤ-ਭਾਇ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸਿ ਕਦੀ ਬਿਰਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਗੁਰਵਾਕ :
ਬਿਰਥੀ ਕਦੇ ਨ ਹੋਵਈ, ਜਨ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥੨੦੧੩॥ (ਪੰਨਾ ੮੯੯)

(ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ॥)

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਗੁਰੂ ਕੁੰਜੀ, ਪਾਹੂ ਨਿਵਲੁ, ਮਨੁ ਕੋਠਾ, ਤਨੁ ਛਤਿ ॥
੨. ਨਾਨਕ, ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਮਨ ਕਾ ਤਾਕੁ ਨ ਉਘੜੈ,

ਅਵਰ ਨ ਕੁੰਜੀ ਹਥਿ ॥੧੦੧॥ (ਪੰਨਾ ੯੨੩)

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਗੁਰੂ ਕੁੰਜੀ—ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ) ‘ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ’ ਕੁੰਜੀ (ਚਾਬੀ) ਹੈ।
ਪਾਹੂ—ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਾਹ (ਪਾਣ) ਦਾ। ਨਿਵਲੁ—ਜੰਦਰਾ। ਤਨੁ ਛਤਿ—ਤਨ
ਰੂਪ ਛੱਤ ਹੇਠ। ਤਾਕੁ—ਬੂਹਾ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ। ਨ ਉਘੜੈ—ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹੁ ਸਕਦਾ।

ਅਰਥ :

੧. ਤਨ ਰੂਪੀ ਛੱਤ ਹੇਠ ਮਨ ਰੂਪੀ ਕੋਠਾ ਹੈ, ਮਨ-ਕੋਠੇ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ
ਪਾਹ ਦਾ ਮਾਨੋ ਜੰਦਰਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਇਸ ਜੰਦਰੇ ਦੀ) ਕੁੰਜੀ ਗੁਰੂ
(ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ) ਹੈ।
੨. ਨਾਨਕ ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਮਨ ਦਾ ਬੂਹਾ (ਬਜਰ-ਕਪਾਟ) ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹੁ
ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੁ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ (ਇਸ ਜੰਦਰੇ
ਦੀ) ਕੁੰਜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸਥੂਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ‘ਮਨ’ ਮਾਨੋ ਇਕ ਗੁਪਤ-ਕੋਠਾ ਹੈ, ਜਿਸ
ਨੂੰ ਰੱਬੀ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ ‘ਅਗਿਆਨ-ਭਰਮ ਦੇ ਬਜਰ ਕਪਾਟ ਜੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ

੧. ਬਜਰ ਕਪਾਟ ਕਾਇਆ ਗੜ੍ਹ ਭੀਤਰਿ, ਕੁਝ ਕੁਸਤੁ ਅਭਿਮਾਨੀ ॥
ਭਰਮਿ ਛੂਲੇ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਨੀ, ਮਨਮੁਖ ਅੰਧ ਅਗਿਆਨੀ ॥
ਉਪਾਇ ਕਿਤੈ ਨ ਲਭਨੀ, ਕਾਰਿ ਭੇਖ ਥਕੇ ਭੇਖਵਾਨੀ ॥

ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਾਹ ਦਾ ਮਾਨੋ ਜੰਦਰਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਜੰਦਰੇ ਦੀ ਚਾਬੀ (ਗੁਰ-ਸਬਦ) ਦੀ ਸੌਂਪਣਾ ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਖ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਮਨ ਰੂਪੀ ਕੌਠੇ ਨੂੰ ਜੜੇ ਬਜਰ-ਕਪਾਟ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਬਜਰ ਕਪਾਟਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਾਹ ਦਾ ਜੰਦਰਾ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਜਤਨ ਜਾਂ ਕਰਮ-ਕਾਡੀ ਉਪਾਵਾਂ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਜਗਿਆਸੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਵਜੋਂ ਨਾਮ-ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਕਮਾਈ ਕਰੇ, ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਉਸਦੇ ਬਜਰ-ਕਪਾਟ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮ-ਜੋਤਿ ਸਾਮਰਤਖ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਆਪਿ ਉਪਾਏ ਨਾਨਕਾ, ਆਪੇ ਰਖੈ ਵੇਕ ॥
੨. ਮੰਦਾ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ, ਜਾਂ ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ॥
੩. ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ਹੈ, ਵੇਖੇ ਧੰਧੇ ਲਾਇ ॥
੪. ਕਿਸੈ ਬੋੜਾ, ਕਿਸੈ ਅਗਲਾ, ਖਾਲੀ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ॥
੫. ਆਵਹਿ ਨੰਗੇ, ਜਾਹਿ ਨੰਗੇ, ਵਿਚੇ ਕਰਹਿ ਵਿਥਾਰ ॥
੬. ਨਾਨਕ, ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਣੀਐ, ਅਗੈ ਕਾਈ ਕਾਰ ॥੧॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੩੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਸਭਨਾ, ਆਵਹਿ, ਜਾਹਿ, ਕਰਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਵੇਕ—ਫਰਕ। ਜਾਂ—ਜਦ ਕਿ। ਧੰਧੈ—ਮਾਇਕੀ ਜੰਜਾਲ ਵਿਚ।

- ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਬੇਲਾਈਅਨ੍ਹੁ, ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਨੀ ॥
ਹਰਿ ਜੀਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖੁ ਹੈ, ਜਿਨ ਪੀਆ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤਾਨੀ ॥੧੪॥ (ਪੰਨਾ ੫੧੮)
- ੧. ਜਿਸ ਕਾ ਗਿਰੁ ਤਿਨਿ ਦੀਆ ਤਾਲਾ, ਕੁੰਜੀ ਗੁਰ ਸਉਪਾਈ ॥
ਅਨਿਕ ਉਪਾਵ ਕਰੇ ਨਹੀ ਪਾਵੈ, ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥੩॥੧੨੨॥ (ਪੰਨਾ ੨੦੫)
- ੨. ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਿ ਬਹੁ ਲੁਕਾਇਆ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਥਾਈ ॥
ਬਜਰ ਕਪਾਟ ਮੁਕਤੇ ਗੁਰਮਤੀ, ਨਿਰਭੈ ਤਾਜੀ ਲਾਈ ॥੩॥੬॥ (ਪੰਨਾ ੫੮੭)

ਅਗਲਾ—ਬਹੁਤਾ। ਵਿਥਾਰ—ਖਿਲਾਰੇ। ਕਾਰ—ਜੀਵ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕ੍ਰਿਤ।

ਅਰਥ :

੧. ਨਾਨਕ ! (ਸਾਰੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਆਪ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ-ਰੰਗ ਅਤੇ ਸੁਆਉ ਵਿਚ) ਫਰਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
੨. ਭਲਾ ! ਜਦ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਖਸਮ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ, ਫਿਰ, ਮੰਦਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾਏ ?
੩. ਸਾਰਿਆਂ (ਜੀਵਾਂ) ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਹੈ, ਉਹ (ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ) ਮਾਇਕੀ-ਧੰਧੇ (ਜੰਜਾਲ) ਵਿਚ ਲਾ ਕੇ (ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਰਚਿਆ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ਾ) ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।
੪. (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ) ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਇਕੀ-ਧੰਧਾ (ਚਮੌਝਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ (ਪਰ ਮਾਇਕੀ-ਧੰਧੇ ਤੋਂ) ਖਾਲੀ ਕੋਈ (ਜੀਵ ਵੀ) ਨਹੀਂ।
੫. (ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਨੰਗ-ਮ-ਨੰਗੇ, ਭਾਵ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਏਥੋਂ ਨੰਗ-ਮ-ਨੰਗੇ, ਭਾਵ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਹੀ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ (ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ) ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਮਾਇਕੀ ਖਿਲਾਰੇ ਖਿਲਾਰਦੇ ਹਨ।
੬. ਨਾਨਕ ! (ਬੇਅੰਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਗਮੀ) ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬੁੱਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕੀ ਜਾਣੀਏ ! (ਮਾਇਕੀ ਅੰਡਬਰਾਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਫਲ-ਸ੍ਰੂਪ) ਅੱਗੋਂ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਇਸ ਸੰਸਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਕਾਰ ਵਿਧਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

‘ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪ-ਰੰਗ ਕਰਤਾ ਪਰਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਰੂਪ-ਰੂਪ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੀ ਅਨੇਕਤਾ, ਇਕਤਾ ਦੇ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਪਰੋਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

੧. ਸੇਰੇ ਪ੍ਰਭਿ ਸਾਚੇ ਇਕ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ॥ ਕੌਇ ਨ ਕਿਸ ਹੀ ਜੇਹਾ ਉਪਾਇਆ॥
ਅਪੇ ਫਰਕ ਕਰੇ ਵੇਖਿ ਵਿਗਸੈ, ਸਭਿ ਰਸ ਦੇਹੀ ਮਾਹਾ ਹੈ॥੧॥੧੩॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੪੯)

‘ਮਭਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲਾ ਇੱਕੋ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਨਾ ਕੌਈ ਚੰਗਾ ਹੈ ਨਾ ਮੰਦਾ, ਸਾਰੇ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਹਨ।

ਅਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ ਥੋੜਾ ਜਾਂ ਬਹੁਤਾ ਮਾਇਕੀ ਧੰਧਾ ਚਮੌਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੀਵ ਨਾ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜੰਮੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਏਥੋਂ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਾਇਕੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਗ੍ਰਾਸੇ ਹੋਏ, ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਫੜ੍ਹਲ ਖਿਲਾਰੇ ਖਿਲਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਾਰਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੁਕਮੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬੁੱਝ ਸਕਣਾ ਬਹੁਤ ਕਠਿਨ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਸਾਹ ਚਲੇ ਵਣਜਾਰਿਆ, ਲਿਖਿਆ ਦੇਵੈ ਨਾਲਿ ॥
੨. ਲਿਖੇ ਉਪਰਿ ਹੁਕਮੁ ਹੋਇ, ਲਈਐ ਵਸਤੁ ਸਮਾਲਿ ॥
੩. ਵਸਤੁ ਲਈ ਵਣਜਾਰਈ, ਵਖਰੁ ਬਧਾ ਪਾਇ ॥
੪. ਕੇਈ ਲਾਹਾ ਲੈ ਚਲੇ, ਇਕਿ ਚਲੇ ਮੂਲੁ ਰਾਵਾਇ ॥
੫. ਥੋੜਾ ਕਿਨੈ ਨ ਮੰਗਓਇ, ਕਿਸੁ ਕਹੀਐ ਸਾਬਾਸਿ ॥
੬. ਨਦਰਿ ਤਿਨਾ ਕਉ ਨਾਨਕਾ,
ਜਿ ਸਾਬਤੁ ਲਾਏ ਰਾਸਿ ॥੧॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੩)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਸਾਹ—‘ਸ’ ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ (‘ਸ਼’ ਵਾਂਗ)।

੧. ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ, ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੇ ਮੰਦੇ ॥੧॥੩॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੪)
੨. (ੳ) ਤੁਧੁ ਸੰਸਾਰੁ ਉਪਾਇਆ ॥ ਸਿਰੇ ਸਿਰਿ ਧੰਧੇ ਲਾਇਆ ॥
ਵੇਖਹਿ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ, ਕਰਿ ਕੁਦਰਤਿ ਪਾਸਾ ਢਾਲਿ ਜੀਉ ॥੨॥੧॥ (ਪੰਨਾ ੨੧)
(ਅ) ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਤਿਨਿ ਦੇਖਿਆ, ਜਗੁ ਧੰਧੜੇ ਲਾਇਆ ॥੧॥੪॥ (ਪੰਨਾ ੨੬੫)
੩. ਨਾਨਕ, ਕਰਣਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ, ਸੋਈ ਸਾਰ ਕਰੇਇ ॥
ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਪੀ ਖਸਮ ਕਾ, ਕਿਸੈ ਵਡਾਈ ਦੇਇ ॥੪॥੧੮॥ (ਪੰਨਾ ੧੫੨)

ਵਣਜਾਰਿਆ—(ਬਹੁ-ਵਚਨ, ਸਾਧਾਰਨ ਰੂਪ) ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ
ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।

ਸਮਾਲਿ—‘ਮ’ ਬੱਲੇ ਲੱਗਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਸ ਅੱਖਰ ਦੀ ਪੁਨੀ ਨੂੰ ਭਾਰਾ ਕਰਨ
ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ।

ਵਣਜਾਰਈ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਬਧਾ—‘ਧ’ ਦੀ ਪੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਬਲ-ਸਹਿਤ (‘ਬੱਧਾ’ ਵਾਂਗ)।
ਕਉ—ਉਚਾਰਣ ‘ਕੌ’ ਵਾਂਗ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਾਹ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਸ਼ਾਹ ਦੇ। ਵਣਜਾਰਿਆ—(ਬਹੁ-ਵਚਨ ਸਾਧਾਰਨ
ਰੂਪ) ਵਣਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ। ਲਿਖਿਆ—ਮੱਥੇ ’ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ
‘ਕਿਰਤੁ ਲੇਖ’। ਵਸਤੂ—ਨਾਮ-ਵਸਤੂ। ਲਈਐ...ਸਮਾਲਿ—ਸਾਂਭ ਲਈਦੀ ਹੈ।
ਵਣਜਾਰਈ—ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਨੇ। ਵਖਰੁ—ਅਮੇਲਕ ਸਉਦਾ (ਨਾਮ)। ਕੇਣੀ—
ਕਈ ਜੀਵ। ਇਕਿ—ਕਈ ਜੀਵ। ਮੂਲੁ—ਅਸਲ ਅਸਾਸਾ। ਕਿਨੈ—ਕਿਸੇ ਨੇ।
ਸਾਬਾਸਿ—ਬਹੁਤ ਮੁਬਾਬ (ਸਲਾਹੁਤਾ ਬੈਧਕ)। ਸਾਬਤੂ—ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ, ਪੂਰੀ ਦੀ
ਪੂਰੀ।

ਅਰਥ :

1. ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਸ਼ਾਹ ਦੇ (ਭੇਜੇ ਹੋਏ) ਜੀਵ-ਵਣਜਾਰੇ ਜਦ ਤੋਂ (ਸੰਸਾਰ-
ਯਾਤਰਾ ਲਈ) ਤੁਰੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ (ਪ੍ਰਭੂ-ਸ਼ਾਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ)
ਲਿਖਿਆ (ਕਿਰਤੁ-ਲੇਖ) ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।
2. ਉਸ ਲਿਖੇ ਹੋਏ (ਕਿਰਤੁ-ਲੇਖ) ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਿਰਤਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ
ਹੁਕਮ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਨਾਮ-ਵਸਤੂ ਸੰਭਾਲ ਲਈਦੀ ਹੈ।
3. ਨਾਮ-ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਨੇ (ਨਾਮ-ਵਸਤੂ) ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ,
ਫਿਰ, ਇਹ ਵੱਖਰ (ਅਮੇਲਕ ਸਉਦਾ ਛਕ ਕੇ) ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ।
4. ਕਈ ਜੀਵ (ਸੰਸਾਰ-ਗੁਪਿ ਵਣਜ-ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ-ਕਿਪਾ ਸਦਕਾ) ਨਾਮ-
ਲਾਭ ਖੱਟ ਕੇ (ਪ੍ਰਲੋਕ) ਲੈ ਗਏ, ਪਰ ਕਈ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੋਟੇ ਵਾਪਾਰ
ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ) ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ (ਮੂਲ-ਅਸਾਸਾ, ਭਾਵ, ਮਨੁੱਖੀ ਜਨਮ ਅਤੇ
ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਦੀ ਅਮੇਲਕ ਪੂੰਜੀ) ਵੀ ਗਵਾ ਤੁਰੇ।

੫. (ਨਾਮ ਦੇ ਵਾਪਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ; ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਪਸੰਦ ਦਾ) ਬੋੜਾ ਪਦਾਰਥ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ, ਫਿਰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਕਿਸ ਧਿਰ ਨੂੰ ਆਖੀਏ ?
੬. ਨਾਨਕ ! ਜਿਹੜੇ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਦੀ ਪੂਜੀ ਨਾਮ-ਵਣਜ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਲਾਹਾ ਖੱਟ ਕੇ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਨਿਜ-ਘਰ ਲੈ ਆਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰ ਦਾ ਅਮੋਲਕ ਪ੍ਰਸਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਆਏ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਮਾਨੋ ਵਣਜਾਰੇ ਹਨ । ੴਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜੀਵ-ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਕਿਰਤੂ-ਲੇਖ [ਕਿਰਤੂ-ਲੇਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਵੱਲੋਂ ਜੀਵ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਗਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।] ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪ੍ਰਭੂ-ਹੁਕਮ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਜ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਪਰਕ੍ਰਿਆ ਚੱਲਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ-ਹੁਕਮ ਅਪੀਨ ਕਈ ਜੀਵ-ਵਣਜਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ-ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਨਾਮ-ਵੱਖਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ, ਫਿਰ, ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਯੰਤ ਨਾਮ ਦਾ ਵਣਜ ਕਰ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਲਾਹਾ ਖੱਟ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਮੰਦਭਾਰੀ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਖੋਟੇ ਵਾਪਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮੂਲ-ਗਾਜੀ (ਅਮੋਲਕ ਮਨੁੱਖਾ-ਜਨਮ ਅਤੇ ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਦੀ ਅਮੋਲਕ ਪੂਜੀ) ਵੀ ਅਜਾਈ ਗਵਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਾਮ-ਲਾਹਾ ਖੱਟ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਵਣਜਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਦੇ ਹਨ ।

੧. ਸਭਿ ਆਏ ਹੁਕਮਿ ਖਸਮਾਹੁ, ਹੁਕਮਿ ਸਭ ਵਰਤਨੀ ॥

ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚਾ ਖੇਲੁ, ਸਭੁ ਹਰਿ ਧਨੀ ॥੧॥੨॥ (ਪੰਨਾ ੨੨੩)

੨. ਸਭ ਇਕਠੇ ਹੋਇ ਆਇਆ ॥ ਘਰਿ ਜਾਸਨਿ ਵਾਟ ਵਟਾਇਆ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਹਾ ਲੈ ਗਏ, ਮਨਮੁਖ ਚਲੇ ਮੂਲੁ ਗਵਾਇ ਜੋਉ ॥੧੯੯॥੨੯॥ (ਪੰਨਾ ੨੮)

੩. (ੴ) ਚਲੈ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ, ਵਖਰੁ ਸਚੁ ਲੈ ॥

ਪਤਿ ਪਾਏ ਦਰਬਾਰਿ, ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਢੈ ॥ ਰਹਾਉ ॥੩॥ (ਪੰਨਾ ੨੪੭)

(ਅ) ਧਨੁ ਧਨੁ ਵਣਜੁ ਵਾਪਾਰੀਆ, ਜਿਨ ਵਖਰੁ ਲਦਿਅੜਾ ਹਰਿ ਰਾਸਿ ॥

ਗੁਰਮੁਖਾ ਦਰਿ ਮੁਖ ਉਜਲੇ, ਸੇ ਆਇ ਮਿਲੇ ਹਰਿ ਪਾਸਿ ॥੯॥ (ਪੰਨਾ ੮੨)

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਜਿਨ ਵਡਿਆਈ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਕੀ, ਤੇ ਰਤੇ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥
੨. ਨਾਨਕ, ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੁ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਹਿ ॥
੩. ਨਾਨਕ, ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮਨੈ ਮਾਹਿ, ਪਾਈਐ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥
੪. ਤਿਨ੍ਹੀ ਪੀਤਾ ਰੰਗ ਸਿਉ,
ਜਿਨ੍ਹ ਕਉ ਲਿਖਿਆ ਆਦਿ ॥੧॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੩੯)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਜਿਨ, ਤਿਨ੍ਹੀ, ਜਿਨ— (i) 'ਨ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ।

ਤਿਨ੍ਹੀ— (ii) ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਰਤੇ—ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਸਾਦਿ—ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ। ਰੰਗ ਸਿਉ—ਰੱਬੀ ਮੌਜ ਵਿਚ। ਆਦਿ—ਮੁੱਢ ਤੋਂ, ਪੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ।

ਅਰਥ :

੧. (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਮ (ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਕਮਾਈ) ਦੀ ਗੋਰਵਤਾ ਹਿੱਸੇ ਆਈ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ (ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਯੰਤ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ) ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੨. ਨਾਨਕ ! (ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਤਲ 'ਤੇ) ਅਮਰ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਦੈਵੀ ਮਿਠਾਸ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ ਇਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ) ਹੀ ਹੈ, ਦੂਜਾ (ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਈ ਨਹੀਂ।
੩. ਨਾਨਕ ! (ਦੈਵੀ-ਵਿਉਤ ਅਧੀਨ) ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ (ਸਥਿਤ) ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਸਾਦ (ਛਜ਼ਲ, ਕ੍ਰਿਪਾ) ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ।
੪. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੁਭ ਲੇਖ) ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਸ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਰੱਬੀ-ਮੌਜ ਵਿਚ ਇਸ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ) ਨੂੰ (ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਯੰਤ) ਪੀਤਾ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

‘ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਨਾਮ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਕਮਾਈ ਹੀ ਸਰਬੋਤਮ ਵਡਿਆਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਾਮ-ਵਡਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਹ ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਯੰਤ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਖਮੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਮਿੱਠਾ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਅਮਰ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਮੇਲਕ-ਰਸ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

‘ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੱਬੀ-ਵਿਉਂਤ ਅਧੀਨ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਅਮੇਲਕ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ, ਫਿਰ, ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਣੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

‘ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਧੁਰ-ਦਰਗਾਹੋਂ ਨਾਮ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸ਼ੁਭ ਲੇਖ ਵਿਧਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ।

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਕੀਤਾ ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਕਰੇ ਸੌਇ ਸਾਲਾਹਿ ॥
੨. ਨਾਨਕ, ਏਕੀ ਬਾਹਰਾ, ਦੂਜਾ ਦਾਤਾ ਨਾਹਿ ॥
੩. ਕਰਤਾ ਸੋ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਜਿਨਿ ਕੀਤਾ ਆਕਾਰੁ ॥
੪. ਦਾਤਾ ਸੋ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਜਿ ਸਭਸੈ ਦੇ ਆਧਾਰੁ ॥

੧. ਸਭ ਵਡਿਆਈਆ ਹਰਿ ਨਾਮ ਵਿਚਿ, ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਈਐ ॥
ਜਿ ਵਸਤੁ ਮੰਗੀਐ ਸਾਈ ਪਾਈਐ, ਜੇ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ ॥ਪਉੜੀ ੩॥ (ਪੰਨਾ ੯੫੦)
੨. ਨਉ ਨਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪ੍ਰਭੁ ਕਾ ਨਾਮੁ ॥ ਦੇਹੀ ਮਹਿ ਇਸ ਕਾ ਬਿਸ਼ਮੁ ॥...
ਤਿਨਿ ਦੇਖਿਆ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਦਿਖਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਜਨ ਸੋਝੀ ਪਾਏ ॥੧॥੨੩॥
(ਪੰਨਾ ੨੪੩)
੩. ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਰਸ ਪਾਇਆ, ਸੋ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਨਾ ॥
ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸਾਦੂ ਪਾਇਆ, ਸੋ ਨਾਹਿ ਛੁਲਾਨਾ ॥
ਤਿਸਹਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਾ, ਜਿਸੁ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੀਠਾ ਜੀਉ ॥੩॥੨੨॥
(ਪੰਨਾ ੯੦੯)

੫. ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਸਦੀਵੁ ਹੈ, ਪੂਰਾ ਜਿਸੁ ਭੰਡਾਰੁ ॥
 ੬. ਵੱਡਾ ਕਰਿ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥੨॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੩੯)

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਕੀਤਾ—ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ (ਜੀਵ)। ਏਕੀ ਬਾਹਰਾ—ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਤੋਂ ਬਣੈਰ। ਕਰਤਾ—ਕਰਨਹਾਰ-ਕਰਤਾਰ। ਆਕਾਰੁ—ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੰਸਾਰ। ਆਪਾਰੁ—ਆਸਰਾ। ਸਭਸੈ—ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਸਦੀਵੁ—ਸਦਾ-ਬਿਰ। ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ—ਅੰਤ ਨਹੀਂ; ਪਾਰ-ਉਰਵਾਰ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਹੱਦ-ਬੰਨਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਅਰਥ :

੧. (ਹੇ ਮਨ !) ਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਰਚਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਸਲਾਹੀਏ, ਭਾਵ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ; ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭੂ (ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ) ਰਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਸਿਫਤ ਕਰ।
੨. ਨਾਨਕ ! ਇਕ ਦਾਤਾਰ-ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦਾਤਾ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ।
੩. ਕਰਨਹਾਰ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਸਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਸਾਰਾ ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ ਜਗਤ ਰਚਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।
੪. ਦਾਤਾਰ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਸਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਵਿਚ) ਆਸਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ੫-੬. ਨਾਨਕ ! ਜਿਸ ਸਮਰੱਥ ਦਾਤਾਰ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ ਸਦਾ ਭਰਪੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਛੁਦ ਕਾਇਮ-ਦਾਇਮ (ਸਦਾ-ਬਿਰ) ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਮੰਨ ਕੇ ਸਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਆਰਲਾ-ਪਾਰਲਾ ਕੋਈ ਹੱਦ-ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ 'ਕਰਤਾ' ਅਤੇ 'ਦਾਤਾ' ਕੇਵਲ ਇਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਹੈ।

ਕਰਤਾ

(ੴ) ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਏਕੁ ਹੈ, ਦੂਸਰ ਨਹੀਂ ਕੋਇ ॥

ਨਾਨਕ, ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ, ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਇ ॥੧॥੧੧॥

(ਪੰਨਾ ੨੯੬)

(ਅ) ਸਭੁ ਕਰਤਾ ਸਭੁ ਛੁਗਤਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਮੁਨਤੌ ਕਰਤਾ ਪੇਖਤ ਕਰਤਾ ॥

ਅਦਿਸਟੌ ਕਰਤਾ ਦ੍ਰਿਸਟੌ ਕਰਤਾ ॥

ਓਪਾਤਿ ਕਰਤਾ ਪਰਲਉ ਕਰਤਾ ॥

ਬਿਆਪਤ ਕਰਤਾ ਅਲਿਪਤੌ ਕਰਤਾ ॥੧॥

ਬਕਤੌ ਕਰਤਾ ਬੁਝਤ ਕਰਤਾ ॥

ਆਵਦੁ ਕਰਤਾ ਜਾਤੁ ਭੀ ਕਰਤਾ ॥

ਨਿਰਗੁਨ ਕਰਤਾ ਸਰਗੁਨ ਕਰਤਾ ॥

ਹੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸਮਦ੍ਰਿਸਟਾ ॥੨॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੩੬੨)

ਸੰਸਾਰ ਦਾ 'ਕਰਤਾ' ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਤੇ ਸਰਬ-
ਕਲਾ-ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਗੀਕ ਨਹੀਂ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੇ ਮਨੁੱਖ
ਨੂੰ ਕਰਤਾਰੀ-ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਤੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸੁਤੰਤਰ
ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹਨ, ਉਸਦੇ ਮੁਖਾਜ਼ ਹਨ।

ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ
ਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸਲਾਹੁਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ
ਖਤਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੁ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਸਦਾ ਵਿਗੋਚੇ ਵਿਚ ਹੀ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ
ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਕੀਤਾ ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਕਰਿ ਢੇਖੇ ਸੋਈ ॥

ਤਾ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ, ਜੇ ਲੋਈ ਕੋਈ ॥੯॥੨॥੫॥

(ਪੰਨਾ ੨੬੭)

ਦਾਤਾ

(ੴ) ਸਭੁ ਜਹੁ ਫਿਰਿ ਮੈ ਦੇਖਿਆ, ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ॥ਪਉੜੀ ਵੀ॥ (ਪੰਨਾ ੪੧੦)

(अ) ਜਗਾਜੁ ਭਿਖਾਰੀ ਫਿਰੜੁ ਹੈ, ਸਭ ਕੋ ਦਾਤਾ ਰਾਮੁ ॥੪੦॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੨੯)

(ਇ) ਤੁਧੁ ਜੇਵਣੁ ਦਾਤਾਰੁ ਮੈ ਕੋਈ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ,
ਤੁਧੁ ਸਭਸੈ ਨੋ ਦਾਨੁ ਦਿਤਾ, ਖੰਡੀ, ਵਰਣੰਡੀ,
ਪਾਤਾਲੀ, ਪੁਰਸੀ, ਸਭ ਲੋਈ ॥ਪਉੜੀ ੩॥ (ਪੰਨਾ ੫੪੯)

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਿਜ-ਪਤਿ (ਸੁਤੰਤਰ) ਦਾਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਡ-ਦਾਤਾਰ ਕੋਲੋਂ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਦਾਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗੋਂ ਵੰਡਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ 'ਦਾਤਾ' ਕਿਵੇਂ
ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜੇ ਕੋਈ ਦਾਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ
ਮੁਰਖਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਕੋ ਹੋਇ ਬਹੈ ਦਾਤਾਰੁ ॥

ਤਿਸੁ ਦੇਨਹਾਜੁ ਜਾਨੈ ਰਾਵਾਰੁ ॥੨॥੧੫॥

(ਪੰਨਾ ੨੯੨)

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਤਿਸੁ ਸਿਉ ਕੈਸਾ ਬੈਲਣਾ, ਜਿ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਜਾਣੁ ॥

੨. ਚੀਰੀ ਜਾ ਕੀ ਨਾ ਫਿਰੈ, ਸਾਹਿਬੁ ਸੌ ਪਰਵਾਣੁ ॥

੩. ਚੀਰੀ ਜਿਸ ਕੀ ਚਲਣਾ, ਮੀਰ ਮਲਕ ਸਲਾਰ ॥

੪. ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ, ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ ॥

੫. ਜਿਨ੍ਹਾ ਚੀਰੀ ਚਲਣਾ, ਹਥਿ ਤਿਨ੍ਹ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ ॥

੬. ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਫੁਰਮਾਣੁ ਹੋਇ, ਉਠੀ ਕਰਲੈ ਪਾਹਿ ॥

੭. ਜੇਹਾ ਚੀਰੀ ਲਿਖਿਆ, ਤੇਹਾ ਹੁਕਮੁ ਕਮਾਹਿ ॥

੮. ਘਲੇ ਆਵਹਿ ਨਾਨਕਾ, ਸਦੇ ਉਠੀ ਜਾਹਿ ॥੧॥੫॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੩੯)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਜਿਨ੍ਹਾ, ਤਿਨ੍ਹਾ—‘ਨ’ ਬੱਲੜਾ ਚਿੰਨ੍ਹ (ੴ) ਭਾਰ (aspiration) ਦਾ ਸੂਚਕ
ਹੈ।

ਜਿਨਾ, ਤਿਨਾ, ਪਾਹਿ, ਕਮਾਹਿ, ਆਵਹਿ, ਜਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ
ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਜਾਣ—ਸੁਜਾਨ। ਚੀਗੀ—ਚਿੱਠੀ, ਹੁਕਮਨਾਮਾ। ਨਾ ਫਿਰੈ—ਮੁੜਦੀ (ਟਲਦੀ) ਨਹੀਂ। ਮੀਰ—ਸਰਦਾਰ। ਮਲਕ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ। ਸਲਾਰ—ਛੌਜੀ ਹਾਕਮ। ਉਠੀ—ਉਠ ਕੇ। ਕਰਲੈ—ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ। ਹੁਕਮ ਕਮਾਹਿ—ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ :

੧. ਜਿਹੜਾ ਸੁਜਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਖੁਦ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਬੋਲਣਾ (ਸ਼ਿਕਵਾ-ਸ਼ਿਕਾਇਤ) ਕਰਨਾ ਕੈਸਾ (ਅਨੁਚਿਤ) ਕਰਮ ਹੈ।
੨. ਜਿਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਚਿੱਠੀ (ਹੁਕਮਨਾਮਾ) ਮੁੜ (ਟਲ) ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ (ਮੰਨਿਆ-ਪਰਮੰਨਿਆ) ਮਾਲਕ (ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ) ਹੈ।
੩. ਜਿਸ (ਸਰਬ-ਸਮਰੱਥ ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ ਚਿੱਠੀ ਅਧੀਨ ਸਰਦਾਰ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਛੌਜੀ ਹੁਕਮਗਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਯੰਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕੁਚ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
੪. ਨਾਨਕ ! ਜੋ ਕਾਰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਉਹ ਹੀ ਭਲੀ ਮੰਨਣੀ ਚਾਹੀਏ।
੫. ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਜੀਵਾਂ) ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੁਕਮ-ਚਿੱਠੀ ਮੁਜਬ (ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਵਿਚਰਨ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ (ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ) ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ-ਵੱਸ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ।
੬. ਜਦੋਂ ਮਾਲਕ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਤੁਰਤ) ਉਠ ਕੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ) ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (ਜਿਥੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।
੭. ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁਕਮ-ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਉਹ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਤੇ ਪਾਲਦੇ ਹਨ।
੮. ਨਾਨਕ ! ਸਾਰੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਹੋਏ (ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ) ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੱਦੇ ਹੋਏ ਏਥੋਂ ਉਠ ਤੁਰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਕੁਲ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੈ। ਸੁਜਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ

ਅਧੀਨ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ-ਹੁਕਮ ਮੂਹਰੇ ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ
ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਵਾ-ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨੀ ਕਮ-ਅਕਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ-ਪਰਵਾਨੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ, ਅਮੀਰ-ਵਜੀਰ
ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ-ਵੱਸ ਕੁਝ ਵੀ
ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਟੱਲ ਫੁਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਸ ਅੱਗੇ
ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਜੁ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ ਜਾਂ ਨਾਂਹ-ਨੁੱਕਰ ਕਰ
ਸਕੇ !

ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਹੁਕਮੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ
ਉਸਦਾ ਸੱਦਾ ਆਉਣੇ 'ਤੇ ਤੁਰਤ ਏਥੋਂ ਚਾਲੇ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ :

(ਉ) ਸਭ ਕਿਛੁ ਹੁਕਮੇ ਆਵਦਾ, ਸਭ ਕਿਛੁ ਹੁਕਮੇ ਜਾਇ ॥

ਜੇ ਕੋ ਮੁਰਖ ਆਪਹੁ ਜਾਣੈ, ਅੰਧਾ ਅੰਧੁ ਕਮਾਇ ॥

ਨਾਨਕ, ਹੁਕਮੁ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖ ਬੁਝੈ, ਜਿਸ ਨੋ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਰਜਾਇ ॥੧॥੨੧॥

(ਪੰਨਾ ੫੫੯)

(ਅ) ਜਾ ਆਏ ਤਾ ਤਿਨਹਿ ਪਠਾਏ, ਚਾਲੇ ਤਿਨੈ ਭੁਲਾਇ ਲਇਆ ॥੧੦॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੯੦੭)

ਮਹਲਾ ੨ ॥

੧. ਸਿਫਤਿ ਜਿਨਾ ਕਉ ਬਖਸੀਐ, ਸੇਈ ਪੋਤੇਦਾਰ ॥
੨. ਕੁੰਜੀ ਜਿਨ ਕਉ ਦਿਤੀਆ, ਤਿਨਾ ਮਿਲੇ ਭੰਡਾਰ ॥
੩. ਜਹ ਭੰਡਾਰੀ ਹੂ ਗੁਣ ਨਿਕਲਹਿ, ਤੇ ਕੀਅਹਿ ਪਰਵਾਣ ॥
੪. ਨਦਰਿ ਤਿਨਾ ਕਉ ਨਾਨਕਾ, ਨਾਭੁ ਜਿਨਾ ਨੀਸਾਣੁ ॥੨॥੫॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੩੯)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਜਿਨਾ, ਜਿਨ, ਤਿਨਾ, ਜਿਨ—‘ਨ’ ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ।

ਬਖਸੀਐ—‘ਸ’ ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ (‘ਸ਼’ ਵਾਂਗ)।

ਤਿਨਾ, ਜਿਨ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਭੰਡਾਰੀ, ਕੀਅਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਿਫਤਿ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਪੋਤੇਦਾਰ—ਅਮੇਲਕ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ।
ਕੁੰਜੀ—ਚਾਬੀ । ਕੀਅਹਿ—ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨੀਸਾਣੁ—ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ।

ਅਰਥ :

੧. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ) ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ (ਦੀ ਦਾਤਿ) ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਸ ਅਮੇਲਕ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਦੇ ਹਨ ।
੨. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ (ਕਾਇਆਂ-ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਜੜੇ ਬਜਰ-ਕਪਾਟ ਰੂਪ ਤਾਲੇ ਦੀ ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਰੂਪ) ਕੁੰਜੀ (ਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ) ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ (ਕਾਇਆਂ ਵਿਚਲੇ 'ਨਉ ਨਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ' ਦੇ ਅਮੇਲਕ) ਭੰਡਾਰੇ ਮਿਲੇ ਹਨ ।
੩. ਜਿਥੋਂ (ਹਿਰਦੇ-ਰੂਪੀ) ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੱਬੀ-ਗੁਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜੀਵ (ਰੱਬੀ-ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ) ਕਬੂਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
੪. ਨਾਨਕ ! ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ) ਨਾਮ-ਨੀਸ਼ਾਨ (ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ) ਪਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

"ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਸਰਬੋਤਮ ਦਾਤਿ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ

੧. (ਓ) ਜਿਸ ਨੇ ਬਖਸੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ॥ ਨਾਨਕ, ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥੨੫॥ (ਪੰਨਾ ੫)
(ਅ) ਸਿਫਤਿ ਖਜ਼ਾਨਾ ਬਖਸ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਖਸੇ ਸੋ ਖਰਚੇ ਖਾਇ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਨੁ ਰਥਿ ਨ ਆਵਈ, ਸਭ ਬਕੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥੩॥੧॥ (ਪੰਨਾ ੫੮)
- (ਇ) ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਣੁ ਭਗਤਿ, ਵਿਰਲੇ ਦਿਤੀਅਨੁ ॥
ਸਉਧੇ ਜਿਸੁ ਭੰਡਾਰ, ਵਿਰਿ ਪੁਛ ਨ ਲੀਤੀਅਨੁ ॥
ਜਿਸ ਨੋ ਲਗਾ ਰੰਗੁ, ਸੇ ਰੰਗਿ ਰਤਿਆ ॥
ਓਨਾ ਇਕੋ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰੁ, ਇਕਾ ਉਨ੍ਹੇ ਭਤਿਆ ॥
ਓਨਾ ਪਿਛੈ ਜਗੁ ਭੁੱਚੈ ਭੋਗਈ ॥
ਓਨਾ ਪਿਆਰਾ ਰਥੁ, ਓਨਾਹਾ ਜੋਗਈ ॥
ਜਿਸੁ ਮਿਲਿਆ ਗੁਰੂ ਆਇ, ਤਿਨਿ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਣਿਆ ॥
ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ, ਜਿ ਖਸਮੈ ਭਾਣਿਆ ॥ਪਉੜੀ ੪॥ (ਪੰਨਾ ੯੫)

ਨਿਰੋਲ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ, ਉਹ ਇਸ ਰੱਬੀ-ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹੋ ਨਿਥੜੇ। ਕਾਇਆਂ-ਗੜ੍ਹ ਅੰਦਰ ਰੱਬੀ- ਵਿਚਿਤ ਅਪੀਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ ਦਾ ਅਖੁਟ ਖਜ਼ਾਨਾ ਇਸਥਿਤ ਹੈ।

‘ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭੰਡਾਰੇ ਦੀ (ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਰੂਪ) ਕੁੰਜੀ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੁੰਚਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।’ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤ ਸਦਕਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ-ਨੀਸ਼ਾਨ ਅਥਵਾ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ ਮੁਨੱਵਰ (ਨੂਰ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੇ) ਹੋਏ, ਉਹ ਨਾਮ-ਵਣਜਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

੧. ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਬੇਦੀ ਆਣੀ,
ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥
੨. ਦੇ ਦੇ ਲੈਣਾ, ਲੈ ਲੈ ਦੇਣਾ,
ਨਰਕਿ ਸੁਰਗਿ ਅਵਤਾਰ ॥
੩. ਉਤਮ, ਮਧਿਮ, ਜਾਤੀਂ, ਜਿਨਸੀ,
ਭਰਮਿ ਭਵੈ ਸੰਸਾਰੁ ॥
੪. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਤਤ੍ਤੁ ਵਖਾਣੀ,
ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਵਿਚਿ ਆਈ ॥

੧. ਗੁਰੂ ਕੁੰਜੀ. ਪਾਹੁ ਨਿਵਲੁ, ਮਨੁ ਕੌਠਾ ਤਨੁ ਛਾਤਿ ॥

ਨਾਨਕ. ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਮਨ ਕਾ ਤਾਕੁ ਨ ਉਘੜੈ, ਅਵਰ ਨ ਕੁੰਜੀ ਰਖਿ ॥੧॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੩੭)

੨. ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੇ ਬਖਸਿਓਨੁ, ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣੇ ॥
ਆਪੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਓਨੁ, ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਨੌਸਾਣੇ ॥
ਸਨਮੁਖ ਸਦਾ ਸੋਹਣੇ, ਸਚੈ ਦਰਿ ਜਾਣੇ ॥
ਐਥੈ ਓਥੈ ਮੁਕਤਿ ਹੈ, ਜਿਨ ਰਾਮ ਪਛਾਣੇ ॥

ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੇ ਜਨ ਜਿਨ ਹਰਿ ਸੇਵਿਆ, ਤਿਨ ਹਉ ਕੁਰਬਾਣੇ ॥੫॥੬੮॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੯੮)

੫. ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਖੀ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤੀ,
ਸੁਰਤੀ ਕਰਮਿ ਧਿਆਈ ॥
੬. ਹੁਕਮੁ ਸਾਜਿ, ਹੁਕਮੈ ਵਿਚਿ ਰਖੈ,
ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਵੇਖੈ ॥
੭. ਨਾਨਕ, ਅਗਹੁ ਹਉਮੈ ਤੁਟੈ,
ਤਾਂ ਕੋ ਲਿਖੀਐ ਲੇਖੈ ॥੧॥੧੯॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੪੩)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਅਗਹੁ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ !

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਬੇਦੀ—ਵੇਦਾਂ ਨੇ। ਆਣੀ—ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।
ਅਵਤਾਰ—ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ। ਮਧਿਮ—ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦਾ। ਜਿਨਸੀ—ਕਿਸਮ ਦੀ।
ਭਰਮਿ—ਸੰਸੇ ਵਿਚ। ਤਤੁ ਵਖਾਣੀ—ਸਾਰ-ਤਤ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਵਖਾਨਣ ਵਾਲੀ।
ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ। ਜਾਤੀ—ਜਾਣੀ। ਸੁਰਤੀ—ਸੁਰਤੀਸ਼ਰਾਂ। ਸੁਰਤਿ—
ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੇ। ਕਰਮਿ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕਰਮ (ਬਖਸ਼ਸ਼) ਦੁਆਰਾ।
ਸਾਜਿ—ਰਚ ਕੇ। ਅਗਹੁ—ਪਹਿਲੋਂ।

ਅਰਥ :

੧. (ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਅਤੇ ਮਿਥਿਗਾਮਕ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਰੂਪੀ) ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀ (ਚਰਚਾ) ਬੇਦਾਂ ਨੇ ਲਿਆਂਦੀ (ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀ) ਹੈ ਕਿ ਐਹ ਪੁੰਨ ਹੈ,
ਐਹ ਪਾਪ ਹੈ, ਬਸ ਇਹੀ (ਪੁੰਨ-ਪਾਪ ਤਕ ਸੀਮਤ) ਇਹਨਾਂ ਦਾ
ਵੀਚਾਰ ਹੈ।
੨. ਬੇਦ-ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ (ਹੱਥਾਂ ਕੁਝ) ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਲੈਣਾ (ਮਿਲਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ
ਲੈ ਲੈ ਕੇ (ਫਿਰ) ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਲੈਣ ਦੇ ਲੋਭ ਅਤੇ ਦੇਣ ਦੇ ਹੁੰਕਾਰ
ਕਰਕੇ) ਜੀਵ ਦਾ ਫਿਰ ਫਿਰ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
੩. ਬੇਦ-ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਿਨਸ (ਕਿਸਮ) ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ-
ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਹਨ। ਜਾਤਿ-ਭੇਦ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ
ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੪. (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰਣ ਹੋਈ) ਅਮਰ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਤਤ-ਸਤਿ-ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਿੱਠੀ ਬਾਣੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਧਿਆਨ (ਸੁਰਤਿ) ਜੋੜਨ ਸਦਕਾ ਉਪਜੇ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ।
੫. ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਾਵਨ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਆਖੀ (ਉਚਾਰੀ) ਗਈ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਜਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਰਤਿ-ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ (ਸੁਰਤੀਸ਼ਰਾਂ) ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਸਾਦ ਸਦਕਾ ਧਿਆਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
੬. (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਾਜ (ਸਬਾਹਿਤ) ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ (ਦੇ ਸੂਤਰ) ਵਿਚ (ਬੰਨ੍ਹ) ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।
੭. ਨਾਨਕ! (ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਸਦਕਾ) ਪਹਿਲਾਂ ਹਉਮੈ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

‘ਬੇਦਾਂ ਨੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦੀਆਂ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਗਾਥਾਵਾਂ, ਪਾਪ-ਪੁੰਨ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦਾ ਛੁੱਲ ਝੰਮੇਲਾ ਖੜਕ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਇਸ ਗੋਰਖ-ਧੰਧੇ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਭੁਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

‘ਤਤ-ਸਤਿ-ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵਖਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਾਣੀ’ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਚੌਂ ਉਗਮੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਇਕ-ਸੁਰ ਹੋਈ ਸੁਰਤਿ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਵੇਸ਼

੧. (ੴ) ਸਿਮਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਬੀਜਾਰਦੇ, ਤਤੈ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ॥
ਤਤੈ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ ਗੁਰੂ ਬਾਇਹੁ, ਤਤੈ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ॥ ੨੩॥ (ਪੰਨਾ ੯੨੦)
(ਅ) ਬੇਦ ਬਾਦ ਸਤਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣਹਿ॥ ਨ ਅੰਤਰੁ ਭੀਜੈ ਨ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣਹਿ॥
ਪੁੰਨ ਪਾਪੁ ਸਭ ਬੇਦਿ ਦਿੜਾਇਆ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ ਹੋ॥ ੧੫॥੬॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੫੦)

੨. ਬਾਣੀ ਬਿਰਲਾਉ ਬੀਜਾਰਸੀ, ਜੇ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ॥
ਇਹ ਬਾਣੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕੀ, ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹੋਇ॥ ੬੦॥ (ਪੰਨਾ ੯੩੫)

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਰਤੀ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ, ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਾਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬੁੱਝ ਕੇ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਵਸੀਲਾ ਹੈ।

ਮ: ੨ ॥

੧. ਜੈਸਾ ਕਰੈ ਕਹਾਵੈ ਤੈਸਾ, ਐਸੀ ਬਨੀ ਜਰੂਰਤਿ ॥
੨. ਹੋਵਹਿ ਲਿੰਡ, ਝਿੰਡ ਨਹ ਹੋਵਹਿ, ਐਸੀ ਕਹੀਐ ਸੂਰਤਿ ॥
੩. ਜੋ ਉਸੁ ਇਛੇ, ਸੌ ਫਲੁ ਪਾਏ,
ਤਾਂ, ਨਾਨਕ, ਕਹੀਐ ਮੂਰਤਿ ॥੨॥੨੦॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੪੫)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਹੋਵਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਜਰੂਰਤਿ—ਲੋੜ। ਲਿੰਡ—ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ (ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ) ਅੰਗ। ਝਿੰਡ—ਟੇਢੇ-ਮੇਢੇ, ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ। ਸੂਰਤਿ—ਸੁੰਦਰ ਨੁਹਾਰ। ਮੂਰਤਿ—ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ।

ਅਰਥ :

੧. (ਮਨੁੱਖ-ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਗਾਸ ਲਈ) ਅਜਿਹੀ ਲੋੜ ਹਰ ਸਮੇਂ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ (ਵਰਤਾਰਾ) ਕਰੇ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ (ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ) ਅਖਵਾਵੇ (ਭਾਵ, ਸੱਚ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜੇ, ਪਰਪੰਚ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰੇ)।
੨. (ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ (ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ) ਮਾਨਸਿਕ ਅੰਗ (ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ) ਹੋਣ, ਟੇਢੇ-ਮੇਢੇ ਨਾ ਹੋਣ, ਭਾਵ, ਉਸਦੀ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ, ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਉਣਤਾਈ ਜਾਂ ਬਦ-ਸੂਰਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, (ਸਖਸੀਅਤ ਦੀ) ਅਜਿਹੀ ਬਣਤਰ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸੂਰਤ ਕਹੀਦੀ ਹੈ।

੩. ਨਾਨਕ ! ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ (ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ) ਤੋਂ ਕੋਈ ਚਾਹੇ ਓਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰ ਲਈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਸਦੀ (ਆਦਰਸ਼ਕ) ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਕਹੀ ਜਾ
ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਮਨੁੱਖ-ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਗਾਸ ਲਈ ਅਤੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ
ਸੁਰਖਰੂਈ ਲਈ ਸਦਾ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ :

- (ੳ) ਸੱਚ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜੇ, ਪਰਪੰਚ ਅਤੇ ਵਲ-ਛਲ ਤੋਂ ਬਚੇ।
- (ਅ) ਅੰਦਰੋਂ-ਬਾਹਰੋਂ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੀ ਸਰਬਾਂਗ ਸੂਰਤ
ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।
- (੯) ਸਰਬ-ਸਮਰੱਥ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ
ਸੰਬੰਧ ਜੋੜ ਕੇ ਸਮਰੱਥਾ-ਸੰਪੰਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੋ ਜਾਵੇ।

• ਐਸੇ ਰੰਗਿਆਂ ਵਾਡੀ, ਸਹਜ ਕੀ ਮਾਤ੍ਰੀ, ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਇ ਸਮਾਣੀ ॥

ਸੁੰਦਰਿ ਸਾਇ ਸਰੂਪ ਬਿਚਖਣਿ, ਕਹੀਐ ਸਾ ਸਿਆਣੀ ॥੪॥੨॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੨੨੨)

• ਗੁਣ ਬਿਹੀਨ ਪੂਜਾ ਕਹਾਂ ? ਵਿਦਯਾ ਬਿਨ ਮਾਨਾ ?

ਜੀਤ ਕਹਾਂ ਬਿਨ ਸੁਰਤਾ ? ਮਨ ਬਿਤਿ ਬਿਨ ਧਯਾਨਾ ?

(ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਯ, ਰਾਸਿ ੩, ਅਧਯਾਤ ਝ੮)

(ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਵੈਦਾ, ਵੈਦੁ ਸੁਵੈਦੁ ਤੂ, ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਗੁ ਪਛਾਣੁ ॥
੨. ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਲੋੜਿ ਲਹੁ, ਜਿਤੁ ਵੰਵੈ ਰੋਗਾ ਘਾਣਿ ॥
੩. ਜਿਤੁ ਦਾਰੂ ਰੋਗ ਉਠਿਅਹਿ,
ਤਨਿ ਸੁਖੁ ਵਸੈ ਆਏ ॥
੪. ਰੋਗੁ ਗਵਾਇਹਿ ਆਪਣਾ,
ਤ ਨਾਨਕ, ਵੈਦੁ ਸਦਾਇ ॥੨॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੭)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਵੈਦਾ—(ਸੰਬੋਧਕ ਕਾਰਕ) ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਮਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।
ਰੋਗਾ, ਉਠਿਆਹਿ, ਗਵਾਇਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਮਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਵੈਦਾ—ਹੇ ਵੈਦ (ਹਕੀਮ)। ਸੁਵੈਦੁ—ਸੁਜਾਨ ਵੈਦ। ਲੋੜਿ ਲਹੁ—ਢੂੰਢ-ਭਾਲ ਕੇ ਲੱਭ ਲਓ। ਜਿਤੁ—ਜਿਸ ਸਦਕਾ। ਵੰਖੈ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏ। ਰੋਗਾ ਘਾਣਿ—ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਘਾਣੀ (ਘਣਤਾ, ਸਮੂਹ)। ਉਠਿਆਹਿ—ਪਤਰਾ ਵਾਚ ਜਾਣ, ਭਾਵ, ਸਫ਼ਾ ਵਲ੍ਲੇਟ ਜਾਣ। ਸਦਾਇ—ਅਖਵਾ।

ਅਰਥ :

1. ਹੇ ਵੈਦ ! ਤਾਂ ਹੀ ਤੂੰ ਵੈਦ ਹੈਂ, ਸੁਜਾਨ ਵੈਦ ਹੈਂ, (ਉਪਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ (ਮਨੁੱਖ ਮਾੜ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਹਉਮੈ) ਰੋਗ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਕਰ।
2. ਫਿਰ, ਅਜਿਹਾ ਦਵਾ-ਦਾਰੂ ਢੂੰਢ-ਭਾਲ ਕੇ ਲੱਭ ਲਓ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ (ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ) ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਘਾਣੀ (ਢਾਣੀ) ਭਾਵ, ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਵੇ।
3. ਜਿਸ ਦਵਾ-ਦਾਰੂ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਾਰੇ (ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ) ਰੋਗ ਸਫ਼ਾ ਵਲ੍ਲੇਟ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਆਤਮ-ਸੁਖ ਆ ਵੱਸੇ।
4. ਨਾਨਕ (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ) (ਹੇ ਵੈਦ !) ਜੇ ਤੂੰ (ਪਹਿਲਾਂ) ਆਪਣਾ (ਹਉਮੈ) ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰ ਲਵੋਂ ਤਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੈਦ ਅਖਵਾ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਸੁਜਾਨ ਵੈਦ ਓਹ, ਜੋ ਰੋਗ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ-ਸੂਝ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਮਨੁੱਖ-ਮਾੜ ਨੂੰ ਚਿੰਬਿੜਿਆ ਦੀਰਘ ਰੋਗ ਹਉਮੈ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ-ਕਲੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦਾਦੀ-ਅੰਮਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵੈਦ ਅਖਵਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੈ, ਜੋ (ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ) ਆਪਣਾ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਮੇਟ ਕੇ ਭੁਦ ਅਰੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਰੋਗ-ਨਿਵਿਰਤੀ ਦਾ ਆਹਰ ਕਰੇ। ਗੁਰਵਾਕ :

੧. ਸੋ ਗੁਝੁ, ਸੋ ਸਿਖੁ ਕਬੀਅਲੇ, ਸੋ ਵੈਦੁ ਜਿ ਜਾਣੈ ਰੋਗੀ ॥੫॥੧॥ (ਪੰਨਾ ੫੦੩)

੨. ਰੋਗੁ ਦਾਰੁ ਦੋਵੈ ਬੁਝੈ, ਤਾ ਵੈਦੁ ਸੁਜਾਣੁ ॥੨॥੨੨॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੮)

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

੧. ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ਹੇ ਸਖੀ,
ਕੰਤੈ ਚਿਤਿ ਕਰੇਹੁ ॥

੨. ਨਾਨਕ ਝੂਰਿ ਮਰਹਿ ਦੌਹਾਗਣੀ,
ਜਿਨ੍ ਅਵਰੀ ਲਾਗਾ ਨੇਹੁ ॥੧॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੯੦)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਮਰਹਿ, ਅਵਰੀ—ਅੰਤਲੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਾਵਣੁ—ਬਰਖਾ ਦਾ ਮੌਸਮ। ਸਖੀ—ਸਹੇਲੀ। ਕੰਤੈ—ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ।
ਝੂਰਿ ਮਰਹਿ—ਝੂਰ ਝੂਰ ਕੇ ਮੁਰਦੇ ਹਾਣ ਹੋਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੌਹਾਗਣੀ—
ਮੰਦ-ਭਾਗਣਾਂ। ਅਵਰੀ—ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ। ਨੇਹੁ—ਪਿਆਰ।

ਅਰਥ :

੧. ਹੇ ਸਖੀ! ਸਾਵਣ (ਬਰਖਾ ਦਾ ਮੌਸਮ) ਆਇਆ ਹੈ, ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ
ਚਿਤ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣਾ ਕਰੋ।
੨. ਨਾਨਕ! ਮੰਦ-ਭਾਗਣ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀਆਂ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ (ਪਤੀ-
ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਹੋਰਨਾਂ (ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ, ਉਹ (ਇਸ ਹੋਛੇ ਪਿਆਰ ਕਾਰਨ) ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਝੂਰ ਝੂਰ ਕੇ ਮੁਰਦੇ
ਹਾਣ ਹੋਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

“ਬਰਖਾ ਦੀ ਰੁਤਿ ਤਾਂ ਹੀ ਸੁਹਾਵਣੀ ਅਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ-
ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰੀਤਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਘੁਬੀਆਂ ਦੌਹਾਗਣਾਂ

੧. ਸਾਵਣੁ ਤਿਨਾ ਸੁਹਾਗਣੀ, ਜਿਨ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਉਰਿ ਹਾਰੁ ॥੬॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੮)

ਦੇ ਪੱਲੇ ਝੋਰਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। “ਇਕਤ-ਭਾਵ” (ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਜਾਣਾ) ਪ੍ਰਭੂ-ਕੰਤ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਸੀਲਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੌਹ (ਦੂਜਾ-ਭਾਵ) ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਮੂਲ-ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਮ: ੨॥

੧. ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ਹੇ ਸਖੀ,
ਜਲਹਰੁ ਬਰਸਨਹਾਰੁ ॥
੨. ਨਾਨਕ, ਸੁਖ ਸਵਨੁ ਸੋਹਾਗਣੀ,
ਜਿਨ੍ ਸਹ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੁ ॥੨॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੯੦)

ਊਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਜਿਨ੍—‘ਨ’ ਬੱਲੜਾ ਚਿੰਨ੍ (.) ਭਾਰ (aspiration) ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਸਾਵਣੁ—ਬਰਖਾ ਦਾ ਮੌਸਮ। ਸਖੀ—ਸਹੇਲੀ। ਜਲਹਰੁ—(ਜਲਧਰੁ) ਬੱਦਲ, ਮੀਂਹ। ਸਵਨੁ—ਸੌਣਾ (ਸਮਾਧੀ ਲੀਨਤਾ)। ਸੋਹਾਗਣੀ—ਪਤੀ ਦਾ ਸੋਹਾਗ ਮਾਨਣ ਵਾਲੀਆਂ। ਸਹ—ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ।

ਅਰਥ :

੧. ਹੇ ਸਖੀ! ਸਾਵਣੁ (ਬਰਖਾ ਦਾ ਮੌਸਮ) ਆਇਆ ਹੈ। ਬਰਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਬੱਦਲ ਬਣ ਕੇ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।
੨. ਨਾਨਕ! ਸੋਹਾਗਣੀ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀਆਂ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਤਮ-ਸੁਖ ਵਿਚ ਸੌਣਾ (ਸਮਾਧੀ-ਲੀਨਤਾ) ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਬਰਖਾ ਦੀ ਰੁਤਿ ਦਾ ਸੁਹਾਵਣਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਧੇਰੇ ਸੁਹਾਵਣਾ ਅਤੇ

੧. ਦੋਹਾਗਣੀ ਖਰੀਆ ਬਿਲਲਾਦੀਆ, ਤਿਨਾ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਇ ॥

ਦੂਜੈ ਭਾਈ ਕਰੂਪੀ ਦੂਖੁ ਪਾਵਹਿ ਆਗੈ ਜਾਇ ॥੨॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੫੫੯)

ਸੁਖਦਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹਿਰਦੇ
ਧਾਰ ਕੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਸਮਾਧੀ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੀ
ਹੋਵੇ। ਗੁਰਵਾਕ :

੧. ਸੁਖਿ ਸਵੰਧਿ ਸੌਹਾਗਣੀ, ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ ਗੁਣਤਾਸੁ ॥੩॥੯॥

(ਪੰਨਾ ੧੦੧੪)

੨. ਸੁਤੜੇ ਸੁਖੀ ਸਵੰਨਿ, ਜੋ ਰਤੇ ਸਹ ਆਪਣੈ ॥

ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਛੋਹਾ ਧਣੀ ਸਉ, ਅਠੇ ਪਹਰ ਲਵੰਨਿ ॥੧੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੨੫)

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

੧. ਨਾਉ ਫਕੀਰੈ ਪਾਤਿਸਾਹੁ, ਮੂਰਖ ਪੰਡਿਤੁ ਨਾਉ ॥

੨. ਅੰਧੇ ਕਾ ਨਾਉ ਪਾਰਖੁ, ਏਵੈ ਕਰੇ ਗੁਆਉ ॥

੩. ਇਲਤਿ ਕਾ ਨਾਉ ਚਉਧਰੀ, ਕੂੜੀ ਪੂਰੇ ਥਾਉ ॥

੪. ਨਾਨਕ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ,

ਕਲਿ ਕਾ ਏਹੁ ਨਿਆਉ ॥੧॥੨੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੮੮)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਇਲਤਿ—‘ਲ’ ਦੀ ਪੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਬਲ-ਸਹਿਤ (‘ਇੱਲਤ’ ਵਾਂਗ)।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਫਕੀਰੈ—ਮੰਗਤੇ ਦਾ। ਪਾਰਖੁ—ਪਰਖ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਏਵੈ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
ਗੁਆਉ—ਬਚਨ। ਇਲਤਿ—ਇੱਲਤੀ, ਸ਼ਰਾਰਤੀ। ਚਉਧਰੀ—ਆਗੂ। ਕੂੜੀ—
ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ। ਪੂਰੇ ਥਾਉ—ਮੂਹਰਲਾ ਥਾਂ ਮੱਲਦੀ ਹੈ। ਕਲਿ—
ਕਲਜੁਗ। ਨਿਆਉ—ਨਿਰਣਾ।

ਅਰਥ :

[ਅਰਥ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ]

੮. ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਇਆਂ ਬੁੱਝ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਦੇ
ਵਿਕਾਰੀ-ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਵਰਤਾਰੇ ਬਾਰੇ ਕਲਜੁਗੀ ਮਨੁੱਖ
ਦਾ ਇਹ (ਅਜਿਹਾ ਕੁ-ਢੱਬਾ) ਨਿਰਣਾ ਹੈ :

- ਮੰਗਤੇ ਦਾ ਨਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ (ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ, ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਬੇ-ਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ (ਕਹੀਦਾ) ਹੈ।
- ਅੰਨ੍ਹੇ (ਪਰਖ-ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਰੇ) ਦਾ ਨਾਂ ਪਾਰਬੁ (ਪਰਖ-ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ) ਹੈ, (ਹਰੇਕ ਕਲਜੁਗੀ ਮਨੁੱਖ ਉਲਟੇ ਵਰਤਾਰੇ) ਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਨਾਂ ਚੰਧਰੀ (ਮੁਖੀਆ, ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ। ਤੂਠੀ-ਰੰਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣ ਕੇ ਮੂਹਰੇ ਥਾਂ ਮੱਲਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਲੁੰਡੀ ਰੰਨ ਪ੍ਰਧਾਨ) ਬਣ ਬੈਠਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਵਿਕਾਰੀ-ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਪੀਨ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਚ ਉਲਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ, ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਡੱਡ ਕੇ ਉਸਦੀ ਰਚਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਮਾਇਆ ਵੱਲ ਉਲਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਵਿਕਾਰੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕਾਰਨ ਮਲੀਨ ਹੋਈ ਮਾਨਵ-ਬੁੱਧੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਫੰਧੇ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਾਇਆਵੀ ਚਟਕ-ਮਟਕ ਜੀਵ ਦੀ ਸੁਧ-ਮਤਿ ਹਿਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਛਲਸਰੂਪ ਉਸਨੂੰ ਖੇਟੇ ਖਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਹ ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਯੰਤ ਸੱਚ ਨੂੰ ਡੱਡ ਕੇ ਕੱਚ ਵਿਹਾਇਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੀ ਉਲਟਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਉਲਟੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਭੇਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਆਇਆਂ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

ਖੇਟੇ ਕਉ ਖਰਾ ਕਰੈ, ਖਰੇ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੈ ॥

ਅੰਧੇ ਕਾ ਨਾਉ ਪਾਰਬੁ, ਕਲੀ ਕਾਲ ਵਿਡਾਣੈ ॥੩॥੧੮॥

(ਪੰਨਾ ੨੨੯)

ਮ: ੨ ॥

੧. ਨਾਨਕ, ਦੁਨੀਆ ਕੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ,
ਅਗੀ ਸੇਤੀ ਜਾਲਿ ॥

੨. ਏਨੀ ਜਲੀਈਂ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ,
ਇਕ ਨ ਚਲੀਆ ਨਗਲਿ ॥੨॥੨੯॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੯੦)

ਉਚਾਰਣ-ਬੋਧ :

ਅਗੀ, ਚਲੀਆ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।

ਏਨੀ—(i) ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

(ii) 'ਨ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ-ਸਹਿਤ।

ਪਦ-ਅਰਥ :

ਅਗੀ ਸੇਤੀ—ਅੱਗ ਨਾਲ। ਜਾਲਿ—ਸਾੜ-ਛੂਕ ਦੇ। ਏਨੀ ਜਲੀਈ—ਏਨ੍ਹਾਂ ਸੜ-ਬਲ ਜਾਣੀਆਂ ਨੇ।

ਅਰਥ :

1. ਨਾਨਕ! ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਚੌਪਰਾਂ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸਾੜ-ਛੂਕ ਦੇਹ (ਭਾਵ, ਤੁੱਛ ਜਾਣ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾ ਲੈ)।
2. ਏਨ੍ਹਾਂ ਸੜ-ਬਲ ਜਾਣੀਆਂ (ਫੌਕੀਆਂ ਚੌਪਰਾਂ) ਨੇ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਨਾਮ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੀ (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭੀ।

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ :

ਦੁਨੀਆ ਵਾਂਗ ਦੁਨਿਆਵੀ-ਵਡਿਆਈ ਅਥਵਾ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਤੁੱਛ ਅਤੇ ਬੋੜ-ਚਿੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪੂਰਨ ਝਿਪਤੀ ਹੋ ਸਕਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਛਿਨ-ਭੰਗਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾਮ ਵਿਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਅਮੋਲਕ ਮਨੁੱਖਾਂ ਜਨਮ ਕੱਢੀ ਬਦਲੇ ਗਵਾਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੇ ਹੋਢੇ ਚਸਕੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹਸ਼ਰ (ਅੰਤ) ਬਾਰੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

੧. ਰਾਜ ਮਿਲਖ ਸਿਕਦਾਰੀਆ, ਅਗਨੀ ਮਹਿ ਜਾਲੁ ॥੧॥੧੪॥੪੪॥

(ਪੰਨਾ ੮੯੯)

੨. ਦੁਨੀਆ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ, ਕਵਨੈ ਆਵਹਿ ਕਾਮਿ ॥

ਮਇਆ ਕਾ ਰੰਗ ਸਭੁ ਛਿਕਾ, ਜਾਤੋ ਬਿਨਸਿ ਨਿਦਾਨ ॥੨॥੭੮॥

(ਪੰਨਾ 84)

੩. ਮ: ੨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ
ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਾਣੀ-ਸੌਤਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਗ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

੩.੧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚੋਂ

੩.੧.੧. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਊੜੀ ਕੀ ਵਾਰ
ਮਹਲਾ ੪ ਦੀ ੧੪ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਹਿਲਾ
ਸਲੋਕ ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

ਸਲੋਕ ਮ: ੪ ॥

੧. ਧੁਰਿ ਮਾਰੇ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰੂ,
ਸੇਈ ਹੁਣਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਾਰੇ ॥
੨. ਜੇ ਮੇਲਣ ਨੋ ਬਹੁਤੇਰਾ ਲੋਚੀਐ,
ਨ ਦੇਈ ਮਿਲਣ ਕਰਤਾਰੇ ॥
੩. ਸਤਸੰਗਤਿ ਢੋਈ ਨਾ ਲਹਨਿ,
ਵਿਚਿ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਿ ਵੀਚਾਰੇ ॥
੪. ਕੋਈ ਜਾਇ ਮਿਲੈ ਹੁਣਿ ਓਨਾ ਨੋ,
ਤਿਸੁ ਮਾਰੇ ਜਮੁ ਜੰਦਾਰੇ ॥
੫. ਗੁਰਿ ਬਾਬੈ ਫਿਟਕੇ ਸੇ ਫਿਟੇ,
ਗੁਰਿ ਅੰਗਦਿ ਕੀਤੇ ਕੂੜਿਆਰੇ ॥
੬. ਗੁਰਿ ਤੀਜੀ ਪੀੜੀ ਵੀਚਾਰਿਆ,
ਕਿਆ ਹਥਿ ਏਨਾ ਵੇਚਾਰੇ ॥
੭. ਗੁਰੁ ਚਉਥੀ ਪੀੜੀ ਟਿਕਿਆ,
ਤਿਨਿ ਨਿੰਦਕ ਦੁਸਟ ਸਭਿ ਭਾਰੇ ॥

(ਸਲੋਕ ੧, ਪਉੜੀ ੧੪, ਪੰਨਾ ੩੦੭)

ਅਰਥ :

੧. ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ (ਨਿੰਦਿਆ ਅਤੇ ਮੰਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਕਾਰਨ) ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ) ਨੇ (ਕਿਰਤੁ-ਲੇਖ ਲਿਖ ਕੇ) ਅਧਿਆਤਮ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਕੀਤੇ, ਭਾਵ, ਆਤਮ-ਤਲ 'ਤੇ ਮਾਰੇ, ਉਹ ਹੁਣ ਨਾਨਕ-ਜੋਤਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖੇ।
੨. ਜੇ ਉਹਨਾਂ (ਨਿੰਦਿਆ ਅਤੇ ਮੰਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਧੁਰੋਂ ਮਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲਣ ਦੀ ਬਥੋਰੀ ਲੋਚਾ ਵੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਵੀ ਕਰਤਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਕਿਰਤੁ-ਲੇਖ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ।
੩. ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਹੁਕਮ ਹੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਨਸਾਰ ਅਜਿਹੇ (ਨਿੰਦਿਆ ਅਤੇ ਮੰਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ) ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਢੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।
੪. ਹੁਣ, ਫਿਰ, ਜੇ ਕੋਈ (ਆਪ-ਹੁਦਾਰਾ ਮਨੁੱਖ) ਉਹਨਾਂ (ਗੁਰੂ-ਮਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੇ (ਭਾਵ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਚਾਰ ਜਾ ਕਰੇ), ਉਸ ਨੂੰ ਅਵੈੜਾ ਜਮ ਮਾਰਦਾ (ਡੰਡਤ ਕਰਦਾ) ਹੈ।
੫. ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ (ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚਲੀ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ) ਨੇ ਜਿਹੜੇ (ਨਿੰਦਿਆ ਅਤੇ ਮੰਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ) ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ-ਦਰੋਂ) ਫਿਟਕਾਰੇ, ਉਹ (ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਵੱਲੋਂ) ਵੀ ਫਿਟਕਾਰੇ ਗਏ। ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚਲੀ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਉਹ ਕੁਝਿਆਰ ਹੀ ਗਰਦਾਨੇ ਗਏ।
੬. ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚਲੀ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਨੇ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਧੁਰਿ-ਕਿਰਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ-ਵੱਸ ਕੀ ਹੈ ?
੭. ਜਿਸ (ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਾਲੀ) ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਨੇ (ਮੈਨੂੰ) ਚਉਥੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਾਲੀ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਬਖਸ਼ ਕੇ 'ਗੁਰੂ' ਟਿਕਿਆ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਨਿੰਦਕ, ਦੁਸ਼ਟ (ਜੋ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ 'ਤੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਏ) ਡਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਾਰ ਦਿੱਤੇ।

੩.੧.੨ 'ਰਾਮਕਲੀ ਸਦੂ' ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਾਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ
ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਰੰਭਕ ਪਦਾ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

੧. ਜਗਿ ਦਾਤਾ ਸੋਇ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਤਿਹੁ ਲੋਇ ਜੀਉ ॥
੨. ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਮਾਵਏ, ਅਵਕੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ਜੀਉ ॥
੩. ਅਵਰੋਂ ਨ ਜਾਣਹਿ,
ਸਬਦਿ ਗੁਰ ਕੈ, ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੇ ॥
੪. ਪਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ,
ਗੁਰੂ ਅੰਗਾਦ, ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਪਾਵਹੇ ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੮੨੩)

ਅਰਥ :

੧. ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦਾਤਾਰ ਕੇਵਲ ਉਹ (ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਭਗਤੀ (ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਗਤਾਂ) ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।
੨. ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਤਤ-ਵੇਤਾ ਮਨੁੱਖ ਉਸ (ਵਡ-ਦਾਤਾਰ) ਤੋਂ ਬਹੁਰੈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ (ਦਾਤਾ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ (ਮੰਨਦਾ), ਉਹ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- ੩-੪. ਜਿਹੜੇ ਤਤ-ਵੇਤਾ ਜੀਉੜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤ ਸਦਕਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਹੁਰੈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ (ਦਾਤਾ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ (ਮੰਨਦੇ), ਉਹ (ਜੀਵਨ ਭਰ) ਇਕ ਨਾਮ ਧਿਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਾਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਰਸਾਦ (ਮਿਹਰ) ਸਦਕਾ ਪਰਮ-ਪਦਵੀ (ਸਹਜ-ਪਦ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੩.੧.੩ 'ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਤਥਾ ਸਤੈ ਢੂਮਿ
ਆਖੀ' ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਾਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ
ਪੰਜ ਪਉੜੀਆਂ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

੧. ਨਾਉ ਕਰਤਾ ਕਾਦਰੁ ਕਰੇ,
ਕਿਉ ਬੌਲੁ ਹੋਵੈ ਜੋਖੀਵਦੈ ॥

੨. ਦੇ ਗੁਨਾ ਸਤਿ ਭੈਣ ਭਰਾਵ ਹੈ,
ਪਾਰੰਗਤਿ ਦਾਨੁ ਪੜੀਵਦੈ ॥
੩. ਨਾਨਕਿ ਰਾਜੁ ਚਲਾਇਆ,
ਸਚੁ ਕੋਟੁ ਸਤਾਣੀ ਨੀਵ ਦੈ ॥
੪. ਲਹਣੇ ਧਰਿਓਨੁ ਛਤੁ ਸਿਰਿ,
ਕਰਿ ਸਿਫਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਦੈ ॥
੫. ਮਤਿ, ਗੁਰ ਆਤਮ ਦੇਵ ਦੀ,
ਖੜਗਿ ਜੋਰਿ ਪਰਾਕੁਇ ਜੀਅ ਦੈ ॥
੬. ਗੁਰਿ, ਚੇਲੇ ਰਹਰਾਸਿ ਕੀਣੀ,
ਨਾਨਕਿ ਸਲਾਮਤਿ ਥੀਵਦੈ ॥
੭. ਸਹਿ ਟਿਕਾ ਦਿਤੋਸੁ ਜੀਵਦੈ ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੯੯੯)

ਅਰਥ :

੧. ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ (ਜਿਸਦਾ) ਨਾਮਣਾ (ਉੱਘਾ) ਕਰੇ, ਉਸਦਾ ਬੋਲ
(ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਚਨ) ਕਿਵੇਂ ਤੌਲਣ-ਜੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ, ਉਸਦਾ
ਬਚਨ ਅਤੇਲ-ਅਮੇਲ ਹੈ।
੨. (ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ) ਦੈਵੀ (ਰੱਬੀ) ਗੁਣ ਸੱਚ-ਨਾਮ ਦੇ ਸਕੇ ਭੈਣ-
ਭਰਾ (ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀ) ਹਨ, ਭਾਵ, ਦੈਵੀ-ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੱਚ-ਨਾਮ ਨਾਲ
ਗੂੜਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। “ਗੁਣ ਜੰਵ ਲਾੜੇ ਨਾਲਿ ਸੈਰੈ ਪਰਖਿ ਮੋਹਣੀਐ
ਲਇਆ ॥੧॥੪॥” (ਪੰਨਾ ੨੬੫) (ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੌ) ਨਾਮ-ਦਾਨ (ਝੇਲੀ)
ਧੈਣ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਪਰਮ-ਗਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
੩. (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ
ਕਰਨ ਲਈ ਰੂਹਾਨੀ ਰਾਜ ਚਲਾਇਆ (ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ
ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਦੀ) ਬਲ ਵਾਲੀ (ਪੱਕੀ) ਨੀਂਹ ਰੱਖ ਕੇ ਸੱਚ ਰੂਪ ਕਿਲ੍ਹਾ
ਉਸਾਰਿਆ।
੪. ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ

੧੯੯

- ਕਰ ਕੇ (ਨਿਰੰਤਰ) ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਵ, ਪੀ ਰਹੇ (ਭਾਈ) ਲਹਣਾ (ਜੀ) ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ (ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ) ਛਤਰ ਧਰਿਆ।
੫. ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਗਿਆਨ-ਖੜਗ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਬਲ ਦੁਆਰਾ (ਭਾਈ ਲਹਣੇ ਜੀ ਨੂੰ) ਜੀਅ-ਦਾਨ (ਨਾਮ) ਦੇ ਕੇ ਸਿਰਮੌਰ-ਗੁਰੂ ਅਥਵਾ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ-ਸੁਮਤਿ (ਸਾਸ-ਗਿਰਾਸ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ) ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਈ।
 ੬. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਜਿਉਂਦੇ-ਜੀਅ) ਆਪਣੇ ਚੇਲੇ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ) ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਟਿੱਕ ਕੇ) ਨਮਭਕਾਰ ਕੀਤੀ।
 ੭. ਮਾਲਕ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਟਿੱਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮਰਾਤਬਾ ਬਖਸ਼ਿਆ।।।

੧. ਲਹਣੇ ਦੀ ਫੇਰਾਈਐ,
ਨਾਨਕਾ ਦੋਹੀ ਖਟੀਐ ॥
੨. ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ,
ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ ॥
੩. ਝੁਲੈ ਸੁ ਛਤੁ ਨਿਰੰਜਨੀ,
ਮਲਿ ਤਖਤੁ ਬੈਠਾ ਗੁਰ ਹਟੀਐ ॥
੪. ਕਰਹਿ ਜਿ ਗੁਰ ਫੁਰਮਾਇਆ,
ਸਿਲ ਜੋਗੁ ਅਲੂਣੀ ਚਟੀਐ ॥
੫. ਲੰਗਾਰੁ ਚਲੈ ਗੁਰ-ਸਬਦਿ ਹਰਿ,
ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੀ, ਖਟੀਐ ॥
੬. ਖਰਚੇ ਦਿਤਿ ਖਸੰਮ ਦੀ,
ਆਪ ਖਹਦੀ ਖੈਰਿ ਦਬਟੀਐ ॥
੭. ਹੋਵੈ ਸਿਫਤਿ ਖਸੰਮ ਦੀ,
ਨੂੰਚ ਅਰਸਹੁ ਕੁਰਸਹੁ ਝਟੀਐ ॥

- t. ਤੁਧੁ ਛਿਠੇ ਸਚੇ ਪਣਿਸਾਹ,
ਮਲੁ ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੀ ਕਟੀਐ ॥
- t. ਸਚੁ ਜਿ ਗੁਰਿ ਫੁਰਮਾਇਆ,
ਕਿਉ ਏਦੂ ਬੋਲਹੁ ਹਟੀਐ ॥
੧੦. ਪੁਤ੍ਰੀ ਕਉਲੁ ਨ ਪਾਲਿਓ,
ਕਰਿ ਪੀਰਹੁ ਕੰਨ੍ ਮੁਰਟੀਐ ॥
੧੧. ਦਿਲਿ ਖੱਟੈ ਆਕੀ ਫਿਰਨ੍,
ਬੰਨ੍ ਭਾਤੁ ਉਚਾਇਨ੍ ਛਟੀਐ ॥
੧੨. ਜਿਨਿ ਆਖੀ ਸੋਈ ਕਰੇ,
ਜਿਨਿ ਕੀਤੀ ਤਿਨੈ ਥਟੀਐ ॥
੧੩. ਕਉਣੁ ਹਾਰੇ, ਕਿਨਿ ਉਵਟੀਐ ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੯੬੭)

ਅਰਥ :

- (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਖੱਟੀ ਹੋਈ ਜਗਤ-ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਸਦਕਾ (ਭਾਈ) ਲਹਣਾ (ਜੀ) ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ (ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਬਣਨ) ਦੀ ਧੁੰਮ (ਸਭ ਪਾਸੇ) ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕੀਤੀ ਗਈ।
- (ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਉਪਰਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵਿਚ) ਓਹੋ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਾਲੀ) ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, (ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਦਾਨ ਦੇਣ ਦੀ) ਮਰਯਾਦਾ ਵੀ ਓਹੋ ਹੀ ਹੈ। ਮਾਲਕ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਕੇਵਲ ਸਤੀਰ-ਚੋਲੀ ਹੀ ਮੁੜ ਕੇ ਬਦਲੀ ਹੈ।
- (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਨਾਮ-ਵਣਜ ਵਾਲੀ) ਗੁਰੂ-ਹੱਟੀ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਗੁਰੂ-ਸਿੰਘਾਸਣ ਮੱਲ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। (ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਨਿਰੰਜਨੀ) ਰੱਬੀ ਛਤਰ ਝੁਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ਗੁਰੂ ਦਾ ਜੋ ਜੋ ਫੁਰਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ-ਸੈਵਕ) ਉਸਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੰਜ ਇਹ ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਚੱਟੀ ਜਾਣ ਸਦਕਾ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ- ਜੋਗ ਕਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਦੀ ਕਰੜੀ ਘਾਲਨਾ ਕਰਨੀ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ-ਜੋਗ ਹੈ।

੫. (ਗੁਰੂ-ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ) ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਲੰਗਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਤੋਟ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਸਗੋਂ ਖੱਟੀ ਹੀ ਖੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਵਾਧਾ ਹੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੬. (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ) ਮਾਲਕ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ (ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ) ਨਾਮ-ਦਾਤਿ ਵੰਡ (ਖਰਚ) ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ-ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਆਪ ਇਹ ਆਤਮਿਕ ਖੁਰਾਕ ਛਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਖਰੈਤ (ਦਾਨ) ਵਜੋਂ ਦਬਾ-ਦਬ ਵੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।
੭. (ਗੁਰੂ-ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ) ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਕੁਰਸ (ਚੰਦ-ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ) ਤੋਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਏਵੇਂ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਸਦਕਾ ਰੱਬੀ-ਮੰਡਲਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰ-ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਝਰ (ਬਰਸ) ਰਿਹਾ ਹੈ।
੮. ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਸਦਕਾ (ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ) ਜਨਮ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਪਾਪ-ਮੈਲ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
੯. ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਜੋ ਸੱਚਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਕਿ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਸੇਵਾ-ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ-ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ) ਇਸ ਫੁਰਮਾਨ ਤੋਂ, ਕਿਵੇਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟੀਏ (ਭਾਵ, ਕਿਵੇਂ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਹੋਵੀਏ)।
੧੦. ਪਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ (ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਗੱਦੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦਾ) ਗੁਰੂ-ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨਿਆ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੇਵਲ ਪਿਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣਿਆ), ਪੀਰ (ਗੁਰੂ) ਕਰਕੇ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਕੰਧਾ ਮਰੋੜ ਲਿਆ, ਭਾਵ, ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ।
੧੧. (ਪੁੱਤਰ) ਦਿਲ ਥੋਟੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ (ਗੁਰੂ-ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਤੋਂ) ਬਾਗੀ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਗੁਰੂ-ਅਵੱਗਿਆ ਮਈ) ਛੁੱਟ ਦਾ ਭਾਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।
੧੨. ਜਿਸ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ) ਨੇ ਅੰਦਰਲੀ ਹੁਡ ਅਧੀਨ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲ ਕੇ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ (ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ) ਕੀਤੀ, ਉਸ ਨੇ ਹੀ (ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ

ਬਣ ਕੇ ਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ) ਬਟਣਾ ਥਠੀ, ਭਾਵ, ਪਧਤੀ (ਪ੍ਰਥਾ) ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ।

੧੩. ਕਉਣ (ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ) ਹਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਖੱਟੀ ਖੱਟੀ (ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਜਿੱਤੀ) ਹੈ, ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਹਾਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ। ੨।

ਜਿਣਿ ਹਾਰੈ, ਹਾਰੈ ਜਿਣੈ, ਏਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਾਲਾ।

(ਵਾਰ ੧੩, ਪਉੜੀ ੧੭, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

੧. ਜਿਨਿ ਕੀਤੀ ਸੋ ਮੰਨਣਾ, ਕੋ ਸਾਲੁ, ਜਿਵਾਹੇ ਸਾਲੀ ॥
੨. ਧਰਮ ਰਾਇ ਹੈ ਦੇਵਤਾ, ਲੈ ਗਲਾ ਕਰੇ ਦਲਾਲੀ ॥
੩. ਸਤਿਗੁਰੁ ਆਖੈ, ਸਚਾ ਕਰੇ, ਸਾ ਬਾਤ ਹੋਵੈ ਦਰਹਾਲੀ ॥
੪. ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਦੀ ਦੋਹੀ ਫਿਰੀ, ਸਚੁ ਕਰਤੈ ਬੰਧਿ-ਬਹਾਲੀ ॥
੫. ਨਾਨਕੁ ਕਾਇਆ ਪਲਟੁ ਕਰਿ, ਮਲਿ ਤਖਤੁ ਬੈਠਾ ਸੈ-ਡਾਲੀ ॥
੬. ਦਰੁ ਸੇਵੇ ਉਮਤਿ ਖੜੀ, ਮਸਕਲੈ ਹੋਇ ਜੰਗਾਲੀ ॥
੭. ਦਰਿ ਦਰਵੇਸ਼ ਖਸੰਮ ਦੈ, ਨਾਇ ਸੱਜੈ ਬਾਣੀ ਲਾਲੀ ॥
੮. ਬਲਵੰਡ, ਖੀਵੀ ਨੇਕ ਜਨ, ਜਿਸੁ ਬਹੁਤੀ ਛਾਉ ਪੜਾਲੀ ॥
੯. ਲੰਗਰਿ ਦਉਲਤਿ ਵੰਡੀਐ, ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖੀਰਿ ਘਿਆਲੀ ॥
੧੦. ਗੁਰਸਿਖਾ ਕੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ, ਮਨਮੁਖ ਬੀਏ ਪਰਾਲੀ ॥
੧੧. ਪਏ ਕਬੂਲੁ ਖਸੰਮ ਨਾਲਿ, ਜਾਂ ਘਾਲ ਮਰਦੀ ਘਾਲੀ ॥
੧੨. ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਸਹੁ ਸੋਇ, ਜਿਨਿ ਗੋਇ ਉਠਾਲੀ ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੮੬੭)

ਅਰਥ :

੧. ਜਿਸ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ) ਨੇ (ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਵਾਲੀ) ਕਾਰ ਕਮਾਈ, ਉਹ ਮਾਨਨੀਕ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ। ਕੋਈ ਸੇਸ਼ਟ (ਤਤਵੇਤਾ) ਹੀ ਜਿਵਾਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਲੀ (ਧਾਨ-ਮੁੰਜੀ) ਵਿੱਚੋਂ ਸੇਸ਼ਟਤਾ ਦਾ ਨਿਰਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਹੀ ਤਤਵੇਤਾ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਣਾ

- ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਸਾਲੀ (ਸੇਵਾ-ਭਾਵਨਾ) ਜਿਵਾਹਾਂ (ਆਕੜ-ਅਹੰਕਾਰ) ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ।
2. (ਜਿਵੇਂ) ਧਰਮ-ਰਾਜਾ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਥਾਪਿਆ ਹੋਇਆ) ਦੇਵਤਾ (ਦੈਵੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ) ਹੈ, ਜੋ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਗੁਪਤ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ) ਕਰਮ-ਬਿਚਿਰੇ ਉੱਤੇ ਮੁਨਸਫ਼ੀ (ਧਰਮ-ਨਿਆਉ) ਕਰਦਾ ਹੈ (ਏਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਲਹਣੇ ਜੀ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਦਾ ਧਰਮ-ਨਿਆਉ ਕੀਤਾ)।
 3. ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੋ ਜੋ ਕੁਝ (ਕਰਤਾ-ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ) ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਭੁਰੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
 8. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਗੁਰਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਧੁੰਮ (ਸਭ ਪਾਸੇ) ਪਸਰ ਗਈ, (ਇਹ ਗੁਰਤਾ) ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ।
 4. ਸੈਕੜੇ ਡਾਲੀਆਂ (ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ) ਵਾਲਾ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਕ-ਚੌਲੀ ਬਦਲ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ) ਤਖਤ ਮੱਲ ਬੈਠਾ ਹੈ।
 ੬. ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਿ ਖੜੀ (ਸ਼ਰਧਾ-ਪ੍ਰੈਮ ਨਾਲ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਕੇ) ਗੁਰੂ-ਦਰ ਮੱਲ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਸਦਕਾ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਮਲ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ) ਜਿਵੇਂ ਮਸਕਲੇ (ਜੰਗਾਲ ਲਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਸੰਦ) ਨਾਲ ਜੰਗਾਲੀ ਹੋਈ ਧਾਤ (ਸਾਫ਼) ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
 7. (ਜੋ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ) ਖਸਮ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਦਰ ਉੱਤੇ ਦਰਵੇਸ਼ (ਨਾਮ-ਦਾਤਿ ਦਾ ਸਵਾਲੀ ਬਣਦਾ) ਹੈ, ਉਸ (ਦੇ ਮੁਖੜੇ) ਉੱਤੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ (ਦੇ ਅਭਿਆਸ) ਢੁਆਰਾ ਲਾਲੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੁਖਜ਼ਾ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋਇ ਸੁਣਦੜੀ ਮੇਰਾ ਤਨੁ ਮਨੁ ਮਉਲਾ, ਨਾਮੁ ਜਪੰਦੜੀ ਲਾਲੀ ॥ ਸ. ੧। ਪੁਅ. ੧੭॥
(ਪੰਨਾ ੬੬੮)

੮. ਬਲਵੰਡ (ਮੁਹਰ ਛਾਪ)–ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ) ਬੜੀ ਭਲੀ-ਲੋਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਛਾਉ ਅਤਿ ਸੰਘਣੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਦੀ ਸੁਘੜਤਾ ਵਾਲੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ।
੯. (ਗੁਰੂ ਕੇ) ਲੰਗਰ ਵਿਚ (ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ) ਧਨ, ਦੌਲਤ; (ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੂੰ) ਘਿਉ ਵਾਲੀ ਖੀਰ ਅਤੇ (ਆਤਮ-ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਲਈ) ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰਸ ਵੰਡੀਦਾ ਹੈ।
੧੦. (ਗੁਰੂ-ਦਰ ਦੇ ਦਰਵੇਸ਼) ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁਖਜੇ ਨੂਰੇ-ਨੂਰ ਹਨ, ਪਰ (ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਮਨ ਦੇ ਮੁਗੀਦ (ਮਨਮੁਖ) ਵਿਅਕਤੀ ਪਰਾਲੀ ਵਾਂਗ ਪੀਲੇ-ਭੂਕ (ਸਰਮਿੰਦੇ) ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ।
੧੧. (ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨਿੰਨ ਸਿੱਖ-ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ) ਜਦੋਂ (ਗੁਰ-ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਸਦਕਾ) ਮਰਦਉਪਣੇ ਵਾਲੀ ਬਿਖਮ ਘਾਲਨਾ ਘਾਲੀ ਤਾਂ ਮਾਲਕ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨਾਲ ਬਣ ਆਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਦਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਏ।
੧੨. ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ (ਜੀ ਦਾ) ਸੁਭਾਗਾ ਪਤੀ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਅਜਿਹਾ (ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਸ਼ਟੀ (ਦੇ ਉੱਧਾਰ) ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੩।

੧. ਹੋਰਿੰਓ ਗੰਗ ਵਹਾਈਐ,
ਦੁਨਿਆਈ ਆਖੈ ਕਿ ਕਿਉਣੁ ॥
੨. ਨਾਨਕ ਈਸਰਿ ਜਗਨਾਥ,
ਉਚਹਦੀ ਵੈਣੁ ਵਿਰਿਕਿਉਨੁ ॥
੩. ਮਾਧਾਣਾ ਪਰਬਤੁ ਕਰਿ,
ਨੇਤ੍ਰੀ ਬਾਸਕੁ, ਸਬਦਿ ਰਿੜਕਿਉਨੁ ॥
੪. ਚਉਦਹ ਰਤਨ ਨਿਕਾਲਿਅਨੁ,
ਕਰਿ ਆਵਾ ਗਊਣੁ ਚਿਲਕਿਉਨੁ ॥

੫. ਕੁਦਰਤਿ ਅਹਿ ਵੇਖਾਲੀਅਨੁ,
ਜਿਣਿ ਐਵਡ ਪਿਛ ਠਿਣਕਿਓਨੁ ॥
੬. ਲਹਣੇ ਧਰਿਓਨੁ ਛੜ੍ਹ ਸਿਰਿ,
ਅਸਮਾਨਿ ਕਿਆੜਾ ਛਿਕਿਓਨੁ ॥
੭. ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਮਾਹਿ,
ਆਪੁ ਆਪੈ ਸੇਤੀ ਮਿਕਿਓਨੁ ॥
੮. ਸਿਖਾਂ ਪੁੜ੍ਹਾਂ ਘੋਖਿ ਕੈ,
ਸਭ ਉਮਤਿ ਵੇਖਹੁ ਜਿ ਕਿਓਨੁ ॥
੯. ਜਾਂ ਸੁਧੋਸੁ ਤਾਂ ਲਹਣਾ ਟਿਕਿਓਨੁ ॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੯੬੭)

ਅਰਥ :

੧. ਲੋਕਾਈ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ! (ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕੇ ਮਾਨੇ) ਗੰਗਾ (ਦੀ ਧਾਰਾ) ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਵੱਲੋਂ (ਉਲਟੀ) ਵਹਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।
੨. ਉਸ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਨੇ ਉੱਚੀ ਹੱਦ ਵਾਲਾ (ਸਰਬ-ਉੱਚ ਬਚਨ) ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ [ਗੁਰੂ-ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ-ਸੇਵਕ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ]।
੩. (ਜਿਵੇਂ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਦਾ ਮਧਾਣਾ ਬਣਾ ਕੇ, ਸੋਸਨਾਗ ਦਾ ਨੈੜਾ ਪਾ ਕੇ ਖੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਿਆ ਅਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਕੱਢੇ, ਏਵੇਂ ਹੀ) ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਪਰਬਤ-ਰੂਪ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮਧਾਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਮਨ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਵਜੋਂ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ (ਮਧਾਣੇ) ਦੁਆਰਾ ਸਗੀਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਿਆ।
੪. ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ (ਸਗੀਰ-ਸਮੁੰਦਰ) ਵਿੱਚੋਂ (ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ) ਚੌਦਹ ਰਤਨ ਕੱਢੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਆਵਾ-ਗਉਣ ਦੇ ਮੂਲ) ਵਿਸ਼ਵ-ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ (ਦੈਵੀ-ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ) ਭੂਸਤ ਕੀਤਾ (ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ)।
੫. ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਅਸਚਰਜ ਲੀਲਾ ਵਿਖਾਈ

ਕਿ ਜਿਸ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ) ਨੇ (ਸਿੱਖੀ-ਪਰਖ ਦੀ) ਬੇਡੀ ਵੱਡੀ ਪਿੜ
(ਬਾਜ਼ੀ) ਜਿੱਤ ਲਈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ-ਗੱਦੀ) ਉੱਤੇ ਇਸਥਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

੬. (ਭਾਈ) ਲਹਣਾ (ਜੀ) ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ
(ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਛਤਰ ਪਰਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ (ਗੌਰਵ) ਆਕਾਸ਼
ਤਕ ਅਪਜ਼ਾਅ ਦਿੱਤਾ।

੭. ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੀ)
ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਜ ਆਪਣਾ ਨੂਰੀ ਆਪਾ (ਭਾਈ
ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੇ) ਆਪੇ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

੮-੯. ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ! ਵੇਖਹੁ ! ਜਿਹੜਾ (ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ) ਉਸ (ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਕੀਤਾ, ਸਿੱਖਾਂ-ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖ-ਨਿਰਖ
ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ) ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੋਧ ਲਿਆ ਤਾਂ
ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ (ਗੁਰੂ) ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ।

੧. ਫੇਰਿ ਵਸਾਇਆ ਫੇਰੁਆਣਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਖਾਡੂਰੁ ॥
੨. ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਨਾਗਲਿ ਭੁਧੁ, ਹੋਰੁ ਮੁਚੁ ਗਾਵੂਰੁ ॥
੩. ਲਬੁ ਵਿਣਾਹੇ ਮਾਣਸਾ, ਜਿਉ ਪਾਣੀ ਬੂਰੁ ॥
੪. ਵਰ੍ਹਿਐ ਦਰਗਾਹ ਗੁਰੂ ਕੀ, ਕੁਦਰਤੀ ਨੂਰੁ ॥
੫. ਜਿਤੁ ਸੁ ਹਾਥ ਨ ਲਭਈ, ਤੂੰ ਓਹੁ ਨਰੂਰੁ ॥
੬. ਨਉ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ, ਤੁਧੁ ਵਿਚਿ ਭਰਪੂਰੁ ॥
੭. ਨਿੰਦਾ ਤੇਰੀ ਜੋ ਕਰੇ, ਸੈ ਵੰਵੈ ਚੂਰੁ ॥
੮. ਨੇੜੈ ਦਿਸੈ ਮਾਤ ਲੋਕ, ਤੁਧੁ ਸੁੜੈ ਦੂਰੁ ॥
੯. ਫੇਰਿ ਵਸਾਇਆ ਫੇਰੁਆਣਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਖਾਡੂਰੁ ॥੫॥

(ਪੰਨਾ ੯੬੭)

ਅਰਥ :

੧. ਫਿਰ, (ਬਾਬਾ) ਫੇਰੂ (ਜੀ) ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ
ਜੀ) ਨੇ ਖੜੂਰ (ਨਗਰ) ਨੂੰ (ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ-ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ ਕੇ) ਆਬਾਦ
ਕੀਤਾ।

2. (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ !) ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਜਪ, ਤਥ ਅਤੇ ਸੰਜਮ (ਆਦਿ ਦੈਵੀ-ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਸੰਪਤੀ) ਹੈ। ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਬਹੁਤ ਹੰਕਾਰ ਹੀ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।
3. ਲੋਭ-ਲਾਲਚ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਇਉਂ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ (ਉੱਤੇ ਆਇਆ) ਬੂਰ (ਵਿਗਾੜਦਾ ਹੈ)।
4. ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ (ਦਰਬਾਰ) ਵਿਚ (ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਵਰਸਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਇਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਨੂਰੋ-ਨੂਰ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ)।
5. (ਹੋ ਸਤਿਗੁਰ !) ਤੂੰ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਠੰਢ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਉਹ ਸੀਤਲ-ਸਾਗਰ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਵਿਚਲੀ ਥਾਹ (ਛੁੱਘਾਈ) ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।
6. ਹੋ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨੌ ਮਾਇਕੀ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਰਮੌਰ ਸਦੀਵਕਾਲ ਭਰਪੂਰ ਨਾਮ-ਖਜ਼ਾਨਾ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।
7. (ਹੋ ਸਤਿਗੁਰ !) ਜੋ ਜੋ ਜੀਵ ਤੇਰੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਚਕਨਾਚੂਰ (ਬਰਬਾਦ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
8. ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਵਸਦਾ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦ-ਪਦਾਰਥ ਹੀ ਸੁਝਦਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਇਆ-ਵਾਦੀ ਲਘੂ-ਦਿਸ਼ਟੀ ਹੈ), ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਦੂਰ (ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ) ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਝਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਮਿਤ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੈਨੂੰ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਵੀ ਸੋਝੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਤੂੰ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਹੈਂ।
9. ਫਿਰ (ਬਾਬਾ) ਛੇਤੂ (ਜੀ) ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਖੜੂਰ (ਨਗਰ) ਨੂੰ (ਸਿੱਖੀ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ ਕੇ) ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ।ਪਾ

੩.੧.੪ 'ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ੧' ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਤੁਕਾਂ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

1. ਕਲਿਜੁਗਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ,
ਅੰਗਦੁ ਅਮਰੁ ਕਹਾਇਓ ॥
2. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਜੁ ਅਬਿਚਲੁ ਅਟਲੁ,
ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਫੁਰਮਾਇਓ ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯੦)

ਅਰਥ :

੧. ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਰ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਤਯ-ਵਕਤਾ-ਪੁਰਖ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ) ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ (ਦਾਸ) ਅਖਵਾਇਆ।
੨. ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਰਚਨਾ ਦੇ ਮੁੱਢ-ਮੂਲ, ਮੁੱਢਲੀ ਹਸਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਮੁਦ ਛੁਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦਾ ਰਾਜ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਤੇ ਜੁਗੋ-ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਹੈ।

੩.੧.੫ 'ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ ੨' (੧੦ ਸਵਈਏ)

ਨੌਟ : ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਅੰਕ '੨' ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਏ ਪਦ 'ਦੂਜੇ' ਦਾ ਸੰਕੇਤਕ ਅੰਕ-ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਕ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਨਹੀਂ।

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਧੰਨੁ ਕਰਤਾ,
ਕਾਰਣ ਕਰਤਾਚੁ ਕਰਣ ਸਮਰਥੋ ॥
੨. ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨੁ ਨਾਨਕੁ,
ਮਸਤਕਿ ਤੁਮ ਧਰਿਓ ਜਿਨਿ ਹਥੋ ॥
੩. ਤ ਧਰਿਓ ਮਸਤਕਿ ਹਥੁ ਸਹਜਿ, ਅਮਿਉ ਝੁਠਉ ਛੱਜਿ,
ਸੁਰਿ ਨਰ ਗਣ ਮੁਨਿ ਬੋਹਿਯ ਅਗਾਜਿ ॥
੪. ਮਾਰਿਓ ਕੰਟਕੁ ਕਾਲੁ ਗਾਰਜਿ, ਧਾਵਤੁ ਲੀਓ ਬਰਜਿ,
ਪੰਚ ਭੂਤ ਏਕ ਘਰਿ ਰਾਖਿ ਲੇ ਸਮਜਿ ॥
੫. ਜਗੁ ਜੀਤਉ ਗੁਰ ਦੁਆਰਿ, ਖੇਲਹਿ ਸਮਤ ਸਾਰਿ,
ਰਥੁ ਉਨਮਨਿ ਲਿਵ ਰਾਖਿ ਨਿਰਕਾਰਿ ॥
੬. ਕਹੁ ਕੀਰਤਿ ਕਲ ਸਹਾਰ, ਸਪਤ ਦੀਪ ਮਝਾਰ,
ਲਹਣਾ ਜਗਤ੍ ਗੁਰੁ ਪਰਸਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥੧॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੯੭)

ਅਰਥ :

ਮਹਲਾ ਦੂਜਾ—(ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਰੂਪ।

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ—(ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ-ਜੋਤਿ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਰੂਪ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ) ਦੇ ਸਵਈਏ।

ਇਕ (ਅਦੁੱਤੀ) ਬ੍ਰਹਮ, ਸਿਰਜਨਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ-ਸਤਾ-ਸੰਪੰਨ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਥਵਾ ਮਿਲਾਪ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

1. ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਧੰਨ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰੱਥ ਕਰਤਾਰ ਹੈ।
2. ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਧੰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ (ਪਰਮ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ) ਮਸਤਕ 'ਤੇ (ਆਪਣਾ ਮੁਬਾਰਕ) ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ।
3. ਜਦੋਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ) ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਦਾ ਸਹਜ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਹੋ ਗਿਆ, (ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਹਬਰ ਲਾ ਕੇ (ਛੱਜੀ ਖਾਰੀਂ) ਵੱਸ ਪਿਆ। (ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਏ) ਜਨ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ (ਨਾਮ-ਜਲ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਵਿਗਸ ਕੇ) ਸੁਗੰਧਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸ੍ਰੋਸ਼ਟ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਮੁਨੀਸੁਰ ਹੋ ਨਿਬੜੇ।
4. (ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ) ਦਬਦਬੇ ਨਾਲ (ਆਪ ਜੀ ਨੇ) ਕੰਢੇ ਵਾਂਗ ਦੁਖਦਾਈ ਕਾਲ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ, ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ (ਚੰਚਲ) ਮਨ ਨੂੰ (ਭਟਕਣਾ ਤੋਂ) ਰੋਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜ (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਭੂਤਰੇ ਹੋਏ ਭੂਤਨੇ ਸਮੇਟ ਕੇ (ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਕੇ) ਇੱਕੋ ਘਰ (ਸਹਜ) ਵਿਚ ਰੱਖ ਲਏ।
5. (ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ!) ਤੂੰ ਸਮਤਾ (ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ (ਜੀਵਨ-ਖੇਡ) ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਲਿਵ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਸਦਕਾ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਉ ਵਾਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ-ਦਰ 'ਤੇ (ਆਪਾ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਕੇ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ।

੬. ਕਲੁਸਹਾਰ (ਭੱਟ) ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ) ਕੀਰਤੀ ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ (ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਸਾਰ) ਵਿਚ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੁਰਾਰੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਰੂਪ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ (ਪਾਰਸ-ਹਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ) (ਬਾਈ) ਲਹਣਾ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ਨਿਬੰਧਿਆ ਹੈ। ੧।

੧. ਜਾ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰ, ਕਾਲੁਖ ਖਨਿ ਉਤਾਰ,
ਤਿਮਰ ਅਗਣੁਨ ਜਾਹਿ ਦਰਸ ਦੁਆਰ ॥
੨. ਓਇ ਜੁ ਸੇਵਹਿ ਸਬਦੁ ਸਾਰੁ, ਰਾਖੜੀ ਬਿਖਮ ਕਾਰ,
ਤੇ ਨਰ ਭਵ ਉਤਾਰਿ, ਕੀਏ ਨਿਰਭਾਰ ॥
੩. ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਹਜ ਸਾਰਿ, ਜਾਗੀਲੇ ਗੁਰ ਬੀਚਗਿ,
ਨਿਮਰੀ ਭੂਤ ਸਦੀਵ ਪਰਮ ਪਿਆਰਿ ॥
੪. ਕਹੁ ਕੀਰਤਿ ਕਲ ਸਹਾਰ, ਸਪਤ ਦੌਪ ਮਸ਼ਾਰ,
ਲਹਣਾ ਜਗੜ੍ਹ ਗੁਰੂ, ਪਰਸਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥੨॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੯੧)

ਅਰਥ :

੧. (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਅਜਿਹੇ ਤੇਜ-ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਹਨ) ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵਹਿ ਰਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਰਾ, ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਕਾਲੁਖ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਭਰਮ-ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
੨. ਉਹ ਜੀਵ, ਜਿਹੜੇ (ਹਜ਼ੂਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ) ਤੱਤ-ਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੰਵਹਦੇ (ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਭਿਆਸ-ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ) ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਅਤਿ ਬਿਖੜੀ ਅਤੇ ਕਠਿਨ ਕਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ) ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰ ਕੇ (ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਗੋੜ ਵਾਲੇ) ਭਾਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।
੩. (ਅਜਿਹੇ ਗੁਰੂ-ਵਰੋਸਾਏ ਜੀਵ) ਗੁਰੂ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਸਦਕਾ, ਸਤਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਸਹਜ-ਮਈ ਆਤਮ-ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ (ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ) ਜਾਗ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਦੀਵਕਾਲ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ

ਮੁਰਤਿ ਹੋਏ ਹੋਏ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਰਬ-ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਿਆਰ ਵਿਚ (ਨਿ-ਮਗਨ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੪. ਕਲ੍ਹੂ ਸਹਾਰ (ਭੱਟ) ਦਾ ਕਬਨ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ) ਕੀਰਤੀ ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ (ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਸਾਰ) ਵਿਚ ਪਸੰਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੁਰਾਰੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਰੂਪ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ (ਪਾਰਸ-ਰਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੂਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ) ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਹੈ। ੨।

੧. ਤੈ ਤਉ ਦ੍ਰਿੜਿਓ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰੁ, ਬਿਮਲ ਜਾਸੁ ਬਿਬਾਰੁ,
ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਸੁਜਨ ਜੀਆ ਕੌ ਅਪਾਰੁ ॥

੨. ਤੂ ਤਾ ਜਨਿਕ ਰਾਜਾ ਅਉਤਾਰੁ, ਸਬਦੁ ਸੰਸਾਰਿ ਸਾਰੁ,
ਰਹਹਿ ਜਗਤ੍ ਜਲ ਪਦਮ ਬੀਚਾਰੁ ॥

੩. ਕਲਿਪਤਰੁ ਰੋਗ ਬਿਦਾਰੁ, ਸੰਸਾਰ ਤਾਪ ਨਿਵਾਰੁ,
ਆਤਮਾ ਤ੍ਰਿਬਿਧਿ, ਤੇਰੈ ਏਕ ਲਿਵ ਤਾਰੁ ॥

੪. ਕਹੁ ਕੀਰਤਿ ਕਲ ਸਹਾਰ, ਸਪਤ ਦੀਪ ਮਝਾਰ,
ਲਹਣਾ ਜਗਤ੍ ਗੁਰੂ ਪਰਸਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯੧)

ਅਰਥ :

੧. (ਪੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ !) ਤੈ (ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ) ਨੇ ਤਾਂ (ਪਾਰ-ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਅਪਾਰ ਨਾਮ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ (ਕਰ ਕੇ ਧਾਰਨ) ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ (ਨਿਰਮਲ ਨਾਮ) ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਜਸ (ਸਾਰੇ ਖੰਡੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡੀਂ) ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਿਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ।

੨. (ਹੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ !) ਤੂ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੋ ਕੇ (ਮਾਤ੍ਰ-ਲੋਕ ਵਿਚ) ਅਉਤਰਿਆ (ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ) ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਤੇਰਾ ਸ਼ਬਦ (ਨਾਮ-ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ) ਹੀ ਤੱਤ-ਸਾਰ ਹੈ। ਤੂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਜਲ ਕਮਲ ਦੀ ਨਿਆਈ (ਨਿਰਲੇਪ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੩. (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ !) ਢੂੰ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਲਪ-ਬਿੜ੍ਹ ਹੈਂ, ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ (ਆਧਿ, ਬਿਆਧਿ, ਉਪਾਧਿ ਤਿੰਨੇ ਹੀ) ਤਾਪ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ; ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ (ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਪਰਵਿਤਤ) ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਤੇਰੇ ਦਰ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਇਕ-ਰਸ ਲਿਵ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
੪. ਕਲੂ ਸਹਾਰ (ਭੱਟ) ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ) ਕੀਰਤੀ ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ (ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਸਾਰ) ਵਿਚ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੁਰਾਰੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਰੂਪ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ (ਪਾਰਸ-ਰਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ) ਡਾਈ ਲਹਣਾ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਹੈ।
੫. ਤੈ ਤਾ ਹਦਰਬਿ ਪਾਇਓ ਮਾਨੁ, ਸੇਵਿਆ ਗੁਰੂ ਪਰਵਾਨੁ,
ਸਾਧਿ ਅਜਗਰੁ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਉਨਮਾਨੁ ॥
੬. ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਰਸ ਸਮਾਨ, ਆਤਮਾਵੰਤ ਗਿਆਨ,
ਜਾਣੀਅ ਅਕਲ ਗਤਿ ਗੁਰ ਪਰਵਾਨ ॥
੭. ਜਾ ਕੀ ਦਿਸਟਿ ਅਚਲ ਠਾਣ, ਬਿਮਲ ਬੁਧਿ ਸੁਖਾਨ,
ਪਹਿਰਿ ਸੀਲ ਸਨਾਹੁ ਸਕਤਿ ਬਿਦਾਰਿ ॥
੮. ਕਹੁ ਕੀਰਤਿ ਕਲ ਸਹਾਰ, ਸਪਤ ਦੀਪ ਮਝਾਰ,
ਲਹਣਾ ਜਗਤ੍ਰੂ ਗੁਰੂ ਪਰਸਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥੪॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੯)

ਅਰਥ :

੧. (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ !) ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ, ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਨ ਹੋਏ ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਜਹਿਰੀਲੇ ਨਾਗ (ਮਨ) ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ ਉਨਮਨੀ (ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਉ ਵਾਲਾ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈ (ਆਪ ਜੀ ਨੇ) ਹਜ਼ੂਰ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਤੋਂ (ਗੁਰੂ-ਪਦ ਦਾ) ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ।
੨. (ਆਪ ਜੀ ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨ-ਦੀਦਾਰ ਪਾਪ ਹਰਨ ਵਾਲੇ ਹਗੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਆਤਮ-ਸੋਝੀ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨੀ ਹੋ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ 'ਤੇ) ਪਰਵਾਨ ਹੋਏ ਹੋਏ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ (ਬਖਸ਼ੀ

- ਹੋਈ) ਅਕਲ-ਗਤਿ (ਅਖੰਡ-ਕਲਾ ਵਾਲੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਜੁਗਤੀ) ਜਾਣ ਲਈ ਹੈ।
੩. (ਆਪ ਜੀ ਹੀ ਹੋ) ਜਿਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਚਲ ਟਿਕਾਣੇ (ਤੁਰੀਆ ਪਦ) ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਬੁੱਧੀ ਸ੍ਰੋਟ ਬਾਨ (ਆਤਮ-ਮੰਡਲ) ਵਿਖੇ (ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਈ ਪਈ) ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਸਹਿਨ-ਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਸੰਜੋਅ ਪਹਿਨ ਕੇ, ਮਾਇਆ (ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਤਮੋ-ਗੁਣੀ ਬਿਰਤੀ) ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
 ੪. ਕਲੁ ਸਹਾਰ (ਭੱਟ) ਦਾ ਕਬਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ) ਕੀਰਤੀ ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ (ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਸਾਰ) ਵਿਚ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੁਰਾਗੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਰੂਪ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ (ਪਾਰਸ-ਰਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ) ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਹੈ।।੪।
- ੧. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਧਰਤ ਤਮ ਹਰਨ, ਦਹਨ ਅਘ ਪਾਪ ਪ੍ਰਨਾਸਨ ॥**
੨. ਸਬਦ ਸੂਰ ਬਲਵੰਤ, ਕਾਮ ਅਰੁ ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਨਾਸਨ ॥
੩. ਲੋਭ ਮੋਹ ਵਸਿ ਕਰਣ, ਸਰਣ ਜਾਚਿਕ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਣ ॥
੪. ਆਤਮ ਰਤ ਸੰਗ੍ਰਹਣ, ਕਹਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲ ਢਾਲਣ ॥
੫. ਸਤਿ ਗੁਰੂ ਕਲ ਸਤਿ ਗੁਰ ਤਿਲਕੁ,
ਸਤਿ ਲਾਗੈ ਸੋ ਥੈ ਤਰੈ ॥
੬. ਗੁਰੂ ਜਗਤ ਫਿਰਣਸੀਹ ਅੰਗਰਉ,
ਰਾਜੁ ਜੋਗ ਲਹਣਾ ਕਰੈ ॥੫॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯)

ਅਰਥ :

੧. (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋ (ਸਿੱਖਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ) ਅਗਿਆਨਤਾ ਰੂਪ ਅੰਨ੍ਤਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਦਰਾਪ ਕਰਨ (ਸਾਜ਼ ਦੇਣ) ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ।
੨. (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਸ਼ਬਦ (ਦੀ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ) ਦੇ ਬਲਵਾਨ ਸੂਰਮੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਸਿੱਖ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ) ਕਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ (ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ) ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ।

੩. (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਆਤਮ-ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ) ਲੋਭ
ਅਤੇ ਮੌਹ (ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਸਰਨ ਦੀ
ਜਾਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ।
੪. ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਕਲਾ ਵਰਤਾਅ ਕੇ (ਕਠੋਰ-ਚਿਤ ਜੀਵਾਂ
ਨੂੰ) ਦ੍ਰਵੀਭੂਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿਣ-ਸ੍ਰੋਤ
(source of divine inspiration and devotion) ਹਨ।
੫. 'ਕਲੂ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ) — ਗੁਰੂ ਸਤਿ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਤਿਲਕ (ਸ਼ਬਦ-ਨੀਸਾਣ)
ਵੀ ਸਤਿ ਹੈ; ਜੋ ਜੀਵ (ਨਿਸਚਾ ਧਾਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸਤਿ (ਨਾਮ) ਵਿਚ
ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਅਵਸ਼ੇ਷ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੬. ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ੇਰ-ਪੁੱਤਰ (ਭਾਈ) ਲਹਣਾ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਅੰਗ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ)
ਬਣ ਕੇ (ਪਰਮਾਰਥੀ) ਰਾਜ-ਜੰਗ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੧. ਸਦਾ ਅਕਲ ਲਿਵ ਰਹੈ, ਕਰਨ ਸਿਉ ਇੜਾ ਚਾਰਹ ॥
 ੨. ਦੂਮ ਸਪੂਰ ਜਿਉ ਨਿਵੈ, ਖਵੈ ਕਸੁ ਬਿਮਲ ਬੀਜਾਰਹ ॥
 ੩. ਇੱਹੈ ਤਜੁ ਜਾਣਿਓ, ਸਰਬ ਗਤਿ ਅਲਖੁ ਬਿਡਾਣੀ ॥
 ੪. ਸਹਜ ਭਾਏ ਸੰਚਿਓ, ਕਿਰਣਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲ ਬਾਣੀ ॥
 ੫. ਗੁਰ ਗਾਮਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਤੈ ਪਾਇਓ,
 ਸਤੁ ਸੰਤੈਖੁ ਗ੍ਰਾਹਜਿ ਲਯੋ ॥
 ੬. ਹਰਿ ਪਰਸਿਓ ਕਲੁ ਸਮੁਲਵੈ,
 ਜਨ ਦਰਸਨੁ ਲਹਣੇ ਭਯੋ ॥੬॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯੨)

ਅਰਥ :

੧. (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਲੀਨ) ਆਪ ਜੀ
ਦੀ ਲਿਵ ਨਿਰੰਤਰ ਅਖੰਡਾਕਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਰਣੀ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ
ਸ੍ਰੈ-ਇੜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ (ਸੁਤੰਤਰ) ਹੋ।
੨. ਜਿਵੇਂ ਫਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰੁੱਖ (ਧਰਤੀ ਵੱਲ) ਝੁਕਦਾ ਹੈ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ

- ਦੇਣ ਲਈ ਆਪ) ਕਸ਼ਟ ਝੱਲਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਵੀ (ਹੋ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ !) ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਨਿਰਮਲ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ (ਨਿਮਰਤਾ, ਵੱਡੀ ਜੀਰਾਂਦ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ) ਵਾਲੇ ਹੋ।
੩. (ਹੋ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ !) ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਤੱਤ-ਸਾਰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਝ ਸੂਝ ਤੋਂ ਪਰੋ, ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕਾਂ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ।
 ੪. (ਹੋ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ !) ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਕਲਾ-ਸੰਪੰਨ ਬਾਣੀ ਦੀ (ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ) ਕਿਰਣ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ) ਸੰਚਾਰਿਆ (ਪਸਾਰਿਆ) ਹੈ।
 ੫. (ਹੋ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ !) ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤਕ ਗੰਮਤਾ (ਪਹੁੰਚ) ਕਰ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਸਤ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ (ਸਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ) ਦਿੜ੍ਹੁ ਕਰ ਕੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।
 ੬. ਕਲ੍ਹੁ (ਭੱਟ) ਕੂਕ ਕੂਕ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਨਾਂ ਨੂੰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਅਭੇਦ) ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਾਨੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।॥
੧. ਮਨਿ ਬਿਸਾਸੁ ਪਾਇਓ, ਰਾਹਰਿ ਰਾਹੁ ਹਦਰਥਿ ਦੀਓ ॥
 ੨. ਰਾਰਲ ਨਾਸੁ ਭਨਿ ਨਠਯੋ, ਅਮਉ ਅੰਤਰਗਤਿ ਪੀਓ ॥
 ੩. ਰਿਦਿ ਬਿਗਾਸੁ ਜਾਗਿਓ, ਅਲਖਿ ਕਲ ਧਰੀ ਜੁਗੰਤਰਿ ॥
 ੪. ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ, ਰਵਿਓ ਸਾਅਨਿ ਨਿਰੰਤਰਿ ॥
 ੫. ਉਦਾਰਉ ਚਿਤ ਦਾਰਿਦਹਰਨ, ਪਿਖੰਤਿਹ ਕਲਮਲ ਤ੍ਰਸਨ ॥
 ੬. ਸਦ ਰੰਗਿ ਸਹਜਿ ਕਲੁ ਉਚਰੈ,
 ਜਸੁ ਜੰਪਉ ਲਹਣੇ ਰਸਨ ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯੨)

ਅਰਥ :

੧. (ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ) ਦਿੜ੍ਹੁ ਭਰੋਸਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ (ਜਨਾਬ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਗਹਿਰ-ਗੰਭੀਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ।

੨. (ਮਾਇਆ ਦਾ) ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਜ਼ਹਿਰ (ਆਪ ਜੀ ਦੇ) ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨੱਸ ਗਿਆ, (ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ) ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਤਾ।
 ੩. (ਆਪ ਜੀ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਤੁਫ਼ੈਲ) ਆਤਮ-ਖੇੜਾ ਬਿੜਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਅਲੱਖ (ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਝ-ਸੂਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕ-ਰਸ ਵਰਤ ਰਹੀ ਅਕਲ-ਕਲਾ (ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ) ਟਿਕਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।
 ੪. ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ) ਨਿਰੰਤਰ ਸਹਜ-ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ, ਜੋ) ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭਨਾਂ ਅੰਦਰ ਇਕ-ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ।
 ੫. (ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਉਦਾਰ-ਚਿਤ (ਵਿਸ਼ਾਲ-ਚਿਤ) ਹਨ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦਰਿਸ਼ਤਾ (ਕੰਗਾਲੀ) ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਦੀਦਾਰ ਪਰਸਦਿਆਂ ਪਾਪ ਛੈ-ਭੀਤ ਹੋ (ਕੰਬ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
 ੬. ਕਲੂ (ਭੱਟ) ਕਬਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਹਜ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਜਪਦਾ ਹਾਂ।।
੧. ਨਾਮੁ ਅਵਥਧੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ਅਭੁ ਨਾਮੁ ਸਮਾਧਿ ਸੁਖ,
ਸਦਾ ਨਾਮ ਨੀਸਾਣੁ ਸੋਹੈ ॥
੨. ਰੰਗਿ ਰਤੰ ਨਾਮ ਸਿਉ, ਕਲ ਨਾਮੁ ਸੁਰਿ ਨਰਹ ਬੋਹੈ ॥
੩. ਨਾਮ ਪਰਸੁ ਜਿਨਿ ਪਾਇਓ, ਸਤੁ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਰਵਿ ਲੋਇ ॥
੪. ਦਰਸਨਿ ਪਰਸਿਐ ਗੁਰੂ ਕੈ ਅਠਸਠਿ ਮਜਨੁ ਹੋਇ ॥੮॥
- (ਪੰਨਾ ੧੩੯੨)

ਅਰਥ :

੧. ਨਾਮ (ਤਨ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ) ਦਾਰੂ ਹੈ, ਨਾਮ (ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ) ਆਤਮ-ਆਧਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮ-ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਮ ਦਾ ਨੀਸਾਣ (ਰੱਬੀ-ਨੂਰ) ਸਦਾ

- ਹੀ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉੱਤੇ) ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।
੨. 'ਕਲ੍ਲੁ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ) — (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ) ਉਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਚੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸੁਦਰ-ਸੋਸ਼ਟ ਨਾਮ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਗੰਧਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਸੋਸ਼ਟ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਨਿਬੜਦੇ ਹਨ।
 ੩. ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ (ਜਗਤ-ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ) ਪਾਰਸ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਪਰਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਤ੍ਤਾ (ਜਸ) ਸੂਰਜ ਸਮਾਨ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।
 ੪. ਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਦੀਦਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਬਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਸੁਤੇ ਹੀ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੧. ਸਚੁ ਤੀਰਥੁ, ਸਚੁ ਇਸਨਾਨੁ ਅਰੁ ਭੋਜਨੁ ਭਾਉ ਸਚੁ,
ਸਦਾ ਸਚੁ ਭਾਖੰਤੁ ਸੋਹੈ ॥
੨. ਸਚੁ ਪਾਇਓ ਗੁਰ ਸਬਦਿ, ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸੰਗਤੀ ਬੋਹੈ ॥
੩. ਜਿਸੁ ਸਚੁ ਸੰਜਮੁ, ਵਰਤੁ ਸਚੁ, ਕਬਿ ਜਨ ਕਲ ਵਖਾਣੁ ॥
੪. ਦਰਸਨਿ ਪਰਸਿਐ ਗੁਰੂ ਕੈ, ਸਚੁ ਜਨਮੁ ਪਰਵਾਣੁ ॥੯॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯੨)

ਅਰਥ :

੧. (ਸਦੀਵੀ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ) ਸਚ-ਨਾਮ ਹੀ ਤੀਰਥ ਹੈ, ਸਚ-ਨਾਮ ਹੀ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਚ-ਨਾਮ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੀ-ਭੋਜਨ ਹੈ। ਸਚ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਦੀਵਕਾਲ ਜਪਣ ਵਾਲਾ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ) ਸਦਾ ਹੀ ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।
੨. ਅਜਿਹਾ (ਸਰਬ-ਸੋਸ਼ਟ) ਸਚ-ਨਾਮ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਚ-ਸਰੂਪਾ ਨਾਮ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਸਤ-ਸੰਗੀ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
੩. ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਲਈ ਸਚ-ਨਾਮ ਹੀ ਸੰਜਮ (ਇੰਦਰੀਆਂ

ਉੱਤੇ ਵਸੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ), ਸਚ-ਨਾਮ ਹੀ ਵਰਤ ਹੈ, ਕਲ
ਆਦਿਕ ਕਵੀ ਜਨ ਉਸ ਦੇ ਜਸ ਦਾ ਕਬਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੮. (ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰ) ਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ-ਦੀਦਾਰ ਕੀਤੇ
ਜਾਣ ਸਦਕਾ ਸਚ-ਨਾਮ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ) ਮਨੁੱਖਾ-ਜਨਮ
(ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੇ) ਕਬੂਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੯।

੧. ਅਮਿਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸੁਭ ਕਰੈ, ਹਰੈ ਅਘ ਪਾਪ ਸਕਲ ਮਲ ॥
੨. ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਭੁ ਲੋਭ ਮੌਹ, ਵਸਿ ਕਰੈ ਸੜੈ ਬਲ ॥
੩. ਸਦਾ ਸੁਖ ਮਨਿ ਵਸੈ, ਦੁਖੁ ਸੰਸਾਰਹ ਖੋਵੈ ॥
੪. ਗੁਰੂ ਨਵਨਿਧਿ ਦਰੀਆਉ, ਜਨਮ ਹਮ ਕਾਲਖ ਧੋਵੈ ॥
੫. ਸੁ ਕਹੁ ਟਲ, ਗੁਰੂ ਸੇਵੀਐ, ਅਹਿਨਿਸਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥
੬. ਦਰਸਨਿ ਪਰਸਿਐ ਗੁਰੂ ਕੈ,
ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥੧੦॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯੨)

ਅਰਥ :

੧. (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ-ਸੇਵਕਾਂ ਉੱਤੇ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ-
ਭਿੰਨੀ ਸੁਭ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਗ ਪਾਪ
ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਲਮਲ ਢੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।
੨. ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੌਹ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਬਲਕਾਰੀ
ਵਿਕਾਰ-ਜੁੰਡਲੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ (ਸੇਵਕਾਂ) ਦੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।
੩. (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਦਕਾ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ
ਸਦਾ ਆਤਮ-ਸੁਖ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। (ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ) ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ
ਦਾ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਦੁਖ ਨਵਿਰਤ (ਢੂਰ) ਕਰਦਾ ਹੈ।
੪. ਗੁਰੂ ਨਉ-ਨਿਧਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡੀ (ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ)
ਜਨਮ-ਜਨਮਾਂਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪਾਪ-ਕਾਲਖ ਧੋ ਕੱਢਦਾ ਹੈ।
੫. ਤਾਂ ਤੇ ਟਲ੍ਹ (ਡੱਟ) ਦਾ ਇਹ ਕਬਨ ਹੈ ਕਿ (ਅਜਿਹੇ ਗੁਣੀ-ਨਿਧਾਨ)
ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗੁਰੂ-ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨਾ ਧਾਰ ਕੇ ਸੇਵਣਾ
ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

੬. ਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਦੀਦਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਆਵਾ-
ਗਾਵਨ ਦਾ ਦੁਖ ਕਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੦

ਨੋਟ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਇਹ ਦਸ ਸਵੱਈਏ ਸ੍ਰੀ
ਕਲੂ (ਕਲੂ ਸਹਾਰ) ਭੱਟ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ('ਟਲੂ', 'ਕਲੂ' ਤੇ 'ਕਲੂ
ਸਹਾਰ' ਇੱਕੋ ਕਵੀ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ)।

੩.੧.੬ 'ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ ੩' ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ
ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੁਕਾਂ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

੧. ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ਸੁ ਦਿੜ੍ਹ ਨਾਨਕਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿਅਉ ॥
੨. ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਲਹਣਾ ਪ੍ਰਗਾਟ,
ਤਾਸੁ ਚਰਣਹ ਲਿਵ ਰਹਿਅਉ ॥...੧॥੧੫॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੯੫)

ਅਰਥ :

੧. ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ-ਬਿਰ (ਸਦੀਵੀ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ) ਹੈ।
ਉਹ (ਕਰਤਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਦਿੜ੍ਹ
ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੰਚਨ (ਇਕੱਠਾ) ਕੀਤਾ।
੨. ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਤੋਂ ਭਾਈ ਲਹਣਾ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਹੋ
ਕੇ ਪ੍ਰਗਾਟ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ (ਕਰਤਾਰ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ (ਨਾਮ) ਦੀ ਲਿਵ
ਵਿਚ ਸਦੀਵਕਾਲ ਲਿਵ-ਲੀਨ ਰਹਿਆ। ੧॥੧੫॥

੩.੧.੭ 'ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ ੪' ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ
ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੁਕਾਂ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

੧. ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਅੰਗਦ ਸੁਮਤਿ,
ਗੁਰਿ ਅਮਰਿ ਅਮਰੁ ਵਰਤਾਇਓ ॥
੨. ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ, ਕਲੂਚਰੈ,
ਤੈਂ ਅਟਲ ਅਮਰ ਪਦੂ ਪਾਇਓ ॥੫॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੯੬)

ਅਰਥ :

੧. ਕਵੀ 'ਕਲੂ' ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ! ਆਪ ਜੀ ਨੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ) ਸਦਾ-ਬਿਰ ਤੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਆਤਮ-ਪਦ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ।
 ੨. (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਦ (ਫਜ਼ਲ) ਕਰਕੇ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਤਿ ਸਦਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ) ਨੇ (ਕਰਤਾਰ ਦਾ) ਹੁਕਮ (ਨਾਮ) (ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਵਰਤਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
 ੩. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਅੰਗਦ, ਅਮਰ, ਭਗਤ,
ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਸਮਾਣੇ ॥...੧੨॥
- (ਪੰਨਾ ੧੩੯੯)

ਅਰਥ :

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ), ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ), ਗੁਰੂ ਅਮਰ (ਦਾਸ ਜੀ) ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਜਨ (ਨਾਮ-ਟੇਕ ਦੇ ਤੁਫ਼ੈਲ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ।
 ੨. ਪ੍ਰਥਮੇ ਨਾਨਕ ਚੰਦ੍ਰ, ਜਗਤ ਭਯੋ ਆਨੰਦ੍ਚ,
ਤਾਰਨਿ ਮਨੁਖੁ ਜਨ ਕੀਅਉ ਪ੍ਰਗਾਸ ॥
 ੩. ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਦੀਅਉ ਨਿਧਾਨ, ਅਕਥ ਕਥਾ ਗਿਆਨ,
ਪੰਚ ਭੂਤ ਬਸਿ ਕੀਨੇ ਜਮਤ ਨ ਢ੍ਹਾਸ ॥...੪॥
- (ਪੰਨਾ ੧੩੯੯)

ਅਰਥ :

੧. (ਰਾਜ, ਜੋਗ ਅਤੇ ਗੁਰਤਾ ਦੇ ਤਸਤ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵੱਲੋਂ) ਪ੍ਰਥਮ-ਗੁਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਈ, ਜੋ ਸੱਚ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਹੋ ਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਇਆ, ਜਗਤ ਨੂੰ (ਉਸ ਤੋਂ) ਆਤਮ-ਅੰਨਦ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੋਇਆ। (ਉਸ ਨੇ) ਮਨੁਖ-ਮਾਤ੍ਰ ਨੂੰ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਲਈ (ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ) ਗਿਆਨ-ਚਾਨਣ ਕੀਤਾ।

੩. (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ) ਅਕੱਬ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਥਾ (ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ) ਦਾ ਗਿਆਨ-ਖਜ਼ਾਨਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, (ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ) ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜ ਭੂਤਨੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤੇ; (ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ) ਜਮ-ਦੂਤਾਂ ਦਾ ਡਰ-ਭਉ ਅਤੇ ਪੀੜਾ (ਕਸ਼ਟ) ਨਾ ਰਹੀ।੪।

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਨਿਕਟਿ ਬਸੈ ਬਨਵਾਰੀ ॥
੨. ਤਿਨਿ ਲਹਣਾ ਬਾਪਿ ਜੋਤਿ ਜਗਿ ਧਾਰੀ ॥
੩. ਲਹਣੈ ਪੰਖੁ ਧਰਮ ਕਾ ਕੀਆ ॥
੪. ਅਮਰਦਾਸ ਭਲੇ ਕਉ ਦੀਆ ॥...੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੦੧)

ਅਰਥ :

੧. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (ਜੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ) ਜਗਤ-ਵਾੜੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨੇੜੇ (ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ) ਵੱਸਦਾ ਹੈ।
੨. ਤਿਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ (ਜੀ) ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਗੁਰੂ ਬਾਪ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਇਸਥਿਤ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ) ਕੀਤੀ।
- ੩-੪. ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੋਂ (ਉਸੇ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ) ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਹ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਪਦ ਵਾਲਾ ਮਰਾਤਬਾ, (ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ) ਭੱਲੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ।੧।

੧. ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਨਕਿ ਭਗਤਿ ਕਰੀ ਇਕ ਮਨਿ,
ਤਨੁ, ਮਨੁ, ਧਨੁ, ਗੋਬਿੰਦ ਦੀਅਉ ॥
੨. ਅੰਗਦਿ ਅਨੰਤ ਮੂਰਤਿ ਨਿਜ ਧਾਰੀ,
ਅਗਾਮ ਗ੍ਰਾਨਿ ਰਸਿ ਰਸ੍ਤ੍ਵਉ ਹੀਅਉ ॥...੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੦੪)

ਅਰਥ :

੧. ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਇਕ-ਮਨ ਇਕ-ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ

- ਦੀ) ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ; ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ (ਸਭ ਕੁਝ) ਗੋਬਿੰਦ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ;
੨. (ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ (ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ) ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਗਮੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਆਪ ਜੀ ਦਾ) ਹਿਰਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰਸ ਨਾਲ ਰਸ-ਪੂਰਤ ਹੋ ਗਿਆ। ੩।

੧. ਕਵਿ ਕੀਰਤ ਜੋ ਸੰਤ ਚਰਨ ਮੁੜਿ ਲਾਗਹਿ,
ਤਿਨ੍ਹ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਜਮ ਕੋ ਨਹੀਂ ਢਾਖੁ ॥
੨. ਜਿਵ ਅੰਗਦੁ ਅੰਗ ਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰ,
ਤਿਵ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਕੈ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸੁ ॥...੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੦੬)

ਅਰਥ :

੧-੨. ਜਿਵੇਂ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ, ਏਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗ ਕੇ (ਭਾਈ ਜੇਠਾ) ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਵੀ 'ਕੀਰਤ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—ਜੋ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਵੱਲੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਸੰਤ-ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਆ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ (ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ) ਅਤੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ-ਭਉ ਅਤੇ ਪੀੜਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ੧।

੧. ਨਾਨਕਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਾਨ੍ਹਉ,
ਕੀਨੀ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥
੨. ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਅੰਗ ਸੰਗਿ ਭਯੋ ਸਾਈਨੁ,
ਤਿਨਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਕੀਨੀ ਵਰਖਾਈ ॥...੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੦੬)

ਅਰਥ :

੧. (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਲਿਵ ਲਾ ਕੇ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ।
 ੨. ਉਸ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਤੋਂ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵੱਸਣ ਕਰਕੇ (ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ) (ਨਾਮ ਦਾ) ਸੁਭਰ-ਸਾਗਰ ਹੋ ਗਿਆ; ਉਸ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਅੱਗੋਂ (ਸਿੱਖ-ਸੌਂਗਤਾਂ ਦੀ) ਸੁਰਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਨਾਮ) ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ।।
- ੩. ੧.੮ ‘ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ ੫’ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੁਕਾਂ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ**

੧. ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਲਾਗਿ,
ਊਤਮ ਪਦੂ ਪਾਯਉ ॥...੧॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੦੭)

ਅਰਥ :

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਲੱਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨਾਂ ਲੱਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਰਬੋਤਮ (ਤੁਗੀਆ) ਪਦ ਪਾ ਲਿਆ।।
- ੧. ਗੁਰਿ ਨਾਨਕਿ ਅੰਗਦੁ ਵਕੂਝੁ,**
ਗੁਰਿ ਅੰਗਦਿ ਅਮਰ ਨਿਧਾਨੁ ॥...੮॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੦੭)

ਅਰਥ :

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ, (ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ (ਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਨਾਮ-ਖਜ਼ਾਨਾ ਬਖਸ਼ਿਆ।।

੧. ਨਾਨਕ ਅਗਦਿ, ਅੰਗਦ, ਅਮਰ,
ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇਅਉ ॥...੫॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੦੨)

ਅਰਥ :

੧. ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ), ਗੁਰੂ
ਅਮਰ (ਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੋੜ
ਕੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ੫।

੧. ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ,
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਕਹਾਯਉ ॥

੨. ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਭਯਉ,
ਤਤ ਸਿਉ ਤਤੁ ਮਿਲਾਯਉ ॥...੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੦੩)

ਅਰਥ :

੧. ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਹਰੀ ਨੇ ਖੁਦ (ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਵਰਤਾਅ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ
ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਖਵਾਇਆ।

੨. ਉਸ (ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਇਕਮਿਕ ਹੋਏ ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਤੋਂ ਅੰਗਦ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਹੋ ਨਿਭਾਇਆ। (ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਰੂਪੀ ਤੱਤ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਆਤਮ-
ਤੱਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ੧।

੧. ਅੰਗਦਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ, ਅਮਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬਿਰੁ ਕੀਅਉ ॥

੨. ਅਮਰਦਾਸਿ ਅਮਰਤੁ ਛਤੁ ਗੁਰ ਰਾਮਹਿ ਦੀਅਉ ॥...੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੦੫)

ਅਰਥ :

੧. ਅੱਗੋਂ (ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ (ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਦੁਆਰਾ)
ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਇਸਥਿਤ ਕੀਤਾ।

੨. (ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ) ਨੇ (ਜੁਗੋ ਜੁਗ) ਅਟੱਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰਤਾ
ਦਾ ਛਤ੍ਰ (ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ) ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ।੧।

੧. ਮਿਲਿ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਗੁਰ,
ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸੁ ਹਰਿ ਪਹਿ ਗਯਉ ॥

੨. ਹਰਿਬੰਸ ਜਗਤਿ ਜਸੁ ਸੰਚਰਉ,
ਸ੍ਰੀ ਕਵਣ੍ਣ ਕਹੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਮੁਯਉ ॥...੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੦੯)

ਅਰਥ :

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ), ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ (ਦਾਸ ਜੀ) ਵਾਂਗ (ਬ੍ਰਹਮ-ਜੋਤਿ ਵਿਚ) ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸ ਗਿਆ।
੨. ਹਰਿਬੰਸ (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—ਗੁਰੂ ਜਸ (ਨਿਰੰਤਰ) ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਪਸਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਕੌਣ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ) ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ।੧।

੩.੨ ਦਸਤ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਲੀ ਰਚਨਾ

੩.੨.੧ ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਦੇ ਸਪਤਮੰ ਅਧਿਆਇ (ਕਬਿ ਜਨਮ ਬਰਨਨੰ) ਵਿੱਚੋਂ ਮ: ੨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੁਕਾਂ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

ਚੌਪਈ

੧. ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਕੋ ਬਪੁ ਧਰਾ ॥
੨. ਧਰਮ ਪ੍ਰਚੁਰ ਇਹ ਜਗ ਮੋ ਕਰਾ ॥...੨॥

ਅਰਥ :

੧-੨. (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦਾ ਸਰੂਪ

ਧਾਰਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ
ਵਧਾਇਆ । ੧।

੧. ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦਿ ਕਰਿ ਮਾਨਾ ॥
੨. ਅਮਰਦਾਸ ਅੰਗਦ ਪਹਿਚਾਨਾ ॥...੯॥

ਅਰਥ :

੧. ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ (ਸਤਿਕਾਰਿਆ)।
੨. ਫਿਰ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ) ਨੂੰ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਕਰਕੇ ਪਛਾਣਿਆ (ਭਾਵ, ਕੋਈ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ)। ੯।

੩.੨.੨ ‘ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ’ ਦੀ ਆਰੰਭਕ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚੋਂ
ਆਰੰਭ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

੧. ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗੋਤੀ ਸਿਮਰਿ ਕੈ,
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਲਈ ਧਿਆਇ ॥
੨. ਫਿਰ ਅੰਗਦ ਗੁਰ ਤੇ ਅਮਰਦਾਸੁ,
ਰਾਮਦਾਸੈ ਹੋਈ ਸਹਾਇ ॥

ਅਰਥ :

੧. ਪਹਿਲਾਂ (ਆਰੰਭ ਵਿਚ) ਭਗਵੰਤ (ਭਗਵਾਨ) ਅਬਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦੀ
ਅਕਲ-ਕਲਾ (ਨਾਮ-ਸਤਾ) ਨੂੰ ਸਿਮਰ (ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ) ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ (ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ) ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ
ਹਾਂ।
੨. ਫਿਰ (ਸ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ), (ਸ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਅਤੇ
(ਸ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ (ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਜੋਦੜੀ ਕਰਦਾ
ਹਾਂ) ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਸਹਾਈ ਹੋਵੀਂ।

੩.੩ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ
ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਚਨਾ

੩.੩.੧ ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ

੧. ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਵਹਾਈਓਨਿ,
ਗੁਰ ਅੰਗਦੁ ਸਿਰਿ ਉਪਰਿ ਧਾਰਾ ।

(ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੩੮, ਤੁਕ ੩)

ਅਰਥ :

੧. (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ) ਮਾਣੋ ਗੰਗਾ ਦੀ ਧਾਰਾ ਉਲਟੀ ਵਹਾਅ ਦਿੱਤੀ,
ਭਾਵ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਲਟੀ ਗੀਤਿ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ । (ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ,
ਸੇਵਾਦਾਰ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਲਈ)
ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਕਰ ਕੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

੧. ਬਾਪਿਆ ਲਹਿਣਾ ਜੀਵਦੇ,
ਗੁਰਿਆਈ ਸਿਰਿ ਛੜ੍ਹ ਫਿਰਾਇਆ ।

(ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੪੫, ਤੁਕ ੪)

ਅਰਥ :

੧. ਆਪਣੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ, ਭਾਵ, ਆਪਣੀ ਹੀਣ-ਹਯਾਤ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਈ
ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ) ਸਥਾਪਿਤ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਛੜ੍ਹ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਝੁਲਾਅ ਦਿੱਤਾ ।

੧. ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇਕੈ,
ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਰੂਪ ਵਟਾਇਆ ।

(ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੪੫, ਤੁਕ ੬)

ਅਰਥ :

੧. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੀ) ਆਤਮ-ਜੋਤਿ
ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਰਤਦੀ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਹਲੂਲ ਕਰ ਕੇ, ਭਾਵ ਉਸ

ਨੂੰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਥਾਪ ਕੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਬਾਹਰਲਾ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਹੀ ਬਦਲਿਆ।

੧. ਜੋ ਟਿਕਾ ਸੋ ਛੜ੍ਹ ਸਿਰ ਸੋਈ ਸਚਾ ਤਖਤੁ ਟਿਕਾਈ ।
੨. ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹੰਦੀ ਮੁਹਰ ਹਥਿ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਦੀ ਦੋਹੀ ਫਿਰਾਈ ।
੩. ਦਿਤਾ ਛੌਕਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰੁ ਬੈਠਿ ਖੜ੍ਹਰੇ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ ।
੪. ਜੰਮੇ ਪੂਰਬਿ ਬੀਜਿਆ ਵਿਚਿ ਵਿਚਿ ਹੋਰੁ ਕੂੜੀ ਚਤੁਰਾਈ ।
੫. ਲਹਣੇ ਪਾਈ ਨਾਨਕੋ ਦੇਣੀ ਅਮਰਦਾਸਿ ਘਰਿ ਆਈ ।

(ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੪੬)

ਅਰਥ :

੧. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉੱਤੇ ਓਹੀ ਟਿੱਕਾ (ਸ਼ਬਦ-ਨੀਸਾਣ) ਹੈ। ਓਹੀ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਾਲਾ) ਛੜ੍ਹ ਸਿਰ 'ਤੇ ਝੁਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਸੱਚਾ ਤਖਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਹੁਣ ਹਜ਼ੂਰ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਗਾਜਮਾਨ ਹਨ।
੨. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਾਲੀ ਮੁਹਰ (ਜਗਿਆਮੂਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ) ਗੁਰੂ-ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਥਾਪੇ ਜਾਣ ਦੀ ਧੁੰਮ ਸਭ ਪਾਸੇ ਫਿਰ ਗਈ।
੩. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਦਾ ਨਿਵਾਸ) ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਖੜ੍ਹਰੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਦਾ ਚਾਨਣ ਪਸਾਰਿਆ ਅਤੇ “ਦੀਪਕ ਤੇ ਦੀਪਕ ਪਰਗਾਸਿਆ” ਦੀ ਕਲਾ ਵਰਤਾਈ।
੪. ‘ਪੂਰਬ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਬੀਜਿਆ ਕਰਮ-ਅੰਕੂਰ ਹੀ ਸਫੁੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।’ ਇਹ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈ ਹੈ, ਹੇਰ ਚਤੁਰਾਈ ਸਾਰੀ ਝੂਠੀ ਹੈ।
੫. ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੀ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਇਹ ਰੱਬੀ-ਦਾਤਿ ਰੱਬੀ-ਵਿਓਂਤ ਅਪੀਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਈ।

ਨੋਟ : ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ।

੧. ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ, ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੂ ਹੋਇਆ।

੨. ਅੰਗਦੁ ਅਲਖੁ ਅਭੇਉ, ਸਹਜਿ ਸਮੋਇਆ।

(ਵਾਰ ੩, ਪਉੜੀ ੧੨, ਤੁਕ ੧-੨)

ਅਰਥ :

੧. ਸਤਿਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿਰਮੌਰ ਗੁਰੂ ਹੋਇਆ।

੨. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ) ਸਹਜ-ਪਦ ਵਿਚ ਸਮਾ ਕੇ ਅਲਖ (ਲਖਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ) ਅਭੇਉ (ਜਿਸਦਾ ਭੇਤ ਨਾ ਪੈ ਸਕੇ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ।

੧. ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ।

੨. ਗੁਰ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰ ਅੰਗ ਤੇ ਸਚ ਸਬਦ ਸਮੇਉ।

(ਵਾਰ ੧੩, ਪਉੜੀ ੨੫, ਤੁਕ ੧-੨)

ਅਰਥ :

੧. (ਸ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (ਜੀ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ (ਦਾ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ) ਹੀ ਹਨ।

੨. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ) ਪਾਰਸ-ਰਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੁਹ ਸਦਕਾ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਦੇ ਆਤਮ-ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ, ਸ਼ਬਦ-ਸਰੂਪ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋ ਗਈ।

੧. ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ।

੨. ਗੁਰ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਬਬਾਣੇ ਆਇਆ।

(ਵਾਰ ੨੦, ਪਉੜੀ ੧, ਤੁਕ ੧-੨)

ਅਰਥ :

੧. (ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪ ਉਪਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪਾ, ਭਾਵ, ਆਪਣਾ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਲਖਾ (ਜਣਾਅ) ਦਿੱਤਾ।

੨. (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੋ ਗੁਰੂ-ਦਰੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ

ਦੇਵ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਇਆ, ਪਹਿਲਾਂ) ਸਿੱਖ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਚਰਨ-ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ।

੧. ਅੰਗਾਹੁ ਅੰਗੁ ਉਪਾਇਓਨੁ,
ਗੰਗਾਹੁ ਜਾਣੁ ਤਰੰਗਾ ਉਠਾਇਆ।
੨. ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੁ ਗਹੀਰੁ ਗੁਣੁ,
ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਸਦਾਇਆ।
੩. ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਦੇਣਿਹਾਰੁ,
ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਮਸਰਿ ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਇਆ।
੪. ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੁ,
ਗੁਰੁ ਚੇਲੇ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ।
੫. ਬਿਰਖਹੁ ਛਲੁ ਛਲੁ ਤੇ ਬਿਰਖੁ,
ਪਿਉ ਪੁਤਹੁ ਪੁਤੁ ਪਿਉ ਪਤੀਆਇਆ।
੬. ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨੁ ਬ੍ਰਹਮੁ,
ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ।
੭. ਬਾਬਾਣੇ ਗੁਰ ਅੰਗਦੁ ਆਇਆ।ਪਾ

(ਵਾਰ ੨੪, ਪਉੜੀ ੫)

ਅਰਥ :

੧. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਸ-ਗਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੁਹ ਦੁਆਰਾ ਅਥਵਾ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਅੰਦਰ ਟਿਕਾਅ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ, ਆਪਣਾ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਣੇ, ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਤੋਂ ਉਠਿਆ ਹੋਇਆ ਤਰੰਗ ਗੰਗਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੨. ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿਗਾਸ ਦਾ ਗਹਿਰ-ਗੰਭੀਰ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਗਿਆ।

੩. ਦੁਖ-ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਹਦ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਨੂੰ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲੋਪ-ਛੋਪ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੇ।
੪. ਚੇਲੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਨ ਅਜਿਹਾ ਪਰਚਾਇਆ ਕਿ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ-ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਚੇਲਾ ਬਣ ਗਿਆ, ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲੇ ਦੀ ਸੰਧੀ ਹੋ ਗਈ।
੫. (ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਚੇਲਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਉਤਿ-ਪੋਤਿ ਹੋ ਗਏ) ਜਿਵੇਂ ਬਿਰਖ ਤੋਂ ਫਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਲ ਤੋਂ ਬਿਰਖ। ਪੁੱਤ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ) ਪਿਛਿ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਉੱਚਤਾ) ਤੋਂ ਪਤੀਜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਿਛਿ, ਪੁੱਤ (ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ)।
੬. (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ) ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਪਰਚਾ ਪਾ ਕੇ, ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜ ਕੇ ਅਲਖ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਲਖ (ਅਨੁਭਵ ਕਰ) ਲਿਆ।
੭. ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਵਿਖੇ ਆ ਕੇ ਭਾਵ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਬਣ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।

੧. ਪਾਰਸੁ ਹੋਆ ਪਾਰਸਹੁ,
ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਚੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਣਾ।
੨. ਚੰਦਨੁ ਹੋਇਆ ਚੰਦਨਹੁ,
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਰਹਤਿ ਵਿਚਿ ਰਹਣਾ।
੩. ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚਿ,
ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਖੁ ਦੁਰਮਤਿ ਦੁਖ ਦਹਣਾ।
੪. ਅਚਰਜ ਨੋ ਅਚਰਜੁ ਮਿਲੈ,
ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਮਹਣਾ।
੫. ਅਪਿਉ ਪੀਅਣ ਨਿਝਰੁ ਝਰਣ,
ਅਜਰੁ ਜਰਣੁ ਅਸਹੀਅਣੁ ਸਹਣਾ।

੬. ਸਚੁ ਸਮਾਣਾ ਸਚੁ ਵਿਚਿ,
ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਸਾਧਸੰਗਿ ਵਹਣਾ ।
੭. ਬਾਬਾਣੈ ਘਰਿ ਚਾਨਣੁ ਲਹਣਾ ॥੬॥ (ਵਾਰ ੨੪, ਪਉੜੀ ੬)

ਅਰਥ :

੧. (ਭਾਈ ਲਹਣਾ) ਪਾਰਸ-ਰੂਪ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਪਾਰਸ-ਰਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਮਾਨੋ ਪਾਰਸ-ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਪਰਚਾ ਪਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਬਹਾਉਣ ਜੋਗ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ।
੨. ਚੰਦਨ ਰੂਪ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਚੰਦਨ-ਵਾਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਸਦਕਾ ਚੰਦਨ-ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਦਿੜ੍ਹਾਈ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ-ਰਹਿਣੀ ਵਿਚ ਸੁਦਿੜ੍ਹੁ ਹੋ ਗਿਆ ।
੩. ਗੁਰੂ-ਜੰਤਿ, ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮ-ਜੰਤਿ ਵਿਚ ਹਲੂਲ ਹੋ ਗਈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ-ਸੁਮਤਿ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਹੜਾ (ਸੁਖ) ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।
੪. ਅਸਚਰਜ ਨੂੰ ਅਸਚਰਜ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਉਣ ਜੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
੫. ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਝਰਨਾ ਇਕ-ਰਸ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰਸ ਪੀਣ, ਅਜਰ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਜਰਨ ਅਤੇ ਅਸਹਿ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਗਿਆ ।
੬. ਸੱਚ-ਨਾਮ, ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਗਿਆ, ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਬਰਕਤ ਸਦਕਾ ਗਾਡੀ-ਰਾਹ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਵਹਿਣ ਦਾ ਤੌਰਾ ਜਾਗੀ ਰਿਹਾ ।
੭. ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਚਾਨਣ ਬਿਖੇਰਨ ਵਾਲਾ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ।

੧. ਸਬਦੈ ਸਬਦੁ ਮਿਲਾਇਆ,
ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਘੜ੍ਹ ਘੜਾਏ ਗਹਣਾ ।
੨. ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਚਲਣਾ,
ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਖਲਹਲੁ ਖਹਣਾ ।
੩. ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੀ ਸਾਹਿਬੀ,
ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੋਸ਼ ਨਸ਼ੀਨੀ ਬਹਣਾ ।
੪. ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਸਮਰਥ ਹੈ,
ਹੋਇ ਅਛਲੁ ਛਲ ਅੰਦਰਿ ਛਹਣਾ ।
੫. ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮ,
ਅਰਥ ਵੀਚਾਰਿ ਸਹਜਿ ਘਰਿ ਘਹਣਾ ।
੬. ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧੁ ਵਿਰੋਧੁ ਛਡਿ,
ਲੋਭ ਮੌਹੁ ਅਹੰਕਾਰਹੁ ਤਹਣਾ ।
੭. ਪੁਤੁ ਸਪੁਤੁ ਬਬਾਣੇ ਲਹਣਾ ॥੧॥

(ਵਾਰ ੨੪, ਪਉੜੀ ੨)

ਅਰਥ :

੧. ਗੁਰਮੁਖ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋ ਕੇ) ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸ਼ਬਦ (ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਕਲਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ—ਮਨ) ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਅਘੜ੍ਹ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ ਘੜਾਅ ਕੇ ਸੁੰਦਰ ਗਹਿਣਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ :

੧. ਅਬਲ ਬਲੁ ਭੌਕਿਆ, ਅਚਲ ਚਲੁ ਬਹਿਆ,
ਅਪੜ੍ਹ ਘੜਿਆ ਤਹਾ ਅਪਿਉ ਪੀਆ ॥...
ਅਰਧਿ ਕਉ ਅਰਧਿਆ ਸਰਧਿ ਕਉ ਸਰਧਿਆ,
ਸਲਲ ਕਉ ਸਲਲਿ ਸੰਮਾਨਿ ਆਇਆ ॥
- (ਪੰਨਾ ੧੧੦੬)
੨. ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਾਨੁ ਕੰਠਿ ਹੈ ਬਨਿਆ, ਮਨੁ ਮੋਤੀਚੂਰੁ ਵਛ ਗਹਨ ਗਹਨਈਆ ॥
- (ਪੰਨਾ ੧੨੬)
੨. ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭੈ

(ਅਨੁਸਾਸਨ) ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਵਿਚਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖਹਿਬੜ-ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਖਹਿਣਾ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

੩. ਗੁਰਮੁਖ ਲਈ ਇਕਾਂਤ-ਵਾਸ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਮਾਧੀ-ਇਸਥਿਤ ਹੋਣਾ ਦੀਨ-ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਤੁਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੪. ਗੁਰੂ-ਕਰਤਾਰ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਛਲ-ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਦੇ ਛਲ-ਛਿਦ੍ਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੫. ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ ਆਦਿ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਸਹਜ ਘਰ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੬. ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਖਹਿ-ਬਾਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਅਸੁਰੀ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਲੌਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਰੂ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਅਲੋਪ ਰਹਿਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੭. ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰਮੁਖੀ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ-ਪੁੱਤਰ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ।

੧. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੂ ਅੰਗੁ ਤੇ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਛਲਿਆ।
੨. ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈਅਨੁ,
ਦੀਵੇ ਤੇ ਜਿਉ ਦੀਵਾ ਬਲਿਆ।
੩. ਹੀਰੈ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ,
ਛਲੁ ਕਰਿ ਅਛਲੀ ਅਛਲੁ ਛਲਿਆ।
੪. ਕੋਈ ਬੁਝਿ ਨ ਹੰਘਈ,
ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਪਾਣੀ ਰਲਿਆ।
੫. ਸਚਾ ਸਚੁ ਸੁਹਾਵੜਾ,
ਸਚੁ ਅੰਦਰਿ ਸਚੁ ਸਚਹੁ ਢਲਿਆ।

੬. ਨਿਹਚਲੁ ਸਚਾ ਤਖਤੁ ਹੈ,
ਅਬਿਚਲ ਰਾਜ ਨ ਹਲੈ ਹਲਿਆ ।
੭. ਸਚ ਸਬਦੁ ਗੁਰਿ ਸਉਪਿਆ,
ਸਚ ਟਕਸਾਲਹੁ ਸਿਕਾ ਚਲਿਆ ।
੮. ਸਿਧ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਸਭ,
ਹਥ ਜੋੜਿ ਕੈ ਹੋਏ ਖਲਿਆ ।
੯. ਸਚਾ ਹੁਕਮੁ, ਸੁ ਅਟਲੁ ਨ ਟਲਿਆ ।

(ਵਾਰ ੨੪, ਪਉੜੀ ੮)

ਅਰਥ :

੧. (ਭਾਈ ਲਹਣਾ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਰਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੁਹ
ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਹੋ ਨਿਖ਼ਿਆ। ਉਹ, ਮਾਨੋ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਫਲਾਂ ਨਾਲ
ਪ੍ਰਫਲਿਤ ਹੋਇਆ—ਬਿਛ ਹੋ ਗਿਆ।
੨. ਉਸ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੀ
ਅੰਦਰਲੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ (ਜਗਦੇ) ਦੀਵੇਂ ਤੋਂ ਕੋਈ
ਦੀਵਾ ਬਲ ਪਿਆ ਹੋਵੇ।
੩. ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਹੀਰੇ ਦੁਆਰਾ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦਾ ਮਨ-ਹੀਰਾ
ਵਿੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਜਾਦੂ-ਮਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਕਰ ਕੇ (ਅਛਲੀ ਮਾਇਆ
ਦੇ ਛਲ-ਛਿਦ੍ਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ) ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਵਿੱਚੋਂ
ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਛਲ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਛਲ (ਮਾਇਆ ਦੇ
ਛਲ-ਛਿਦ੍ਰ) ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
੪. ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਅਤੇ ਚੇਲੇ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ) ਦੀ ਜੋਤਿ-
ਸੰਧੀ ਏਵੇਂ ਮਿਲ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ-ਮਿਕ
ਹੋ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਇਸ ਮੇਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।
੫. ਸਦਾ-ਬਿਰ ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਸਦਾ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਹਿਨਦੇ ਅੰਦਰ ਸਚੁ
(ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਵੱਸ ਗਿਆ, ਉਹ ਸੱਚ ਦੇ ਸੱਚੇ (ਸੰਚੇ) ਵਿਚ
ਛਲਿਆ ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ।

੬. ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਤਖਤ ਸਦਾ ਅਚੱਲ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਸਦਾ ਕਾਇਮ-ਦਾਇਮ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੀ ਚਲਾਇਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
੭. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦਾ-ਬਿਰ-ਸ਼ਬਦ ਸਉਦਾ ਦਿੱਤਾ, ਇੰਜ ਸੱਚੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਸਿੱਕਾ ਅੱਗੋਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ।
੮. ਸਿਧ, ਨਾਥ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਵਾਣ ਪਈ ਹਸਤੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਮੂਹਰੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਖਲੋਤੇ।
੯. ਸੱਚੇ ਵਾਰਸ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਪੁਰ ਦਰਗਾਹੀ ਸੱਚਾ ਅਟੱਲ ਹੁਕਮ ਨਾ ਟਲਿਆ ਅਤੇ ਵਰਤ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿਆ।

੧. ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰ ਬਣਾਇਆ।
 ੨. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੂ ਅੰਗ ਤੇ ਗੰਗਾਹੁ ਜਾਣੁ ਤਰੰਗ ਉਠਾਇਆ।
- (ਵਾਰ ੨੪, ਪਉੜੀ ੨੫, ਤੁਕ ੧-੨)

ਅਰਥ :

੧. (ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਸਦਕਾ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਆਪਣਾ ਸਰਗੁਣ-ਸਰੂਪ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।
੨. (ਭਾਈ ਲਹਣਾ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਰਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੁਹ ਸਦਕਾ ਅਥਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ-ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੰਜ ਜਾਣਹੁ ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਤੋਂ ਉਠਿਆ ਹਰੇਕ ਜਲ-ਤਰੰਗ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਗੰਗਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧. ਬਾਬਾਣੀ ਪੀੜੀ ਚਲੀ,
ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ।
੨. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੂ ਅੰਗੁ ਤੇ,
ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਭਾਇਆ। (ਵਾਰ ੨੬, ਪਉੜੀ ੩੪, ਤੁਕ ੧-੨)

ਅਰਥ :

1. ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਚੱਲੀ। ਚੇਲੇ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਚੇ (ਗਿਆਨ) ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗਿਆਨਵੰਡ ਕੀਤਾ।
2. (ਭਾਈ ਲਹਣਾ) ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਰਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੂਹ ਸਦਕਾ ਅਥਵਾ ਸਤਿਗੁਰ-ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ। ਚੇਲਾ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ) ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਏਨਾ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਚੇਲਾ, ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਚੇਲਾ ਇਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ।

੧. ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ਰੁ ਸੋਈ।

੨. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਗੁਰੂ ਅੰਗ ਤੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮੋਈ।

(ਵਾਰ ੩੯, ਪਉੜੀ ੨੦, ਤੁਕ ੭-੨)

ਅਰਥ :

1. ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸੱਚਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ (ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਸਦਕਾ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ।
2. (ਭਾਈ ਲਹਣਾ) ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਰਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੂਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਭਾਈ ਲਹਣੇ ਦੀ ਆਤਮ-ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਹਲੂਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

੧. ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਹੈ,
ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਅੰਗਹੁੰ ਉਪਜਾਇਆ।

੨. ਅੰਗਦ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਪਦ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਗੁਰੂ ਭਾਇਆ।

(ਵਾਰ ੩੯, ਪਉੜੀ ੨, ਤੁਕ ੭-੮)

ਅਰਥ :

1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (ਜੀ) ਅਜਿਹਾ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚਰਨ-ਛੁਹ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਰਤਦੀ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਵਿਚ ਟਿਕਾਅ ਕੇ ਉਸ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ) ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।
2. ਫਿਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਅਮਰ-ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ; ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਪਣਾ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ।

੩.੩.੨ ‘ਕਬਿੱਤ ਸਵੱਖੇ’ ਵਿਚ ਸੌਰਠਾ ਨੰ: ੯॥੩॥ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਸੌਰਠਾ ॥

1. ਜਗਾਮਗ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ, ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਮਿਲਿ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ॥
2. ਅਦਭੁਤ ਅਤਿਹਿ ਅਨੂਪ, ਪਰਮ ਤਤ ਤਤਹਿ ਮਿਲਿਓ ॥੧॥

ਅਰਥ :

1. ਸੌਰਠਾ (ਛੰਦ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਕਾਂਤ ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ) ਪਰਮ-ਜੋਤਿ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੀ) ਆਤਮ-ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਹਲੂਲ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਇਹ (ਆਤਮ-ਜੋਤਿ) ਨੂਰੋ-ਨੂਰ ਹੋ ਕੇ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਗਈ।
2. ਪਰਮ-ਤੱਤ ਜਦੋਂ ਤੱਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਨੂਪਮ ਅਤੇ ਅਦਭੁਤ ਕੌਤਕ ਇਹ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਦੌਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ।

ਦੋਹਰਾ

1. ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਮਿਲਿ ਜੋਤਿ ਮਹਿ, ਜਗਾਮਗ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ॥
2. ਪਰਮ ਤਤ ਤਤਹਿ ਮਿਲਿਓ, ਅਦਭੁਤ ਅਤਿਹਿ ਅਨੂਪ ॥੧॥

ਅਰਥ :

ਦੋਹਰਾ (ਛੰਦ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਕਾਂਤ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)

- (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ) ਪਰਮ-ਜੋਤਿ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੀ) ਆਤਮ-ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਹਲੂਲ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਇਹ (ਆਤਮ-ਜੋਤਿ) ਨੂਰੋ-ਨੂਰ ਹੋ ਕੇ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਗਈ।
- ਪਰਮ-ਤੱਤ, ਜਦੋਂ ਤੱਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਨੂਪਮ ਅਤੇ ਅਦਭੂਤ ਕੌਤਕ ਇਹ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਦੋਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ।

ਛੰਤ

- ਅਦਭੂਤ ਅਤਿਹਿ ਅਨੂਪ, ਰੂਪ ਪਾਰਸ ਕੈ ਪਾਰਸ ॥
- ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਮਿਲਿ ਅੰਗ ਸੰਗ, ਮਿਲਿ ਸੰਗ ਉਧਾਰਸ ॥
- ਅਕਲ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰ, ਸੂਤ੍ਰ ਰਾਤਿ ਓਤ ਧੋਤ ਮਹਿ ॥
- ਜਗਾਮਗ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਜੋਤਿ, ਮਿਲਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ॥੯॥੩॥

ਅਰਥ :

- ਅਨੂਪਮ ਅਤੇ ਅਦਭੂਤ ਕੌਤਕ ਇਹ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਪਾਰਸ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਪਾਰਸ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ) ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ।
- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਰਸਾਇਣੀ ਚਰਨ-ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ (ਭਾਈ ਲਹਣਾ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਜਗਿਆਸੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਦੇਵ ਉਸਦਾ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।
- (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਅਕਲ ਕਲਾ (ਸੁਤੰਤਰ-ਸੱਤਾ) ਵਾਲੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਤਾਣੇ-ਪੇਟੇ ਦੇ ਸੂਤ ਵਾਂਗੂ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਗਏ।
- ਅੱਗੋਂ ਇਸੇ ਕੜੀ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਈ, ਉਹ ਨੂਰੋ-ਨੂਰ ਹੋ ਕੇ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਜੋਤਿ-ਰੂਪ ਹੋ ਗਈ।

੩.੪ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ
ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਫਾਰਸੀ ਲਿਖਤ—
ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ

੩.੪.੧ ‘ਗੰਜ ਨਾਮਾ’ ਵਿੱਚੋਂ

ਸਲਤਨਤੇ ਦੋਇਮ (ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦੂਜੀ)

੧. ਸਲਤਨਤੇ ਦੋਇਮਾਸ਼ ਅੱਵਲ ਮੁਰੀਦੇ ਸਾਜਦ,
ਵੇਂ ਆਖਰ ਮੁਰਸ਼ਿਦੇ ਮਸਜ਼ਦਸ਼ ।

ਅਰਥ :

੧. ਉਸਦੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦੂਜੀ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਪਹਿਲਾਂ (ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ-
ਬਾਬੇ ਦੀ ਚਰਨ-ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ ਤਾਂ) ਸਿਜਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੇਵਕ ਸੀ,
ਜੋ ਅੰਤ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ) ਸਿਜਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਈਕ
ਬਣਿਆ ।

੨. ਵੇਂ ਫਰੋਗੇ ਆਂ ਮਸ਼ਅਲੇ ਹੱਕੋ ਈਕਾਂ,
ਗੋੜ ਅਫ਼ਜ਼ੂਂ ਅੜ ਵਜ਼ੂਦਸ਼ ।

ਅਰਥ :

੨. ‘ਸੱਚ’ ਅਤੇ ‘ਰੱਬੀ-ਯਕੀਨ’ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰਗੀ ਮਿਸ਼ਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਸਦੀ
ਜਾਤ (ਵਜ਼ੂਦ) ਵਿੱਚੋਂ (ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ) ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਾਧੇ ਵਿਚ ਹੈ।

੩. ਦਰ ਮਅਨੀ ਯਕੇ ਵੇਂ ਦਰ ਸੂਰਤ ਦੇ
ਮਸ਼ਅਲੇ ਜਾਂ ਅਫ਼ਰੋਜ਼,

ਅਰਥ :

੩. ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਨੂਰੈ-ਨੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰਗੀ ਮਿਸ਼ਾਲਾਂ (ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ, ਗੁਰੂ
ਜੀਤਿ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਬਾਹਰੀ-ਸੂਰਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਹਨ।

**੪. ਵਦਰ ਹਕੀਕਤ ਅਹਦ ਵੱਖਜਾਹਰ ਦੋ
ਸੁਆਂਲਾਏ ਮਾ ਸਿਵਾ-ਅਲਹੱਕ ਸੋਜ਼।**

ਅਰਥ :

੪. ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤਦੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਨੂੰ ਗੀ-ਸ਼ਾਅਲੇ (ਨੂੰ ਗੀ-ਚੰਗਿਆਝੀਆਂ) ਸੱਚ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਭ ਕਾਸੇ (ਭ੍ਰਮ-ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਅਤੇ ਦੂਈ) ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਨ।

**੫. ਮੁਤਾਬਾਏ ਖਾਸਾਨੇ ਬਾਰਗਾਹੇ ਅਹਦੀਯਤ,
ਵ ਮਸਜ਼ੂਦੇ ਮੁਕਾਬਲਾਨੇ ਹਜ਼ਰਤੇ ਸਮਦੀਯਤ।**

ਅਰਥ :

੫. ਉਹ ਖੁਦਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਹੋਈਆਂ ਪਾਕ-ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

**੬. ਮੌਸੂਡੇ ਏਜ਼ਦੇ ਮੁਤਾਬਾਲ,
ਵ ਬਰਗੁਜ਼ੀਦਹਦੇ ਦਰਗਾਹੇ ਜੁਲਜਲਾਲ।**

ਅਰਥ :

੬. ਉਹ ਵੱਡੇ ਰੱਬ ਦੀ ਸ਼ਾਬਾਨ ਦਾ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਜਲਾਲ (ਤੇਜ-ਪ੍ਰਤਾਪ) ਵਾਲੇ ਰੱਬ ਦੀ ਨੂੰ ਗੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਪਾਸੁਲ-ਖਾਸ ਹੈ।

**੭. ਅੱਵਲੀਨ ਅਲਛੇ ਨਾਮੇ ਪਾਕਸ਼,
ਅਹਾਤਾਰੀਰੇ ਫੈਜ਼ੇ ਛੁਜਲਾ,
ਬਰ ਅੰਦਰ ਵ ਕਸੀਰ ਵ ਹਰ ਅਮੀਰ ਵ ਫਕੀਰ;**

ਅਰਥ :

੭. ਉਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ-ਪਾਵਨ ਨਾਂ (ਗ੍ਰੰਥ - ਅੰਗਦ) ਦਾ ਆਰੰਭਕ ਅਲਛ ('ਅ') ਹਰ ਛੋਟੇ-ਵੱਡੇ, ਅਮੀਰ-ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

c. ਵਾਸਿਮੀਮੇ ਨੂਨੇ ਹਕੀਕਤ ਮਸ਼ਹੂਨਸ਼,
ਨਵਾਜ਼ਿੰਦਗਏ ਹਰ ਨਕੀਰੈ ਕਿਤਭੀਰ,
ਵਾਅਦਨਾ ਵਾਕਬੀਰ;

ਅਰਥ :

c. ਉਸਦੇ ਪਾਵਨ-ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਂ (ਮੁੰਡਾ - ਅੰਗਦ) ਦਾ, ਸੱਚ ਦੀ ਸੁਗਾਪੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਦੂਜਾ ਅੱਖਰ 'ਨੂਨ' (ਛਾਰਸੀ ਲਿੱਪੀ ਦਾ ਅੱਖਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਲਿੱਪੀ ਦਾ 'ਅ') ਹਰ ਛੋਟੇ-ਵੱਡੇ, ਉੱਚੇ-ਨੀਵੇਂ ਨੂਨ ਨਿਵਾਜਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

d. ਕਾਫੇ ਛਾਰਸੀਆਸ਼ ਕਾਮਰਾਨੇ ਈਵਾਨੇ ਅਜ਼ਲ,
ਵਾਗੀਹਾਨੇ ਖਦੀਵੇ ਲਮਯਜ਼ਲ,

ਅਰਥ :

d. ਉਸਦੇ ਪਾਵਨ-ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਂ (ਮੁੰਡਾ - ਅੰਗਦ) ਦਾ (ਤੀਜਾ) ਛਾਰਸੀ ਅੱਖਰ 'ਕਾਫ' (ਉਰਦੂ ਦਾ 'ਗਾਫ' ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ 'ਗ') ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨਹਾਰ ਅਟੱਲ-ਦੀਬਾਨ ਅਤੇ ਸਦੀਵਕਾਲ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜਹਾਨ ਦਾ ਰਹਨੁਮਾ (ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਕ) ਹੈ।

੧੦. ਦਾਲੇ ਆਖਰਸ਼ ਦਵਾਏ ਦਰਦੇ ਅਲਮ
ਵਾ ਬਰਤਰ ਅਜ਼ਬੋ ਕਮ ॥੫੪॥

ਅਰਥ :

੧੦. ਉਸਦੇ ਪਾਵਨ-ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਂ (ਮੁੰਡਾ - ਅੰਗਦ) ਦਾ ਅਬੀਰਲਾ ਅੱਖਰ ਦਾਲ ('ਦ') ਹਰ ਦੁਖ-ਦਰਦ ਦੀ ਦਵਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹਰ ਵਾਧੇ-ਘਾਟੇ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਓ ਸਤ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਓ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ) ।

੧. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਅਂ ਮੁਰਸ਼ਦੁਲ-ਆਲਮੀਂ
ਜਿ ਛਜ਼ਲਿ ਅਹਦ ਰਹਿਮਤੁਲ ਮਜ਼ਨਬੀਨ ॥੫੫॥

ਅਰਥ :

੧. (ਸ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਜਹਾਨਾਂ (ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ) ਦਾ ਅਜਿਹਾ (ਕਾਮਲ) ਮੁਗਸ਼ਦ (ਗੁਰੂ) ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਪਾਰ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਪਾਪੀਆਂ ਲਈ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮਾ (ਪੁੰਜ) ਹੈ।
੨. ਦੋ ਆਲਮ ਚਿਹ ਬਾਸ਼ਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜਹਾਂ
ਤੁਫ਼ੈਲਿ ਕਰਮਹਾਇ ਓ ਕਾਮਾਰਾਂ ॥ਪੰਦ॥

ਅਰਥ :

੩. ਦੋ ਜਹਾਨ (ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ) ਤਾਂ ਕੀ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਜਹਾਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਹਿਮਤਾਂ ਤੋਂ ਵਰੇਸਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
੪. ਵਜੂਦਸ਼ ਹਮਾ ਫਜ਼ਲੋਂ ਫੈਜ਼ ਕਰੀਮ
ਜ਼ਿ ਹਕ ਆਮਦੇ ਹਮ ਬਹੱਕ ਮੁਸਤਕੀਮ ॥ਪੰਗ॥

ਅਰਥ :

੫. ਉਸ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਦਇਆਲੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਠਾਇਆ (ਭੇਜਿਆ) ਹੋਇਆ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ 'ਸੱਚ' ਤੇ ਕਾਇਮ ਹੈ।
੬. ਹਮਾ ਆਸ਼ਕਾਰੇ ਨਿਹਾਂ ਜਾਹਿਰਸ਼
ਬਤੂਨੋਂ ਇਥਾਂ ਜੁਮਲਗੀ ਬਾਹਿਰਸ਼ ॥ਪੰਦ॥

ਅਰਥ :

੭. ਸਾਰਾ ਗੁਪਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਪਸਾਰਾ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਅੰਦਰਲੇ-ਬਾਹਰਲੇ ਗੁਪਤ-ਭੇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਹਰ ਹਨ।
੮. ਚੂ ਵੱਸਾਫਿ ਉੰ ਜਾਤਿ ਹੱਕ ਆਮਦਾ
ਵਜੂਦਸ਼ ਜ਼ਿ ਕੁਦਸੀ ਵਰਕ ਆਮਦਾ ॥ਪੰਦ॥

ਅਰਥ :

੫. ਉਸ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ।

੬. ਜਿ ਵਸਫਸ਼ ਜ਼ਬਾਨਿ ਦੋ ਆਲਮ ਕਸੀਰ
ਬਵਦ ਤੰਗ ਪੇਸ਼ਸ਼ ਫ਼ਜ਼ਾਇ ਜ਼ਮੀਰ ॥੯੦॥

ਅਰਥ :

੬. ਉਸ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਸਿਫਤ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਉਡਾਗੀ ਲਈ ਤੰਗ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

੭. ਹਮਾਂ ਬਿਹ ਕਿ ਖਾਹੇਮ ਅਜ਼ ਫ਼ਜ਼ਲਿ ਉੰ
ਜਿ ਅਲਤਾਫੋ ਅਕਰਾਮ ਹੱਕ ਅਦਲਿ ਉੰ ॥੯੧॥

ਅਰਥ :

੭. ਸਾਡੇ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਭਲਾ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਕਿਧਾ ਸਦਕਾ ਉਸ ਸੱਚ-ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬੰਡਾਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਮਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੰਗੀਏ।

੮. ਸਰਿ ਮਾ ਬਧਾਇਸ਼ ਬਵਦ ਬਰ ਦਵਾਮ
ਨਿਸ਼ਾਰਸ਼ ਦਿਲੋ ਜਾਨਿ ਮਾ ਮੁਸਤਦਾਮ ॥੯੨॥

ਅਰਥ :

੮. ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਉਸਦੇ ਚਰਨ-ਕਮਲਾਂ 'ਤੇ ਸਦਾ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਤਨ, ਮਨ ਉਸ ਤੋਂ ਸਦੀਵਕਾਲ ਵਾਹਨੇ, ਬਲਿਹਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇ।

**੩.੪.੨ ‘ਜੋਤਿ ਬਿਗਾਸ’ (ਛਾਰਸੀ) ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ
ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੁਕਾਂ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ**

੧. ਹਮੂ ਨਾਨਕ ਅਸਤੋ, ਹਮੂ ਅੰਗਦ ਅਸਤੋ ॥
੨. ਹਮੂ ਅਮਰਦਾਸ ਅਫਜ਼ਲੋ ਅਮਜਦ ਅਸਤੋ ॥੨੩॥

ਅਰਥ :

੧-੨. (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ) ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਦੇਵ) ਵੀ
ਉਹੀ ਹੈ। ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਚੰਗਿਆਈ ਦਾ ਮੁਜਸ਼ਮਾ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ)
ਅਮਰਦਾਸ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ।

**੩.੪.੩ ‘ਜੋਤਿ ਬਿਗਾਸ’ (ਪੰਜਾਬੀ) ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ
ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੁਕਾਂ—ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ**

੧. ਨਾਨਕ ਸੋ ਅੰਗਦ ਗੁਰਦੇਵਨਾ ॥
੨. ਸੋ ਅਮਰਦਾਸ ਹਰਿ ਸੇਵਨਾ ॥੨੭॥

ਅਰਥ :

੧-੨. (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ) ਉਹੀ ਹੈ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਦੇਵ) ਵੀ ਉਹੀ
ਹੈ, ਹਰਿ-ਸਰੂਪ, ਸੇਵਨ ਜੋਗ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ ਵੀ ਉਹੋ ਹੈ।

**੪. ਮ: ੨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ
ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਮੁਖੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ; ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ
ਦੀ ਯਾਕੂਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ਪੰਦਰੂਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ
ਨਿਰੂਪਨ ਕੀਤੀ ਸੂਚੀ**

ਹਰੇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜੀਅ-ਦਾਨ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਸਿੱਖ ਹੋਏ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਨਿਕਟ-
੨੧੬

ਵਰਤੀ ਮੁਖੀ ਸਿੱਖ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਕੁਝ ਕੁ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ; ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਵਾਰ ਦੀ ੧੫ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ, ਸੂਚੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

੧. ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ ਪਰਮਹੰਸ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ।
੨. ਮਲ੍ਹਸਾਹੀ ਸੁਰਮਾ ਵੱਡਾ ਭਗਤੁ ਭਾਈ ਕੇਦਾਰੀ।
੩. ਦੀਪਾ ਦੇਉ ਨਰਾਇਣਦਾਸੁ, ਬੁਲੇ ਦੇ ਜਾਈਐ ਬਲਿਹਾਰੀ।
੪. ਲਾਲ ਸੁ ਲਾਲੁ ਬੁਧਿਵਾਨ, ਦੁਰਗਾ ਜੀਵੰਧੁ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।
੫. ਜਗਾ ਧਰਣੀ ਜਾਣੀਐ ਮੰਸਾਰੁ ਨਾਲੇ ਨਿਰਕਾਰੀ।
੬. ਖਾਨੂ ਮਈਆ ਪਿਉ ਪੁੜ੍ਹ ਹੈ ਗੁਣ ਗਾਹਕ ਗੋਵਿੰਦ ਭੰਡਾਰੀ।
੭. ਜੋਧੁ ਰਸੋਈਆ ਦੇਵਤਾ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਢੁਤਰ ਤਾਰੀ।
੮. ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰ ਪੈਸ ਸਵਾਰੀ॥੧੫॥

ਅਰਥ :

੧. (ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ 'ਪਰਮ ਹੰਸ' ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ) ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ।
੨. (ਭਾਈ) ਮੱਲ੍ਹ ਸਾਹੀ ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੇਦਾਰੀ ਵੱਡਾ ਭਗਤ ਹੋਇਆ।
੩. ਦੇਉ ਜਾਤਿ ਵਾਲਾ (ਭਾਈ) ਦੀਪਾ ਭਗਤ, (ਭਾਈ) ਨਰੈਣ ਦਾਸ ਅਤੇ (ਭਾਈ) ਬੁਲਾ (ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ) ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ।
੪. ਲਾਲ ਰੂਪ (ਭਾਈ) ਲਾਲੁ, ਬੁਧੀਮਾਨ (ਭਾਈ) ਦੁਰਗਾ ਤੇ (ਭਾਈ) ਜਵੰਧਾ (ਏਹ ਤਿੰਨੇ ਵੱਡੇ) ਪਰਉਪਕਾਰੀ (ਭਗਤ) ਸਨ।
੫. (ਭਾਈ) ਜੱਗਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਜਾਤਿ ਪਰਣੀ ਜਾਣੀਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੁ ਧਰਤੀ ਵਾਂਝੂ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲ ਸੀ) ਸੰਸਾਰੀ ਵੀ ਸੀ, ਨਾਲੇ ਨਿਰਕਾਰ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਭਾਵ, ਗਿਹਸਤ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਕਤ ਸੀ।
੬. (ਭਾਈ) ਖਾਨੂ ਅਤੇ (ਭਾਈ) ਮਈਆ ਦੇਵੇਂ ਪਿਉ-ਪੁੱਤ ਸਨ, ਅਤੇ (ਭਾਈ) ਗੋਵਿੰਦ ਨਾਮੀ ਗੁਰਸਿੱਖ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ) ਭੰਡਾਰੀ (ਵੱਡਾ ਗੁਣ-ਗ੍ਰਾਹਕ) ਸੀ।

- (ਭਾਈ) ਜੋਧ (ਨਾਮੀ ਸਿੱਖ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਸੋਈਆ, ਭਾਵ, ਲਾਂਗਰੀ, ਦੇਵਤਾ-ਸੁਭਾਉ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਲਠਿਨ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰ ਗਿਆ।
- ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ-ਸੇਵਕਾਂ) ਦੀ ਲਜ-ਪਤਿ ਸੰਵਾਰ ਦਿੱਤੀ। ੧੫।

੫. ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਧਨਾ*

[ਮ: ੨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ-ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ੩੬ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ।]

- ਪ੍ਰਸ਼ਨ :** ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ-ਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਲਟਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚਲੇ ਉਲਟੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ :** ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਿਰੂਪਨ ਕੀਤਾ 'ਮਨਮੁਖ' ਦਾ ਮੂਲ-ਲੱਛਣ ਦੱਸੋ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ :** ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ ਜੁੜਦ ਸ਼ਬਦ 'ਮਨਮੁਖਿ' ਅਤੇ ਨਿਖੜਵੇਂ ਸ਼ਬਦ 'ਮਨਿ' 'ਮੁਖਿ' ਦਾ ਅਰਥ-ਭੇਦ ਸੰਬੰਧਤ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਸਹਿਤ ਦੱਸੋ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ :** ਮਨੁੱਖੀ-ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪੰਜ ਕਰਮ-ਇੰਦ੍ਰੇ [ਹੱਥ, ਪੈਰ, ਮੂੰਹ,

* ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਣਨ, ਪੜ੍ਹਨ, ਵੀਚਾਰਨ ਅਤੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪਰਕਿਆ ਨੂੰ 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਧਨਾ' ਸੰਗਾਜਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

'ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਧਨਾ ਸਕੀਮ' ਅਧੀਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬੈਪੀ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ:), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲੋਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੂਲ-ਮੰਤਵ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਅੰਦਰ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਵੀਚਾਰ ਦੀ ਰਵਸ਼ (ਚੁਚੀ) ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਕੜੀ ਵਿਚ ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ ੩੬ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਤੋਂ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਟੀਕਾ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਅਥਵਾ 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਧਨਾ' ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਆਲਤਾ ਕਰਨਗੇ।

ਗੁੱਦਾ ਅਤੇ ਲਿੰਗਾ] ਅਤੇ ਪੰਜ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ [ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਰਸਨਾ ਅਤੇ ਤੁਚਾ (ਖਲੜੀ)] ਹਨ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਬਾਵੇਂ ਵੱਡੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ।

ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਸੇਧ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਇਛੁਕ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਜੀਵਤ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੈਰ, ਹੱਥ, ਅੱਖਾਂ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਗੁਣਾਤਮਿਕ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ-ਭਾਵ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ।

੫. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦ ‘ਸੁਰਤਿਆ’ (ਪੰਨਾ ੧੪੯) ਦਾ ਅਰਥ ਦੱਸੋ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਸੁਰਤਿਆ’ ਦੇ ਜੋ ਗੁਣ ਨਿਰੂਪਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

੬. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਪੂਰੇ ਸ਼ਾਹ’ ਕੌਣ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਹੈ ?

੭. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਦਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਾਦਰ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਰਚੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੁਖ, ਸੁਵਿਧਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ‘ਖਿਡਾਵੇ’ ਅਤੇ ‘ਬਿਡਾਵੀ’ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਕਿਹੜੇ ?

੮. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮਨੁੱਖੀ-ਸਰੀਰ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇੰਦਰੇ [ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਮੂੰਹ ਆਦਿ] ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਭੋਗ ਭੋਗਦੇ ਕਦੀ ਰੱਜਦੇ ਨਹੀਂ, ਸਦਾ ਭੁੱਖੇ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਇੰਦ੍ਰਾਵੀ ਚਸਕਿਆਂ ਦਾ ਚਸਕਾਲੂ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਕੀ ਚਸਕੇ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਸਦਾ ਭੁੱਖਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਲਾ ! ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੱਸੋ ਖਾਂ :

(ੴ) ਇਹ ਭੁੱਖ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ ?

(ਅ) ਇਸ ਭੁੱਖ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇ ?

੯. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੯ ਦਾ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ :

ਇਹੁ ਜਗੁ ਧੂਏ ਕਾ ਪਹਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੯੬)

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮ: ੨ ਦਾ ਪਾਵਨ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੌਠੜੀ, ਸਚੈ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ॥

(ਪੰਨਾ ੪੬੩)

ਊਪਰੋਕਤ ਦੋਹਾਂ ਗੁਰ-ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਹੈ ?
ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ ?

੧੦. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੇ ਸਲੋਕ ਦੀ ਇਹ ਤੁਕ ਹੈ :

ਜਿਸੁ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ, ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਰਿ ਚਲੀਐ ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਮੁਜ਼ਬ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਜੰਮਣ ਅਤੇ ਮਰਨ
ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੈ :

ਹੁਕਮੇ ਜੰਮਣੁ ਹੁਕਮੇ ਮਰਣਾ ॥

(ਪੰਨਾ ੫੬੪)

ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਊਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ- ਭਾਵ
ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ ।

੧੧. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੇ ਸਲੋਕ ਦੀ ਇਕ ਤੁਕ ਹੈ :

ਸਤੀ ਪਹਰੀ ਸਭੁ ਭਲਾ ਬਹੀਐ ਪਿੜਿਆ ਪਾਸਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੬)

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਪਿੜਿਆ' ਦਾ
ਅਰਥ-ਭਾਵ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਦੱਸੋ ।

੧੨. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : 'ਕਰਮਾਤਿ' ਅਤੇ 'ਕਰਮਾਤਿ' ਦਾ ਅਰਥ-ਭੇਦ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ ?

੧੩. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ-ਭਾਵ ਲਿਖੋ :

ਏਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨੰ ਸਰਬ ਦੇਵਾ ਦੇਵ ਦੇਵਾ ਤ ਆਤਮਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੪)

੧੪. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸ਼ਬਦ 'ਇਆਣੇ' ਅਤੇ
'ਵਡਾਰੂ' ਕਿਸ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ? ਦੋਹਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਸਤੀ ਕਿਸ ਨਾਲ ਪਾਈਏ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ?

੧੫. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੰਤ-ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਸਫਲ
ਜੁਗਤਿ ਨਿਰੂਪਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ?

੧੬. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਕਿਸ ਕਾਰਨ, ਕੋਈ ਚਾਕਰ ਮਾਲਕ-ਖੜ੍ਹ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਤੋਂ
ਵਿਰਵਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਦਾ
ਪਾਤਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ?

੧੭. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਤੁਕ ਹੈ :

ਨਕਿ ਨਕ ਖਸਮ ਹਬ ਕਿਰਤੁ ਧਕੇ ਦੇ ॥

(ਪੰਨਾ ੬੪੩)

(ਉ) 'ਨਕ' ਕਿਹੜੀ ਹੈ ?

(ਅ) 'ਖਸਮ' ਕੌਣ ਹੈ ?

(ਇ) 'ਕਿਰਤੁ' ਕੀ ਹੈ ?

੧੮. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਕਿਸਮ
ਦਾ ਜੀਵਨ-ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ
ਨੂੰ ਮੌਤ ਚੇਤੇ ਹੈ ?

੧੯. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਤਰਫ (ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਾਸੇ ਦੀ
ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ) ਜਿੱਤਣ ਦੇ ਇਕ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਅਸਫਲ ਜਤਨ
ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਸਫਲ
ਜਤਨ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਦਾ
ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਸਹਿਤ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

੨੦. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਸੋ ਕਤ ਛੜੈ ਜਿ ਖਸਮੁ ਸਮੁਰੈ ॥

ਛਰਿ ਛਰਿ ਪਚੇ ਮਨਮੁਖ ਵੇਚਾਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ ੬੨੨)

ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰ-ਵਾਕ ਦੇ ਅਰਥ-ਭਾਵ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ-ਸੁਲਦਾ
ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿਓ।

੨੧. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਤੁਕ ਹੈ :

ਜਿਨ ਗੁਣ ਪਲੈ ਨਾਨਕਾ ਮਾਣਕ ਵਣਜਹਿ ਸੇਇ ॥

(ਪੰਨਾ ੬੪੪)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਹੈ,

ਜਿਸਦੀ ਮਾਣਕ-ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਵਾਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਢਲੀ ਲੋੜ ਹੈ ?

੨੩. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲੋਅ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ। ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਤੋਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਸਹਿਤ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

੨੪. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਤੁਕ ਹੈ :

ਨਾਨਕ, ਚਿੰਤਾ ਮਤ ਕਰਹੁ ਚਿੰਤਾ ਤਿਸ ਹੀ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੫)

(ਉ) ਕਾਹਦੀ 'ਚਿੰਤਾ' ?

(ਅ) 'ਚਿੰਤਾ' ਕਿਸ ਨੂੰ ਹੈ ?

੨੫. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : (ਉ) 'ਹਉਮੈ' ਕੀ ਹੈ ?

(ਅ) ਕਿਥੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

(ਇ) ਕਿਹੜੀ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਨਿਵਿਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

(ਸ) 'ਹਉਮੈ' ਰੋਗ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਾਰੂ ਵੀ। ਉਹ ਕਿਵੇਂ ?

੨੬. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : 'ਆਸਕ' ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਆਸਕ ਦੀ ਮੂਲ-ਪਛਾਣ ਕੀ ਹੈ ?

੨੭. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਗਾਸ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ?

੨੮. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

੨੯. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਹੱਤਤਾ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੱਸੋ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਕਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ?

੩੦. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿੱਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੇ ਮਨ ਦੇ ਨਿਵਾਸ-ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਜਿੰਦਗਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਇਹ ਜਿੰਦਗਾ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ ?

੩੦. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਸੇਧ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮੰਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਪਿੱਛੇ ਰਹੌਸ ਕੀ ਹੈ ?

੩੧. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨਦਰਿ ਤੋਂ ਭਾਲੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਦਰਿ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੱਸੋ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ?

੩੨. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੱਸੋ ਕਿ :

(ਉ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀ ਹੈ ?

(ਅ) ਕਿਥੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ?

(ਇ) ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ?

(ਸ) ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

੩੩. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਜੀਵਨ ਵਿਚ ‘ਵਡਿਆਈ’ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪੜਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਸੇਧ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ‘ਵਡਿਆਈ’ ‘ਵਡਿਆਈ’ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਗਾਸ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਦੂਜੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਿਯਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਟਾਕਰਾ ਕਰੋ।

੩੪. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਮ: ੨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ‘ਬੇਦ-ਬਾਣੀ’ ਅਤੇ ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ’ ਦੀ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਰਸਾਓ।

੩੫. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਬਰਖਾ ਦਾ ਮੌਸਮ ‘ਸਾਵਣ’ ਕਿਸ ਲਈ ਸੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਲਈ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ?

੩੬. ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ‘ਪੋਤੇਦਾਰ’ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?

‘ਪੋਤਹ’ ਕਿਹੜਾ ?

•